HAVASI FERENC

Gazdaságpolitika gazdaságirányítás

KOSSUTH

A könyv Havasi Ferencnek az 1977–1984. években elmondott beszédeiből és megjelent cikkeiből ad válogatást. Ebben a hétéves időszakban a gazdasági tevékenység nehezebb és bonyolultabb külső és belső feltételei és az intenzív fejlődési pályára történő átállás kényszere különösen nagy erőpróba elé állította a magyar népgazdaságot. A szerző beszédeiből, cikkeiből feltárulnak a változtatás körülményei, indokai, a hét év óta követett gazdaságpolitikai irányvonal fő céljainak jellemzői, összefüggései éppúgy, mint a megvalósításként folytatott munka eredményei, gondjai. Különös érdeklődére tarthatnak számot a nemzetközi fizetőképesség megőrzésében, az egyensúlyi helyzet javításában, a teljesítmények növelésében, a gazdálkodás javításában elért eredmények, az életszínvonal társadalmi méretű védelméért, az életkörülmények javításáért tett erőfeszítések. A könyvben nyomon követhetők a gazdaságpolitika fő céljainak megvalósítását szolgáló ár- és szabályozórendszerben, a központi irányításban, valamint a vállalati szervezeti rendszerben történt változások is.

Az utóbbi hét év gazdag volt stratégiai jellegű döntésekben. A kötet foglalkozik ezek legfontosabb kérdéseivel, így például a külgazdasági stratégiával, a KGST felsőszintű értekezletének határozatából adódó feladatokkal, a párt ipar- és agrárpolitikájával, valamint a műszaki fejlesztéssel kapcsolatos fontosabb követelményekkel.

Az 1979 óta követett gazdaságpolitikai irányvonal, valamint gyakorlat által felszínre hozott és moz-

JF

HAVASI FERENC

Gazdaságpolitika – gazdaságirányítás

HAVASI FERENC

Gazdaságpolitika – gazdaságirányítás

VÁLOGATOTT
BESZÉDEK ÉS CIKKEK
1977—1984

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ · 1985

ISBN 963 09 2605 9

© HAVASI FERENC, 1985

(3954)

Tíz esztendő*

Több éves előkészítő munka után 1968. január 1-én vezették be a magyar gazdaság irányításának új rendszerét. Az azóta eltelt tíz esztendő immár történelmi távlatnak számít. Miben összegezhetők a gazdaságirányítási reform társadalmi és gazdasági eredményei?

A szocializmus építése során a hatvanas években úgyszólván valamennyi KGST-országban szükségessé vált az intenzív gazdasági fejlődésre való áttérés. Előtérbe kerültek a gazdasági növekedés minőségi jellemzői; erőteljesebbé vált a nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolódás igénye. Így a gazdaságirányítás rendszere fejlesztésének követelménye nem csupán Magyarországon, hanem más szocialista országokban is felvetődött. A gazdasági reform történelmileg megérett szükségszerűség volt. Csak emlékeztetni szeretnék arra, hogy a Szovjetunióban az SZKP Központi Bizottsága 1965-ben fektette le a gazdasági reform irányelveit, amelyeket az SZKP XXIV. és XXV. kongresszusa egyaránt megerősített. A gazdasági mechanizmus fejlesztése nemcsak nálunk fontos, de a szovjet gazdaságnak is egyik soron levő, kiemelkedő feladata.

Hazánkban a gazdasági reform a szocialista termelési viszonyok erősítését szolgálta; elhárított számos olyan akadályt, amely már fékezte a termelőerők fejlődését. A gazdaságirányítás új rendszere, amelyet az MSZMP kezdeményezésére közgazdászok és gazdasági szakemberek közreműködésével, széles körű társadalmi vitát követően vezettünk be, magasabb szinten teremtett összhangot a termelőerők és termelési viszonyok között. A népgazdaság központi állami tervezésének az áruviszonyok aktív szerepével történő összekapcsolása révén elértük, hogy to-

* Interjú a gazdaságirányítási reform 10. évfordulója alkalmából.

vábbfejlődött tervgazdálkodásunk rendszere, tervszerűbbé vált gazdasági fejlődésünk.

Minthogy a gazdasági döntések közelebb kerültek azokhoz a szintekhez, ahol a döntéshez szükséges információk és eszközök rendelkezésre állnak, teljesebbé vált a döntéselőkészítés demokratizmusa is. A vállalatok, szövetkezetek és a helyi államigazgatási szervek – a múlttal szemben – már nemcsak a rájuk bízott eszközökkel gazdálkodnak, hanem a fejlesztési célok meghatározásáért, kitűzéséért is felelősek.

Gyakran fogalmazunk úgy, hogy a reform kétségtelen eredménye: a gazdálkodó szervezetek önállóságának növelése. Szeretném hangsúlyozni: nem az a lényeges, hogy a reform mennyiségi értelemben növelte, tágította a vállalati önállóságot. A fontos az, hogy a fejlesztési célok kitűzésének, a vállalati feladatoknak a tervekben történő önálló kialakításával minőségileg és tartalmában változott meg a gazdálkodó szervezetek önállósága, és ezzel megváltozott helyük is a társadalmi-gazdasági munkamegosztás rendszerében.

A reform nyomán a vállalatok, szövetkezetek korábbi, egyoldalúan termeléscentrikus szemléletét és tevékenységét komplex gazdálkodási gyakorlat váltotta fel, ami azt jelenti, hogy egyrészt erősödött az erőforrásokkal történő ésszerű gazdálkodásra való törekvés, másrészt szerves egységbe kovácsolódott a termelés és a realizálás folyamata, a piac aktív hatást gyakorol a termelésre. Ez különösen nagy jelentőségű hazánkban, ahol a külkereskedelem szerepe igen nagy.

A gazdasági reform kétségtelen eredménye, hogy a vállalatok megnövekedett önállósága a vezetők és kollektívák megnövekedett felelősségével párosul.

A reform kapcsán eléggé elterjedt, egyoldalú megítélés, hogy az csak a vállalatok önállóságát növelte, csak az ő számukra hozott előnyös változásokat. Úgy vélem, hogy a reform a központi gazdaságirányítás hatékonyságát is javította azáltal, hogy a központi szervek tisztánlátása javult, érzékenyebb eszközöket kaptak arra, hogy jobb döntéseket hozzanak, illetve azok hatását ellenőrizhessék. De javítja a központi szervek munkájának minőségét, hogy megszabadultak olyan részletkérdésekkel való foglalkozástól, amelyekben a vállalatok jobban képesek dönteni, mint a felsőbb szervek.

A központi irányítás hatékonyságát javította, hogy az új gazdaságirányítási rendszer gyorsabb jelzőrendszernek bizonyult a korábbinál. A gazdaságban jelentkező kedvezőtlen folyamatok, egészségtelen érdek-

konfliktusok viszonylag korán érzékelhetőkké váltak, és így – amikor még viszonylag könnyebben lehetett a problémákon segíteni – tervszerű szabályozással elejét vehettük, hogy ezek felerősödjenek, tendenciává váljanak, és akkor jelentkezzenek, amikor már nehéz a hibákat orvosolni.

Az 1968-ban bevezetett gazdaságirányítási rendszer megkönnyítette a párt és a kormány politikájának közvetítését a végrehajtó szervek minden szintjére, s ezzel is nagyban elősegítette gazdaságpolitikánk megvalósítását. A reform a szocialista demokratizmus bővülését is jelentette. A demokrácia erősödéséhez a reform a gazdasági alapot is megteremtette. Hiszen a gazdálkodó szervek kaptak olyan anyagi eszközöket, amelyeket részben a jó gazdálkodásukkal „érdemeltek ki", részben azonban éppen ezek az összegek tették lehetővé a még jobb gazdálkodást. Az 1968-at követő években vált valóságosabbá a tanácsok gazdálkodása, kapott reálisabb tartalmat a szakszervezetek érdekvédelmi tevékenysége (például a részesedési alap felosztásakor), és jó hatással volt az irányítás demokratikusabb rendszere a Hazafias Népfront bizottságainak munkájára is. Százezreket ösztönzött arra, hogy „közösségi fejjel" gondolkodjanak a köz ügyeiről, fejlesztette a közéletiséget.

A gazdaságirányítási rendszer tehát új viszonyokat, új helyzetet teremtett a társadalomban. Mégpedig kettős értelemben: mint termelő, gazdálkodó emberek nagyobb részt vállalnak munkahelyük sorsának alakításából, a döntések előkészítéséből; és mint fogyasztók kedvezőbb helyzetbe kerültek, javult fogyasztói közérzetük, és ez az emberek politikai és gazdasági cselekvéseiben is kedvezően éreztette hatását.

A gazdaságirányítási reform eredményei mindenekelőtt az 1968. évet követő gazdasági fejlődéssel, a szocialista gazdaság anyagi-műszaki alapjának erősödésével, az életszínvonal és az életkörülmények valóban jelentős javulásával mérhetők le.

Tíz év tapasztalata alapján állítható-e, hogy bizonyos tekintetben túlzott várakozásokat fűztünk a gazdaságirányítás rendszeréhez, s emiatt kell évről évre változtatnunk a szabályokon?

Hibás, téves elképzelések bizony szép számmal akadtak, amiket menet közben kellett korrigálni. Semmiképpen sem helyes irányítási rendszerünkről úgy vélekedni, „hogy minden úgy van jól, ahogy elgondoltuk, vagy évekkel ezelőtt bevezettük". A gazdaságirányítás minősége és

mondhatni művészete abban rejlik, hogy miként reagál a változó világ „kihívására", miként képes a nemzetközi és a hazai gazdasági folyamatokat érzékelni és közvetíteni, s hogyan tudja a társadalmat mozgósítani az időről időre változó viszonyok között megoldandó feladatokra.

A gazdaságirányítás olyan komplex, állandóan fejlődő folyamat, amely igen sok egymástól függő és egymásra ható elemből épül fel. Természetesen ezeket az elemeket, illetve ezek mozgását, mozgástörvényeit nem egyforma alapossággal ismerjük, és az is igaz, hogy ezek fejlődése és hatásmechanizmusa is különböző időtartományokhoz kötődik. Mindebből következik, hogy a gazdaságirányítás rendszerét időről időre fejlesztenünk, tökéletesítenünk kell.

Az elmúlt tíz esztendőben a gazdaságirányítás rendszerében ellentétes törekvésekkel is találkozhatunk. Mennyiben lehet ezeket a gazdasági feltételek változásának tulajdonítani, és mennyiben szemléleti problémának?

1968. január 1-e, az új irányítási rendszer bevezetése után „menet közben" szereztünk új tapasztalatokat, önvizsgálatokat és önkorrekciókat kellett tartanunk, s ennek eredményeként a szükséges mértékű módosításokat végrehajtanunk. E korrekciók egy része egyik-másik korábbi elképzelésünk helyesbítésére irányult. Például a gazdasági reform abból indult ki, hogy az árak nagyobb szabadsága mellett a vállalatok közötti verseny meggátolja az árak emelkedő tendenciáját. A verseny azonban nem bontakozott ki, részben nem is bontakozhatott ki úgy, ahogyan azt eredetileg elképzeltük. Azt is feltételeztük, hogy a vállalati önállóság és kezdeményezőkészség kibontakoztatása és minőség és a gazdasági hatékonyság gyors javulásával párosul. Az elmúlt évek igazolták, hogy ez automatikusan, csupán a reform nyomán nem valósulhat meg olyan mértékben, ahogy az kívánatos lenne.

Ebben persze az is közrejátszott, hogy a reform végrehajtásában – részben rajtunk kívül álló okok, részben saját gyengeségünk és tapasztalatlanságunk miatt – nem voltunk elég következetesek. Például a reform bevezetésekor eleve túl sok féket iktattunk be a gazdaságirányításba, amelyekkel feltételezett veszélyek ellen kívántuk védeni a társadalmat. Ilyen fék volt az átlagbér-ellenőrzés módszere, amelyet többek között azért alkalmaztunk, hogy megakadályozzuk a túlzott vásárlóerő kiáramlását, biztosítsuk a forgalomban levő pénz és a piacon levő áru egyensúlyát, valamint fékezzük az akkor feltételezett nagyobb arányú létszám-

csökkenést. Közben bebizonyosodott, hogy ez utóbbi veszély valójában nem is volt, mert a vállalatok növekedési törekvései és az új fejlesztések inkább létszámhiányt teremtettek. A hibák közé tartozik az is, hogy – különböző dotációkkal, támogatásokkal – túlzott védelemben részesítettük a gazdaságtalan vagy nem eléggé gazdaságos termelést, s ezzel eleve korlátoztuk a reform egyik alapvető célját, a gazdasági hatékonyságnak a javítását.

A gazdasági reform bevezetésekor sajnos nem számoltunk eléggé az emberi-tudati tényezőkkel. Nem mértük fel helyesen, mennyi idő kell ahhoz, hogy a dolgozókban bekövetkezzék a szemléletváltozás, amely az újfajta követelményeket támasztó munka jó elvégzéséhez szükséges. Ma már világos előttünk, hogy miközben gazdasági vezetőink többsége megértette a reform lényegét, és viszonylag rövid idő alatt alkalmazkodott az új viszonyokhoz, voltak és vannak olyanok is, akik erre nem képesek. A szemléletben a változás lassabban következett be a vártnál. Ezért fordulhatott elő, hogy hamarabb gyengült a központi irányítás, mint ahogy a vállalati önállóság növekedett. Ez bizonyos „légüres teret" idézett elő a vezetésben. Lényegében ezt fogalmazta meg a Központi Bizottság 1972-es határozata. A határozat növelte a központi irányítás szerepét, s a minisztériumoknak az első években a szükségesnél is kisebb irányító tevékenységét, de úgy, hogy fennmaradjon a szükséges vállalati önállóság is. A gazdaságirányítási rendszer megváltoztatása nem csupán közgazdasági kérdés, hanem újszerű társadalmi folyamatok forrása is. Ezért nem lehet túlértékelni a tudati tényezők szerepét.

Utalni szeretnék arra is, hogy a gazdasági reform kibontakoztatása nem csupán irányítási kérdés, hanem szűkebb értelemben vett gazdaságpolitika is, és így a tényleges gazdasági döntések, az erőforrások felhasználására vonatkozó központi elhatározások stb. érzékenyen befolyásolják a növekedési és az egyensúlyi viszonyokat, s ezek bizonyos értelemben kedvezően vagy kedvezőtlenül hatnak a gazdaságirányítás elemeinek – a vállalati önállóságnak, a rugalmassángak, a versenynek – a kibontakozására. Úgy tűnik, időnként némely gazdaságpolitikai döntésünk, illetve ezek következményei is gátolják a gazdaságirányítási rendszer egyes elemeinek kibontakoztatását. Végül a kérdésre adott válasznál még egy igen fontos és közismert dologra szeretném felhívni a figyelmet, ami miatt sok korábbi elképzelésünket korrigálni kellett. A gazdaságirányítás rendszerének kidolgozásakor azokból a hazai és nemzetközi gazdasági viszonyokból indultunk ki, amelyek a hatvanas évek elején

kialakultak, s amelyeket akkor a jövőre nézve elképzeltünk. Mindenki tudja, hogy azok a feltételek – viszonylag alacsony nyers- és fűtőanyagárak, a lassan kúszó tőkés infláció, a tőkés gazdaság viszonylag egyenletes ütemű fejlődése – az évek során gyökeresen megváltoztak, és ennek következményeit a gazdaságpolitikában és az irányítás rendszerében is le kellett vonnunk.

Pártunk gazdaságpolitikájának helyességét igazolja, hogy ezeket a nehézségeket sikerült áthidalni, s az elmúlt 10 év mérlege határozottan pozitív.

A nemzetközi gazdasági feltételekben 1973 után bekövetkezett változások nyomán kialakult gazdaságirányítási módszerekről egyesek úgy vélekednek, hogy azok visszalépést, illetve eltávolodást jelentenek a reform irányelveitől, és erősödőben vannak a gazdaságirányítás közvetlen, direkt, utasításos módszerei.

Azok a változások, amelyek gazdálkodásunk nemzetközi feltételeiben 1973 után alakultak ki, hátrányosan befolyásolták fejlődésünket. A közgazdászok többsége sem külföldön, sem idehaza nem láthatta előre, hogy a közel három évtizedes tartós gazdasági növekedés a tőkés országokban a hetvenes évek derekán hirtelen megtorpan, és a válságot az értékviszonyok jelentős átrendeződése és nagyarányú infláció fogja kísérni.

Ilyen helyzetben minden ország a lehető leggyorsabban igyekszik elhárítani, kivédeni a kívülről jövő kedvezőtlen hatásokat. Ez kiváltképpen igaz a tervgazdálkodást folytató szocialista országokban. A káros hatások kivédésében nagy szerepet játszott a KGST-országok egymást segítése, amiből – megkülönböztetett fontossága miatt – ki kell emelnem a Szovjetunió szerepét. Bár távol áll tőlem, hogy azonos módon ítéljem meg a tőkés és a szocialista országok reagálásait, de emlékeztetnem kell arra, hogy úgyszólván valamennyi gazdaságilag fejlett tőkés országban 1973 után megerősödött az állami gazdaságirányítás, az állami beavatkozás gyakorta vállalati mélységű volt, az anyag- és energiatakarékosságra vonatkozóan szigorú intézkedéseket hoztak, programokat dolgoztak ki, hogy csak a legismertebbeket jelezzem. Ezeknek szükségességére egyébként ők sem gondoltak az 1973–1974-ben bekövetkezett fordulat előtt.

A párt és a kormány Magyarországon elsőrendű feladatának tekin-

tette az életszínvonal védelmét, a termelés stabilitásának fenntartását. Ez vezérelte az állami szervek intézkedéseit is. Az ország a cserearányok romlásából fakadóan jelentős veszteségeket szenvedett, ezért azt a gazdaságirányításban is figyelembe kellett venni. A gazdasági növekedés mellett mind jobban előtérbe került a gazdasági egyensúly javítására irányuló törekvés.

Az új viszonyokra való első reagálás érthető módon a gazdasági szabályozás szigorítása és olyan átmeneti intézkedések meghozatala volt, amelyek bizonyos mértékben korlátozták a vállalatok önállóságát. De szerintem nem lehetett figyelmen kívül hagyni, hogy a hirtelen jött változás gyors reagálást követelt meg. Minthogy a közvetett irányítási módszerek hatása általában lassabban bontakozik ki, mint a közvetlen utasításoké, érthetően ezeket kellett alkalmaznunk. Az adott gazdasági feltételek között tehát dogmatizmus lett volna mereven ragaszkodni a közvetett irányítási módszerekhez. Nem lehet ugyanis elégszer hangsúlyozni, hogy a gazdaságirányítás rendszere eszköz, amelyet a mindenkori gazdaságpolitikai célok megvalósításának kell alárendelni. 1974-ben tehát elsődleges célunk – talán lehet így fogalmazni – bizonyos védekező mechanizmusok kifejlesztése volt. Azt is meg kell állapítanunk, hogy e beavatkozások jó szolgálatot tettek, és a magyar népgazdaságot lényegében sikerült megvédeni – mint már említettem, nem utolsósorban a szocialista országok, a Szovjetunió segítségével – azon káros hatások jó részétől, amelyeket a tőkés világgazdaságban bekövetkezett változások okoztak.

Természetesen a szükségből nem szabad erényt kovácsolni, és egy adott helyzetből fakadó magatartást nem helyes sem általánosítani, sem a jövőbe kivetíteni. Ezt azért mondom, mert az adott bonyolult körülmények között néhányan félreértették a párt és a kormány szándékát. A hatékonyabb központi irányítás alkotó szellemű támogatásának és iránymutatásának örve alatt bizonyos fokú túlzott gyámkodás is kezdett kialakulni a vállalatok felett; néha a kelleténél jobban korlátozták a vezetők önállóságát, következésképpen felelősségüket és kezdeményezőkészségüket is, s valószínűleg ennek következtében sok helyütt – reméljük, csak átmenetileg – csökkent a vállalkozói kedv.

Az MSZMP XI. kongresszusa szükségesnek tartotta ismételten felhívni a figyelmet az önálló vállalati kezdeményezés kibontakoztatására s arra, hogy az 1968-ban bevezetett gazdaságirányítási rendszer alapjaiban bevált. A pártkongresszust követően intézkedések sorozata látott napvilágot, amelyek a vállalati önállóság, kezdeményezési készség, a vállalkozói

kedv erősítése és fellendítése irányába hatnak. Ennek egyik állomása a közelmúltban az országgyűlés elé terjesztett, megvitatott és elfogadott vállalati törvény.

Van olyan vélemény, amely szerint gazdaságirányítási rendszerünk hatékonyságát eleve csökkentette, hogy olyan alapvető feltételek megteremtése, mint például a megfelelő szervezeti és intézményrendszer kiépítése, az észszerű árrendszer kialakítása késik. Minden évforduló, számvetés, visszatekintés alkalmából felvetődik a kérdés: hogyan tovább? Milyen választ adnak erre a legfőbb pártszervek dokumentumai?

A Központi Bizottság 1974., 1975., 1976., 1977. évi határozatai és ezek nyomán a kormányszervek intézkedései a korszerűbb termelési szerkezet elérésében, a nehéz körülmények közötti optimális külgazdasági politika kialakításában, egyszóval a gazdálkodás hatékonyságának növelésében keresik és találják meg a jelenlegi nehézségekből kivezető utat. Más utunk, mint munkánk tökéletesítése, hatékonyabbá tétele, nincs. Nincs és nem is volt normális gazdasági körülmények között sem, még kevésbé van most, amikor a világpiaci helyzet számunkra – szinte egyik napról a másikra – igen kedvezőtlenül megváltozik.

Az említett párthatározatok irányelveinek szinte mindegyike a gazdasági reform elveinek fenntartását, azok tökéletesítését sugallja.

A Központi Bizottság határozata alapján gazdaságunkban erősíteni kell a nemzetközi mércével mért gazdasági hatékonysági követelményeket és a szelektivitást. Ez azt követeli, hogy a jövőben mérsékeljük a gazdaságtalan termelést és annak állami támogatását. Ha valamit a jövőben támogatunk, az elsősorban a hatékony gazdálkodás lesz. A folyó termelés támogatása helyett az állami eszközöket fokozott mértékben kell a hatékony fejlesztés támogatására összpontosítani. Fontosnak tartom a vállalkozói kedv kibontakoztatását, s a jól gazdálkodó vállalatok dinamikus fejlődési lehetőségeinek megteremtését. Mindez megköveteli, hogy a vállalatok fejlődési lehetőségei teljesítményükhöz igazodjanak. Ez azzal a következménnyel jár majd, hogy a vállalatok között a jelenleginél nagyobb differenciálódás következik be. Ennek azonban társadalmi és gazdasági feltételeit is meg kell teremteni, mert különben nem választódnak ki a valóban jó, hatékony, versenyképes gazdasági szervezetek és fejlesztési akciók.

Gazdaságirányítási rendszerünk sorsa tehát nem lehet kétséges. To-

vább kell haladnunk a megkezdett úton. Ezt követelik meg a legfelsőbb szintű döntések s ezt a helyzetünk logikája is.

Ha igaz ugyanis az, hogy 1968-ban az irányítási rendszerünk korszerűsítésének az intenzív gazdálkodásra való áttérés szükségessége volt az egyik, talán a legfontosabb indoka, akkor ma – miután ez még sürgetőbb, mint tíz évvel ezelőtt volt – vajon mi tehetné vitássá, mi kérdőjelezhetné meg irányítási rendszerünknek az 1968-as alapelvek szerinti továbbfejlesztését? Hiszen a világgazdaságban bekövetkezett, számunkra igencsak kedvezőtlen változások káros hatásai csak intenzívebb, hatékonyabb, jobb munkával ellensúlyozhatók. A jobb munka pedig az irányító szervektől és vállalatoktól egyaránt a nagyobb kezdeményezőkészséget és felelősségvállalást követeli meg.

A gazdasági reform bevezetésének tizedik évfordulójára emlékezve, nem mondhatok és nem kívánhatok mást, mint azt, hogy a gazdasági élet minden területén, minden szintjén több és főleg jobb és okosabb munkával érdemben is teljesítsük azokat a feladatokat, amelyeket a párt és a kormány az 1978. évi tervben, illetve az ötödik ötéves tervben meghatározott számunkra. E – néha egyáltalán nem könnyű – feladatok elvégzése biztosíthatja csak az ország gazdasági helyzetének javulását, az egész társadalom s benne minden egyes becsületesen dolgozó ember életkörülményeinek érezhető gyors javulását.

Figyelő, 1977. december 28.

Gazdasági építőmunkánk soron levő feladatai*

A népgazdasági terv irányelveinek kidolgozása, megvitatása mindig jelentős esemény, alkalmat ad végzett munkánk áttekintésére, a teendők összegezésére. Gazdasági körülményeink szükségessé teszik, hogy az 1979. évi terv kialakításakor az eddigieknél is alaposabban elemezzük a gazdasági folyamatokat, és reálisan jelöljük ki a követendő utat.

A GAZDASÁGI FEJLŐDÉS FŐBB JELLEMZŐI

Az ötödik ötéves terv első három évében a népgazdaság dinamikusan fejlődött. Az ipar, az építőipar termelésének és a közlekedés teljesítményének növekedése időarányosan megfelel a terv előirányzatainak. A mezőgazdaság az 1976-os aszály okozta kiesést is jelentős mértékben pótolta. A termelés növekedéséhez ezekben az években változatlan, egyes ágazatokban csökkenő létszám állt rendelkezésre, az eleven munka termelékenysége gyorsan nőtt. A zavartalan termelés feltételeit a nehezebb külgazdasági körülmények között is biztosítottuk. Az anyag- és energiaellátás folyamatos volt.

A nemzeti jövedelem növekedésének előirányzatait a tervhez közelállóan teljesítettük. Az életszínvonal és az életkörülmények javításában, ha az ötéves tervben előirányzottnál valamivel szerényebben is, szintén előrehaladtunk. Elfogadható volt az áruellátás ezekben az években is. Elég széles körű az a vélemény, hogy legalább ez az életszínvonal és árukínálat maradjon fenn, stabilizálódjék mindaddig, amíg a termelés haté-

* Az MSZMP Központi Bizottsága 1978. december 6-i ülésén elhangzott előadói beszéd alapján.

konyságának növelésével megalapozzuk a gyorsabb gazdasági fejlődés feltételeit. A lakásépítés, valamint a gyermekintézmények, iskolai tantermek, kórházi fejlesztések területén is időarányos teljesítésről, egyes esetekben túlteljesítésről számolhatunk be.

Ezek a pozitívumok az 1978. évi terv végrehajtása kapcsán is elmondhatók. Az ipar 1978-ban közel 5%-kal, a mezőgazdaság 2%-kal növelte termelését. A tervvel megegyezően teljesítette feladatait az építőipar és a közlekedés is. A mezőgazdaságban a hektáronkénti 42,8 mázsás búza- és az 51 mázsás kukoricatermés rekordnak számít. Elértük – s ez európai viszonylatban sem rossz eredmény –, hogy egy főre vetítve 1,2 tonna szemes terményt és mintegy 124 kg húst termelünk. Eredményeinket azért is jelentősnek kell tekintenünk, mert azokat olyan kedvezőtlen külgazdasági feltételek közepette értük el, amelyek számos – nálunk fejlettebb és gazdagabb – országban visszaesést, gazdasági zavarokat, inflációt, jelentős munkanélküliséget okoztak és megtörték a fejlődést.

Az eltelt 3 évnek azonban – 1978-at is beleértve – sajnos komoly árnyoldalai is vannak. Ezekből okulni, tanulni kell. Teendőinket úgy kell meghatározni, hogy gátat vessünk a negatív folyamatoknak, elejét vegyük az ismétlődő hibáknak, s folytassuk mindazt, ami pozitív, ami megegyezik gazdaságpolitikai elveinkkel, ötödik ötéves tervünk alapvető céljaival.

Így szólni kell arról, hogy a belföldi felhasználás már 1974 óta meghaladja a nemzeti jövedelmet, és az ebből adódó behozatali többletet külföldi hitelekkel finanszírozzuk. E folyamat következményeként tovább nőtt az ország nem rubelelszámolású adósságállománya. Jóllehet az ötödik ötéves terv a népgazdasági egyensúly fokozatos helyreállítását tűzte ki célul, a javulás tendenciái eddig még nem bontakoztak ki.

A termelés 1978-ban – elsősorban az iparban – dinamikusan nőtt, ez azonban nem párosult a minőségi követelmények fokozottabb érvényesülésével. E gyors növekedés nem hatott elég kényszerítő erővel a nem rubelelszámolású gazdaságos export bővítésére, ugyanakkor lehetséges volt az import számottevő növelése.

A nemzeti jövedelem a tervezett 5%-nál valamelyest lassabban, 4–4,5%-kal emelkedett. A belföldi felhasználás ugyanakkor az előirányzott 2%-os növekedéssel szemben 10%-kal nőtt. A nem rubelelszámolású kivitel a tervezett 12–13% helyett alig bővült, a behozatal viszont az előirányzott 3%-kal szemben 15%-kal emelkedett. Ennek következtében a nem rubelelszámolású importtöbblet lényegesen meghaladja a ter-

vezettet. Rubelelszámolásokban is nagyobb ütemben nőtt a behozatal, mint a kivitel.

A belföldi felhasználás arányai is lényegesen eltérnek a tervezettől. A fogyasztásnak az előirányzotthoz közel álló növekedése mellett a felhalmozás a számított 4–5%-os mérséklődéssel szemben 20–25%-kal bővült. A nemzeti jövedelem belföldi felhasználásában a felhalmozás aránya tovább nőtt, és folyó áron 31%-ot ért el. Ebben jelentős szerepe volt a készletfelhalmozási növekedésnek.

A beruházások volumene a tervezett 1,5%-os csökkenés helyett mintegy 4%-kal emelkedik. A vállalati fejlesztési forrásokat nem sikerült az éves tervek előirányzataival összhangba hozni. Az 1978-ra tervezett 93–94 milliárd forint vállalati beruházással szemben közel 113 milliárd forint valósult meg (1977-ben a tervezett 82 milliárd forinttal szemben 102 milliárd forint volt a teljesítés). Igaz, e beruházások hasznosak, később beérnek gyümölcseik, de a megvalósítás éveiben a tervezettet meghaladó ráfordítások fokozták a feszültségeket, gondokat okoztak a kivitelezés tervszerűségében.

Ebben az évben a készletfelhalmozás is lényegesen nagyobb a tervezettnél, aránya a nettó termeléshez viszonyítva magas. A készletnövekedés jelentősen hozzájárult a dollárelszámolású behozatal gyors emelkedéséhez. A terven felüli készletfelhalmozásban kifejezésre jutnak a termelés minőségi-választéki problémái, valamint az export fokozódó nehézségei is.

1977 második felétől az ipari vállalatok a termelés dinamikus növekedésére készültek fel, és növelték anyagkészleteiket. Ebben az évben folytatódott az anyagkészletek felhalmozása, amiben a továbbra is gyors növekedésre való felkészülés mellett már szerepet játszanak a termelői árrendezéssel, az esetleges importkorlátozásokkal kapcsolatos vállalati meggondolások is. Ez különösen az import eredetű anyagkészletek növekedésében tapasztalható. Emellett számottevően növekedtek a saját termelésű készletek, a kooperációs kapcsolatok romlása pedig növelte a készleteket a befejezetlen és félkész termékekből. 1978-ban például a kooperációigényes gépeket és gépi berendezéseket gyártó iparban csökkent a termelővállalatok egymás közti szállításainak volumene. A vállalatok készletnövelési törekvéseit nem gátolta a hitelezési gyakorlat sem.

Romlott az eszközök kihasználásának hatékonysága. 1978-ban az egységnyi állóeszközre jutó nettó termelés az iparban, az építőiparban és a mezőgazdaságban egyaránt csökkent. Emiatt egységnyi termeléshez ma

számottevően több eszközre van szükség, mint néhány évvel korábban. A hatékonyság kedvezőtlen alakulásának további tényezője az, hogy a termelés anyaghányada lényegesen emelkedett. Eléggé elterjedt gyakorlattá vált az iparban és a mezőgazdaságban is, hogy a termelés növekedéséhez közel álló vagy azt meghaladó anyagráfordítással és eszközlekötéssel bővítik a termelést. A felhasznált anyagokban mind nagyobb a tőkés import hányada. A növekvő fehérjetakarmány-, műtrágya-, növényvédőszer-, alkatrész- és alapanyagbehozatallal nem áll arányban a gazdaságos export növekedése.

Az évek óta tartó kedvezőtlen folyamatok folytatódásának, felerősödésének véget kell vetni, és 1979-től kedvező irányú változásokat kell elindítani. Ez a gazdaságirányításban, a tervezésben, a gazdasági szabályozásban, a napi gyakorlatban jelentős változásokat indokol. Mindezek szükségessé teszik, hogy felelősséggel szóljunk a kedvezőtlen folyamatok okairól.

A középtávú terv és az elmúlt három évben az éves tervek is nagyobb követelményeket, célokat állítottak fel, mint amelyeknek elérését a gazdaságirányítási intézkedések megalapozták. Ebben – az alapvető belső okok mellett – szerepet játszott az is, hogy a világgazdasági környezet számunkra az ötödik ötéves tervben feltételezettnél kedvezőtlenebbül alakult. A tőkés piacokon élesebbé vált a verseny, és a szaporodó protekcionista intézkedések miatt nehezebbé vált az értékesítés. A nem rubelelszámolású külkereskedelemben a cserearányok a számítottnál kisebb mértékben javultak.

A KGST-országokból származó anyagok és energiahordozók költségei szintén jelentősen növekedtek, a behozatal bővítésének lehetőségei pedig a közös erőfeszítések ellenére is korlátozottak. Nem bővültek megfelelően a fejlett műszaki színvonalat képviselő gépek, berendezések és alkatrészek beszerzési lehetőségei sem.

A gazdasági helyzet kedvezőtlen alakulásában szerepet játszanak a gazdaságirányítási, a gazdaságpolitikai gyakorlat, a tervezés, a gazdasági döntések, a közgazdasági szabályozás és a végrehajtás hiányosságai, illetőleg ezek nem kielégítő összhangja is.

A tervezés és a szabályozási rendszer késve és nem kielégítő mértékben igazodott az ötödik ötéves tervben a feltételezettnél is kedvezőtlenebb világgazdasági környezethez. A normatív követelmények háttérbe szorultak, az indokoltnál nagyobb védelmet kaptak a gazdálkodó szerveze-

tek. Az állam és a vállalatok közötti jövedelemmegosztásban az állami szervek a költségvetés rovására indokolatlanul engedékenyek voltak.

A központi állami irányítás nem alkalmazkodott kellőképpen a megváltozott körülményekhez, nem érvényesítette következetesen a gazdaságpolitikai elveket. Az állami szervek és a vállalatok munkájában ma is érvényesül az a korábban kialakult magatartás, amely a hatékonyságtól, az exportképességtől elszakítva igényli a stabilitást, az átlagos fejlődés és a javuló bérezés feltételeinek biztosítását.

A szükségesnél kisebb hangsúlyt kapott a kezdeményező, dinamikus vezetői magatartás megkövetelése és megfelelő elismerése, a nem hatékony munka elmarasztalása. Állami segítséggel közepes vagy rossz munka esetében is növelni lehet a vállalati jövedelmeket, a személyi kereseteket és meg lehet valósítani megalapozatlan fejlesztéseket is.

KULCSKÉRDÉS: AZ EGYENSÚLYI HELYZET JAVÍTÁSA

Az 1979. évi népgazdasági terv a gazdasági építőmunka fő feladataként a külkereskedelmi mérleg hiányának csökkentését, későbbi célként pedig egyensúlyának helyreállítását jelöli meg, alárendelve ennek a követelménynek a gazdasági növekedést és az elosztást is. Miért van szükség arra, hogy az egyensúlyi helyzet javítása, a fejlődés minőségi követelményeinek kibontakozása ilyen éles megfogalmazásban kerüljön munkánk középpontjába?

Azért, mert ha az egyensúlyi helyzetben nem tudnánk érdemi változást elérni, akkor később csak nagy áldozatok árán kerekedhetnénk felül gazdasági gondjainkon. Az eladósodás ugyanis bizonyos határon túl nehézségeket okozhatna a behozatal finanszírozásában, s ez maga után vonná az import korlátozását, anyaghiányhoz, a termelésnek az ésszerű gazdálkodással ellentétes csökkenéséhez, végső soron pedig a lakosság áruellátásának romlásához, a fogyasztás mérséklődéséhez vezetne. Elemi érdekünk, hogy ennek kialakulását minden rendelkezésre álló eszközzel megakadályozzuk. Ezért vált központi feladattá a külgazdasági egyensúlyi helyzetben mutatkozó kedvezőtlen tendencia megállítása és a tartós javulás feltételeinek kialakítása. Ezt kívánja meg jelenlegi jó hitelképességünk további fenntartása is.

Az 1979-ben követendő gazdaságpolitikai irányvonal fő törekvéseiben

megegyezik az ötödik ötéves tervben, valamint a Központi Bizottság április 19–20-i határozatában megfogalmazott követelményekkel. Ugyanakkor gazdasági helyzetünk és az elmúlt évek tapasztalatai azt is világossá teszik, hogy elvi, politikai, gazdaságpolitikai irányvonalunk érvényesítéséhez következetesebb munkára, a végrehajtás jobb megszervezésére van szükség. Érdemi, konkrétabban megjelölt kivezető utat a Központi Bizottság 1977. október 20-i – a hosszú távú külgazdasági politika és a termelési szerkezet fejlesztéséről szóló –, valamint az 1978. áprilisi határozata mutat. Az 1979. évi népgazdasági terv fő törekvései e határozatokra épülnek, s lényegük így összegezhető: a gazdaság törésmentes fejlődésének biztosítása, az elért eredmények megszilárdítása, a jövőbeli fejlődés megalapozása érdekében – a gazdálkodás minőségi és hatékonysági követelményeinek fokozott érvényesítése mellett – a gazdasági növekedést, a termelést és a fejlesztést, valamint az életszínvonal javítását a nemzetközi pénzügyi egyensúly megjavításához fűződő érdekeknek kell alárendelni. A gazdaságirányítás eszközeit és módozatait is ennek szolgálatába kell állítani.

A gazdasági munkánk, egyensúlyi helyzetünk javítása érdekében javasolt változások nem egy évre szólnak, hanem hosszabb távra. Az 1979. évi terv megvalósítása csupán kezdete a minőségi tényezőkön alapuló fejlődési folyamatnak. A konszolidált egyensúlyi helyzet elérése több évig tartó folyamat, s fő követelmény marad a hatodik ötéves terv időszakában is. Ezért az egyensúly megszilárdításának eléréséig azt a követelményrendszert kell érvényesíteni, amely szerint:

– a termelés növekedési ütemének összhangban kell lennie az import-, és elsősorban a szocialista importlehetőségek bővülésével;

– a termelés dinamikus növelésére csak gazdaságos export esetén, illetve a hatékonyan dolgozó vállalatoknál legyen lehetőség;

– a belső felhasználás a nemzeti jövedelemnél mérsékeltebben nőjön, a lakossági jövedelmek emelkedése és a fejlesztési források bővülése a termelés hatékonyságának javulásával szoros összhangban alakuljon.

Az egyensúlyi követelményekkel összhangban levő növekedési ütem döntő mértékben függ a szocialista, a KGST-országok közötti s ezen belül is elsősorban a magyar–szovjet gazdasági kapcsolatok fejlesztésének lehetőségeitől. Ezért lehetőségeinkhez mérten javítani kell a szocialista áruforgalom bővítésének feltételeit, és továbbra is kezdeményező magatartást kell tanúsítani.

Ahhoz, hogy már 1979-ben számottevően csökkenjen a nem rubelel-

számolású áruforgalom hiánya és ezzel a konvertibilis valutákban fennálló adósság növekedése, olyan döntésekre és intézkedésekre van szükség, amelyekkel biztosítani lehet, hogy a belföldi felhasználás ne növekedjék. Az eddiginél határozottabb intézkedésekkel érvényt kell szerezni annak, hogy egyensúlyi céljainkkal összhangban a gazdálkodó szervezetek a rubelelszámolású forgalom tervszerű teljesítése mellett szerkezetük átalakításával, versenyképességük fokozásával lényegesen meggyorsítsák a gazdaságos nem rubelelszámolású kivitel növelését.

Az egyensúlyi helyzet javításának feladatait elsősorban a termelésben, nem pedig a fogyasztás területén kell megoldani. Tartós eredményre vezető eszközök a termelési szférában vannak, s így lehet elkerülni jelentős társadalmi feszültségek kialakulását is. Ami a belső felhasználást illeti, nem indokolt és politikailag sem lenne helyes a nehezebbé vált gazdasági helyzet következményeit közvetlenül és nagymértékben a lakosságra áthárítani. Ennek szellemében 1979-ben a felhalmozásban határozott csökkenést, a lakossági fogyasztásban mérsékelt növekedést kell előirányozni, s a megvalósítás feltételeit biztosítani.

Az intézkedéseket úgy kell kialakítani és megtenni, hogy a társadalom az eddiginél jobban érzékelje a népgazdaság helyzetét. A követelmények fokozása a vállalatokat mint gazdálkodókat, a gazdasági vezetőket és a dolgozókat pedig mint munkavállalókat érintse. Az intézkedéseknek az erőforrások gazdaságosabb felhasználására, a szükséges szerkezeti változások megvalósítására kell ösztönözniük, jövedelemhez pedig csak fokozódó követelmények teljesítésével lehessen hozzájutni. Fontos törekvésünk, hogy a lakossági jövedelmek célszerű elköltésének lehetőségei ne romoljanak.

Az 1979. évi népgazdasági terv a nemzeti jövedelem 3–4%-os emelését írja elő. Felvetődhet a kérdés, hogy gyorsabb növekedéssel nem érhetők-e el egyensúlyi céljaink úgy, hogy a belföldi felhasználás is nagyobb mértékben bővülne. Ennek megítéléséhez tudni kell, hogy azokban az években, amikor dinamikusabban emelkedett a termelés, adósságaink is gyorsan nőttek. A népgazdaság importigényességének lényegében változatlan mértéke és a szocialista import adott lehetőségei mellett jelentősen megnövekedett a tőkés import. Mivel az importtal arányosan vagy azt meghaladóan gazdaságos exportképességünk nem nőtt, egyensúlyi gondjaink súlyosbodtak.

Elvileg elképzelhető az egyensúlyi helyzet javítása dinamikusabb termelésnövekedési és belső felhasználási ütem esetén is. Ennek az a fel-

tétele, hogy a gyorsabb növekedés járjon együtt a hatékonyság folyamatos és jelentős javulásával, strukturális átalakulással, ezt a folyamatot azonban ez ideig nem tudtuk a szükséges mértékben kibontakoztatni.

A mérsékeltebb növekedés mellett szól az is, hogy így biztonságosabban lehet megalapozni a kivitelnek a behozatalnál nagyobb emelkedését, a meglevő kapacitásokon belül a termelési szerkezet korszerűsítésének meggyorsítását, a gazdaságtalan kivitel visszaszorítását.

A TERMELŐÁGAZATOK FŐBB FELADATAI

Az ipari termelés 4%-os növelése az iparvállalatok számára azt jelenti, hogy a mennyiségi növekedés helyett előtérbe kerülnek a minőségi, hatékonysági, strukturális követelmények, és ezek teljesítése lényegesen összetettebb, nehezebb feladat. Meg kell jegyezni azt is, hogy az iparban a nem rubelelszámolású kivitelt az 1978. évinél lényegesen gyorsabban, 8–9%-kal kell növelni. Jelentős a feladat azokon a területeken, ahol a hatékonysági követelmények szigorúbbá válásával egyidőben a mennyiségi előirányzatok is növekednek. Fontos a vállalatok differenciált fejlődési lehetőségeinek biztosítása. Természetes – s ez érdekünk is –, hogy azok a vállalatok, amelyek gazdaságosan tudják növelni a tőkés exportot, kielégíteni a hazai fizetőképes keresletet, az átlagosnál gyorsabban növeljék termelésüket. Ilyen például a Magyar Alumíniumipari Tröszt, a Magyar Vagon- és Gépgyár, a Budalakk Festék- és Műgyantagyár, a Budapesti Vegyiművek, az Országos Szakipari Vállalat, a Pécsi Bútorgyár.

Azok a vállalatok, amelyek a magasabb követelményeknek nem tudnak megfelelni, nem növelhetik a termelést, elsőrangú feladatuk a termelés gazdaságossá, korszerűvé tétele, s ahol ez nem lehetséges, végső megoldásként a csökkentés vagy leállítás is napirendre kerülhet. Csak így érhető el a gazdaságtalan termelés visszaszorítása, megszüntetése.

A mérsékelt növekedés vállalati szinten a következő előnyökkel járhat: több energia jut a gazdálkodás hatékonyságának, a termékek és szolgáltatások minőségének a javítására, a munka- és üzemszervezésben rejlő tartalékok kihasználására, a költségek csökkentésére, a fizetőképes kereslethez való alkalmazkodás javítására. A fizetőképes kereslethez való igazodás javíthatja a vállalatok közötti áru- és pénzkapcsolatokat, a kooperációt.

A rossz hatásfokú tevékenységek visszaszorítása mérsékelheti a munkaerőhiányt, javíthatja a gazdaságos és exportképes termelés munkaerő-ellátását, megfontoltabbá teheti a fejlesztést, a beruházást. Javulhat a folyamatban levő beruházások kivitelezésének szervezettsége, az építőipari kapacitások jobban koncentrálhatók.

A vállalatok felszabaduló kapacitásait elsősorban a feldolgozó iparban, a féltermékek, illetve késztermékek tőkés importjának gazdaságos helyettesítésére, továbbá ezek alacsonyabb feldolgozottsági fokon történő beszerzésére és továbbfeldolgozására kell átállítani.

A beruházások mérsékelt növekedése, illetve részben korlátozása miatt 1979-ben az építési-szerelési teljesítmények volumene – a korábbi évi 4–6%-os növekedéstől eltérően – lényegében az 1978. évi szinten marad.

A növekedési ütem lelassulása nem egyformán érinti a különböző építőipari szervezeteket. A folyamatban levő, elsősorban az 1979–1980-ban befejezendő nagyberuházásokat kivitelező szervezeteknél a teljesítmény számottevő növekedésére van szükség. Ezeknél – különösen a kiemelt fontosságú munkahelyeken – kapacitáselégtelenség, munkaerőhiány is jelentkezhet. Más szervezeteknél ugyanakkor kapacitás- és munkaerőfölösleg keletkezhet. Igen fontos ezért, hogy megfelelő központi intézkedésekkel elősegítsük a munkaerő szükséges átcsoportosítását, az építőipari szervezetek pedig az előttük álló tényleges feladatokra készüljenek fel, és ennek megfelelően szervezzék meg tevékenységüket.

Ezt a helyzetet fel kell használni a munka szervezettebbé tételére, a gazdálkodás hiányosságainak felszámolására, a minőség javítására és a munkafegyelem erősítésére.

A mezőgazdaságban is elsőrendű feladat a termelés hatékonyságának növelése. A tervjavaslat azzal számol, hogy a nemzeti jövedelemhez való hozzájárulás, a mezőgazdaságból származó nemzeti jövedelem a bruttó termelés ütemához közelítve, legalább 2%-kal emelkedik. Lényeges feladat az eszközök és az anyagok felhasználásával, különösen a nem rubelelszámolású behozatalból származó műtrágyákkal, növényvédő szerekkel, gépekkel, fehérjetakarmányokkal való ésszerű takarékoskodás. Az ágazatban a tőkés export évenkénti 7–8%-os növekedését kell megalapozni.

A növénytermesztés termelésének kb. 5%-os növekedését a terméshozamok további javításával kell elérni. A terv azzal számol, hogy a búza hektáronkénti 42 mázsás és a kukorica – 1 350 000 hektár vetésterüle-

ten – 51 mázsás átlagtermése mellett az összes gabonatermés 13,4 millió tonna, vagyis az ideinél kb. 300 000 tonnával több lesz.

A tervezett hozamok az elért szintek fenntartását jelentik, feszített célok. A gabonatermés a kisebb vetésterület miatt kevesebb lesz az ötödik ötéves tervben számítottnál. Ez, valamint a gabonakivitelhez fűződő érdekünk parancsolóan szükségessé teszi, hogy megalapozott intézkedéseket tegyünk a gabonaalappal való gazdálkodás megjavítására, és megszüntessük – főleg a takarmányfelhasználásban tapasztalható – pazarlást.

A zöldségtermelés kb. 5%-kal növekszik. A szerződéses fegyelem megszilárdításával ezt úgy kell megvalósítani, hogy a termelés összetétele jobban alkalmazkodjék a bel- és külföldi piac igényeihez.

Az állattenyésztés termelése az 1978-ban elért magas szinthez képest 2%-kal növekedhet. A számítások szerint a szarvasmarha- és ezen belül a tehénállomány, valamint a tejtermelés tovább emelkedik.

A vágósertés-termelésben – amely 1978-ban magasabb volt az ötéves tervben számítottnál – reálisan számolva az elért színvonal némi növelését tűzhetjük ki célul. Ez a nagyüzemi férőhelyek jobb kihasználását teszi szükségessé. A kisüzemi sertéstenyésztés ösztönzése végett továbbra is gondoskodni kell a háztáji és kisegítő gazdasagok takarmánykeresletének zavartalan kielégítéséről.

1979-ben az áruszállítási szükségletek – összefüggésben az előirányzott termelésnövekedéssel – az 1978. évinél lassabban emelkednek. Ezt fel kell használni arra, hogy a tranzitszállítások növelésével, illetve a devizában jelentkező szállítási kiadások csökkentésével is javítsuk az ország fizetési mérlegét. Tovább fejlődik és korszerűsödik a közlekedés jármű- és pályaállománya.

TEENDŐK A NEMZETKÖZI GAZDASÁGI KAPCSOLATOKBAN

A külgazdasági egyensúlyi helyzet javítása a külkereskedelemre is nagyobb feladatokat ró. Úgy kell a kivitelt dinamikusan 9–10%-kal bővíteni, hogy közben a behozatal 4–5%-kal csökkenjen. A tőkés import 1977-ben több mint 10%-kal emelkedett, 1978-ban mintegy 14–15%-kal nőtt, így az 1979. évi 4–5%-os csökkenés az 1977-es, viszonylag magas bázishoz képest 8–10%-os növekedést jelent.

A nem rubelelszámolású export tervezett növelése – nehéz értékesítési feltételek között – csak piaci térnyeréssel, a vevőkör bővítésével és a szükséges árualap biztosításával lehetséges. Ez különösen a feldolgozó ipar, valamint a mezőgazdaság és az élelmiszeripar számára nagy feladat.

Ahhoz, hogy eredményt érjünk el, jobban meg kell ismerni a külföldi piacokat, fel kell tárni az értékesítési lehetőségeket, javítani a termelő- és külkereskedelmi vállalatok együttműködését. Elengedhetetlen, hogy a kivitel növelése együtt járjon a gazdaságosság javulásával. Ezt kívánja az is elősegíteni, hogy jelentős mértékben csökkentjük a gazdaságtalan export támogatását.

A nem rubelelszámolású behozatal mérséklése érdekében különböző olyan intézkedések kerülnek kidolgozásra és bevezetésre, amelyek a jelenleginél jobban közvetítik az import tényleges költségeit, és ezzel meggondoltabb gazdálkodásra ösztönzik a felhasználókat.

A szocialista külkereskedelemben a kötelezettségek pontos teljesítésére kell törekednünk. Politikai és gazdasági érdekünk, hogy a számunkra szükséges termékek minél nagyobb hányadát a szocialista országokból szerezzük be.

A szocialista áruforgalomban a terv előirányzatainak érvényt kell szerezni. Ugyanakkor magától értetődő, hogy minden olyan kezdeményezést, forgalombővítést támogatni kell, amelynek eredményeként a számunkra szükséges termékekhez juthatunk, tőkés importot takaríthatunk meg.

A jövőben is elsőrendű érdekünk a szocialista gazdasági integráció lehetőségeinek minél jobb kihasználása, így az is, hogy kedvező termékstruktúrával részt vegyünk a nagy fejlesztések előtt álló progresszív ágazatokban. Az együttműködésben és az áruszállításban a kölcsönös érdekeknek megfelelően olyan szerkezet kialakítására törekszünk, amely a magyar gazdaság adottságainak megfelelően javítja a termelés szerkezetét és hatékonyságát, enyhíti egyensúlyi gondjainkat.

AZ ELÉRT ÉLETSZÍNVONAL STABILIZÁLÁSA, SZERÉNY EMELKEDÉS

A terv az egyensúlyi viszonyok kedvezőtlen alakulása ellenére is számol az elért életszínvonal megszilárdításával, illetőleg kismértékű emelésével. Mindez azonban csak akkor garantálható, ha a tervet következetesen végrehajtjuk. Ha a végrehajtásban az egyensúly rovására kompro-

misszumos megoldásokat választunk, akkor az a későbbiekben az életszínvonal visszaeséséhez vezethet.

Az előirányzat szerint a lakosság fogyasztása az 1978. évinél mérsékeltebben, 2,5–3%-kal nő. Ennek megfelelően az egy főre jutó reáljövedelem kb. 2%-kal, az egy munkásra, alkalmazottra jutó reálbér kb. 1%-kal, a termelőszövetkezeti dolgozók reálkeresete ezt némileg meghaladó ütemben emelkedik.

A reáljövedelem-növekedés mindig jelentős családonkénti, háztartásonkénti szóródás mellett valósul meg. Nagyobb ütemű növekedés mellett is számottevő azoknak a családoknak az aránya, ahol az egy főre jutó jövedelem egyik évről a másikra csökken. Ennek oka jórészt az életciklus velejárója: gyermekszületés, nyugdíjazás, kereső kiválása a családból. A reáljövedelmek 3–4%-os emelkedése mellett – a tapasztalatok szerint – a családok mintegy 20–25%-ánál az egy főre jutó jövedelem az előbbi okok miatt stagnál vagy csökken. (Hosszabb távon kisebb az arány.) 1979-ben várhatóan ez az arány némileg növekszik.

A reálbérek átlagosan 1%-os növekedését alapul véve számolni kell azzal, hogy azokon a területeken, amelyeken az 1978. évi központi intézkedések áthúzódó hatása nem érvényesül, illetőleg azokon a területeken, ahol a hatékonyságot nem tudjuk úgy növelni, hogy ez számottevő béremelést tegyen lehetővé, a reálbér csökkenni fog. Ennek ellenére sem szabad engedményeket tenni a bérpolitikában, nem szabad követelmény, teljesítmény nélküli bérnöveléshez hozzájárulni. Növekvő reálbér csak növekvő hatékonyságból származhat.

A bérszabályozás javasolt módosítása 1979-ben a vállalatoknál és a költségvetési szerveknél, 4,5–5%-os bérnövekedést tesz lehetővé. Az 1978. évi intézkedések áthúzódó hatását, a bértartalékok felhasználásának feltételhez kötését, valamint a bérpreferenciákat is figyelembe véve, a névleges keresetek mintegy 6%-os növelése válik lehetővé.

1979-ben – a kiskereskedelem és a külkereskedelem kivételével – megszűnik a követelményekhez nem kötött 1,5%-os biztosított bérnövelés, csökkennek a keresetszabályozásban alkalmazott, átlagosnál magasabb bérszorzók, alacsonyabb lesz a központilag engedélyezett béremelés mértéke. A hatékonyan dolgozó kollektívák, vállalatok számára nagyobb lehetőséget kell adni a bérnövelésre. Ezért a 6–8% közötti béremelés progresszív adóterhét mérsékelni szükséges.

Várható, hogy a korábbinál több vállalatnál lesznek béremelési gondok. E gondok adódhatnak a sajátos vállalati helyzetből, a szabályozók

módosításának átmeneti, egyszeri hatásából vagy a nem hatékony gazdálkodásból. E gondok részben történő áthidalását szolgálja 500 millió forint bérpreferencia. Ezt azonban csak alapos indok alapján, feltételhez kötve szabad odaítélni.

A keresetszabályozás szigorítása következtében a vállalatok a keresetnövekedés szempontjából a korábbinál jobban differenciálódnak. A versenyképes termékeket előállító, hatékonyan dolgozó vállalatoknak lehetőségük lesz az előző évekre jellemző, illetve azt meghaladó béremelésre.

Várhatóan mérséklődik a mezőgazdasági termelésből származó jövedelmek emelkedése is.

Alapelvünk, hogy nem a megszerzett jövedelmek elköltését kell az árukínálat és választék szűkítésével megnehezíteni, hanem a jövedelmek elérhetőségével szemben kell nagyobb követelményeket támasztani. Ebből az is következik, hogy a lakossági áruellátás elért általános színvonala fenntartásának nagy politikai jelentőséget tulajdonítunk. A tervben foglalt intézkedések e törekvést messzemenően figyelembe veszik.

Központi jövedelemnövelő intézkedésekre 1 milliárd 800 millió forint összegben van lehetőség. Ezt koncentráltan, a leginkább feszítő gondok megoldására kell fordítani. A rendelkezésre álló összeget a nyugdíjasok körében indokolt felhasználni. 1979 januárjától emelkednek a régi, alacsony összegű nyugdíjak és a nyugdíjszerű ellátások. Az intézkedés 1 300 000 főt érint.

A nyugdíjazás időpontjától, a nyugellátás formájától és mértékétől függően differenciált lesz az emelés. Az 1959 előtti nyugdíjak havi 300–400 forinttal, az 1959–1970 között megállapított nyugdíjak – 1800 forintig – havi 100 forinttal; az 1971 utáni legalacsonyabb nyugdíjak és szociális segélyek havi 80–100 forinttal emelkednek. Ezenkívül a rendszeres évi nyugdíjkiegészítés is növeli a nyugdíjasok jövedelmét.

AZ IRÁNYÍTÁS ÉS A TERVEZÉS NÖVEKVŐ SZEREPE

Az 1979. évi népgazdasági terv egyik sajátossága, hogy fő előirányzataiban olyan követelmények jutnak kifejezésre, amelyek teljesítésének feltételeit a korábbinál is nagyobb mértékben a végrehajtás menetében kell megteremteni. Ezért a terv eredményes végrehajtása szükségessé teszi

a gazdasági folyamatok állandó figyelemmel kísérését, és folyamatos, operatív intézkedéseket igényel mind az állami, mind a pártirányítástól.

A követelményjelleg mindenekelőtt azzal függ össze, hogy a terv a nemzeti jövedelem belföldi felhasználásának csaknem 1%-os csökkenését írja elő. A mintegy 500 milliárd forintban előirányzott belföldi felhasználás a lakossági fogyasztás 2,5–3%-os, a közösségi fogyasztás 6%-os, a népgazdasági beruházás 1–2%-os növekedését teszi lehetővé, de csak abban az esetben, ha a készletnövekedés 1979-ben jelentősen, mintegy 40%-kal mérséklődik.

A terv végrehajtása érdekében különböző állami intézkedések születtek. A központi intézkedések engedmények nélküli végrehajtásán túl az irányító szerveknek és a vállalatoknak további teendőik is vannak a gazdaságos importhelyettesítés, az anyagtakarékosság, a gazdaságtalan export visszaszorítása és a gazdaságos export árualapjainak biztosítása terén.

A vállalatok – jelenlegi ismereteink szerint – 1979-re is dinamikus termelésbővítésre készültek fel. Erre utal az 1978. évi készletfelhalmozás és a magas rendelésállomány is. El kell érni, hogy a termelés a tőkés export tervezett növeléséhez, a hazai fizetőképes kereslethez, a szocialista kivitelben vállalt kötelezettséghez igazodjon, és ne ismétlődjön meg a felesleges készletek növekedése, ami végső soron az egyensúlyi helyzet romlásához vezet. Az 1979. évi népgazdasági tervjavaslat szorgalmazza és gyakorlatban követendőnek jelöli meg, hogy az egyensúlyt javító tevékenység kapjon szabad utat, viszont a tartós veszteségforrást jelentő gazdaságtalan tevékenységek, termékek szoruljanak vissza, sőt szűnjenek meg.

Azzal lehet számolni, hogy a gazdálkodó szervezetek többsége a nehezebb körülmények és szigorúbb követelmények között is biztosítani tudja a normális gazdálkodás és fejlődés feltételeit. A vállalatokkal szemben olyan irányítási magatartást kell tanúsítani, amely a normatív követelmények érvényesítésével kikényszeríti a gazdasági többleteredményt, és annak arányos részét a vállalatnál hagyja.

Számolni kell azzal, hogy a gazdálkodó szervezetek egy része saját erőfeszítésével nem lesz képes felszámolni tevékenységének gazdaságtalanságát. Ilyen esetben, ha – a megalapozott számítás szerint – néhány éven belül gazdaságossá tehető a vállalat, akkor feltételhez kötve, szigorú kritériumok alapján központi segítség adható. Azokban az esetekben, amikor nincs kilátás, reális lehetőség a vállalat vagy szövetkezet

gazdálkodásának jövedelmezővé tételére, fokozatosan csökkenteni kell a támogatásokat, s megkezdeni a visszafejlesztést, a részleges vagy teljes megszüntetést.

Előfordulhat az is, hogy gazdaságosan működő vállalatok átmenetileg – rajtuk kívül álló okok miatt – nehéz helyzetbe kerülnek, fejlesztésialaphiányuk keletkezik, vagy bérfejlesztési lehetőségük minimálisra szűkül. Nem érdekünk, hogy jól szervezett, gazdaságos vállalatoknál ilyen okok miatt tartós gazdálkodási feszültségek alakuljanak ki, csökkenjen a létszám és a termelés. Gondos mérlegelés alapján ezekben az esetekben is meg kell találni a segítés módját és formáit.

Az 1979. évi népgazdasági terv végrehajtása során előadódhat a kapacitás kihasználatlansága, esetleg kapacitásfelesleg is. El kell fogadni és fogadtatni, hogy a minden áron való kapacitáskihasználás nem cél. Lehetnek esetek, amikor helyesebb kihasználatlanul hagyni a kapacitást, mint tőkés importot növelő, gazdaságtalan, esetleg eladhatatlan készletet eredményező termelést folytatni. Arra kell törekedni, hogy – ahol erre lehetőség van – a szabaddá vált kapacitásokon szervezzék meg a nem rubelelszámolású importot gazdaságosan helyettesítő félkész termékek, alkatrészek gyártását.

Céljaink következetes megvalósítása rövidebb távon is, hosszabb távon pedig még inkább, több gazdálkodó szervezetnél munkaerő-felesleg kialakulására vezethet. Gondoskodni kell arról, hogy a felszabaduló munkaerőt a szolgáltatásba, illetve gazdaságos területekre irányítsák át. Ennek az a feltétele, hogy feloldják azokat az indokolatlan kötöttségeket, amelyek megnehezítik a felszabaduló munkaerő más munkahelyre való átirányítását. Az ehhez kapcsolódó munkajogi, irányítási, gazdálkodási, nem utolsósorban pedig társadalmi-politikai teendőkre időben fel kell készülni.

A gazdaságirányításnak késznek kell lennie a tervtől eltérő folyamatok időben történő korrigálására.

Érvényt kell szerezni annak, hogy a gazdaságirányító munka alapja a népgazdasági terv. A központi állami irányító szervek munkájában, a különböző irányítási eszközök alkalmazásában az egyensúlyi követelményeknek alárendelve, az eddiginél nagyobb összehangoltságot, tervszerűséget, központi áttekintésen alapuló egységes akaratot kell érvényesíteni.

A szabályozórendszer módosítása és az intézkedések arra irányulnak, hogy megszűnjenek a túlzott és indokolatlan támogatások, kedvezmé-

nyek, erősödjék a szabályozórendszer normatív jellege, fokozottabban érvényesüljenek a hatékonysági követelmények. A gazdasági szabályozók módosítása és más intézkedések csak szigorú és következetes végrehajtás esetén hozhatnak kielégítő eredményt. Az intézkedések hatását engedni kell kibontakozni, hatásuk alól előzetes felmentés nem adható. Elérendő, hogy a változó körülményekre a gazdálkodás színvonalának emelésével, a szervezettség, a munkafegyelem javításával feleljünk. Ez az egyedüli helyes megoldás.

Eredményeket csak a központi és helyi erőfeszítések összehangolásával érhetünk el. A központi gazdaságirányító szerveknek a fő gazdasági folyamatokat kell kézben tartaniuk, s a terv végrehajtásához szükséges intézkedéseket idejében megtenniük. A vállalatok, szövetkezetek és tanácsok tevékenységüket saját jóváhagyott terveik szerint végzik. Az irányító szerveknek – az indokolatlan beavatkozást elkerülve – oda kell hatniuk, hogy a gazdálkodó szervezetek a népgazdasági terv követelményeivel összhangban működjenek.

A gazdaságirányító munka egyik központi kérdése a normatív követelmények következetes érvényesítése; vele együtt azonban a normatív módon nem kezelhető, egyedi problémák rugalmas, operatív megoldása. Az operativitás azonban nem vezethet a normatív követelmények feloldására; nem jelenthet kapkodást, perspektivikus érdekeinkkel szemben álló, következményeiben végig nem gondolt megoldásokat.

A gazdaságirányító és szervezési munkákban világosan kell látni, hogy nem egy évre, hanem hosszabb távra szóló gazdaságpolitikai elhatározásról van szó. Közismert, hogy a külgazdasági egyensúly helyreállítása nem rövid távú feladat; nagyobb, összetettebb feladatot kell megoldanunk. Rövidebb idő alatt csak drasztikus intézkedésekkel lehetne a külső egyensúlyt megteremteni, olyanokkal, amelyek törést okoznának a gazdaság fejlődésében és az életszínvonal jelentős csökkenésével járnának. Ez számunkra nem járható út.

E felfogás szerint, így gondolkodva azzal kell számolnunk, hogy az egyensúly helyreállításának a hatodik ötéves tervidőszakban is elsőbbséget kell kapnia. Ebből a szempontból az ötödik ötéves tervidőszak utolsó két évét és a hatodik ötéves terv időszakát egységes folyamatként kell kezelni. A hatodik ötéves terv gazdaságpolitikai elgondolásai ebben a szellemben készülnek.

TÁRSADALOMPOLITIKAI IGÉNYEK, KÖVETELMÉNYEK

A korábbiaknál sok tekintetben nehezebb és összetettebb feladatok megoldása több önállóságot, kezdeményezést, felelős kockázatvállalást igényel, s azt is, hogy gazdasági irányító posztokon ezeknek a feltételeknek megfelelő vezetők dolgozzanak. A káder- és személyzeti munkában, a vezetők kiválasztásában nagy jelentőséget kell tulajdonítani e követelmények érvényesítésének. Az ilyen vezetői magatartás kapja meg a politikai, erkölcsi támogatást, a nagyobb anyagi elismerést.

A munkaverseny-mozgalomban is érvényesíteni kell a nagyobb feladatokat, szigorúbb feltételeket, követelményeket. Gyakori hiba, hogy a vállalások túlzottan mennyiségi szemléletűek, egyoldalúan termelési többletek elérésére irányulnak, sok bennük a formális elem. El kell érni, hogy a vállalások a gazdálkodás minőségének javítását, a gazdaságosság fokozását szolgálják, és az általános követelményeket jól konkretizálják az adott munkahelyeken.

A gazdasági vezetők a párt-, a szakszervezeti és a társadalmi szervekkel közösen biztosítsák ennek feltételeit, a vállalásokat kapcsolják össze az üzem- és munkaszervezés további javításával. Ma ismét nagy az aktualitása annak, hogy az üzem- és munkaszervezésről, valamint a munkaverseny irányításáról szóló határozatainkat egységben érvényesítsük, s valósítsuk meg.

A pártszervek és szervezetek a gazdasági építőmunka pártirányításán és ellenőrzésén belül – a konkrét adottságoknak, feltételeknek megfelelően – elsősorban az egyensúly javításához szükséges helyi feladatokra, az exportképesség és a gazdaságosság fokozására összpontosítsák erőiket. Munkájukban kerüljék a formális megoldásokat, cselekvésükkel az állami intézkedések következetes megvalósítását segítsék elő, s ezek szellemében végezzék gazdaságszervező, ellenőrző munkájukat, segítve a megvalósításhoz szükséges politikai feltételek kialakítását, a kedvező hangulat megteremtését. A feladatok következetes végrehajtására mozgósítsák a tagságot, a dolgozókat.

Támogassák a megújulásra képes, kezdeményező vezetői magatartást. Munkálkodjanak a differenciált fejlődés politikai-társadalmi feltételeinek kialakításán, s e törekvéseket, kezdeményezéseket akkor is bátorítsák, ha az átmenetileg gondokkal is jár. Meg kell értetni, hogy csak fegyelme-

zett, jó minőségű munkával érhetők el céljaink s az 1979. évi terv teljesítése.

A szakszervezetekben, a Kommunista Ifjúsági Szövetségben és más jömegszervezetekben, illetve tömegmozgalmakban dolgozó kommunisták is e célokért tevékenykedjenek, erre mozgósítsák szervezetük tagságát. Támogassák a jó munka nagyobb anyagi és erkölcsi megbecsülését, a teljesítményekhez igazodó keresetdifferenciálást, lépjenek fel a káros, céljainkkal és elveinkkel ellenkező egyenlősdi ellen.

Az agitáció és a propaganda segítse elő, hogy a dolgozó tömegek megértsék és cselekvően támogassák gazdaságpolitikai céljaink elérését. Tudatosítsák, hogy az egyensúlyi helyzet javítása a gazdálkodás racionalizálását, a termelési szerkezet korszerűsítését, a minőség javítását, a költségek csökkentését, az eszközök ésszerű kihasználását, a fizetőképes kereslethez való alkalmazkodást, a megfontolt fejlesztést, a vállalatközi kapcsolatok javítását kívánja meg.

Lényeges feladat annak tudatosítása is, hogy a mérsékeltebb ütemű növekedés minőségi fejlődéssel párosulva nemcsak megszilárdítja az elért életszínvonalat, hanem lehetővé teszi annak szerény emelkedését is. Az életkörülmények nagyobb mértékű javulása attól függ, hogy milyen mértékben tudjuk a gazdasági fejlődés minőségi elemeit kibontakoztatni.

Hívja fel agitációnk és propagandánk a figyelmet arra, hogy a vállalati jövedelmek, a keresetek és az életszínvonal az eddiginél jobban függnek a termelés hatékonyságától, gazdaságosságától; hogy ez felel meg a munka szerinti elosztás szocialista elveinek.

Vállaljon részt az agitáció abban is, hogy a munkaverseny középpontjába – a népgazdasági terv követelményeivel összhangban – a hatékonyság kerüljön. Adjon nagyobb teret a nehéz helyzetek jó megoldásai, a gazdálkodás új, előremutató elemei bemutatásának.

Jövő évi népgazdasági tervünkkel sok tekintetben nehéz időszaka kezdődik a gazdasági építőmunkának. Több éve már, hogy kimerültek az extenzív fejlődés tartalékai. A megváltozott világgazdasági környezet és az utóbbi években kialakult nemzetközi árarányok a magyar népgazdaság teljesítményét – a jelenlegi struktúrában – tartósan leértékelték. Mindegyik probléma külön-külön is hatalmas terheket ró a népgazdaságra, dolgozó népünkre, s megoldásuk, ellensúlyozásuk a korábbinál jobb minőségű, szervezettebb és fegyelmezettebb munkát, lényegesen nagyobb erőfeszítéseket igényel. Hosszú évekig tartó folyamatban kell a követel-

ményeknek megfelelően átalakítani a gazdaság szerkezetét, javítani a gazdálkodás hatékonyságát, nemzetközi versenyképességét.

E felismerések nem újak. Gyakorlatunkat további késedelem nélkül hozzá kell igazítani a felismert követelményekhez és feladatokhoz; meg kell állítani, meg kell változtatni a kedvezőtlen folyamatot, s ki kell bontakoztatni az egyensúlyhoz közelítő, a hatékonyság javulását elősegítő tendenciákat. Mindez nem más, mint a minőségi változásokra alapozott fejlődés, a korábban megfogalmazott feladatok konstruktív megközelítése.

Az 1979. évi terv megvalósítása tehát nem végcél, hanem egy hosszabb folyamat kezdete. Tisztában kell lenni azzal, hogy nem érhetünk el azonnal gyors, feltűnő sikereket, de elérhetjük az egyensúlyi helyzet javítását.

Társadalmi Szemle, 1979. 1. sz.

Az árrendszer fejlesztésének szükségessége

Az állami szervek a Központi Bizottság állásfoglalása alapján 1980-ra átfogó termelői és fogyasztói árrendezést készítenek elő. Az árrendezés jelentős előrelépés abban az irányban, hogy az árak helyesen orientáljanak a gazdasági döntésekben.

A kidolgozás alatt álló árrendszer alapvető új vonása, hogy egyrészt a belföldi termelői árak és a világpiaci árak szerves összekapcsolására, másrészt a termelői és a fogyasztói árak között a mainál ésszerűbb kapcsolat kialakítására törekszik. Az új árrendszert úgy kívánjuk működtetni, hogy a kapcsolatok tartósan fennmaradjanak, erősödjenek. Erre azért van szükség, hogy az előállított termékek jövedelmezősége a mainál jobban fejezze ki a termelés nemzetközi mércével mért hatékonyságát, az árak orientáljanak és ösztönözzenek a hatékonyság növelésére, a takarékosságra, a műszaki fejlesztésre, a termelési és fogyasztási szerkezet korszerűsítésére.

Ismeretes, hogy hazánknak a nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolódása – nyitottsága, külkereskedelem-érzékenysége – jelentős mértékű. A termeléshez szükséges alapanyagok, félkész termékek és a modern technika nagy részét külföldről szerezzük be, s ezt megfelelő exporttal kell ellentételezni. Ilyen körülmények között közvetlenül vagy közvetve minden vállalat kapcsolatban van a külpiaccal. A külpiac hatásait az irányítási rendszer elemei, így a szabályozók és az árak révén kell közvetíteni a vállalatokhoz és a fogyasztókhoz.

A termelői árrendezéssel az alapanyagoknál, az energiahordozóknál és a nagy volumenű félkész termékeknél arra kell törekedni, hogy azok árait a tőkés piaci importár alapján alakítsák ki. A termelés bővülése az említett termékcsoportokban általában az import bővülését is igényli, és ezek beszerzésére, mivel olcsóbb forrás gyakorlatilag nincs, szinte kizárólag csak világpiaci áron van lehetőségünk. Az új árképzéssel tehát

kifejezésre kell juttatni, hogy a termelés bővítésének forrásai drágulnak – ami számunkra adottság – és alapvető érdekünk főződik az alapanyagokkal és az energiával való takarékossághoz, felhasználásuk gazdaságosságának javításához. Az elmúlt egy-két évben, de az elmúlt öt hónapban is lényegesen drágultak az energiahordozók, az alumínium, a vegyipari alapanyagok, a faanyagok, a bőr, s nem tekinthetünk el attól, hogy ezt a felhasználók is érzékeljék.

Az új termelői árrendszerben a világpiaci árakhoz igazodó árképzési elv érvényesül a feldolgozó ipar jelentős részében is. Eddig a feldolgozó ipar vállalatai a világpiaci árakat csak az exportra termelésnél érzékelték. A termelés nagyobb részét belföldön értékesítették, ahol viszont a külpiaci áraktól elszakított árak érvényesültek. A mai árrendszerben a belföldi termelési költségek képezik az árak alapját, és ezt mindig nyereséggel is pótolják. Ily módon – mivel a költségek között nem lehet az indokoltat az indokolatlantól megbízhatóan különválasztani – a vállalatok az egymás közötti forgalomban általában tovább háríthatták azokat a költségeket is, amelyek a nem kellő hatékonyságú munkából adódtak. Most olyan árképzés bevezetésére kerül sor, amelyben a vállalatok belföldi eladások esetén is csak akkor háríthatják át a költségnövekedéseket, ha azokat a tőkés piacon elért exportárakban is sikerül a külföldi vevővel megfizettetni.

Ez nagyon szigorú árképzési követelmény, de az egyetlen eszköz arra, hogy ésszerű akadályt állítson a rossz munka költségeinek automatikus elismerésével szemben. Az új árképzéssel megvalósul az a követelmény, hogy csak annak a vállalatnak legyen megfelelő nyeresége, amelyik leszorítja a termelés költségeit azáltal, hogy megszünteti a gazdaságtalan termelést, az anyag- és energiapazarlást, és feltárja a szervezésben, a munkaerő-gazdálkodásban levő tartalékokat. Az árképzésnek ez a módja segíti a nagyon igényelt gazdasági tisztánlátást is.

A világpiaci árakhoz igazodó árképzést az 1980-ban bevezetésre kerülő termelői árrendszerben nem lehet maradéktalanul érvényesíteni. Ennek az a magyarázata, hogy ha a belföldi árakat mindenütt a vállalataink által tőkés piacon elért exportárak alapján határoznánk meg, akkor az ipari és a mezőgazdasági termelés jelentékeny része veszteséges lenne. Ez ugyan rámutat arra, hogy több vállalat a tőkés piaci árakhoz képest túl magas ráfordítással termel – termelési szerkezetük nem eléggé korszerű, munkaszervezésük fogyatékos, nem megfelelő a külpiaci munka, esetenként diszkrimináció is sújtja termékeinket –, mégsem lehet vál-

lalni e vállalatok működésképtelenségét. Ugyanakkor az az út sem járható, hogy a vállalatok jelenlegi túlzott védettségét továbbra is fenntartsuk.

Gazdasági fejlődésünk egyik alapkérdésévé vált a termelés és a vállalatok eddigi védettségének csökkentése és ezzel a hatékonyság növelésére való kényszer erőteljes fokozása.

Az 1980-ra bevezetésre kerülő termelői árrendszer egyetlen vállalatot sem tesz működésképtelenné. Ez úgy érhető el, hogy a ma kevésbé hatékonyan dolgozó vállalatok termékeinek belföldi árait átmenetileg az exportáraknál magasabb szinten állapítják meg, számukra preferenciát nyújtva. E preferenciák azonban csak meghatározott ideig érvényesülnek, mértékük fokozatosan csökken. Ezeknél a vállalatoknál csak akkor lesz lehetőség továbbfejlődésre, ha a termelési szerkezetben gyors változás következik be, a hatékonyság lényegesen javul.

A belföldi és a világpiaci árak közötti kapcsolat megteremtésében tehát alapvetően hatékonysági problémák miatt kell kompromisszumot kötni. E kompromisszum mértékénél a gazdaság vezetésének figyelemmel kell lennie arra, hogy a mércét a hatékonysági követelmények növelése érdekében évről évre magasabbra állítsa, de arra is, hogy ne túl magasra, mert teljesíthetetlen követelményekre nem lehet irányítási és szabályozórendszert felépíteni. Az 1980-as termelői árrendszerben az említett árképzést az ipari termelés csaknem 70%-ára terjesztik ki. Ennek érvényesítésére most nincs lehetőség a mezőgazdaságban, az élelmiszeriparban, az építő- és építőanyagiparban és általában a szolgáltatásoknál. E területeken is növelni kell azonban a pénzügyi szabályozás normativitását, ezzel állítva korlátot a költségek automatikus áthárításának.

A mezőgazdaságban és az élelmiszeriparban arra kell törekedni, hogy az új árrendszer erősítse a minőség javításában, a piaci igények jobb kielégítésében való érdekeltséget. A termékek belföldi árarányának kialakításánál a gazdaságos export elősegítése érdekében figyelembe kell venni a külpiaci árak arányait is. Mindezek szükségessé teszik a felvásárlási árak differenciált emelését és az élelmiszeripari termelői árszínvonal növelését.

A feladat azonban nemcsak az, hogy az árrendezéskor jöjjön létre szerves kapcsolat a bel- és külpiaci árak között, hanem az is, hogy ez a kapcsolat folyamatosan fennmaradjon és erősödjön.

Mindezt olyan időszakban kell megvalósítani, amikor a tőkés világban jelentős az infláció, s ennek kedvezőtlen hatásaitól lehetőség szerint

mentesíteni akarjuk a népgazdaságot. Erre csak akkor van mód, ha a gazdasági hatékonyság lényegesen javul és legalább úgy nő, mint a külpiaci versenytársaknál. Ebben az esetben exporttermékeink árai általában ugyanúgy emelkednek, mint az importárak, ami az árfolyamon keresztül lehetőséget ad a forint viszonylagos értékének megvédésére és a nemkívánatos külpiaci inflációs hatások elkerülésére. További gazdasági fejlődésünk tehát döntően azon múlik, hogy a hazai termelést nemzetközileg versenyképessé tudjuk-e tenni. Az új termelői árrendszer ezt a követelményt állítja a termelés elé.

Az új termelői árrendszer bevezetésének már a meghirdetése is többféle hatást keltett. Sok vállalatnál felszínre hozza a gazdálkodás fogyatékosságait, de jobb munkára is serkent. Már most tapasztalható viszont a követelmények lazítására, az egyedi kivételek biztosítására való törekvés is. A gazdasági és politikai vezetésnek határozottan fel kell lépnie a fellazító törekvések ellen. Ha a követelményekből engednénk, akkor lemondanánk az egyensúly helyreállításának és a gazdasági stabilitás megteremtésének egyedüli ígéretes eszközéről: a gazdasági hatékonyság javításáról.

Szocialista társadalmunk történelme során a fogyasztói árakat – főként politikai megfontolásokból – többé-kevésbé mindig elkülönítettük a termelői áraktól. Ez az elkülönítés három évtizeddel ezelőtt alakult ki, amikor országunkban még alacsony volt a termelés színvonala, és a legfontosabb cél az volt, hogy ha szerény színvonalon is, de mindenki számára biztosítsuk a megélhetést. Ezt a törekvést jelentős részben elősegítette az is, hogy a létfenntartási cikkek fogyasztói árai alacsonyak voltak. A fogyasztói árakat tehát tudatosan elszakítottuk a termelési ráfordításoktól.

Az azóta eltelt évtizedekben azonban igen számottevő előrehaladást értünk el mind a termelés színvonalának, mind a lakosság jövedelmének és fogyasztásának emelésében. Az elmúlt időszakban tettünk lépéseket annak érdekében, hogy a fogyasztói áraknak a termelés feltételeitől elkülönült rendszerét megváltoztassuk; lényeges előrehaladást azonban az elkülönülés megszüntetésében nem tudtunk elérni. A fejlettség mai színvonalán a fogyasztói áraknak a termelési ráfordításoktól való elszakítása egyre inkább társadalmi céljaink ellen hat. A túl nagy mértékű és széles körű támogatások a fogyasztói árakban azt eredményezik, hogy:

– olyan rétegek is támogatásban részesülnek, amelyeknél ez az élet-

színvonal elért szintjén indokolatlan (például a vendéglátás egyes magasabb osztályai is);

– nem ösztönöz takarékosságra, sőt esetenként (például a kenyérnél) pazarló fogyasztást vált ki.

Az így kialakuló fogyasztás kedvezőtlenül, torzítva hat vissza a termelésre, lassítja a fogyasztási szerkezet ésszerű átalakítását.

Ezért kell megszüntetni az indokolatlan, fejlettségi szintünkkel összhangban nem álló fogyasztói ártámogatások egy részét, és a fogyasztói árak terén is olyan rugalmas ármechanizmust működtetni, ami – életszínvonal-politikánkkal összhangban – biztosítja a termelői és a fogyasztói árak együttmozgását.

A fogyasztói árak tartósan és széles körben nem szakíthatók el a termelői áraktól. Mivel a termelői árakban jelentős változásokat kell végrehajtani, ez kihat a fogyasztói árakra is.

A termelés és fogyasztás között a mainál szorosabb kapcsolatot teremtő árrendszerben is mód lesz arra, hogy a fogyasztói árváltozásokat a szocializmus alapelveivel összhangban, az életszínvonalpolitika követelményeinek figyelembevételével valósítsuk meg. Emellett társadalmi céljainknak megfelelően, olyan területeken, mint például a gyermeknevelés, az oktatás, az egészségügy, a kultúra stb. az árpreferenciákat az árrendszer változásaitól függetlenül, hosszabb távlatban is fenntartjuk.

Az új termelői árak kialakítása a befejező szakaszban van. A szükséges korrekciók a második félév folyamán elvégezhetők, és az új termelői árak a szabályozórendszer más elemeivel összhangban 1980-ban életbe léptethetők. A fogyasztói árintézkedéseket a termelői árak belépésénél korábban, de lényegében azokkal összhangban valósítottuk meg.

A fogyasztói árak rendezése enyhíti gazdasági egyensúlyi gondjainkat is, mivel már ebben az évben elindítja a fogyasztási szerkezet kívánatos változását, segíthet terven felüli tőkés exportárualap kialakításában. Az importmegtakarítás egyensúlyt javító hatása várhatóan előbb következik be, s korábban jelentkeznek az idegenforgalom gazdaságosságának alakulásától várt pozitív hatások.

E kedvező hatásokra gazdaságilag feltétlenül szükség van, hiszen a hatékonyság és az egyensúly tervezett javulása nem következett be, a csereárányok pedig várhatóan tovább romlanak.

A fogyasztói árintézkedések keretében 20%-kal emelkedtek az élelmiszerek árai. Az élelmiszerek előállításának ráfordításai a termelői árrendezés hatására jelentősen növekednek nagyrészt azáltal, hogy a felvásár-

lási árak is emelkednek. Az élelmiszereket az állam továbbra is lényegében változatlan mértékben dotálja. A hús és húskészítmények előállítása például olyan mértékben drágult az elmúlt időszakban, hogy az átlagos 26%-os áremelkedés ellenére is növelni kellett a fogyasztói ártámogatás összegét. E termékkörben, valamint a növényi zsiradékoknál az ágarányok kialakításánál messzemenően figyelembe vettük az exportlehetőségeket. Azoknál a termékeknél, amelyek viszonylag kedvezően exportálhatók, nagyobb mérvű az áremelés, illetőleg az átlagosnál nagyobb mértékben csökkent e termékek támogatása.

A tejnél és tejtermékeknél az áremelés ellenére sem csökkent a támogatás. A tej ára most literenként 6 forint, de termelésének, feldolgozásának és forgalmazásának költségei majdnem elérik a 9 forintot.

A kenyér, a lisztesáruk és rokon termékek fogyasztói ára átlagosan 34%-kal emelkedett, ezen belül a kenyér ára 50%-kal. A kenyér ára 28 év óta nem változott. Az áremelés lehetővé tette a fogyasztói árkiegészítés teljes megszüntetését, és azzal is számolunk, hogy csökken a nagymértékű pazarlás. A tartósítóipari termékek, valamint a cukor 20–23%-os áremelése ellenére az állami támogatás összege e termékekre alig csökkent.

A vendéglátóipari árak követik az élelmiszerek árainak emelkedését. A gyermekintézményekben, a munkahelyi étkeztetésben és az üdülésért fizetett térítési díjakban az élelmiszerek költségnövekedését továbbhárítják a fogyasztókra, így a díjak ennek megfelelően emelkednek.

A tüzelőanyagok és a fűtési szolgáltatások fogyasztói árai legutóbb 1974-ben emelkedtek, a villamos energia ára 15 éve nem változott. Ismeretes, hogy az energiahordozók nagy részét importáljuk. Az importárak az elmúlt öt évben nagymértékben megnőttek. Ma már gyakorlatilag bármelyik országból importálunk energiahordozót, ahhoz csak magas áron lehet hozzájutni. Ez a nagyarányú költségnövekedés az oka annak, hogy jóllehet emeljük a fogyasztói árakat, mégis nő a háztartási energia támogatottsága. Érdemes megemlíteni, hogy a távfűtés és a melegvíz-szolgáltatás díja 40%-kal emelkedett, de ez a tényleges költségeknek csupán egyharmadát fedezi.

A villamos energia iránti igény gyorsan nő, de ugrásszerűen emelkednek az előállítási költségek is. Ahhoz például, hogy az energiatermelés költségeit megtérítsék, a villamos energia fogyasztói árát 50% helyett 90%-kal kellett volna felemelni.

A jelenlegi áremelés kétharmadát az élelmiszerek és a háztartási ener-

gia áremelése tette ki. Ezenkívül végrehajtottuk az építőanyagok, a személygépkocsik, a bútorok, a mosószerek, a cipők és néhány szolgáltatás áremelését is. A termelési költségek még az új árak mellett is elszakadnak a fogyasztói áraktól, de ha e lépést nem tettük volna meg, a termelői és a fogyasztói árak közötti szakadék tovább nőtt volna, és összefüggésében nagyobb lenne, mint szocialista fejlődésünk során bármikor.

A termelői árrendszer fejlesztésével arra törekszünk, hogy az árak következetesen tükrözzék, mi mennyibe kerül. Az új fogyasztói árak az esetek nagy részében azt biztosítják, hogy a lakosság reálisabban érzékelje a termelés feltételeiben bekövetkezett változásokat, és ezt a személyes fogyasztásnál mindenki mérlegelje is.

A lakosság egészét érintő jelentős, az alapvető cikkek széles körére kiterjedő fogyasztói áremelés indokolttá tette, hogy a lakosság minél teljesebb köre kapjon közvetlen jövedelemkiegészítést. Ezért az áremeléssel egyidőben jövedelemkiegészítő intézkedésekre is sor került.

Jövedelemkiegészítésben részesült – az eddigi gyakorlatnak megfelelően – valamennyi kereső: munkás, alkalmazott és termelőszövetkezeti dolgozó; juttatásban részesülő: nyugdíjas, járadékos, gyermekgondozási segélyen levő, rendszeres szociális segélyben, valamint családi pótlékban és ösztöndíjban részesülő.

Ezen túlmenően szociálpolitikai megfontolás alapján a jövedelemkiegészítés kiterjed valamennyi nyugdíjas olyan nyugdíjas korú házastársára, akinek nincs önálló jövedelme, az egygyermekes családban élő gyermekekre, valamint a közép- és felsőfokú intézmények nappali tagozatán tanuló olyan diákokra is, akik családi pótlékban vagy ösztöndíjban nem részesülnek. Az egygyermekes családoknál a jövedelemkiegészítést az indokolja, hogy jelentős részben fiatalok, akikre a családalapítás, a lakásszerzés, az önállósulás egyébként is nagy terhet ró. A házastársi pótlék kiterjesztésére pedig azért van szükség, mert ebben a körben egy nyugdíjból ketten élnek. Jövedelemkiegészítésben részesül több mint 10 millió fő, azaz a lakosságnak csaknem az egésze.

A fogyasztói áremeléseknek a főbb lakossági rétegekre gyakorolt hatásait mérlegelve került kialakításra az eltérő mértékű jövedelemkiegészítés. A felnőtt lakosságnak magasabb összegű kiegészítést szükséges adni, mint a gyermekeknek, mivel például a családok háztartási energiafogyasztása nem nő arányosan a gyermekek számával. A termelőszövetkezeti dolgozók számára kisebb összegű jövedelemkiegészítés biztosítása indokolt, mivel a háztáji és kisegítő gazdasággal rendelkezőknek az élelmiszer-

árak emeléséből adódó többletkiadása érzékelhetően kisebb, mint az ilyennel nem rendelkezőké.

Az elmúlt évek tapasztalatai egyértelműen megerősítették annak a gyakorlatnak a helyességét, hogy az áremelések közvetlen ellentételezését szolgáló jövedelmet fix összegű kiegészítő juttatás formájában célszerű odaadni.

Az árintézkedésekkel összefüggő jövedelemkiegészítés a lakosság egészére számítva a többletkiadások mintegy kétharmadának felel meg. Mégis a többletkiadásokat a jövedelemkiegészítésen túl csak a jobb munka, a magasabb teljesítmény és az ebből adódó magasabb kereset pótolhatja. Emellett a legrászorultabbak segítésére a szociális segélyezés keretében nagyobb összegeket biztosítunk. Ezzel együtt is azzal számolhatunk, hogy 1979-ben az életszínvonal emelkedése elmarad a tervezettől.

Az 1980-as termelői árrendezéssel összefüggő fogyasztói árváltozások elfogadtatása, megértetése nagy feladatok elé állítja a pártszervezeteket, jelentős erőpróbája politikai tömegmunkánknak. Ilyen nagymértékű, széles körű és kihatású árrendezést csaknem három évtizede nem hajtottunk végre hazánkban. Az árak változtatása azonban objektíve szükséges volt, mivel hazánk gazdasága ezer szállal kötődik a világgazdasághoz, s ez az utóbbi évek feltételei közepette magasabb követelményeket támaszt a népgazdasággal szemben, s ezeknek megfelelni csak a reális ráfordításokat jobban tükröző árak mellett lehetséges. Politikai agitációs munkánknak ezt kell megértetnie. Ugyanakkor jelentőségének megfelelően kell kezelni azt a tényt, hogy az áremeléseket lehetőségeinkkel arányosan jövedelemkiegészítéssel kötöttük össze, s ebben kifejeződik az a változatlan törekvésünk, hogy a fogyasztói árakat ne társadalmi összefüggéseikből kiszakítva, hanem mindenkor életszínvonal-politikai céljainkkal összhangban alakítsuk.

Részlet a Pártélet 1979. 8. számában
megjelent cikkből.

Az ötödik ötéves terv teljesítésének tapasztalatai és a gazdasági építőmunka feladatai a hatodik ötéves terv időszakában*

Gazdasági fejlődésünk üteme a felszabadulás óta eltelt időben megfelelt a szocialista országok átlagának, és gyorsabb volt, mint a legtöbb tőkés országban. Napjainkban Magyarország az egy lakosra jutó nemzeti jövedelem mutatója alapján a közepesen fejlett országok körébe sorolható. Az ipari termelés 1960–1980 között több mint háromszorosára, a mezőgazdasági termelés mintegy 70%-kal, a nemzeti jövedelem termelése pedig több mint 2,5-szeresére emelkedett. Mindez lehetővé tette a lakosság életszínvonalának és életkörülményeinek jelentős mértékű javulását. Az egy főre jutó fogyasztás több mint kétszeresére nőtt.

Eredményeink alapja pártunk két és fél évtizede folytatott, elvi alapokon álló, a realitásokra épülő következetes politikája. Ennek keretében a gazdaságpolitikában a szocialista tervgazdálkodás általános törvényszerűségeit folyamatosan, az idővel változó sajátos viszonyokhoz igazítottuk. Ez – meglevő gondjaink ellenére is – szilárd bázist jelent politikai, társadalmi és gazdasági céljaink megvalósításához, a fejlett szocialista társadalom építését szolgáló alkotómunkához.

A szocialista társadalmi és gazdasági építőmunkánkban sikereink egyik alapvető záloga, hogy a párt állandóan kritikus szemmel vizsgálja a társadalom és a gazdaság különböző területein folyó tevékenységeket, önkritikusan bírálja saját munkáját, elemzi és általánosítja a tapasztalatokat, és a realitásokhoz igazítja gazdaságpolitikai gyakorlatát. Ezt bizonyítják az olyan horderejű lépések is, mint a mezőgazdaság szocialista átszervezése, a gazdasági mechanizmus reformja, az irányítási rendszer folyamatos tökéletesítése. Ez a politikai magatartás nyilvánult meg a gazdaságpolitikai gyakorlat utóbbi két évben bekövetkezett változásában,

* Az MSZMP Központi Bizottsága Politikai Akadémiáján elhangzott előadás alapján.

amely a minőségi fejlődés kibontakoztatására alapozva a népgazdaság egyensúlyi helyzetének helyreállítására, az elért életszínvonal megszilárdítására, az életkörülmények javítására irányul.

Az elért politikai és gazdasági eredmények alapján a munkásosztály vezette nép hatalma, a Magyar Népköztársaság belső helyzete szilárd. A munkás-paraszt szövetség rendszerünk biztos politikai bázisa. Pártunk vezető szerepe érvényesül, a pártot és a dolgozó tömegeket kölcsönös bizalom köti össze. Az ország népe magáénak vallja és tettre készen támogatja pártunk politikáját. Mindinkább előrelépünk a szocialista demokratizmus széles körű kibontakoztatásában, a szocialista népi, nemzeti egység fejlődésében. A magyar nép a maga választotta úton, a felemelkedés, a szocializmus útján jár. Ebben teljes népünk politikai egysége.

Napjainkban a gazdasági építőmunka társadalmi-politikai jelentőségét az is növeli, hogy gazdasági fejlődésünk külső és belső feltételei nehezebbekké, bonyolultabbakká váltak. Ez a korábbiaknál nagyobb követelményeket támaszt munkánkkal, egész gazdálkodásunkkal szemben.

Ennek alapvetően két fő oka van. Az egyik saját fejlődésünk törvényszerű, már korábban is jelentkező, de az utóbbi években egyre jobban észlelhető következménye, az tudniillik, hogy az extenzív fejlődési szakasz végére érve továbbhaladásunknak nélkülözhetetlen feltételévé vált a gazdaság minőségi megújítása, az intenzív fejlődés feltételeinek kialakítása és az ezen az úton való előrehaladás. Gyors ütemben, rövid idő alatt kibontakoztatni a gazdasági fejlődés igen bonyolult, ellentmondásokkal is terhes intenzív útját – önmagában is, objektíve nehéz feladat. Ez a korábbiaktól eltérő, nagyfokú mobilitást, új súlypontok és struktúrák kialakítását, magasabb szintű nemzetközi integrációt, tudományos-műszaki fejlődést igényel, és újszerű követelményeket állít a gazdaságirányító és a végrehajtó munka elé egyaránt.

A másik, nem kevésbé nyomós ok pedig az, hogy a világgazdaságban 1973–1974 óta bekövetkezett gyökeres ár- és árarányváltozások rendkívül nagy veszteségeket okoztak hazánknak. Emiatt a külkereskedelemben jelentős egyensúlyromlás következett be, ami kihatott a népgazdaság belső egyensúlyi helyzetére is.

A külgazdasági körülmények más szempontból is jelentősen megváltoztak. A tőkés világpiacon gyors ütemű inflációnak, válságjelenségeknek lehetünk tanúi. Rendkívül kiéleződött a konkurrenciaharc, erősödött a

diszkrimináció és a protekcionizmus. Nehezíti építőmunkánkat, korlátozza gazdasági fejlődésünk lehetőségeit a feszültségekkel, konfliktusokkal terhes nemzetközi politikai légkör is. A világgazdasági változásoknak – a magyar gazdaság fejlettségéből és nyitottságából adódóan – bennünket kedvezőtlenül érintő, hosszú távon is érvényesülő hatásai vannak.

A belső és külső feltételek egyidejű és egy irányba ható változásai elodázhatatlanná tették a minőségi tényezőkön alapuló intenzív fejlődés mainál gyorsabb kibontakoztatását. Ez egyrészt szükségessé teszi a változó külső és belső keresletnek megfelelő, gazdaságos és versenyképes termelési szerkezet kialakítását és az ezt szolgáló műszaki fejlődés meggyorsítását. Másrészt a munka termelékenységének erőteljes növelését, a termelési kapacitások ésszerűbb hasznosítását, az anyag- és energiagazdálkodás hatásfokának javítását követeli meg.

AZ ÖTÖDIK ÖTÉVES TERV TAPASZTALATAI

A XII. kongresszus és az országgyűlés értékelte az ötödik ötéves tervidőszak gazdasági fejlődését. Ezért most elsősorban nem a konkrét előirányzatok megvalósulásáról, hanem azokról a tapasztalatokról szeretnék szólni, amelyek a hatodik ötéves tervidőszakban követendő gazdaságpolitikai és gazdaságirányítási gyakorlat szempontjából fontosak.

Az elmúlt öt évben sok erőfeszítés és áldozatkész munka nyomán számottevő eredményeket értünk el a népgazdaság fejlesztésében, bár a vártnál nehezebb külső feltételek és gazdasági munkánk fogyatékosságai miatt az ötödik ötéves terv számszerű előirányzatainak nagy részét nem tudtuk teljesíteni.

A termelés növekedése a tervezettnél lényegesen kisebb volt. Az ipar 1980-ban 18%-kal termelt többet, mint 1975-ben. Az építési-szerelési tevékenység 13%-kal nőtt. A mezőgazdasági termékek termelése – az előző öt évhez viszonyítva – 15–16%-kal emelkedett, megközelítve a tervezett növekedést.

A nemzeti jövedelem az előirányzott 30–32% helyett – a számítottnál valamivel magasabb eszközállománnyal és némileg kevesebb munkaerőfelhasználással – öt év alatt mintegy 17%-kal emelkedett. A belföldi felhasználás is a tervezettnél lassabban, 20–25% helyett 10%-kal nőtt.

A lakosság fogyasztása öt év alatt 13,5%-kal emelkedett, az egy főre jutó reáljövedelem 8%-kal nagyobb az 1975. évinél. A lakosság élet-

körülményeit javító infrastrukturális fejlesztéseket általában túlteljesítettük. A gyógyintézeti ágyak száma 5400-zal, a bölcsődei férőhelyeké csaknem 14 500-zal, a szociális otthoni férőhelyeké több mint 3100-zal bővült. Társadalmi összefogás eredményeként a tervezettnél több óvodát adtak át, így az óvodai férőhelyek száma 90 000-rel emelkedett. Az általános iskolai tanterem céljára használt helyiségek száma 4600-zal nőtt.

A beruházások és a készletfelhalmozás – az 1977–1978. évi magas színvonal miatt – meghaladta az ötéves tervben számítottat. A tervidőszakban a szocialista szektorban 924 milliárd forintot fordítottunk beruházásokra.

A tervidőszak során csaknem 50 nagyberuházást fejeztek be, így többek között átadták az adriai kőolajvezetéket, a 750 kV-os villamos távvezetéket, a hejőcsabai és bélapátfalvai cementgyárat, a szegedi kőolaj- és földgázipari létesítményeket, a Borsodi Vegyi Kombinát PVC-gyárát, a Tiszai Vegyi Kombinát polipropilénüzemét, a dunaújvárosi hullámpapír-vertikumot, a Gyulai Húskombinátot, a metró újabb szakaszát, befejeződött a Szegedi Szalámigyár rekonstrukciója, valamint az Ózdi Kohászati Üzemek acélgyártásának fejlesztése.

A népgazdaság külső egyensúlyi helyzete az ötödik ötéves tervben számítottnál kedvezőtlenebb. A kivitel volumenének növekedése ugyan – az 1978. évet kivéve – minden évben meghaladta a behozatalét (öt év alatt 40%-kal emelkedett, a behozatal csak 21%-kal), ez azonban az előirányzott egyensúlyi helyzet eléréséhez – a többi között az eredetileg vártnál kedvezőtlenebb cserearányok miatt – nem volt elégséges. Ezért a konvertibilis valutában keletkezett adósságállomány a tervezettet meghaladja.

A változó körülmények, főként a feltételezettnél kedvezőtlenebb külgazdasági feltételek és a követelményeket nem elég következetesen érvényesítő gyakorlati végrehajtás miatt nem bizonyulhatott reálisnak a terv azon törekvése, hogy a minőségi, mindenekelőtt az egyensúlyjavítási követelményeknek a gazdasági növekedés viszonylag gyors üteme és az életszínvonal jelentős emelése mellett is eleget tudjunk tenni.

A tervidőszak első három évében – a gazdasági munkában elért számos eredmény mellett – a népgazdaság fejlődése nem követte maradéktalanul az ötödik ötéves tervben megfogalmazott gazdaságpolitikai irányvonalat, több alapvető területen nem felelt meg a változó követelményeknek. A gazdasági fejlődés külső körülményei az 1975-ben előreláthatónál lényegesen kedvezőtlenebbé váltak. Ez nagyrészt tőlünk független

okok miatt alakult ki, mégsem hallgathatjuk el, hogy a dolgok nem kielégítő alakulása részben a mi hibánk is. A gazdálkodás érdekeltségi viszonyaiban nem fejeződtek ki kellően a változó feltételek, emiatt a kedvezőtlen folyamatok okát belső munkánk hiányosságaiban is keresni kell.

A világgazdaságban végbement erőteljes és tartós változások következtében az elmúlt évtizedben az energiahordozók ára hat-nyolcszorosára, a fémek, valamint a gabona és hús ára csaknem kétszeresére, egyes mezőgazdasági termékeké (kakaó, kávé, takarmányfehérje) három-négyszeresére, az új technika ára pedig két-háromszorosára emelkedett. Ezzel szemben a világpiacon leértékelődtek mindazon feldolgozóipari termékek, amelyek gyenge vagy közepes minőségűek, nem korszerűek és előállításuk nem követel különösebb szakképzettséget.

Mivel hazánk nettó nyersanyagimportőr és a modern technika többségét, valamint egyes mezőgazdasági termékeket – elsősorban fehérjetakarmányt – importáló ország, cserearányaink az említett árváltozások következtében 1973 óta mintegy 20%-kal romlottak. Alapvetően ez a körülmény idézte elő népgazdaságunk, elsősorban nemzetközi fizetési mérlegünk egyensúlyának megbomlását.

A tőkés világ nagy részében, elsősorban az olajválsággal, illetve az áremelkedésekkel összefüggésben, a gazdasági növekedés lefékeződött: a termelés stagnál, vagy csak mérsékelten emelkedik; lanyha a kereslet; növekszik a fizetési mérlegek kiegyensúlyozatlansága. Komoly zavarok mutatkoznak a nemzetközi pénzügyi és hitelkapcsolatokban is. Mindezek hatására erősen mérséklődött a tőkés külkereskedelem dinamizmusa, terjednek a nyílt és burkolt protekcionista, sok esetben a szocialista országokkal szemben kifejezetten diszkriminatív intézkedések. Mindezek hatására rendkívüli módon felerősödött a piaci verseny. A kiélezett konkurrenciaharc értékesítési lehetőségeinket erősen megnehezíti, gyakran korlátozza. A hitelfelvételi lehetőségek nehezülnek, feltételei a korábbinál szigorúbbak. A fejlődő világ gyors gazdasági növekedést felmutató országai egyre erősebb versenytársainkká válnak a feldolgozó ipar több területén is.

A tőkés világgazdasági változásokkal egy időben – különösen az elmúlt évtized második felétől – a szélsőséges imperialista erők általános támadást indítottak a szocialista országok, mindenekelőtt a Szovjetunió ellen. Ez politikai téren a nemzetközi enyhülés megtorpanásában, a békés együttélés elmélyítését célzó folyamatok lefékeződésében, gazdasági

téren a stratégiai fontosságúnak nyilvánított technológiák szocialista országokba irányuló szállítására életbe léptetett tilalmi listákban nyilvánult meg. Katonai téren pedig olyan új fegyverkezési hullámot indíthat el, amely további gazdasági megterhelést jelentő ellenintézkedésekre kényszerítheti a Varsói Szerződés tagállamait is.

A világpiac tőkés szektorában érvényesülő ártendenciák, hatások – a két világrendszer közötti gazdasági kapcsolatok szükségszerű elmélyüléséből adódóan – fokozatosan jelentkeznek a KGST-országok egymás közötti gazdasági kapcsolataiban is. Az úgynevezett „csúszó árak" 1975-ben történt bevezetésével, tehát az árak gyakorlatilag évenként történő módosításával a tőkés árak, illetve árarányok késleltetve ugyan, de „begyűrűznek" a KGST-árakba is. A KGST-országokból származó energiahordozó- és nyersanyagimportunk árszintje azonban így is alacsonyabb a tőkés világpiaci árszintnél.

A tőkés és a szocialista országokkal folytatott külkereskedelmünkben számottevő árveszteség keletkezett, ami a nemzeti jövedelem növekményének jelentős hányadát, 1976–1978-ban mintegy 60%-át emésztette fel. Ugyanakkor a központi irányítás és a közgazdasági szabályozás nem adott elég ösztönzést, illetve nem kényszerítette eléggé a gazdálkodó szervezeteket a szigorodó világpiaci körülményekhez való rugalmas alkalmazkodásra, a hatékonyság erőteljes növelésére. Mindezek következményeként a termelés növekedése nem járt együtt a fejlődés minőségi követelményeinek elsődleges érvényesítésével, mindenekelőtt a hatékonyság megfelelő javulásával, a termelési szerkezet kívánt ütemű és irányú változásaival, az exportképesség fokozásával. A belföldi felhasználás a termelésnél gyorsabban nőtt. Ez különösen 1977–1978-ban vált jelentőssé, és az import nagymértékű bővülését okozta.

A külső feltételek változása mellett a gazdaság fejlesztéséről korábban alkotott nézeteink sem igazodtak eléggé a végbement változásokhoz.

A megváltozott körülményekből szükségszerűen adódó gazdasági-társadalmi követelményrendszer tudatosítása, az ezekkel együtt járó gazdasági-társadalmi feszültségek időbeni felismerése és az azokból adódó feladatok vállalása nem volt elég határozott, következetes. A gazdaságpolitikai gyakorlatban, a végrehajtásban nem tudtuk következetesen érvényre juttatni a termelés szelektív fejlesztésének követelményeit, a differenciáltabb vállalati fejlődéssel szükségszerűen együtt járó következményeket, későn és nem súlyuknak megfelelően mértük fel a külgazdasági feltételekben végbement változásokat.

A gazdaságirányító munka túlbecsülte a gazdálkodó szerveknek a változó körülményekhez igazodó alkalmazkodóképességét, lebecsülte a belső tartalékok feltárásában rejlő lehetőségeket. Az ötödik ötéves terv végrehajtásának első évei azt bizonyították, hogy a gazdasági szabályozás nem szolgálta kielégítően a terv céljait. Nem érvényesült a szabályozás normativitásának követelménye, az indokoltnál több volt az általános előírások alóli egyedi kivétel. Nem valósult meg a kellő koordináció a gazdaságirányító szervek munkájában sem. Mindez oda vezetett, hogy a szabályozók és a különféle intézkedések nem közvetítették megfelelő módon a gazdálkodó szervezetekhez a külgazdasági feltételekben végbemenő változásokat, az ezekből adódó követelményeket. Mindemellett fejlődésünket kedvezőtlenül befolyásolta, hogy a szocialista országokból a számítottnál kevesebb nyersanyag beszerzésére volt lehetőségünk, továbbá az, hogy a mezőgazdaságban csak két igazán jónak mondható évünk volt az időjárási okok következtében. Mindezek miatt erőforrásaink szétaprózódtak, összességükben nagyobb feladatokra vállalkoztunk, mint amit reálisan meg tudtunk valósítani.

A tapasztalatokból adódó következtetések levonásával nem vártuk meg a hatodik ötéves terv indulását, hanem már 1979–1980-ban lényeges módosításokat hajtottunk végre a gazdaságpolitikai gyakorlatban és az ezt szolgáló központi gazdaságirányításban, a szabályozásban és a vállalati szervezeti rendszerben.

1978 végére nyilvánvalóvá vált, hogy az ötödik ötéves terv mennyiségi előirányzatainak követése az egyensúlyi gondokat tovább élezte volna. Olyan gazdaságpolitikai irányvonal kialakítása vált szükségessé, amelynek megvalósítása révén ugyan nem teljesül az ötéves terv több előirányzata, de a gazdasági fejlődésben a minőségi változások meggyorsításával valóban elindulunk az egyensúly helyreállításának, megszilárdításának útján.

Ezt mérlegelve, a Központi Bizottság 1978 végén úgy határozott, hogy a gazdasági munka fő feladata, elengedhetetlen követelménye a népgazdaság egyensúlyi helyzetének javítása, valamint az életszínvonal megőrzése, az életkörülmények javítása legyen, és ezzel összhangban alakuljon a termelés és az elosztás.

Eme célok megvalósítása végett a munkában tapasztalható hiányosságok megszüntetésére átfogó intézkedések születtek.

A kormányzati munka egységének javítása, jobb összehangolása végett – az Állami Tervbizottság funkcionális, átfogó elvi irányító munkája-

nak jobb megalapozása érdekében – létrejött a Gazdasági Bizottság, amely a terv irányvonalának megfelelően, operatívan koordinálja a gazdaságirányító szervek tevékenységét, biztosítja a döntéshozatal és a végrehajtás egységét.

Az Ipari Minisztérium létrehozása megteremtette a szervezeti feltételeket ahhoz, hogy valóban megalapozott, egységes, összehangolt iparfejlesztési stratégiát dolgozhassunk ki. Munkájával szemben az a követelmény, hogy főként az iparpolitikával kapcsolatos koncepcionális tevékenységre összpontosítson, a műszaki fejlesztés alapvető irányai felé orientáljon, segítsen a vállalati piaci stratégiák kialakításában. A vállalatok önállóságának ugyanakkor jelentősen növekednie kell.

Folyik a munka a vállalati szervezet korszerűsítésére. Itt főleg decentralizálásról van szó, és nem kis eredmény, hogy az elmúlt másfél év alatt mintegy 70 önálló vállalat alakult korábbi gyáregységekből, tröszti vállalatokból. Az irányító munka korszerűsítésének szerves része a vállalati belső mechanizmus fejlesztése, az érdekeltség és a felelősség mainál erőteljesebb érvényesítése. Azokon a területeken viszont, ahol a nemzetközi versenyképesség fenntartása és fokozása az erőforrások centralizálását és koncentrálását követeli meg, integrált gazdálkodó szervezetek kialakulását, illetve fennmaradását szorgalmazzuk. Az intézkedések olyan vállalati szervezeti rendszer kialakítását célozzák, amely nagyobb teret biztosít az önálló kezdeményezés és kockázatvállalás, a műszaki-tudományos kutatás és fejlesztés, a termelés és a piaci munka hatékonyabb szervezeti egységének kialakítására.

1980-ban módosítottuk gazdasági szabályozórendszerünket is. A módosítások lényeges vonása, hogy a belföldi áraknak a világpiaci árakkal való szorosabb kapcsolata révén gazdálkodó szervezeteink folyamatosan érzékelik a gazdálkodás külső és belső feltételeiben végbemenő változásokat. Ez módot ad arra, hogy a normatív pénzügyi szabályozás és aktív árfolyam-politika mellett az árak közvetítésével nemzetközi mércével mérjük az egyes tevékenységek gazdaságosságát. A jelenleg érvényben levő ár- és pénzügyi szabályozórendszer ugyanakkor ad valamelyes felkészülési, türelmi időt is gazdálkodó szervezeteknek ahhoz, hogy a változó feltételekhez és körülményekhez fokozatosan alkalmazkodjanak.

A társadalmi-gazdasági élet számos más területén is különböző intézkedések meghozatalára került sor abból a célból, hogy gazdálkodásunkat eredményesebbé tegyük, a lakosság életkörülményeit javítsuk. Megemlíthetjük ezek között például az energiatakarékosságra, a közkiadások

mérséklésére irányuló intézkedéseket, vagy olyan, a szociális gondoskodást előmozdító lépéseket, mint a családi pótlék emelése.

Az elmúlt két év gazdasági eredményei a Központi Bizottság 1978. decemberi döntésének helyességét igazolták. Az 1979-ben és 1980-ban követett gazdaságpolitikai irányvonal végrehajtásával megkezdődött a világgazdasági változásokból adódó egyik legfontosabb kérdésre a gazdaságpolitikai válaszadás: a fejlődés ütemét és a nemzeti jövedelem elosztási arányait, a belső felhasználást tekintve gazdaságunk az új körülményekhez igazodott.

Népgazdaságunk 1979–1980. évi fejlődését összességében az jellemezte, hogy az alapvető gazdaságpolitikai célok, nevezetesen a külgazdasági egyensúly javítása és a lakosság életszínvonalának megőrzése megvalósultak. Kedvezőbbé vált az összhang a nemzeti jövedelem termelése és felhasználása között.

A célul kitűzöttnél jobb külgazdasági egyensúlyi helyzetet sikerült elérni, a javulás fő tényezője azonban még 1980-ban is a belföldi felhasználásnak a tervezettnél nagyobb csökkenése, kisebb részben a külkereskedelmi cserearányok javulása volt. Az 1978. évi 1200 millió dollárnyi behozatali többletet 1980-ban mintegy 150 millió dollárra mérsékeltük. 1978-ban a tőkés import 73%-ára volt exportfedezetünk, 1980-ban már 98%-ára.

Javult a külgazdasági munka hatékonysága is. Az export gazdaságossága jobb lett. A vállalatok differenciáltsága az eddigiekhez képest fokozódott a versenyképesség és jövedelmezőség alapján, számos kedvezőtlen jövedelmezőségű termék kivitele megszűnt vagy csökkent. 1980-ban a vállalatok az exportgazdaságosság javítása végett már tudatosan törekedtek a legkedvezőtlenebb jövedelmezőségű termékek exportjának elhagyására, miközben a jövedelmező termékek exportja emelkedett. A nehézipari vállalatok csaknem egynegyedében például az export csökkent, felében viszont több mint 20%-kal nőtt 1980-ban.

Mindemellett a múlt évi fejlődés jelezte azt is, hogy a vállalatok egy része átállási nehézségekkel küzd, alkalmazkodóképessége korlátozott, és e problémák megoldásában feladatok hárulnak a központi irányításra is.

A gazdasági fejlődés meghatározó jelentőségű pozitív eredményei mellett tapasztalható volt, hogy a termelésben még nem bontakoztak ki kellő intenzitással a népgazdaság helyzetét tartósan javító folyamatok.

Nagyrészt ez az oka annak, hogy a gazdasági növekedés 1979-ben mérséklődött, 1980-ban pedig megtorpant.

A termelés alacsonyabb szintjében közrejátszó különböző tényezők súlyát és tartósságát ma még nem lehet biztonsággal megítélni.

A belföldi felhasználással összefüggő kereslet mérséklődése mellett szerepe volt annak, hogy a rubelelszámolású behozatal alakulásával összefüggésben a kivitel a tervezettnél mérsékeltebben nőtt. Így a termelés növelésének – piaci oldalról – csak a gazdaságos nem rubelelszámolású kivitel növelése lehetett volna az egyetlen útja. Bár a nem rubelelszámolású kivitel felé fordulásban, a termelés szerkezetének ilyen irányú átalakításában, az erre való felkészülésben már nem lebecsülhető eredmények tapasztalhatók, az e téren bekövetkezett változások a nehezebb körülmények között nem voltak elégségesek a termelés előirányzott emelkedéséhez. Ebben a termelési szerkezet váltásával, a piaci alkalmazkodóképességgel kapcsolatos objektív nehézségek mellett nagy része volt annak is, hogy a hatékonyság javítására, a gazdasági kivitel növelésére serkentő kényszer a gazdasági szabályozórendszer, ezen belül az árrendszer és ármechanizmus oldaláról még nem vagy nem kellő intenzitással bontakozott ki.

A belföldi egyensúlyi helyzet, a vásárlóerő és az árualap összhangja, a beruházási és foglalkoztatási egyensúly javult. A beruházási túlkölteke zés visszaszorult. A lakosság fogyasztása a gazdasági teljesítményekkel és lehetőségekkel összhangban alakult.

A népgazdaság 1979–1980. évi fejlődésének tapasztalatai arra utalnak, hogy indokolt és eredményes volt a gazdasági egyensúly javításának előtérbe helyezése, a gazdasági növekedés ütemének lassítása, a belföldi felhasználás mérséklése.

Ugyanakkor a népgazdaság egyensúlyi helyzetének további javítása és a lakosság elért életszínvonalának megőrzése – mindezeket a hatodik ötéves terv is alapvető célokként jelöli meg – csak akkor érhető el, ha az előttünk álló tervidőszakban, de különösen 1981–1982-ben a termelés hatékonyságának fokozása és a gazdaságos, nem rubelviszonylatú kivitel növelése kerül a gazdasági tevékenység középpontjába.

A belföldi felhasználás ésszerű csökkentéséből adódó és egyre inkább kimerülőben levő egyensúlyjavító tényezők helyére a termelés szerkezetének korszerűsítésén alapuló, a gazdaságos kivitel dinamikus növekedését eredményező folyamatok kell hogy lépjenek.

Ehhez átfogó változásokat kell elérni a termelésben, mindenekelőtt a

gazdasági struktúra átalakításában, illetve a hozzá tartozó, ezt kiegészítő takarékosabb energia-, anyag- és munkaerő-felhasználásban. E téren a sikeres megoldás legalább olyan horderejű gazdaságpolitikai feladatot jelent, mint a gazdasági fejlődés ütemének lassítása és ehhez tartozóan a nemzeti jövedelem elosztására vonatkozó döntés volt. Ennek megvalósítása jelenti majd a gazdaság új pályára állásának igazi próbakövét. Ehhez tettekre serkentő, egészséges önbizalomra és arra van szükség, hogy mindnyájunk előtt világos legyen: gondjaink, problémáink alapvetően a megváltozott és a jövőben is változó világgazdasági követelményekhez való igazodásból, az intenzív gazdálkodás kibontakoztatásának teendőiből adódnak, és hogy a továbblépés mindig új feladatokat, a megszokottól való eltérést jelent, és bátor, előítéletektől mentes alkalmazkodást és megfelelő cselekvést követel.

A VILÁGGAZDASÁGI VÁLTOZÁSOKHOZ VALÓ ALKALMAZKODÁS KÖVETELMÉNYEI

További gazdasági építőmunkánk sikere nagymértékben attól függ, hogyan tudunk válaszolni a világgazdasági kihívásra, alkalmazkodni a világgazdasági változásokhoz, hogyan leszünk képesek fejleszteni nemzetközi gazdasági, kereskedelmi és pénzügyi kapcsolatainkat. Ezért ebből a követelményből indultunk ki jövőbeli gazdaságpolitikai feladataink meghatározásakor is. Ez elsősorban abban tükröződik, hogy – az elmúlt évek tapasztalatai és gazdasági adottságaink alapján – hatodik ötéves tervünk a kedvezőtlen világgazdasági változásokra nem elzárkózással válaszol, hanem alapvetően exportorientált és ésszerű importhelyettesítő fejlesztési irányokat jelöl meg.

A magyar népgazdaság számára a nemzetközi gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok fejlesztése objektív szükségszerűség. A magyar gazdaság „nyitott" jellegéből következően a világgazdasági körülmények változásai fejlődésünket befolyásolják. Ezen hatásoknak csupán a negatív oldalait kihangsúlyozni helytelen, rá kell mutatni a nemzetközi munkamegosztás azon összefüggéseire is, amelyek szerint

– a gazdaság szükségleteit megfelelő választékban csak jelentős behozatal mellett lehet kielégíteni;

– a termelési tevékenységek a szakmák többségében csak olyan mére-

tekben szervezhetők gazdaságosan, amelyek meghaladják a belső piac igényeit.

A gazdaság fejlettségi szintjének megfelelő árukínálat és szükségletkielégítés tehát feltételezi, hogy azt jelentős, a kölcsönös előnyökön, az adottságokon alapuló külkereskedelmi áruforgalom támasztja alá.

Számunkra ezért az egyetlen járható út a továbbiakban is csak az lehet, hogy tudatosan és tervszerűen, a kölcsönös előnyök figyelembevételével fokozzuk részvételünket a nemzetközi munkamegosztásban, bővítve a kereskedelmi, gazdasági és pénzügyi kapcsolatokat a világgazdaság minden szektorával. Gazdaságpolitikánkban ezért az eddiginél is nagyobb mértékben számolnunk kell a külpiaci feltételek várható alakulásával, tervszerűen beépítve azokat az elemeket, amelyek segítségével az előnyöket hasznosítani, a veszteségeket pedig semlegesíteni vagy legalább mérsékelni tudjuk.

A Magyar Népköztársaság külgazdasági kapcsolatainak rendszerében meghatározó szerepet játszik az a széles körű és sokrétű gazdasági, műszaki együttműködés, amelyet a KGST tagországaival, ezen belül is elsősorban a Szovjetunióval folytatunk. Hazánk legfontosabb külkereskedelmi partnerei a KGST-országok; teljes külkereskedelmi forgalmunk mintegy felét velük bonyolítjuk le. Ezek a külkereskedelmi kapcsolatok a kölcsönös forgalomnak nem csupán volumene, hanem kedvező áruösszetétele miatt is rendkívül jelentősek.

Előnyös számunkra például, hogy a KGST-országokból származó importunkban rendkívül magas a fűtő- és egyéb nyersanyagok, valamint a gépi beruházási javak részaránya. Az elmúlt években az általunk importált összes nyersanyagnak csaknem 70%-át, ezen belül az energiahordozók mintegy 80%-át és a gépi beruházási javak kétharmadát a KGST-országokból szereztük be.

A KGST-országokba irányuló magyar kivitelnek ma már több mint egyharmada, az innen származó importunknak pedig mintegy 20%-a hosszabb távú, szerződéses munkamegosztás alapján gyártott szakosított és kooperációs termék. A magyar gépipar teljes termelésének mintegy 30%-át, gépipari összkivitelünk több mint 80%-át a KGST-országok piacán értékesítjük. Ezek az országok vásárolják meg az általunk exportált ipari fogyasztási cikkek csaknem 60%-át és mezőgazdasági, élelmiszeripari termékeinknek is mintegy a felét.

Kereskedelmi, gazdasági együttműködésünk a KGST-országokkal az elmúlt ötéves tervidőszakban gyakorlatilag a terveinkben foglalt célok-

nak megfelelően fejlődött. Pozitívan értékelhető és integrációs kapcsolataink erősödését jelzi, hogy az 1976–1980 közötti tervidőszakban előreléptünk a gyártásszakosítás és a termelési kooperáció fejlesztésében. A KGST sokoldalú együttműködése keretében elhatározott – elsősorban a Szovjetunió területén épülő – nagy ipari és egyéb objektumok közül a magyar népgazdaság energiaellátása szempontjából oly fontos „Szövetség" gázvezeték, valamint a 750 kV-os villamos távvezeték már hosszabb ideje üzemel, és többségében az előirányzatoknak megfelelően halad a többi objektum építése is.

A kedvező összképen lényegében nem változtat, bár népgazdaságunk számára esetenként problémát okozott, hogy KGST-partnereinknél egyes termékekből szállítási lemaradások is jelentkeztek.

Reálisan szembe kell néznünk azokkal a KGST-együttműködésünkben az utóbbi időben jelentkező gondokkal is, amelyek nehezítik kölcsönös gazdasági kapcsolataink kívánatos ütemű bővítését. Lényegében arról van szó, hogy a KGST-együttműködés könnyen kiaknázható tartalékai kimerültek. Az energiahordozó- és nyersanyag-kitermelés területén a KGST-n belül is mennyiségi korlátok lépnek fel. Ezekből a termékekből importunk csak korlátozottan bővíthető. Emellett azzal is számolni kell, hogy hazánkhoz hasonlóan gyakorlatilag minden európai KGST-országban egyszerre mutatkozik meg az intenzív fejlődésre való áttérés szükségessége, és a jelentős világpiaci változások a hozzánk hasonló gazdasági struktúrájú KGST-országok számára is kedvezőtlenek, és komoly veszteségeket okoznak.

Az elmúlt két évben KGST-partnereinkkel együtt nagy erőfeszítéseket tettünk együttműködésünk 1980 utáni lehetőségeinek feltárása, népgazdaságaink 1981–1985 közötti fejlesztésének megalapozása érdekében.

A tervkoordináció eredményeként a KGST-országokból származó importunk a hatodik ötéves terv időszakában – partnereink objektív lehetőségei alapján – összesen mintegy 12–13%-kal növelhető. Ez az import a hatodik ötéves tervben előirányzott termelésnövekedés elérését lehetővé teszi, de ehhez az szükséges, hogy a hatékonyság és a gazdaságosság – a tervben megfogalmazott követelmények szerint – érdemben javuljon.

Az energiahordozó-behozatalunk a KGST-országokból 8–9%-kal bővülhet. A mérsékelt növekedési ütem mellett ez – a hazai termeléssel együtt és az energiaracionalizálási program megvalósítása esetén – előreláthatóan fedezi a népgazdaság energiaigényeinek túlnyomó részét.

Energia- és energiahordozó-importunk döntő hányada továbbra is a

Szovjetunióból érkezik. Az innen származó behozatalunk villamos energiából az 1980. évi 7,5 milliárd kWó-ról 1985-ben 10,5 milliárd kWó-ra nő. A jelenleg is meglevő konstrukciós megállapodás alapján valamelyest növelhetjük kőolaj- és földgázbehozatalunkat is.

Népgazdasági igényeinkkel összhangban a hatodik ötéves tervidőszakban is támaszkodunk az olefinegyezményen és a timföld–alumíniumegyezményen alapuló együttműködésre. A bővített magyar–szovjet agrokémiai együttműködési megállapodás alapján energiaigényes vegyipari termékeket kapunk a Szovjetuniótól, és ezen egyezmény jól kapcsolódik a hazai növényvédőszer- és intermedier-gyártás központi fejlesztési programjához.

A gépek és berendezések egyeztetett importja a KGST-országból megalapozza tervezett beruházásainkat. Ebben a tervidőszakban is be tudjuk szerezni KGST-partnereinktől azokat a nagy volumenű, anyagigényes gépipari termékeket, amelyeknek termelésére nem kívánunk berendezkedni, vagy amelyeknek előállítását meg akarjuk szüntetni. A tervegyeztetés alapján a korábbinál biztonságosabbnak ígérkezik a KGST-országokból származó gépek és berendezések alkatrészellátása.

A KGST-országokba irányuló magyar kivitel makrostruktúrája számunkra előnyösen, gazdaságpolitikai céljainknak megfelelően módosul: exportunkban nő a gép- és vegyiparnak, mérséklődik a könnyűiparnak és az élelmiszer-gazdaságnak a részaránya. Az egyeztetett export lehetővé teszi kapacitásaink megfelelő kihasználását, nagy tömegű, szállításigényes, mezőgazdasági termékeink elhelyezését. Kedvezően alakul a gépexport termékösszetétele: legnagyobb tételeit a közúti járművek, az elektronikai, híradás- és számítástechnikai berendezések, a műszerek és a szerszámgépek alkotják.

Fejlődésünknek tehát változatlanul kulcskérdése a KGST-országokkal, ezen belül is elsősorban a Szovjetunióval való együttműködésünk olyan irányú tervszerű, hosszabb távra szóló továbbfejlesztése, amely lehetővé teszi részvételünk további szélesítését a szocialista gazdasági integrációban.

Külgazdasági tevékenységünk szerves részét képezik a fejlett tőkés országokkal fennálló gazdasági kapcsolatok. Eme kapcsolatok bővítését az ismert gondok jelentősen megnehezítik, ennek ellenére politikai és gazdasági érdekünk e kapcsolatok fejlesztése az egyenjogúság és a kölcsönös előnyök alapján. Ez jelentékenyen hozzájárulhat a termelés hatékonyságának fokozásához, a nemzetközi munkamegosztásban rejlő elő-

nyök kihasználásához, egyben elválaszthatatlan része a két rendszer békés egymás mellett élését célzó politikánknak.

Arra törekszünk, hogy gazdasági együttműködésünk a fejlődő országokkal oly módon bővüljön, hogy ez az együttműködés tartalmazza a segítségnyújtás elemeit is. Célunk, hogy ezen országokkal való kapcsolatainkban – gazdasági önállóságuk megteremtését és erősítését, valamint termelőerőink fejlesztését szem előtt tartva – kölcsönösen előnyös, tartós együttműködést alakítsunk ki.

A HATODIK ÖTÉVES TERV GAZDASÁGPOLITIKAI IRÁNYVONALA

Az MSZMP XII. kongresszusának határozata – megerősítve az 1979 óta folytatott gazdaságpolitikai irányvonalat – a gazdasági építőmunka feladatairól szólva leszögezte, hogy a hatodik ötéves terv időszakában a gazdaságpolitikának a valóságos helyzetből kiindulva, a távlati célokhoz és a változó külső és belső körülményekhez igazodva kell biztosítani népgazdaságunk tervszerű, folyamatos fejlődését.

Az MSZMP XII. kongresszusa kritikusan, felelősséggel elemezte gazdasági helyzetünket, kijelölte az új ötéves tervidőszak gazdaságpolitikai céljait, meghatározta a gazdasági munka követelményeit, feladatait. Az országgyűlési és helyi tanácstagi választások, a szakszervezeti kongresszusok, a népfront kongresszusának előkészítő tanácskozásai során szerzett széles körű tapasztalatok bizonyítják, hogy a párt gazdaságpolitikája megértésre, támogatásra talál a társadalomban.

A gazdasági építőmunka körülményei, gazdasági előrehaladásunk kérdései széles körben foglalkoztatják a közvéleményt. A gondjainkat is őszintén feltáró politika eredményeként gazdasági helyzetünk problémái ismertek. A fejlődés megváltozott, nehezebb feltételeivel való megbirkózást ma már a dolgozók nem tekintik kizárólag a vezetés gondjának. Népünk tenni akarásában szocialista vívmányaink féltése és a jövőért érzett felelősség fejeződik ki.

A kongresszus útmutatásai jelentős segítséget adtak ahhoz, hogy a központi tervező szervek – a párt-, a társadalmi és a tömegszervezetek, a tudományos fórumok aktív közreműködésével – kidolgozhatták javaslatukat a hatodik ötéves népgazdasági tervre. Ennek alapján a Központi

Bizottság állást foglalt a terv irányelveiről, az országgyűlés pedig megalkotta a hatodik ötéves tervről szóló törvényt.

A hatodik ötéves tervidőszakban – ahogyan ezt a XII. kongresszus határozata is leszögezte – gazdaságpolitikánk fő iránya és munkánk alapvető feladata a minőségi tényezőkön alapuló fejlődés kibontakoztatásával a népgazdaság egyensúlyi helyzetének, elsősorban a külgazdasági egyensúlynak a javítása és ezzel egyidejűleg az életszínvonalban elért eredmények megszilárdítása, az életkörülmények javítása, a gazdasági fejlődés folyamatosságának biztosítása.

A hatodik ötéves terv egész időszakában alapvető követelmény marad, hogy még következetesebben érvényre juttassuk az 1979–1980-ban alkalmazott és eredményesnek bizonyult gazdaságpolitikai és gazdaságirányítási gyakorlatot. Csak így érhető el, hogy gazdaságunk valóban megfeleljen a fejlődés intenzív szakasza követelményeinek, és alkalmazkodjon a világpiac változó igényeihez.

Az elmúlt két évben az egyensúlyjavítás forrása nagyobb mértékben a belföldi felhasználás és elosztás mérséklése volt, és csak kevésbé az egyensúlyt tartósan megalapozó hatékonyságnövekedés. A következő években viszont az egyensúlyjavítás alapvető tartós forrása már nem lehet más, mint a termelés hatékonyságának, nemzetközi versenyképességének növelése.

Az előttünk álló időszakban a fejlődés forrásait és az egyensúly javításához szükséges eszközöket nagyobbrészt magunknak kell kitermelnünk. A külső források eddigihez hasonló mértékű bevonása nem irányozható elő. A gazdálkodás minőségi tényezőit és az egyensúlyjavítással kapcsolatos követelményeket előtérbe állító, intenzív irányú gazdasági fejlődés megvalósítása ezért szükségessé teszi, hogy a gazdasági növekedés üteme a belső erőforrások és szükségletek reális figyelembevétele mellett messzemenően igazodjon az import bővítésének és a gazdaságos versenyképes export növelésének lehetőségeihez. Ebből adódóan a nemzeti jövedelem termelése és felhasználása csak mérsékelten növelhető.

A nemzeti jövedelem öt év alatt 14–17%-kal növekszik. Ezt az ipari termelés 19–22%-os, az építőipari termelés 11–13, valamint a mezőgazdasági termékek termelésének 12–14%-os növekedése alapozza meg.

A belföldi felhasználás a tervidőszak során egyrészt a gazdasági fejlődés ütemétől, másrészt a külgazdasági egyensúly helyreállításának követelményétől függően alakul. Mivel a nemzeti jövedelem növekményének mintegy kétharmadát a külső egyensúlyi helyzet javítására kell fordíta-

munk, a belföldi felhasználás a nemzeti jövedelemnél lényegesen mérsékeltebben nő, öt év alatt legfeljebb 3–5%-kal bővíthető. Az életszínvonal megőrzésének követelménye a lakosság fogyasztásának öt év alatt 7–9%-os növelését, legfontosabb társadalmi feladataink megoldása pedig a közösségi fogyasztás legalább 14%-os bővítését teszi szükségessé. Emiatt a felhalmozást valamelyest csökkenteni kell. A szocialista szektor beruházásaira folyó áron 1020–1040 milliárd forint fordítható.

A tervidőszak egészére a belföldi felhasználás mérsékelt növekedése mellett az életszínvonal megőrzésének követelménye miatt a fogyasztás és a felhalmozás arányában jelentős módosulás megy végbe. A nemzeti jövedelmen belül a tervidőszakban a fogyasztás aránya a korábban jellemző 74–76%-ról mintegy 81–83%-ra emelkedik, a felhalmozás aránya pedig ennek megfelelően csökken. A termelés mérsékelt növekedési üteme mellett – az állóeszközök és készletgazdálkodás, valamint a beruházási tevékenység hatékonyságának növekedése esetén – a későbbi fejlődés megalapozása szempontjából is elfogadható a felhalmozás arányának csökkenése.

A növekedés üteme az intenzív fejlődés korai szakaszában szükségszerűen mérsékeltebb, mint az extenzív fejlődés időszakában. Volt olyan időszak, amikor a gazdasági fejlődést általában a mennyiségi növekedéssel azonosítottuk. Napjainkban azonban a társadalmi-gazdasági előrehaladás nem annyira mennyiségileg, mint inkább minőségileg meghatározott. Vagyis a fejlődést olyan ismérvek kell hogy jellemezzék, mint a versenyképesség, a külső és belső feltételekhez való rugalmas alkalmazkodás, a korszerűség, a jövedelmezőség.

A következő években olyan ütemű fejlődést irányoztunk elő, amely összhangban van az egyensúlyi követelményekkel és a hatékonyságnak a termelés szerkezeti változásain alapuló növekedésével. Arról van tehát szó, hogy a gazdasági növekedés mértéke alapvetően attól függ, milyen eredményeket tudunk elérni a gazdálkodás színvonalának emelésében.

A nemzeti jövedelem tervben előirányzott, évi 3%-os növekedési üteme a nemzetközi prognózisokat figyelembe véve a KGST-országok átlagos növekedési ütemének felel meg. A fejlett tőkés országok ennél kisebb dinamikával számolnak. A gyorsabb növekedés erőltetése ma az egyensúlyi helyzet romlásával járna, mivel olyan mértékű importot igényelne, amelyet nem tudnánk gazdaságos exporttal ellentételezni. A növekedési ütem mérséklése nem cél, hanem eszköz, a termelési szerkezet határozot-

tabb korszerűsítését, a külkereskedelmi egyensúly javítását kell hogy szolgálja.

A terv mérsékelt mennyiségi előirányzatokat és jelentősen megnövelt hatékonysági követelményeket tartalmaz. Ezek megvalósítása nem jelent kisebb feladatot, sőt a minőségi tényezőkre alapozott előrehaladás a korábbinál lényegesen magasabb igényeket támaszt a társadalmi-gazdasági élet minden területén végzett munkával szemben.

Versenyképességünk, nemzetközi gazdasági helyzetünk, jelenünk és jövőnk, de azt is mondhatnánk, szocialista társadalmunk tekintélye függ a magasabb követelmények teljesítésének általánossá válásától. Ha versenyben akarunk maradni – márpedig ez létérdek –, a mércének nem felel meg sem a múltbeli, sem a jelenlegi átlagos vagy még kevésbé az attól elmaradó színvonal. A világ kihívása elől nem térhetünk ki, a mércét a nemzetközi gazdasági verseny szigorú szabályaihoz kell igazítani. E szigorú és magas követelményekhez kell alkalmazkodnunk hosszú távon, a szocializmus építésének egész korszakában.

A gazdasági fejlődés ma ismert és várható feltételei közepette a terv gazdaságpolitikai irányvonala és a javasolt előirányzatok jelentik az egyetlen olyan reális utat, amelyen járva a gazdaság folyamatosan fejlődhet, megszilárdítva a társadalmi előrehaladás gazdasági alapjait.

Az intenzív fejlődés körülményei között a gyorsan és kedvezőtlen irányban változó külgazdasági feltételek alakulása mellett stratégiai céljaink megvalósításának eszközeit folyamatosan a megváltozott feltételeknek megfelelően kell alakítani. Ezzel egyidejűleg – a fejlődést meghatározó külső és részben belső feltételek előrelátásának objektív bizonytalanságai miatt – a gazdaságirányítás minden szintjén ki kell bontakoztatni a követelményekhez és körülményekhez igazodó manőverezési készséget.

A gazdaságpolitikai követelmények és célok egyértelmű érvényesítése végett ezért a terv a szokásosnál rugalmasabb, a döntéseket illetően esetenként orientáló jellegű. A középtávú terv gazdaságpolitikai programjellege lehetővé és szükségessé is teszi, hogy – a terv keretein belül – folyamatosan, az adott helyzethez igazodva határozzuk meg a konkrét lépéseket a terv gazdaságpolitikai irányvonalának alátámasztása, a társadalmi cselekvés formálása, a tartalékok feltárása és hasznosítása céljából, ugyanakkor a tervvel egyidejűleg több fontos feladat megoldására kormányzati részprogram készül.

Tovább folytatódnak a korábban elfogadott petrolkémiai, számítástechnikai és alumíniumipari központi fejlesztési programok. Kezdetét veszi a gyógyszer-, a növényvédőszer- és intermediergyártás, valamint az elektronikai alkatrészgyártás központi fejlesztési programjainak megvalósítása. Megkezdődik a több ágazatra kiterjedő energiagazdálkodási, hulladék- és másodlagos nyersanyag-hasznosítási, valamint a hazai favagyon gazdaságos felhasználására irányuló programok végrehajtása. A lakossági infrastruktúra összehangoltabb fejlesztése céljából külön program készül a lakás- és az egészségügyi ellátás fejlesztésére, valamint az általános iskolai tantermek számának növelésére. Nagy jelentőségű a társadalmi közkiadásokkal való takarékosság programja, amely az intézmények működési költségei növekedésének mérséklésére irányul.

A MINŐSÉGI TÉNYEZŐKÖN ALAPULÓ INTENZÍV FEJLŐDÉS KIBONTAKOZTATÁSA

A minőségi tényezőkön alapuló intenzív fejlődés kibontakoztatása végett a terv a termelés területén azzal számol, hogy

– a termelékenység a termelésnél gyorsabban emelkedik, az eleven munka hatékonysága jelentősen nő, az anyagi ágazatokban a foglalkoztatottak száma mintegy 2,5%-kal csökken, az egy főre jutó termelés megközelítőleg 20%-kal növekszik;

– a meglevő és a korábbinál szerényebb mértékben bővíthető állóeszköz-állomány korszerűsítésével, gazdaságosabb kihasználásával és az egész fejlesztési tevékenység ésszerűbbé, hatékonyabbá tételével emelkedik az állóeszköz-gazdálkodás színvonala, az eleven és holt munka együttes hatékonysága a termelőágazatokban 12%-kal (egy foglalkoztatottra számítva 18%-kal) javul, szemben az utóbbi öt évben elért 8%-os hatékonyságjavulással;

– a termeléshez viszonyítva kedvezőbben alakulnak az anyagi ráfordítások, mérséklődik a termelés és értékesítés készletigényessége, javul a készletgazdálkodás. A nemzeti jövedelem egységnyi növekedéséhez 0,6–0,7%-os energiafelhasználásra és 0,7–0,8%-os készletnövekedésre lesz szükség, szemben a korábbi időszakkal, amikor az energiafelhasználás és a nemzeti jövedelem lényegében azonos ütemben nőtt, a készletnövekedés pedig jelentősen meghaladta azt;

– a struktúraátalakítási követelményeknek megfelelő tudományos és

műszaki fejlődés gyorsításával is előrelépünk a minőség javításában, a jövedelmezőség növelésében.

A tervezett minőségi változásokat tükröző gazdasági fejlődés csak a hatékonysági követelményekhez igazodó, ágazatonként, vállalatonként differenciált termelésnövekedéssel alapozható meg. Ezért alapvetően fontos, hogy csak a keresletnek megfelelő és gazdaságos termelésnek legyen létjogosultsága. A gazdaságos export bővítése, a behozatal ésszerű helyettesítése, a belföldi fizetőképes kereslet jövedelmező kielégítése lehet csak a termelés növelésének járható útja. Mindez erőteljes átrendeződést igényel a termelésben, a fejlesztésben és a foglalkoztatásban.

Az ipari termelés növekedési ütemét meghatározó tényezők közül az értékesítési lehetőségekkel kapcsolatban arra lehet számítani, hogy a termelés mennyiségi növelésére a belső piac az ágazatok nagy részében csak szerény lehetőséget teremt. Fokozódik viszont mind a termelők, mind a fogyasztók igénye a magasabb minőségű, korszerűbb termékek és szolgáltatások iránt. Ennek kielégítése a korábbiaknál nagyobb feladatot jelent valamennyi gazdálkodó szervezet számára.

A várható külső piaci viszonyok körülményei között a már megszerzett piacok megtartása, de különösen bővítésük a termelés szerkezetének korszerűbbé tételét, versenyképességének növelését követeli meg. A minőségi teljesítményeknek abban kell kifejeződni, hogy az ipari termelés növekedése döntően a gazdaságos exportban jelentkezzen.

A magas hatékonysági és alkalmazkodási követelményt fejezi ki a népgazdasági tervnek az az előirányzata, hogy az ipari termelés 19–22%-os növekedésén belül a rubelelszámolású export 33–34%-kal, a nem rubelelszámolású kivitel pedig 40–41%-kal növekszik. Ez más szóval azt jelenti, hogy az élelmiszeripar nélküli ipari bruttó termelés növekményének csaknem fele, a végső kibocsátásra kerülő termelés növekményének pedig a háromnegyed része (az élelmiszeriparban négyötöd része) kivitelre kerül.

A termelési szerkezet átalakításakor döntően arra kell törekednünk, hogy a versenyképes, a keresletnek jobban megfelelő, korszerű, az eddiginél kedvezőbb áron értékesíthető, jó minőségű termékek arányát növeljük. Általánossá kell tennünk a takarékossági szemlélet érvényesülését, különösen az anyag- és energiaigényesség mérséklését célzó gyakorlatot. Az ipar előtt az a feladat áll, hogy a termelés fajlagos anyag- és energiaigénye öt év alatt legalább 1,5%-kal csökkenjen, a foglalkoztatottak 6%-os csökkenése mellett pedig a munka termelékenységének növekedése

jelentősen haladja meg a termelést. A terv előirányozza, hogy az egy foglalkoztatottra jutó termelés az iparban öt év alatt 29–30%-kal növekedjék. Fontos feladat, hogy az ipar egészében az eszközállománynak a termelést mérsékelten meghaladó emelkedését az eszközhatékonyság eddiginél kisebb mértékű romlása kísérje, sőt a könnyűiparban 4%-kal, a gépiparban 10%-kal, a vegyiparban 14%-kal javuljon. Mindezek együttes eredményeként az iparban az eleven és holt munka hozamának a népgazdaság egészét jóval meghaladó mértékben, öt év alatt 19%-kal kell növekednie. A gazdasági hatékonyság növelését legnagyobb mértékben a könnyű-, a gép- és a vegyiparban kell elérni.

Az intenzív típusú gazdasági fejlődésnek, a magasabb minőségi, hatékonysági, gazdaságossági követelmények teljesítésének fontos tényezője a tudományos és műszaki fejlődés meggyorsítása.

Jelenlegi műszaki fejlettségünk a nemzetközi színvonalhoz képest, gazdaságunk fejlettségéhez hasonlóan, közepes szintűnek minősíthető. A tapasztalat azt mutatja, hogy vannak igen fejlett kutatási és műszaki fejlesztési, technikai eredményeink, de vannak erősen elmaradó területek is. Kiemelkedő eredményt elsősorban ott tudtunk elérni, ahol a piac befolyása a vállalatok tevékenységére, a műszaki fejlesztésre erőteljesebb volt, ahol a konkrétan megfogalmazott fejlesztési célok megvalósítását szervezett és központilag irányított programok is segítették.

Az új tervidőszakban több figyelmet és szellemi energiát kell a műszaki kutatásra és fejlesztésre fordítani, hogy eredményesebben szolgálja gazdaságpolitikai céljaink megvalósítását. Növelni kell a kutatás-fejlesztés hozzájárulását a nemzeti jövedelem létrehozásához, a termelési szerkezet átalakításához, a társadalmi munkamegosztás szervezettségének növeléséhez. Szervezeti intézkedésekkel is elősegítjük a kutató-fejlesztő, a termelő és értékesítési tevékenységek integrálását. Ez a munka megkezdődött.

A hatodik ötéves tervben a belföldön felhasználható nemzeti jövedelem 3%-a, mintegy 100 milliárd forint fordítható kutatásra és műszaki fejlesztésre. Az új tudományos és műszaki ismeretek megszerzésére jobban ki kell használni a nemzetközi együttműködésben rejlő lehetőségeket is.

A rendelkezésre álló anyagi és szellemi erőforrásokat ésszerűen kell felhasználni, a termelést, gazdálkodást közvetlenül segítő feladatokra kell összpontosítani. A legfontosabb célok a kutatás területén természeti kincseink, nyersanyagaink, energiaforrásaink jobb kiaknázására, ésszerű

felhasználására, a technológiák tökéletesítésére, a mezőgazdasági hozamok növelésére, illetve a legfontosabb társadalmi gondok megoldására irányulnak. Gyorsítani kell a hatékonyságot fokozó tudományos és műszaki eredmények hasznosítását és elterjesztését.

A hagyományos külkereskedelmi kapcsolatok bővítése mellett előtérbe kell helyeznünk a hosszú távú termelési, műszaki együttműködés lehetőség szerinti gyorsabb ütemű fejlesztését. Ennek keretében az eddiginél célirányosabban kell fejlődésünk szolgálatába állítanunk a licencek és gyártási eljárások kereskedelmének bővítését és gazdaságos hasznosításukat. Törekednünk kell a közös vállalkozások keretében folyó tevékenység fejlesztésére, a kölcsönös előnyökön alapuló, úgynevezett harmadik piaci együttműködés bővítésére. Rugalmasabbá kell tennünk vállalataink piaci tevékenységét, javítani kell a piacfeltáró és vevőszolgálati tevékenységet, valamint az ármunkát.

Mindezek révén elérhetjük piaci kapcsolataink biztonságos kiszélesítését és némely kiemelt területen a műszaki-technikai színvonal fokozatos közelítését a számunkra irányadó nemzetközi élvonalhoz. Növelni kell a minőségi követelményeket magasabb fokon kielégítő, több szellemi munkát tartalmazó, jövedelmezőbb termékek termelését, és a belső piac ellátásának zavartalansága mellett fokozatosan vissza kell fejleszteni, szükség esetén meg kell szüntetni a műszaki és hatékonysági követelményeknek megfelelni nem tudó, a lehetőségeinket meghaladó erőforrásokat igénylő termelést. Ezért az a feladat, hogy a fejlődést megtestesítő termelési kultúrákhoz, gyártási ágakhoz pótlólagos erőforrásokat biztosítsunk, a visszafejlesztésre ítélt területeken pedig éljünk a tőkekivonás eszközével.

Az ipar termelési szerkezetének jelentős korszerűsítését segítik a különböző programok is. A gyógyszer-, növényvédőszer- és intermedier-gyártás központi fejlesztési programjának javaslata nagy hagyományokkal rendelkező, nemzetközi piacokon elismert ágazatok fejlesztését szolgálja olyan feltételek mellett, amelyek elősegítik az ipar szerkezetének előnyös változását és a hatékonysági követelmények érvényesítését. A jelentős szellemi értékeket hordozó kutató és fejlesztő bázis, a kialakult nemzetközi kereskedelmi kapcsolatok, valamint a rugalmas alkalmazkodásra képes termelési kapacitások a fejlesztés megbízható alapját alkotják. A program megfelel gazdaságunk alapvető stratégiai céljainak, a megjelölt feladatok jól kapcsolódnak gazdaságunk adottságaihoz, fontos területen koncentrálják az erőket.

Az elektronikai alkatrészek és részegységek gyártásának programja az elektronikai berendezések gyártása számára nagy mennyiségben szükséges alkatrészeket előállító háttéripar fejlesztését, a nem rubelelszámolású behozatal csökkentését és a gazdaságos termékszerkezet kialakítását irányozza elő. Az új gyártási kultúra létrehozása széles körű nemzetközi együttműködést igényel, a kutatási, fejlesztési és kereskedelmi tevékenység összehangolását és fejlesztését.

Az energiagazdálkodás programja rendkívül feszített feladatot tűz a népgazdaság elé. Megvalósításával el kell érni, hogy az energiafelhasználás növekedése öt év alatt ne haladja meg a 10%-ot, és a hagyományos energiahordozók felhasználása – a villamos energia kivételével – az 1980. évi színvonalon maradjon. Célunk, hogy előtérbe kerüljön a viszonylag olcsóbb energiahordozók hasznosítása, elterjedjenek az energiatakarékos technológiák, általánossá váljék a takarékos fogyasztói magatartás.

A hulladékok és a másodlagos nyersanyagok hasznosítására irányuló program révén jelentősen növelhető a különféle értékes anyagok begyűjtése és újrahasznosítása. A program keretében a fáradtolaj begyűjtése és újbóli hasznosítása mintegy két és félszeresére, a műanyagoké több mint kétszeresére, az alumíniumé és papíré másfélszeresére növekszik. Új hasznosítási terület a gépkocsi-gumiabroncsok újrafutózása és az acélgyártási salak kohászati feldolgozása. E program megvalósításának eredményeként azzal számolunk, hogy 1985-re a hasznosított másodlagos nyersanyagok értéke csaknem kétszeresére nő.

A hazai favagyon jobb hasznosítását szolgáló program a meglevő, kevésbé értékes faállomány felhasználásának növelésével, a feldolgozás minőségének javításával a faállomány és a -kitermelés, valamint a -feldolgozás közötti jobb összhang megteremtésére irányul.

Az ipari termelés versenyképességének, rugalmasságának javítását szolgálja az előgyártmány-, részegység-, alkatrész-, félkésztermékgyártás, az úgynevezett „háttéripar" fejlesztése. A fejlesztés szükségességét a hazai termelési kapacitások mennyiségi és minőségi elmaradása indokolja. A gazdaságos és versenyképes fejlesztésekhez elengedhetetlen a nemzetközi együttműködés egyidejű kiszélesítése is. A hatodik ötéves népgazdasági terv az előgyártmányok, alkatrészek, részegységek, félkész termékek gyártásának fejlesztésére központi forrásból ágazatközi támogatási keretet irányoz elő, amely állami kölcsönként használható fel.

Struktúrapolitikai céljaink megvalósításában jelentős szerepet töltenek be a felsorolt programok és programszerű fejlesztési akciók. Hangsú-

lyozni kell azonban, hogy a programok döntően vállalati kezdeményezéseken alapuló, nagyrészt vállalati forrásokból és hitelből finanszírozott fejlesztésekre épülnek. Ez összhangban van azzal a követelménnyel, hogy a termelési szerkezet korszerűsítése alapvetően vállalati feladat.

Az építőipar fontos feladata, hogy megfelelően tudjon alkalmazkodni a megváltozott körülményekhez. Az előrehaladás kulcskérdése itt is a hatékonyság növelése, a fizetőképes kereslet magasabb minőségi színvonalon történő kielégítése. Nagyobb figyelmet kell fordítani a felújítási-karbantartási tevékenységekre, az olcsó anyag- és energiatakarékos technológiák kialakítására, a magánerős lakásépítés segítésére, a gazdaságos export bővítésére.

A közlekedésben a mérsékelten növekvő áruszállítási igények kielégítése mellett alapvető feladat a szervezettség, a pontosság, a megbízhatóság javítása, a korszerű és gazdaságos eszközöket és módszereket alkalmazó áruszállítás arányának növelése, a földrajzi helyzetünkből adódó tranzitszállítási lehetőségek jobb kihasználása. A tömegközlekedésben elért ellátottság megőrzése mellett a társadalmi közérzetet közvetlenül befolyásoló közlekedési kultúra színvonalának emelése, az utaskiszolgálás javítása, a zsúfoltság csökkentése a legfontosabb. A postai szolgáltatásokkal szemben – a díjak emelése után – még inkább növekednek a lakosság igényei, amelyeknek mind teljesebb kielégítésére kell törekedni.

A termelés, különösen a feldolgozó ipar területén – a beruházási források viszonylagos szűkössége miatt is – az irányításban fokozottabban érvényesíteni kell a fejlesztési politika szelektivitását, hatékonysági szempontok szerinti differenciáltságát. Az energia- és alapanyag-termelés elkerülhetetlen beruházásai miatt a feldolgozó iparban és az építőiparban mérséklődik a beruházások mennyisége. A fejlesztési előirányzatból csak akkor valósulhatnak meg a céljainknak megfelelő, jól jövedelmező, egyensúlyt javító fejlesztések, ha a fejlesztési lehetőségeket alapvetően a gazdaságosság elve alapján differenciáljuk, valamint ha eszközöket vonunk el a gazdaságossá nem tehető területekről.

A szelektív fejlesztési politika folytatását – az ár- és pénzügyi szabályozás révén – segítheti a reálfolyamatokhoz igazodó jövedelemdifferenciálódás gyorsítása; a konvertálható exportárualapok bővítését és a tőkés import helyettesítését gazdaságosan szolgáló fejlesztésekben a hitel szerepének növelése. A hitelpolitikai kritériumok következetes érvényesítése mellett a rendelkezésre álló hitelkeret több mint felét ilyen vállalati beruházások finanszírozására fordítjuk.

Fontos, hogy a termelő beruházások körében is csak az elkerülhetetlen építésekre kerüljön sor. Elsősorban ne új beruházások, hanem rekonstrukciós fejlesztések valósuljanak meg. A meglevő berendezések korszerűsítése, kiegészítése nagymértékben elősegítheti az egyensúlyjavítás, a jövedelemnövelés feltételeinek megteremtését.

A beruházási ráfordításokkal való takarékosságot segíti a már használt épületek, építmények, gépek kereskedelmi forgalmának megszervezése, a szerződéses és elszámolási fegyelem megszigorítása, a beruházási tevékenység szervezettebbé tétele, a kivitelezési idő csökkentése.

A vállalatok fejlődési lehetőségei differenciálódnak. Dinamikusan fejlődhetnek az exportot gazdaságosan növelni tudó, az importtermékekkel racionálisan gazdálkodó, a gazdaság importra való ráutaltságát hatékonyan csökkentő gazdálkodó szervezetek. Abban a vállalati körben, ahol a strukturális alkalmazkodás hosszabb időt vesz igénybe, és a dinamikusabb fejlődés megalapozásához most nincs mód jelentősebb anyagi és szellemi erőforrások megteremtésére, a termelés átmeneti stagnálásával vagy csökkentésével, esetenként radikális átrendeződéssel kell számolni. Azoknál a vállalatoknál, ahol a tevékenység gazdaságtalansága belátható időn belül nem számolható fel, illetve nem teremthetők meg a gazdaságos működés feltételei, ott elkerülhetetlen a termelés megszüntetése, felszámolása, a hasznosítható eszközöknek és munkaerőnek a dinamikusan fejlődő vagy fejlődésre képes területekre történő átcsoportosítása.

Az elmúlt években a vállalatok pénzügyi problémáinak megoldását általában az jellemezte, hogy az irányító szervek egyedi kedvezményekkel, támogatásokkal, mentegetésekkel biztosították a zavartalan működést. 1979-től a gazdaság – és ezzel a jövedelmek – növekedési ütemének lassulása, valamint a gazdálkodás feltételrendszerének fokozatos és következetes szigorítása révén erőteljesebbé váló jövedelemátrendeződés hatására megnőtt a pénzügyi nehézségekkel küzdő vállalatok száma. A gazdálkodási problémák felszínre kerültek. A korábbinál sokkal pontosabban körvonalazódott, hol van szükség a vállalati tevékenység módosítására, javítására. A pénzügyi problémák megoldására az állami irányító szervek egységes kezelésmódot, eljárási rendet alakítottak ki. Ennek alapelve az, hogy a gazdálkodási gondok megszüntetése elsősorban a vállalatok feladata.

A kialakult veszteségeket és alaphiányokat az esetek többségében a vállalatok saját maguk rendezni tudták. Néhány vállalatnál azonban, ahol a pénzügyi gondokat súlyos gazdálkodási hibák, hiányosságok idéz-

ték elő, a központi gazdaságirányító szervek beavatkozására, döntésére volt szükség. A központi döntések azonban eddig lényegében csak a pénzügyi problémák áthidalására szorítkoztak. Mindezért folyamatban van a pénzügyi problémák rendezésére vonatkozó szabályok továbbfejlesztése.

Erre mindenekelőtt az a jellemző, hogy a vállalatnak elsőként valamennyi saját mozgósítható pénzforrását kell felhasználnia gazdálkodásának, pénzügyi helyzetének rendbe hozására. Ha ez nem elegendő és a vállalat már nem is tekinthető hitelképesnek, akkor a kedvezőtlen helyzet felszámolását, megszüntetését az illetékes állami szervek képviselőiből létrejött bizottság a vállalattal együttesen, közös helyzetelemzéssel, az okok feltárásával és a teendőkre vonatkozó javaslatok kialakításával segítheti elő. Ennek során egyértelműen tisztázni kell, hogy a gond átmeneti-e vagy tartósnak tekinthető, egyszerűen túlköltekezésből vagy a vállalati össztevékenység nem kielégítő hatékonyságából fakad. A javaslatok kidolgozásakor – amelyek a helyzettől függően széles skálán mozoghatnak, a hitelprolongációtól egészen a vállalat tevékenységének részbeni vagy teljes megszüntetéséig terjedhetnek – a konkrét körülményeket és lehetőségeket messzemenően figyelembe kell venni. A kibontakozáshoz azonban a vállalatnak saját magának kell kialakítania cselekvési programját. Egyúttal kötelezettséget kell vállalnia arra, hogy az igénybe vett és feltételekhez kötött állami segítséget – amely lehet az általánostól eltérő hitelfeltétel, esetleg speciális támogatás, a szakmai tevékenység fellendítésére irányuló műszaki, szervezési, közgazdasági tanács – a legeredményesebb megvalósításra törekedve hasznosítja.

A vállalati gazdálkodás hatásfokának érdemi javítása nagy horderejű gazdaságpolitikai feladat. Megvalósítását a gazdaságirányítási rendszer összehangolt fejlesztésével, szigorú és következetes érvényesítésével kell elősegíteni. Ma már vállaljuk a vállalatok differenciált fejlődésével – némelyek stagnálásával, visszafejlesztésével, a munkaerő átcsoportosításával – együtt járó feszültségeket. A szükséges változások csak akkor hajthatók végre eredményesen, ha azokat aktív társadalmi és politikai támogatás kíséri, ha növekszik a vállalati vezetők vállalkozási készsége, valamint a vállalati önállóság és felelősség.

A több mint két évtizede folytatott következetes agrár- és szövetkezetpolitikánk jól szolgálta társadalmunk szocialista fejlődését. Élelmiszertermelésünk az ötödik ötéves tervidőszakban a kitűzött célokat alapvetően teljesítette. Kiegyensúlyozott belső ellátást tudtunk biztosítani.

Az országban ma mintegy 4500-féle élelmiszercikket állítanak elő, élelmiszer-kínálatunk ma gazdagabb és választékosabb, mint bármikor is volt. Szerénytelenség nélkül állíthatjuk, hogy e téren nemzetközi összehasonlításban is kiálljuk a próbát. Lassú az előrehaladás viszont a termelés hatékonyságának, gazdaságosságának, következésképpen versenyképességének javulásában.

Az élelmiszer-termeléssel szemben továbbra is jelentős mennyiségi és nagy minőségi követelményeket támasztunk. A fejlődést elsősorban az exportbővítés és hatékonyságnövelés követelményei határozzák meg úgy, hogy az élelmiszer-gazdaság még jobb és választékosabb belföldi élelmiszer-ellátást biztosítson. Ehhez a piaci igényekhez rugalmasabban igazodó termelésre, a minőség számottevő javítására, a szállítási határidők betartására és hatékonyabb külkereskedelmi piacszerző és ármunkára van szükség.

A belföldi élelmiszer-fogyasztás növekedése ugyan nem jelentős, de ez a feladat súlyát egyáltalán nem csökkenti. A jó áruellátásnak, ezen belül a fogyasztás csaknem felét kitevő élelmiszerekkel és élvezeti cikkekkel való ellátásnak az életkörülmények javításában is kiemelkedő szerepe van. A kínálat bősége vagy esetleges hiánya, az áruk minősége, választéka érzékeny hatást gyakorol a társadalmi közérzetre. Ezt saját tapasztalataink és nemzetközi példák is bizonyítják.

A mezőgazdaság előtt álló feladatok teljesítése is minden eddiginél nagyobb erőfeszítést igényel. A mezőgazdaság az ötödik ötéves tervidőszakban – az előző öt évhez hasonlóan – nemzetközi összehasonlításban is jelentős fejlődést ért el. A búza hektáronkénti átlagtermése például az 1976. évi 3,9 tonnáról 1980-ban 4,7 tonnára (az 1971–1975. évek 3,3 tonnás átlagáról 1976–1980-ban 4,1 tonnára) nőtt, az egy tehénre jutó tejhozam 2500 literről 3550 literre emelkedett. Napjainkban egy hektár termőföldön csaknem kétszer annyi élelmiszert termelünk, mint húsz évvel ezelőtt. Egy mezőgazdasági dolgozó munkája négyszer termelékenyebb, mint egy generációval korábban.

Most a mezőgazdaságban a fő feladat a minőségi, jövedelmezőségi és takarékossági követelmények eddiginél fokozottabb érvényesítése. A növénytermelésen belül a gazdaságos, exportot bővítő tevékenységeket indokolt gyorsabban fejleszteni. A gabonatermelést – a minőség javítása mellett – 15 millió tonna fölé kell emelni. Az átlagosnál jobban kell fejleszteni az olajosnövények, a cukorrépa és egyes kertészeti kultúrák termelését is. Legfontosabb növényeink biológiai teljesítőképességét jobban

ki kell használni. Az állattenyésztésben csak mérsékeltebb növekedést tudunk célul magunk elé tűzni. A hústermelést továbbra is a sertés- és baromfiágazatok határozzák meg, de az eddigieknél jobban kell növelni a vágómarha- és juhtermelést is. Az állattenyésztés intenzív fejlesztését elsősorban a meglevő férőhelyek jobb kihasználásával, a tartástechnológia javításával, a biológiai tartalékok feltárásával lehet elérni. A legfontosabb feladat azonban a takarmánygazdálkodás színvonalának emelése, az olcsóbban előállítható tömegtakarmányok és a melléktermékek fokozottabb hasznosítása.

A termelés növelésében elsősorban a mezőgazdasági nagyüzemekre számítunk, és a feladat megoldása nagyobb szervezettséget és felkészültséget igényel tőlük, mert – beruházási eszközeink szűkössége miatt – viszonylag kevesebb fejlesztéssel kell mindezt megvalósítaniuk.

Agrárpolitikánk elvi álláspontja, hogy biztosítani kell a legjobban gazdálkodó üzemek termelésének további dinamikus fejlődését, meg kell gyorsítani a közepes színvonalú gazdaságok előrehaladását, és nagy gondot kell fordítani arra, hogy a kedvezőtlen természeti viszonyok között gazdálkodók adottságaikhoz jobban igazodóan alakítsák termelésüket.

A kedvezőtlen adottságú üzemek problémáinak megoldásában és a kisüzemi termelési kapacitások növelésében jelentős szerepe van a kiegészítő tevékenység megfelelő fejlesztésének. A mezőgazdasági nagyüzemek kiegészítő tevékenységének megítélésében a közvélemény korábban nem volt egységes. Sokan az ipart féltették attól, hogy a termelőszövetkezetek elviszik legjobb munkaerőiket. Azóta az élet igazolta, hogy ezek az aggodalmak nem voltak megalapozottak. A kiegészítő tevékenységek keretében a társadalom számára olyan keresett és hasznos termékeket állítanak elő, amelyeket vagy importálnunk kellene, vagy a hiánycikkek listáját bővítenék. Támogatjuk ezért azt a célt, hogy tovább bővüljön a mezőgazdasági nagyüzemek kiegészítő tevékenysége. Az ipartól még több egyszerű termék előállítását vegyék át, nagyobb részt vállaljanak a szolgáltatások fejlesztéséből, és hatékonyabban járuljanak hozzá környezetük ellátásához, a dolgozók helyi foglalkoztatásához.

A háztáji és kisegítő gazdaságok termelésének öt év alatt mintegy 3%-os bővülését várjuk. A kistermelés szervezettségének növelésében, a termelési kedv fenntartásában és fokozásában – az eredmények ellenére – még sok a teendő. Mindebben fontos szerepük van a nagyüzemeknek, az áfészeknek, a felvásárló és feldolgozó vállalatoknak.

A mezőgazdaság fejlesztésével összefüggésben utalni kell azokra a fel-

adatokra is, amelyeket a hazai erőforrások jobb kihasználása, a termőterület és a talaj minőségének fokozott védelme, a rét- és legelőgazdálkodás fejlesztése jelent.

Az élelmiszer-termelés fejlesztésének céljai csak a termelés folyamatában részt vevő valamennyi gazdasági szervezet összehangolt munkájával, tevékenységük arányos fejlesztésével érhetők el. Az egyes ágazatok teljesítményét mások nem kellő felkészültsége számottevően lerontja, emiatt veszteségek érik a népgazdaságot. Ezért az élelmiszeripari feldolgozás, tárolás, raktározás mezőgazdasági termeléssel arányos fejlesztése egyik legfontosabb feladatunk. Ez alapvető feltétele annak, hogy a mezőgazdasági termékeket növekvő mennyiségben tudjuk értékesíteni. Az élelmiszeriparban egyrészt növelni kell a „fogadóképességet", másrészt olyan körülményeket kell teremteni, hogy a feldolgozás színvonala megfeleljen a piaci követelményeknek.

Foglalkoztatáspolitikánk célja a teljes és hatékony foglalkoztatás egyidejű elérése. Az elmúlt évtizedekben a gazdasági és társadalmi célokkal az állt összhangban, hogy a demográfiailag lehetséges maximális foglalkoztatás valósuljon meg. A hatékonysági célt az a követelmény fejezte ki, hogy a munkaerő-állományon belül növekedjék a szakképzett munkaerő aránya, továbbá a munkaerő a gazdaságilag kevésbé fejlett területekről az iparosodott körzetekbe, az átlagosnál alacsonyabb termelékenységű ágazatokból a magasabb termelékenységű ágazatokba áramoljék.

Az eleven munka termelékenységének színvonala elmarad mind a nemzetközi, mind a hazai adottságok között elérhető szinttől. Ebből következően a teljes foglalkoztatás fenntartása és az eleven munka hatékonyságának erőteljes javítása együttesen érvényesítendő feladat. A munka termelékenységének növelése gazdaságpolitikai irányvonalunk megjavításának alapvető feltétele. Ez a munkaerő-gazdálkodás jelentős javítását igényli.

Az ötödik ötéves tervidőszak első felében a gazdasági fejlődés munkaerő-kereslettel párosult, ami a munkaerőhiány fennmaradására, a munkaerő-gazdálkodás és munkafegyelem ismert gondjaira vezetett. A tervidőszak második felében – a termelés növekedési ütemének csökkenése következtében – mérséklődött a vállalatok munkaerő-kereslete. Közrejátszott ebben az is, hogy tudatosabbá és tervszerűbbé vált a vállalati munkaerő-gazdálkodás. A globális munkaerőhiány lényegében megszűnt, egészében javultak a munkafegyelem megszilárdításának feltételei. Az ipari keresők száma öt év alatt mintegy 120 000 fővel, az építőiparban

dolgozóké 15 000 fővel, a mezőgazdasági foglalkozásúaké 15 000–20 000 fővel csökkent. Az infrastrukturális ágak létszáma viszont 110 000–120 000 fővel növekedett.

A hatodik ötéves tervidőszakban a teljes és hatékony foglalkoztatás a gazdasági növekedés ütemének mérséklődése mellett újszerű feladatok megoldását teszi szükségessé. A termék- és tevékenységszerkezet átalakítása – az eddigieknél racionálisabb létszámgazdálkodás mellett – a munkaszervezés és a munkafegyelem javítását, a gazdaságosan nem foglalkoztatható munkaerő hatékony területekre történő, vállalatok közötti és vállalaton belüli átcsoportosításának gyorsítását, a strukturális változásoknak megfelelő átképzését követeli meg. Az eddigieknél erőteljesebben kell törekedni a munka technikai felszereltségének javítására, a korszerű szervezési módszerek alkalmazásának általánossá tételére. Egyúttal megfelelő érdekeltséggel is elő kell segíteni a szaktudás hasznosulását, az alkotókészség kibontakozását.

A termelésnövekedés ütemének mérséklődése, a gazdaságossági és termelékenységi követelmények mellett az állami ipar és építőipar munkaerő-szükséglete csökken, így az itt foglalkoztatottak létszáma öt év alatt mintegy 110 000–130 000 fővel tovább mérsékelhető. A jövőben csak a hatékonyan, dinamikusan fejlődő vállalatoknál lesz lehetőség létszámbővítésre. A mezőgazdaságban dolgozók száma lényegében nem változik. Az infrastrukturális ágazatokban foglalkoztatott létszám viszont mintegy 100 000 fővel bővül öt év alatt.

A foglalkoztatás szerkezetének átrendeződése közben nehezebbé válhat a dolgozók számára a megfelelő munkahely megszerzése, növekedhet a munkahely megszűnése és az újraelhelyezkedés közötti időtartam. E problémák megoldására kialakított rendszer működtetésében növekszik a tanácsok szerepe és felelőssége.

MEGŐRIZNI AZ ÉLETSZÍNVONALAT, JAVÍTANI AZ ÉLETKÖRÜLMÉNYEKET

A szocializmus építése során népünk életszínvonalában, életkörülményeiben mindenki által jól érzékelhető eredményeket értünk el. Az utóbbi két évtizedben a lakosság egy főre jutó reáljövedelme és fogyasztása több mint kétszeresére nőtt. Másfél millió új lakás épült, a lakosság csaknem fele jutott megfelelőbb, korszerűbb otthonhoz. A háztartási gépekkel

való ellátottság jelentősen javult, egyes területeken közel áll a legfejlettebb országokban elért színvonalhoz. A húsz évvel ezelőtti 30 000-rel szemben ma egymillió személyautó van a lakosság tulajdonában. A lakosság 1980 végén csaknem 145 milliárd forint takarékbetét-állománnyal rendelkezett.

Az elmúlt két évtizedben végbement társadalmi-gazdasági fejlődés eredményeként az életszínvonal nemcsak mennyiségi értelemben, hanem minőségileg is új szintre emelkedett. Népünk élelmiszer-fogyasztása, öltözködési kultúrája nemzetközi összehasonlításban is kiállja a próbát. Megvalósult a teljes foglalkoztatottság, általánossá vált a nyugdíjjogosultság megszerzésének lehetősége, állampolgári joggá emelkedett az egészségügyi ellátás. A létbiztonság mindennapi életünk természetes velejárója lett. Az általános népjólét elért színvonala alapvető társadalmi vívmányunk.

Az életszínvonal emelkedése, az életkörülmények javulása az ötödik ötéves terv időszakában – a gazdasági fejlődés nehezebb feltételei között is – folytatódott. A nemzeti jövedelem termelésével összhangban azonban csak részben teljesültek a lakossági reáljövedelem, reálbér és a fogyasztás növelésének előirányzatai, de lényegében a tervidőszak egészében biztosítani tudtuk az áruellátás kielégítő színvonalát, a pénzjövedelmek megfelelő elköltését. Az életkörülmények javítása a legutóbbi öt évben folytatódott, sőt néhány területen a tervezettnél is nagyobb eredményeket értünk el. Az új létesítmények több millió ember létfeltételeit közvetlenül javították. Összességében a lakosság magasabb színvonalon, kulturáltabb viszonyok között él, mint öt évvel ezelőtt. 1980-ban az egy főre jutó éves fogyasztás elérte a 40 000 forintot, az átlagos havi kereset – jövedelemkiegészítéssel együtt – 4400 forint volt.

Az ötödik ötéves terv megvalósításának tapasztalatai arra hívják fel a figyelmet, hogy életszínvonal-politikánknak következetesen a realitások talaján kell állnia. A további előrehaladás a gazdasági építőmunka eredményei alapján lehetséges. Ugyanakkor szükségszerű az is, hogy az életszínvonal-politika jobban segítse gazdasági feladataink megoldását.

A szocializmus építéséhez nyugodt, kiegyensúlyozott belpolitikai légkörre van szükség. Ebben mindig alapvető szerepe volt az életszínvonal-politikának, amelynek fő törekvése – a fejlődés megváltozott feltételei ellenére – továbbra is a népjólét rendszeres javítása.

A lakosság életkörülményei napjainkra olyan színvonalat értek el, amikor egyre inkább az előrehaladás minőségi tényezőit, az elosztási viszo-

nyok javítását, igazságosabbá tételét kell előtérbe helyezni. Az életviszonyok minősége nemcsak többletráfordításokkal, hanem meglevő eszközeink körültekintőbb, célratörőbb felhasználásával is javítható. Az MSZMP XII. kongresszusa már ilyen megközelítésben foglalkozott az életszínvonal kérdéseivel.

Gazdasági lehetőségeinkből következően a hatodik ötéves terv időszakában az életszínvonal anyagi alapjainak szolidabb ütemű bővítésére számíthatunk, mint amit korábban megszoktunk. Érdemben arra lesz mód, hogy az elért életszínvonalat megőrizzük, ugyanakkor az életkörülményeket tovább javítsuk. A terv azzal számol, hogy a fogyasztás öt év alatt 7–9%-kal, az egy főre jutó reáljövedelem 6–7%-kal emelkedik.

Az életszínvonal megőrzése alapvető társadalmi vívmányaink, az elmúlt évtizedek szocialista fejlődése során elért eredmények megóvását jelenti. Ez a látszólag szerény cél igen nagy erőfeszítéseket igényel. Olyan körülmények között kell megvalósítani, amikor a gazdasági előrehaladás feltételei megnehezültek, és gazdasági teljesítményeink értékét rajtunk kívül álló okok is befolyásolják. Még a szinttartás is egyes esetekben több, általában pedig jobb munkát igényel. Életszínvonal-politikai céljaink elérése nem kis feladatot jelent, teljesítéséhez a munka hatékonyságának, eredményességének javítására, elosztási módszereink és viszonyaink további tökéletesítésére van szükség.

A lakosság összfogyasztása a következő években szerény mértékben növelhető. Az életszínvonal megőrzése, a lakossági és közösségi fogyasztás előirányzott növekedése csak úgy érhető el, ha a nemzeti jövedelem belső felhasználásában 81–83%-ra emelkedik a fogyasztás aránya. Ennél nagyobb bővítés már túlzottan beszűkítené a termelés korszerűsítésére, az életkörülmények alakulását befolyásoló infrastrukturális fejlesztésekre fordítható lehetőségeket.

Az életszínvonal megtartása azonban nem jelenti azt, hogy minden egyes család, minden egyes dolgozó jövedelme a jelenlegi szinten marad. Egyrészről ugyanis arra törekszünk, hogy a munkából származó jövedelmekben a jelenleginél jobban visszatükröződjék a végzett munka mennyisége és minősége, a teljesítmények közötti különbség. Másrészről az eddigieknél még inkább csökkenteni kívánjuk az eltérő családnagyságból és egyéb szociális okokból származó családi jövedelmi különbségeket. Mindezek elősegítésére a következő években differenciáltan növeljük a pénzbeli társadalmi juttatásokat. A lakossági reáljövedelmek lényegében

teljes növekménye társadalmi juttatások formájában valósul meg. Öt év alatt a társadalmi juttatások reálértékben 15%-kal emelkednek.

Mai ismereteink szerint a reálbér általános emelésének feltételei a hatodik ötéves terv időszakában nincsenek meg. Ezért az egy keresőre jutó átlagos reálbér a következő években előreláthatóan változatlan marad. Ez nem cél, hanem a várható helyzetből adódó következmény. A nyugdíjrendszer, valamint a bővülő egészségügyi, szociális, oktatási és kulturális intézményhálózat fenntartására jelentős erőforrásokat fordítunk. A reálbéreket és a társadalmi juttatásokat nem tudjuk egyszerre emelni. Ezt csak akkor tehetnénk, ha munkánk eredményei lényegesen jobbak lennének. A reálbéreket a juttatások terhére nem növelhetjük, mert az jelentős szociális feszültségeket okozna. A juttatások további emelésének pedig az átlagos reálbér megőrzésének követelménye szab gátat.

A munka szerinti elosztást, a munka anyagi és erkölcsi megbecsülését tovább kell javítani. Az ösztönzés csak akkor érvényesül, ha a társadalmi munkamegosztás minden szintjén érzékelhető különbségek vannak a munkajövedelmekben aszerint, ki hogyan dolgozik. Tudjuk, hogy a teljesítmények szerinti bérdifferenciálódás lassan halad előre, és létezik bizonyos „egymásra mutogatás" is. A központi irányító szervek szerint a bérek differenciálása a vállalati vezetők feladata, a helyi vezetők pedig a szabályozásban keresik a hibát. Központi bérintézkedést könnyebb végrehajtani, mint helyi bérpolitikát csinálni. Tény, hogy a munkahelyi vezetőkön igen sok múlik. Ezért kiemelkedő fontosságú a megfelelő vezetői érdekeltség megteremtése is. Jogos társadalmi igény, hogy a bérezés minden területen a jobb munkára ösztönözzön.

A bérpolitikában – az előző ötéves tervidőszakhoz képest – kisebb szerepet kapnak a központi bérintézkedések. A bérkiáramlás alapvetően a szabályozórendszeren keresztül, teljesítményekhez kötötten történik.

Az egyéni munkadíjazás fontos központi segédeszköze a bértarifarendszer. Módosításában aktuális bérpolitikai törekvéseink fejeződnek ki. 1981-től az egyes munkakörök bértételeinek alsó határa átlagosan 8%-kal, felső határa pedig 25%-kal emelkedik. Az átlagosnál jobban nőnek a jól dolgozó nehéz fizikai munkát végzők, a kvalifikált szakemberek, valamint a vezetők bértételei. Az új bértételek a vállalati munka eredményeitől függően fokozatosan alkalmazhatók, és nem jelentenek általános béremelési kényszert a követelményeknek kevésbé megfelelők részére.

A munkavégzés körülményeiben számos javítanivalónk van. A munkahelyi vezetők sokat tehetnek ennek érdekében. Olyan munkafeltételeket,

munkahelyi légkört kell kialakítani, amelyek fokozzák a munkakedvet, növelik a teljesítményeket, javítják a munkafegyelmet.

A munkakörülmények javításában számottevő előrelépést jelent, hogy az MSZMP XII. kongresszusának határozata és a Központi Bizottság 1980. novemberi döntése nyomán 1982-től áttérünk az ötnapos munkahétre. A folyamatos és a három műszakban dolgozó munkahelyeken – ha a feltételeket megteremtik – már 1981 közepétől megkezdhetik az áttérést. A törvényes heti munkaidő általában heti 42 órára csökken, amibe az ebédidő nem számít be. Az intézkedést a vállalatoknak, intézményeknek saját erőből kell megvalósítaniuk. Az előkészítő munka ezekben a hónapokban folyik. A munkahelyeknek a rövidebb munkaidő miatti teljesítménykiesést jobb munkaszervezéssel, a munkaidő-kihasználás fokozásával, a belső tartalékok jobb kihasználásával kell ellensúlyozniuk. A törvényes lehetőségek keretei között sor kerülhet a tevékenység jellegéhez igazodó rugalmas munkarend meghatározására is. Lényeges, hogy az előkészítő munkákba a dolgozó kollektívákat is bevonják, indokolt észrevételeiket, javaslataikat figyelembe vegyék. Az új munkarendet fel kell használni a munkafegyelem javítására. Az ötnapos munkahét bevezetésétől általában azt várjuk, hogy ösztönzést ad a szervezettebb, hatékonyabb munkára, jobb lehetőségeket nyújt a szabadidő ésszerűbb eltöltésére, az aktív pihenésre.

A munkajövedelmekből származó életszínvonal-különbségek elismerése mellett erősíteni kell a szociális biztonságot. A szociálpolitika két legfontosabb területe változatlanul az idős korúakról és a gyermekes családokról való gondoskodás. Elsősorban a nehezebb körülmények között élő, több szempontból hátrányos helyzetű rétegek életfeltételeinek javítására kell törekedni. A társadalmi igazságérzetnek is az felel meg jobban, ha a fokozott társadalmi gondoskodást főként a nagycsaládosok és a rászoruló idős korúak élvezik.

A nyugdíjasok helyzete életkoruktól, egészségi állapotuktól, aktivitásuktól, családi viszonyaiktól, nyugdíjuk összegétől függően különböző. Arra törekszünk, hogy az átlagosnál kisebb nyugdíjak vásárlóértéke megmaradjon, a legalacsonyabbaké pedig növekedjék.

A nyugdíjasok helyzetének megítélésénél tudnunk kell, hogy a hetvenes évek elején a nyugdíjas háztartásokban az egy főre jutó jövedelemszint a kereső családokénak 70%-a volt, ma pedig körülbelül 85%-át teszi ki. A munkások és alkalmazottak átlagos nyugdíja napjainkban már meghaladja az átlagkeresetek 60%-át. Ezen belül jelentős a differenciált-

ság. Hosszabb távon a nyugdíjak differenciáltságának csökkenését szeretnénk elérni. A nyugdíjrendszer egyes elemeinek 1981-től érvényesülő módosítása – a minimális szolgálati idő emelése, a nyugdíjba beszámítható jutalom szabályozása – már részben ezt szolgálja.

Több gondot kell fordítanunk a gyermekes családok társadalmi segítésére. Az ifjúság számára a lehetséges mértékben komplexen javítani kell a tanulás, a munkába állás, a pályakezdés, a családalapítás, a lakáshoz jutás társadalmi körülményeit. Növelni indokolt a családi pótlékot, az ösztöndíjakat. A gyermeknevelés pénzbeli juttatásai közül a három- és több gyermekesek családi pótlékának reálértékét mindenképpen meg kell őrizni, erre 1980-ban is történtek intézkedések.

Az eddigieknél is nagyobb figyelmet kívánunk fordítani a hátrányos helyzetűek életkörülményeinek javítására. Szociális segélyezésre ma is több mint másfél milliárd forintot használunk fel. Rendszeres szociális segélyben az részesül, akinek egy főre jutó jövedelme a mindenkori özvegyi nyugdíjminimum alatt van. Az állami eszközökből rendszeres segélyt 51 000, eseti segélyt 160 000 fő kapott 1980-ban, mintegy 870 millió forint értékben. A rendszeres szociális segélyeknél is érvényesül a nyugdíjautomatizmusnak megfelelő, évi 70 forintos emelés. A szakszervezetek mintegy 600 milliós segélyalappal rendelkeztek a múlt évben. Nevelési segélyként mintegy 60 millió forintot folyósítottunk.

Szociálpolitikánk részeként kezeljük a természetbeni társadalmi juttatásokat. Az ilyen ellátást nyújtó intézmények hálózatának bővítése révén a juttatások a lakosság szélesebb köréhez jutnak el. A társadalmi közkiadások takarékossági programja révén a ráfordítások hatékonyabb felhasználását kívánjuk elérni. Fontos, hogy emellett az ellátás színvonala továbbra is megfelelő legyen. Ehhez az egészségügyi, szociális és oktatási intézmények élelmezési normái reálértékének megőrzésével számolunk.

A jövőben is ragaszkodunk életszínvonal-politikánk azon alapelvéhez, hogy a kiáramló vásárlóerő mögött mindig szilárd árufedezet legyen. Az életszínvonal megőrzésének fontos feltétele, hogy kiegyensúlyozott, a keresletnek megfelelő legyen a lakosság áruval és szolgáltatásokkal való ellátása. Az elért eredmények megtartása mellett arra kell törekedni, hogy egyes területeken tovább javuljon az áruk és szolgáltatások kínálata, a megszerzett jövedelmek elköltésének feltételei kedvezően hassanak vissza a munkára ösztönzésre, a politikai közhangulatra. A kereskedelmi és szolgáltató hálózat tegye lehetővé a megnövekvő szabadidő hasznosabb eltöltését, segítse a belföldi turizmust és az idegenforgalmat.

A biztonságos ellátás és a választék bővítése céljából a szocialista nagyüzemek mellett jobban kell támaszkodni a kis- és középüzemek, a magánkisipar és a kiegészítő gazdaság árutermelő és szolgáltató tevékenységére. Elő kell segíteni a fogyasztási cikkek importja különböző formáinak fejlődését is a nemzetközi együttműködés keretében.

A lakosság áruellátásának javítása, a hatékonyabb kereskedelmi munka kibontakoztatása, az illegális jövedelmek visszaszorítása végett a bolti kereskedelemben és a vendéglátásban fokozatosan új üzemelési formákat is alkalmazunk. Ezt egyes nyugati propagandafórumok mint a magánszektor visszaállítását mutatják be. Sajnos, gyakran a hazai közvélemény és a vezetők egy része sem érti még megfelelően az intézkedés lényegét és célját. Nem veszik figyelembe ugyanis, hogy a boltok, üzletek és a nagyobb értékű berendezések szocialista tulajdonban maradnak, az ott dolgozó beosztottak, alkalmazottak is bérből, fizetésből élnek, és éppen társadalmi rendszerünk egyik alapkövetelményét: az egyéni képességek, rátermettség és kezdeményezőkészség kibontakoztatásának eddiginél jobb feltételét teremti meg az új üzemelési forma. Tudjuk, hogy nem megy könnyen az újszerű gondolatok befogadása, gyakorlatban való alkalmazása, ezért az a feladat, hogy visszaszorítsuk a meg nem értésből eredő akadályokat, a hibás értelmezésből gyártott „ideológiák" káros hatását.

Az életszínvonal, életkörülmények alakulására kisebb-nagyobb mértékben kihat az úgynevezett kiegészítő gazdaság működése is. Ez a tevékenység az utóbbi években kiszélesedett. Jelentős része legális, társadalmilag szervezett vagy ellenőrzött munkavégzés, de vannak láthatatlan, rejtett formái is. Minthogy létéhez esetenként negatív jelenségek tapadnak, például a monopolhelyzettel való visszaélés vagy más ügyeskedés, ezért a társadalmi megítélés ellentmondásos. A kiegészítő gazdaságnak azonban lényeges és meghatározó eleme nem a tilos jövedelem, hanem a szükséges és hasznos tevékenység, az, ami előnyös a társadalomnak és előnyös az egyénnek is.

A kiegészítő gazdaság nem állami vagy párthatározatra jött létre, hanem létező és más módon ki nem elégíthető igények, objektív szükségletek hívták létre. Az okok egy része messzire nyúlik vissza. Ismert, hogy a negyvenes évek végén sok magánvállalkozást, önálló kistermelőt államosítottunk, illetve szövetkezetbe vontunk össze. Akkor természetesen nem gondoltunk arra, hogy harminc évvel később ilyen széles körű lesz a személyi tulajdon, és a lakosság tartós javainak fenntartása, karbantartása, javítása mennyi kvalifikált munkát igényel majd. Az új vállalatokat

nem a lakossági „aprómunkára", szolgáltatásokra szerveztük. Az árak és a bérek sem honorálták mindig megfelelően az ilyen munkát. Gyakran pedig a vállalati szervezet nem is képes ésszerűen, jövedelmezően elvégezni. Így elterjedtek a rejtett munkavégzési formák, kialakulhattak monopolhelyzetek és „fekete" tarifák.

A feladat az, hogy a szükséges és hasznos tevékenységet megszabadítsuk az indokolatlan kötöttségektől, láthatóvá és törvényessé tegyük, hogy be tudjuk kapcsolni a társadalmilag szervezett és ellenőrzött tevékenységek körébe. Ezzel egyidejűleg határozottan fel tudunk majd lépni a törvényességet, a jogrendet, a társadalmi normákat sértő konkrét jelenségek ellen.

Az életkörülmények alakulását befolyásoló intézményhálózat, az infrastruktúra fejlesztése a továbbiakban is gazdaságpolitikánk fontos részét jelenti. Az ötödik ötéves tervidőszak alatt a beruházásoknak több mint egynegyedét a lakossági infrastruktúra fejlesztésére fordítottuk, és a hatodik ötéves tervidőszakban is az előző öt évit megközelítő összeget fordítunk erre a célra. A terv lehetőségei azonban szükségessé teszik, hogy a korábbiakhoz képest a súlypontképzést javítsuk, erőforrásaink döntő hányadát a szélesebb rétegeket érintő kiemelt fejlesztésekre fordítsuk, és ebben a munkában jobban támaszkodjunk a lakosság öntevékeny társadalmi munkájára, erőforrásainak az egyéni és társadalmi érdeknek egyaránt megfelelő bevonására. Elengedhetetlen feladat a meglevő és korszerűsítendő infrastrukturális kapacitások jobb, ésszerűbb kihasználása, különösen a kulturális és egészségügyi intézményhálózatban.

Lehetőségeinkhez mérten bővítjük a lakosság művelődését és szórakozását szolgáló intézményhálózatot, megfelelő figyelmet fordítunk a területfejlesztésre, a környezetvédelemre, javítjuk a közlekedési és hírközlési feltételeket, a bolt- és szolgáltató hálózatot.

E célok megvalósítása érdekében a tanácsok gazdálkodásának a jövőben jobban igazodnia kell a népgazdasági terv gazdaságpolitikai és területfejlesztési feladataihoz. Ezért a tanácsok területük erőforrásainak megfelelően irányozzák elő saját eszközeik elosztását, felhasználását, segítsék a termelés és az infrastruktúra összehangolt fejlesztését. Működjenek együtt a gazdálkodó szervezetekkel és a lakossággal a közös érdekeket szolgáló, a tervcélokkal összhangban álló feladatok együttes megvalósításában, nyissanak utat az erre irányuló lakossági és vállalati kezdeményezések kibontakozásának. Fontos feladat a tanácsok közötti regionális szemléletű együttműködés javítása is a tervek kialakí-

tásában, megvalósításában. Törekedjenek a vonzáskörzetekben a fejlődés jobb összehangolására. Az új fejlesztésekkel egyenrangúan kell kezelni a meglevő létesítmények fokozottabb védelmét, karbantartását, felújítását, a teljesítőképességet növelő korszerűsítést, bővítést, több célú hasznosítást.

A tanácsi területi tervek feladata koordináltan kialakítani a népgazdasági tervcélok megvalósításában a megyére, városra háruló fő teendőket, megteremteni a folyamatos összhangot a népgazdasági, ágazati és vállalati célok és a helyi erőforrások között, koordinálni a tanácsi és nem tanácsi gazdaság fejlesztéseit.

A tanácsi területi tervek kidolgozásának, megvalósításának alapvető feltétele a vállalatok és tanácsok rendszeres és folyamatos együttműködése, a kölcsönös tájékoztatás, az elgondolások összehangolása különösen a munkaerő-gazdálkodás, közműfejlesztés, környezetvédelem, szociális-kulturális ellátás és a gyermekintézmények fejlesztése területén.

A tanácsi tervek készítése során különös figyelmet kell fordítani a népgazdasági tervhez kapcsolódó, a társadalmilag kiemelten fontos, az életkörülmények javítását szolgáló programokra a lakásellátás, az egészségügyi ellátás, valamint az általános iskolai tantermek fejlesztése területén.

Az elmúlt két évtizedben a lakáshelyzet javításában nagy eredményeket értünk el. A lakásépítés üteme nemzetközi összehasonlításban is figyelemre méltó. Minőségileg is javult a lakásállomány összetétele. Érdemes néhány adattal is illusztrálni a fejlődést. 1960-ban a 100 lakásra jutó lakosok száma 360 fő volt, 1980-ban pedig 303 fő. Húsz évvel ezelőtt a lakások 63%-a volt egyszobás, ma már csak 28%-uk.

Tovább folytatjuk a lakásépítési programot, és sor kerül öt év alatt 370 000–390 000 lakás felépítésére, 100 000 állami lakás felújítására, 40 000–50 000 lakás komfortosítására. Az új, a felújításra és korszerűsítésre kerülő lakások együttesen tovább javítják a lakásállomány minőségét, és lehetővé teszik, hogy mintegy félmillió család, másfél millió ember lakáskörülményei javuljanak. E fejlődés mellett fontosnak tartjuk, hogy korszerűsödjék a lakásgazdálkodás rendszere. Ennek lényege a lakáselosztásban a társadalmi igazságosság következetesebb érvényesítése, az arányosabb teherviselés megvalósítása, a meglevő lakásvagyon megóvása, ésszerűbb hasznosítása.

A lakásellátás és -gazdálkodás fejlesztésével kapcsolatos feladatok a tervidőszakban fokozatosan valósíthatók meg. Első lépésben ebben az évben módosítottuk a lakáshoz jutás pénzügyi feltételeit. Arányosabbá

vált az építési költségek vállalása, nőtt az állami és magántulajdonú lakáscserék ösztönzése. Az intézkedések újabb kedvezményeket tartalmaznak az alacsony jövedelmű, sokgyermekes családok, a fiatal házasok részére, javítják lakáshoz jutási esélyeiket.

A lakáselosztás és -gazdálkodás rendszerének átfogó fejlesztésére 1982–1983-ban további intézkedések szükségesek. Ezzel azt kívánjuk elérni, hogy a lakásépítésben és -fenntartásban váljék arányosabbá az állam és a lakosság teherviselése, a lakáselosztás következetesebben feleljen meg társadalmunk réteg- és szociálpolitikai érdekeinek, a lakásgazdálkodásban pedig jelentősen növekedjék a meglevő lakásokkal való ésszerű gazdálkodásnak, a lakáscseréknek a szerepe.

A tervidőszak kiemelt feladata az egészségügyi ellátás mennyiségi és minőségi fejlesztése, amit öt év alatt a beruházási, felújítási ráfordítások több mint 50%-os növekedése is szemléltet. Az ellátás javítása elsősorban a meglevő kórházak és klinikák rekonstrukciós bővítésével és kiegészítő fejlesztésekkel történhet. A hatodik ötéves tervidőszakban 6500–7000 kórházi ágy létesíthető a rekonstrukciós bővítések keretében. Indokolt, hogy jelentősen javítsuk a gyógyintézetek orvosi és kórháztechnikai felszerelését, bővítsük és korszerűsítsük a kiszolgáló létesítmények kapacitását. Az egészségügyi ellátás többi területén is megteremthetők a jelenlegi ellátás további fokozatos javításának feltételei. Szervezési intézkedésekkel, az ellátatlan területek fejlesztésével tovább bővíthető a járóbeteg-ellátás. Bölcsődéket elsősorban a nagyobb városok és ipari központok új lakótelepein indokolt létesíteni. Az idős korúak gondozásának intézményi feltételei jelentősen javulnak mintegy 6000–6500 szociális otthoni hely létesítésével.

Az elmúlt két évtized alatt az óvodai ellátottságot csaknem teljessé tettük. A hatodik ötéves tervidőszakban a fő figyelmet az általános iskolásokra fordítjuk. Az általános iskolás korú gyermekek számának növekedése szükségessé teszi, hogy jelentős erőforrásokat fordítsunk az oktatás személyi és tárgyi feltételeinek fejlesztésére. Ezért kiemelt feladat 5500–6000 általános iskolai osztályterem létesítése, a napközis ellátás feltételeinek javítása új építések, bővítések, átszervezések révén. A tárgyi feltételek jobb kihasználása és javítása lehetővé teszi, hogy az általános iskolai ellátás színvonala – a növekvő gyermeklétszám ellenére – ne romoljon, sőt egyes területeken javuljon.

Az életkörülmények javítására irányuló programok megvalósításában fontos szerepe van a társadalmi összefogásnak, ami az elmúlt évtizedben

jelentős eredményeket hozott, főként az óvodák és bölcsődék fejlesztésében. Most erre elsősorban az általános iskolai oktatás segítése végett van szükség.

A kiemelt programokon túl a lakossági infrastruktúra más területei is fejlődnek. Lehetőségeinkhez mérten bővítjük a kereskedelmi és szolgáltató hálózatot, fejlesztjük a közlekedést és a hírközlést, a művelődést, a szórakozást szolgáló intézményeket, gondot fordítunk a környezetvédelemre.

Az infrastrukturális alapellátásban jelentkező területi egyenlőtlenségek felszámolása céljából új törekvésünk, hogy a fejlesztési eszközök nagyobb hányadát fordítjuk a községek, a város környéki települések alapellátásának, a napi ingázás feltételeinek javítására. Ezzel is növelni akarjuk a kis települések népességmegtartó képességét.

Az életkörülmények javításában mindenekelőtt az új létesítmények és a korszerűsítés jelentenek jól érzékelhető előrehaladást. De a létfeltételek minősége nem kizárólag az anyagiakon múlik, fontos szerepe van az emberi tényezőnek is. A környezet megóvását, kulturáltságát a figyelmes törődés legalább annyira szolgálja, mint az anyagi ráfordítás. Az emberi kapcsolatok javítása, a társadalmi normáknak megfelelő viselkedés pedig egyáltalán nem is kerül pénzbe.

Általában a lelkiismeretesen végzett munka, a közösségért való tenni akarás, a mások iránti segítőkészség, figyelmesség azok a legfőbb jellemzők, amelyek minden kollektívában a közérzet formálói s egyben a fejlődés tényezői.

CSELEKVŐ EGYETÉRTÉS CÉLJAINK MEGVALÓSÍTÁSÁÉRT

A hatodik ötéves terv megalapozott, reális célokat tűz társadalmunk elé. A tervet meggyőződéssel vallhatjuk programunknak, mivel nem kevesebbre vállalkozik, mint lényegesen nehezebb viszonyok között töretlenül folytatni a gazdasági építőmunkát, új, intenzív növekedési pályára segíteni a gazdaságot, a fejlődés szolgálatába állítani az így feltárható forrásokat, javítani az életkörülményeket, megvédeni elért életszínvonalunkat, megalapozni egy későbbi lendületesebb előrehaladás kibontakoztatását.

A terv megvalósítása munkát, szorgalmat, fegyelmet igényel a társadalom tagjaitól, egyúttal létbiztonságot, boldogulást, kultúrát, sokoldalú

gondoskodást nyújt a dolgozó embernek. Az emberek többsége, a közvélemény ma már reálisan ítéli meg a népgazdaság helyzetét. A XII. kongresszus előkészítése során, majd a kongresszus nyilvánossága révén, azt követően pedig az országgyűlési és a tanácsi választásokhoz kapcsolódó politikai munkában a népgazdaság elért eredményeit, a hazai lehetőségeket és a külső feltételeket sokoldalúan megismerte. A szocialista építőmunka továbbvitelére van koncepciónk, van erőnk az előrehaladáshoz.

A tömegpolitikai munka számára kedvező lehetőséget teremt, hogy a nép értékeli a párt történelmi tapasztalatok alapján kimunkált és megújulásra képes politikáját. Fontos tényező a párt egysége, a szocialista nemzeti egység, népünk szocialista tömörülése országépítő programunk végrehajtására. További fontos tényező a gazdaság eddigi kiépített, szilárd alapja, teljesítőképessége, szellemi erőink és képességeink, amelyekre bátran támaszkodhatunk. Mindezeket figyelembe véve magabiztosan valljuk és hirdetjük: gondjaink megoldhatók, jelentős és távlatokban is biztató előrehaladást érhetünk el.

Országunk, népünk megkezdte a XII. kongresszus határozatainak végrehajtását. Dolgozó népünk, a lakosság széles rétegei magukénak vallják a párt politikáját, előremutató, a munka továbbfejlesztését szolgáló határozatait. Ez a cselekvő egyetértés volt eddig is és lesz a jövőben is a fejlett szocialista társadalom építésének legfőbb erőforrása.

A hatodik ötéves terv első esztendejének, az 1981. évi népgazdasági tervnek fő előirányzatai, a gazdasági fejlődés kijelölt iránya és a követendő gazdaságpolitikai cselekvés az MSZMP XII. kongresszusának határozatára és a hatodik ötéves népgazdasági tervnek ezen alapuló koncepciójára épülnek. Az 1979–1980. évi gazdasági fejlődés eredményei és tapasztalatai alapján az a következtetés adódik, hogy továbbra is szükséges az elmúlt két évben érvényesített, a hatodik ötéves és az 1981. évi népgazdasági tervben a változó feltételeknek megfelelően konkretizált gazdaságpolitikai irányvonal folytatása, következetes megvalósítása. Különösen fontos a kedvező jelenségek és tendenciák tudatos erősítése, a kedvezőtlenek határozott visszaszorítása.

A központi irányítás hatékonyságának javításáért tovább kell fokozni a funkcionális és ágazati irányító szervek tevékenységének koordináltságát, szervezettségét. A kormányzati munka, a központi döntési rendszer, a feladatmegosztás jövőbeli továbbfejlesztésével elő kell segíteni azt, hogy az egyes gazdaságirányító szervek funkciójuknak magasabb szín-

vonalon tegyenek eleget, és az irányítás népgazdasági terven alapuló összehangoltsága, eredményessége javuljon.

Az elmúlt két év gazdaságirányítási gyakorlatának eredményei kedvező alapot teremtenek a további fejlődés számára. Az ármechanizmus és a pénzügyi rendszer együttes működtetésében már vannak hasznosítható tapasztalataink, a gazdálkodó szervezetek megkezdték az alkalmazkodást az új gazdálkodási feltételekhez. A gazdasági feladatok megoldása azonban az irányítási eszközök még következetesebb alkalmazását kívánja meg azért, hogy a vállalatok alkalmazkodása gyorsuljon, a gazdálkodás hatásfoka javuljon.

Céljaink elérésében fontos szerepük van az emberi tényezőknek: az egységes szemléletnek, az ezen alapuló kezdeményező magatartásnak, az alkotó cselekvésnek, a hozzáértésnek, a felelősségvállalásnak, a szervezettségnek, rendnek és fegyelemnek. Az emberi magatartás pozitív jellemzőinek erősítése, az alkotó légkör kibontakoztatása mindannyiunk – vezetők és beosztottak – érdeke és feladata. Jól szolgálja ezt a munkahelyi demokrácia fejlesztése, valamint a szocialista munkaversenymozgalom, amelynek elsősorban a népgazdasági terv fő céljainak megvalósítására kell irányulnia. A jó közszellem eredményesebbé teszi munkánkat, fokozza a sikereket, segíti a gondok leküzdését, az előrehaladást.

A népgazdaság fő feladatainak megoldása a népgazdasági tervezőmunka fejlesztése mellett szükségessé teszi a vállalati tervezés színvonalának emelését. A vállalati tervek megfelelő kimunkálására a korábbiaknál nagyobb figyelmet kell fordítani azért is, mert a hatodik ötéves terv fő céljainak megvalósítása, különösen a gazdasági egyensúly javítása, a termelés hatékonyságának növelése elsősorban a termelő- és a kereskedelmi vállalatok gazdasági munkája színvonalának növelését, a tervcélok megvalósítását szolgáló szerkezeti változások gyorsabb kibontakozását teszi szükségessé.

Fontos követelmény, hogy a vállalati tervezőmunka jellege és tartalma az eddigieknél jobban igazodjon a külső és a belső gazdasági feltételekhez, a várható változásokhoz. A vállalati terveknek megalapozott és hosszabb távú célokra kell épülniük, egyszersmind elő kell segíteniük, hogy a vállalatok rugalmasan alkalmazkodjanak a változó körülményekhez.

A gazdálkodó szervezeteknek a hatodik ötéves terv kidolgozásához kapcsolódó, a vállalati középtávú tervezést előkészítő munkája már 1978 végén megkezdődött. A legfontosabb trösztök és vállalatok részt vettek

a népgazdasági terv megalapozó munkáiban, előzetes fejlesztési elgondolásokat dolgoztak ki. Az ezekből leszűrhető következtetések és a napjainkban már valamennyi vállalatnál folyó tervezőmunka eddigi tapasztalatai arra utalnak, hogy javulás tapasztalható a vállalati tervezőmunka színvonalában.

Az elkészült tervkoncepciók – a meglevő hiányosságok ellenére – a vállalatok jelentős részénél jó alapot nyújtanak a középtávú tervek kidolgozásához, egyúttal felhívják a figyelmet több, a népgazdasági terv megvalósítását szolgáló alapvető követelmény még fokozottabb érvényesítésére.

Ezért folytatni kell a vállalati tervcélok megalapozását, a vállalatok gazdasági tevékenységének elemzését, bővíteni és pontosítani kell a várható belföldi és külföldi kereslet, a beszerzési és értékesítési árak alakulására vonatkozó ismereteket. Konzultációkat és egyeztető tárgyalásokat indokolt folytatni a termelő- és kereskedelmi vállalatok között. A vállalatok közötti együttműködés szervezettségének növelésére, a termelési feltételek, az értékesítési lehetőségek jobb összehangolására hosszabb lejáratú szerződéseket szükséges kötni. A termelő- és külkereskedelmi vállalatok dolgozzanak ki közös együttműködési és cselekvési programot is, amelyben előirányozzák a piackutatás, a műszaki fejlesztés, a termelés és az értékesítés terén elvégzendő közös feladatokat.

A népgazdasági tervben meghatározott központi fejlesztési programokból, a nagy- és célcsoportos beruházásokra előírt feladatokból a vállalatokra vonatkozókat a vállalati tervekben teljes mértékben figyelembe kell venni. A KGST-országokkal a tervkoordináció során, illetve a hosszú lejáratú kereskedelmi egyezményekben egyeztetett áruszállításokból a vállalatokra közvetlenül és egyértelműen vonatkozó feladatokat szintén tartalmazniuk kell a vállalati terveknek.

A vállalatok fejlesztési elképzeléseikhez csak a népgazdasági tervben jóváhagyott célra és mértékben irányozhatnak elő állami pénzeszközöket. Saját forrásaikat a szabályozók szerint biztonsággal előirányozható mértékben vegyék figyelembe. A még oda nem ítélt hitelekből történő fejlesztéseket a vállalatok saját kockázatukra vehetik figyelembe terveikben.

A terv megfogalmazása során elsősorban a vállalat gazdasági és műszaki politikájának fő céljait és irányzatait célszerű rögzíteni, és csak a középtávú tervidőszak első éveire indokolt nagyobb mélységben és részletezettséggel kidolgozni. Abban kell dönteni, ami jól megalapozható, s ahol ez nem lehetséges, ott a döntést későbbre lehet halasztani.

A tervet intézkedési programmal kell alátámasztani, amelyben meg kell határozni a vállalat részlegeinek és egységeinek a tervcélok megvalósításához szükséges tennivalóit. Azon vállalatok esetében, amelyeknél szervezeti változások következtek be, az új szervezeti rendnek megfelelően kell a vállalati terveket elkészíteni.

Erősíteni kell a vállalati tervcélok közötti belső összhangot. A termelés fejlesztésének céljait az értékesítési lehetőségekre alapozva kell megfogalmazni. A vállalatok csak pénzügyileg egyensúlyban levő gazdálkodásra építhetik középtávú tervüket, biztosítva az összhangot a jövedelmek és azok felhasználása között. A belső erőforrások feltárása, a vállalati gazdálkodás hatékonyságának növelése céljából fokozott figyelmet kell fordítani a meglevő álló- és forgóeszközök jobb kihasználására, az anyagokkal és energiával, ezen belül különösen az importanyagokkal való takarékosságra, valamint az ésszerű munkaerőgazdálkodásra.

A vállalati tervről összefoglalóan ki kell kérni a szakszervezeti szervek véleményét, különös tekintettel a munkaerő és munkabér, valamint a munkavédelem, üzemegészségügy, szociális, közművelődési és sportellátás tervezésére. A vállalatvezetésnek lehetőséget kell adni arra, hogy a különböző fórumokon részt vevő dolgozók az átfogó műszaki, termelési, értékesítési célok mellett a munka- és életkörülményeket meghatározó fejlesztési elképzelésekről is véleményt nyilváníthassanak. A terv véglegesítése és jóváhagyása előtt a dolgozókkal és a társadalmi szervekkel közérthetően ismertetni kell és szervezetten meg kell tárgyalni a tervet és annak indoklását.

A gazdaság fejlesztésének intenzív útja, a gazdálkodás külső és belső körülményeinek alakulása egyre összetettebb, igényesebb feladatok megoldására ösztönzi, illetve kényszeríti a pártszervezeteket is. A párt gazdaságpolitikai munkájában mindinkább előtérbe kerülnek a politikai irányítás olyan elemei, amelyek nem a termelés és az ellátás gyakorlati kérdéseinek megoldására, hanem a gazdaságpolitika végrehajtásához szükséges feltételek megteremtésére, a meghatározó folyamatok kibontakoztatásának segítésére, ellenőrzésére irányulnak.

A középtávú és éves tervek megvalósítása során a pártszervezetekben aktív cselekvésre, tartalmában és módszereiben megújuló következetes munkára van szükség.

A politikai munka eszközeivel és módszereivel segítsék a gazdaságpolitika elfogadtatását és megvalósítását. Tevékenységükben az érvelés, a meggyőzés, a bírálat és a példamutatás álljon a középpontban. Munká-

juk akkor lesz eredményes, ha a gazdaságpolitikával összhangban álló döntéseket ösztönöznek, ha megvonják politikai támogatásukat a realitásokat nélkülöző elképzelések végrehajtásától és következetesen, példamutatóan ellenszegülnek a hatékonyságot rontó lazaságoknak, az indokolatlan előnyök megszerzésének.

A pártszervezetek fontos politikai feladata a népgazdasági és helyi érdekek összehangolása. Jobban kell tudatosítani, hogy csak a társadalom egészének fejlődése alapozhatja meg az egyén, a kisebb kollektívák tartós és folyamatos boldogulását.

A pártszervek, -szervezetek fontos feladata a gazdálkodásban rejlő tartalékok feltárása és kiaknázásának segítése. Gyakori a nézet, hogy mi már minden lehetőséget feltártunk, minden adottságunkat maximálisan kihasználtuk. Ez a szemlélet káros, mert a munka minőségi jegyeinek kibontakozását gátolja. A pártszerveknek, -szervezeteknek azért is több figyelmet kell fordítaniuk a helyi lehetőségek feltárására, mert ebben is kibontakoztatható az egyéni aktivitás, a magasabb szintű felelősségvállalás és kezdeményezőkészség.

A párttagok, a pártszervezetek, a választott vezető testületek részesei a döntések előkészítésének és meghozatalának. Gyakori azonban az, hogy a végrehajtás ellenőrzése, a szükségessé váló korrekciók már nem kapnak kellő figyelmet, üzemi, vállalati nyilvánosságot. A pártellenőrzés hagyományos formái pártszervezeteinkben kialakultak. Megújításuk, tartalmi továbbfejlesztésük során arra kell törekedni, hogy a rendszeres ellenőrzés ne csak a végrehajtás mértékének megállapítására, hanem a döntések végrehajthatóságára is kiterjedjen, és az ellenőrzés konzekvenciái az újabb döntések előkészítésében megfelelő teret kapjanak. A pártellenőrzés ezzel jelentős mértékben javíthatja a döntések megalapozottságát, realitását.

A Központi Bizottság eddig is támaszkodott és ezután is számít minden párttag és a nemzet sorsáért felelősséget érző minden dolgozó véleményére, aktivitására a párt politikájának végrehajtásában. Társadalmunk elfogadja és helyesli a párt gazdaságpolitikáját, és megérti, hogy a következő években több türelmet és megértést, jobb minőségű munkát kell vállalni a nemzeti és egyéni boldogulás megalapozásához és kibontakozásához. A párttagoknak és pártszervezeteknek nincs elkötelezettebb feladatuk, mint ebben példamutatóan élenjárni az ország, a nép, a kollektíva javára.

Kossuth Könyvkiadó 1981.

Folytatjuk bevált agrárpolitikánkat. A magyar mezőgazdaság szocialista fejlődése, eredményei és feladatai

A szocializmus építését vezető párt a gazdaságpolitika kidolgozásával, elfogadtatásával és végrehajtásának ellenőrzésével biztosítja politikai hatalmának gazdasági megalapozását. A társadalom termelő alapjainak hatékony működtetése, az egész nép anyagi jóléte és ennek a lehetőségek szerinti növelése alapvető szükségszerűség. Ezen belül a kiegyensúlyozott, a választékos élelmiszer-ellátás különösen fontos, hiszen az élelmiszerek és az élvezeti cikkek hazánkban a lakossági fogyasztásnak még ma is csaknem a felét teszik ki.

Az agrárpolitika céljainak megfogalmazása és megvalósulása szorosan összefügg a hatalom alapjával, a munkás-paraszt szövetséggel. Történelmi fejlődésünk, a mezőgazdaságnak az ország életében elfoglalt helye is szükségszerűvé tette, hogy a proletárdiktatúra kivívásáért, majd a fejlett szocialista társadalom építéséért küzdő párt az agrárviszonyokra nagy figyelmet fordítson. A szocializmus magyarországi tapasztalata bizonyítja, hogy pártunk mindig jelentőségének megfelelően foglalkozott az agrárpolitikával, vezető testületei az időszerű egyedi vagy az általános kérdéseket szükség szerint napirendre tűzték.

A DEMOKRATIKUS AGRÁRFORRADALOM, A MEZŐGAZDASÁG SZOCIALISTA ÁTSZERVEZÉSE

A két világháború között Magyarország politikai és gazdasági helyzetét az elmaradottság, a fejlődés megrekedése, a nemzetgazdaságon belül az alacsony színvonalú mezőgazdaság viszonylag magas részaránya jellemezte. A harmincas évek közepén az ország lakosságának mintegy felét a mezőgazdasági népesség alkotta.

A porosz utas fejlődés következtében a birtokviszonyok rendkívül el-

maradottak, félfeudális jellegűek voltak. A gazdaságok 94%-a – mintegy 1,5 millió gazdaság – művelte a földterület 32%-át, ugyanakkor 6%-a rendelkezett annak kétharmadával. A nagybirtokosok uralma, a létminimumot sem nyújtó kisparaszti birtokok, a föld nélküli napszámosok nagy száma különösen szembetűnő volt. Alig több mint 1000 nagybirtokos a földterület egyharmadán gazdálkodott, 200 000 paraszt földje viszont nem érte el az egy hektárt, 750 000 paraszt pedig összesen csak 850 000 hektárt művelt.

A gazdálkodás színvonalát is az elmaradottság jellemezte. A paraszti gazdaságokban az igásállatok adták a vonóerőt; mindössze 7000 traktort számláltak a magyar mezőgazdaságban; az 50 hektáron felüli gazdaságokban is csak a kalászosok 16%-át lehetett géppel aratni. A mezőgazdaság általános elmaradottsága, az ipar mérsékelt fejlettsége és a kedvezőtlen külső piacok miatt – a környező országokhoz képest – a termésátlagok rendkívül lassan növekedtek. Kevés volt a területegységre jutó állatállomány is. Magyarország és az iparilag fejlettebb országok mezőgazdasága között mélyült a szakadék.

A második világháború tovább élezte, nehezítette a helyzetet. A termelőágazatokat ért háborús károknak több mint a fele a mezőgazdaságot sújtotta. A kárösszeg majdnem kétszer annyi volt, mint a mezőgazdaság termeléséből származó 1938. évi nemzeti jövedelem. Elveszett az állatállomány mintegy 60%-a, és hasonló mértékű volt a mezőgazdasági gépek, felszerelések pusztulása is.

Ez volt az „örökség", miután a Szovjetunió felszabadította hazánkat. A jobb, a szabadabb élet iránti vágy elemi erővel lobbant fel. 1945 tavaszán – még az ország teljes felszabadulásának befejezése előtt – a földesúri nagybirtokrendszer felszámolását célul tűző demokratikus agrárforradalom bontakozott ki Magyarországon. A béke első nagy hadműveletе volt ez az új, nagy „honfoglalás". Nyomában az egykori nincstelenek és szegényparasztok 3 millió hektárt, a mezőgazdaságilag művelt földterületnek több mint az egyharmadát vették birtokukba. Rövid néhány hónap alatt 371 000 föld nélküli paraszt, 214 000 törpebirtokos és további 75 000 kevés földű falusi ember kapott földet. A földreform után a kisárutermelők művelték az egyéni birtokok 95%-át, ők rendelkeztek a magántulajdonban levő földterület 70%-ával. A földesúri és a 115 hektáron felüli paraszti birtok lényegében megszűnt.

A földreform politikai és gazdasági hatása felmérhetetlenül nagy volt, végleges csapást mért a reakcióra, megsemmisítette ősi tartóoszlopát,

a nagybirtokos osztályt, megerősítette a munkás-paraszt szövetség és a népi demokratikus erők hatalmi befolyását. A földreform az újonnan létrejött politikai feltételeknek köszönhette létét, míg a rendszer megszilárdításának első elemi feltétele éppen az új tulajdonrendszer megteremtése, a nagybirtok szegényparaszti kézre adása volt. A földreform hatalmas erőket szabadított fel, hatására a mezőgazdasági termelés három év alatt mintegy 50%-kal nőtt, és 1949-re megközelítette az 1934–1938-as évek átlagát.

A negyvenes évek végére a kisárutermelésre alapozott mezőgazdaság – kétségkívüli fejlődés ellenére – sem volt képes kielégíteni a szocialista ipar gyors fejlődésének nyersanyagigényét és a megnövekedett városi lakosság élelmiszer-szükségletét. A feszültség levezetése, valamint a termelési viszonyok „két lábra állítása" szükségszerűvé tette a mezőgazdaság második nagy forradalmi változását, szocialista átalakítását.

A mezőgazdaság szocialista átszervezése nehéz – s utólag már jól látjuk, hogy kellő politikai és anyagi feltételek hiányában – és rövid távon megoldhatatlan feladat elé állította fiatal proletárdiktatúránkat. A kezdeti eredményeket nem követték további sikerek. Azok a feltételek, amelyek a mozgalom megindításához elégségesek voltak, a gyors kiszélesítéséhez végül is kevésnek bizonyultak.

Az agrárpolitikában bekövetkezett jobb- és baloldali elhajlások miatt 1953 nyarát követően több mint 100 000 tag elhagyta a közös gazdaságokat. 1952-ben a termelőszövetkezetek az ország szántóföldjének 24%-án, 1954-ben már csak 16,7%-án gazdálkodtak. A második nagy megrázkódtatás az 1956. októberi ellenforradalom hatására érte a mozgalmat. Ezt követően sok szövetkezet felbomlott, s akkoriban már csak az ország szántóterületének 9%-án maradt fenn a szövetkezeti közös gazdálkodás.

Az 1956 végén újjáalakult Magyar Szocialista Munkáspárt tevékenységében a munkás-paraszt szövetség erősítése, a szövetkezeti politika korábbi hibáinak kijavítása alapvető jelentőségű volt. Mindenekelőtt a mezőgazdasági termékek kötelező beszolgáltatását szüntettük meg, és növeltük az anyagi érdekeltséget. A politikai konszolidáció folyamatában 1957 nyarán a párt kidolgozta az „Agrár-tézisek"-et. Ebben marxista–leninista elemzés alapján elvetette a korábbi hibás nézeteket, és hitet tett a falu szocialista átszervezése mellett; közvetlen feladatként a gazdálkodás színvonalának növelését és a biztonságos termékértékesítést jelölte meg.

Az MSZMP Központi Bizottságának 1958. decemberi határozata a

közeljövő feladatait így fogalmazta meg: „A politikai és a gazdasági helyzet lehetővé teszi a termelőszövetkezeti mozgalomnak az eddigieknél gyorsabb fejlődését már az 1959-es év folyamán." A határozat leszögezte: a mezőgazdaság szocialista átszervezése „egész társadalmunk alapvető érdeke", s ezt a feladatot „a termelés egyidejű növelése mellett" kell végrehajtani. A párt az átszervezéshez az ország erejéhez mérten jelentős politikai, társadalmi és anyagi erőt mozgósított. Türelmes felvilágosító munkával folytattuk az eszmei vitát, amelyben a munkásosztály – Lenin gondolatainak megfelelően – nem „legyőzi", hanem „meggyőzi" szövetségesét és átvezeti a szocialista útra.

1961–1962 telén az ország szántóterületének már a 96%-a tartozott a szocialista szektorhoz, és a termelőszövetkezetek az aszályos 1961-es gazdasági évet sikerrel zárták. Az eredményeket számba véve 1962 márciusában a Központi Bizottság megállapította, hogy „az egész népgazdaságban osztatlanul uralkodóvá váltak a szocialista termelési viszonyok, és az átszervezés három éve alatt egyidejűleg emelkedett a mezőgazdaság termelése is", ami azt jelenti, hogy „hazánkban befejeződött a szocializmus alapjainak lerakása". Ezzel új szakasz nyílt meg hazánk fejlődésében, a magyar nép a szocialista társadalom felépítésének szakaszába lépett.

A MEZŐGAZDASÁG – ERŐFORRÁS

Országunk természet- és gazdaságföldrajzi adottságaival is összefügg, hogy az élelmiszer-termelés és az agrárviszonyok fejlesztését mindig fontos kérdésnek tekintettük. Magyarország ugyanis nyersanyagokban és energiahordozókban Európa szegény országai közé tartozik. A mezőgazdasági termelés és az élelmiszer-feldolgozás növelésére viszont kedvezőek adottságaink. Történelmünk az elmúlt évszázadokban úgy alakult, hogy népünket Európa fejlett országai elsősorban a mezőgazdasági termelés révén ismerték meg. A magyar vágómarha, szalámi, bor és paprika hosszú ideje kedvelt kereskedelmi termékünk. A kedvező természeti és éghajlati adottságaink sokszínű mezőgazdasági termelésre adnak lehetőséget. A citrusféléken, a délszaki növényeken kívül szinte minden mezőgazdasági termék eredményesen termeszthető nálunk. Élelmiszer-termelésünk rugalmasságának, a népgazdaság igényeihez való alkalmazkodásnak ez olyan lehetősége, amelyet a jövőben az eddiginél is eredményesebben kell kihasználnunk.

Magyarország területe 9,3 millió hektár, ebből 6,7 millió hektár – az összes területnek a háromnegyed része – mezőgazdasági művelésre alkalmas. A föld minősége azonban meglehetősen változatos. A mezőgazdaságilag művelt területnek 72%-a szántó, 8%-a kert, gyümölcsös és szőlő, csaknem 20%-a rét és legelő.

Természeti erőforrásaink közül legnagyobb értéket a termőföld képvisel. Jelentőségét növeli, hogy ez az erőforrás nem pótolható, de körültekintő, okos gazdálkodással állandóan megújítható. Éppen ezért hangsúlyozta az MSZMP XI. kongresszusán elfogadott programnyilatkozat, hogy a „föld a Magyar Népköztársaságban – a tulajdon formájától függetlenül – nemzeti kincs . . . s hasznosítása feleljen meg a társadalom, a dolgozó közösségek, az állampolgárok egyetemes érdekeinek". A földterület hasznosításában különböző tendenciák érvényesültek. Az ipar fejlődése, városaink és falvaink építése, infrastrukturális beruházásaink, az erdősítés sok esetben elkerülhetetlenül a mezőgazdasági területek igénybevételével valósult meg. A föld védelmére nem is fordítottunk a jelentőségéhez méltó figyelmet. S ma már látjuk a következményt: a termőterület az elmúlt 20 évben az indokoltnál nagyobb mértékben, 515 000 hektárral csökkent. Az utóbbi időben hozott számos hathatós intézkedés eredményeként a művelt terület csökkenésének lassulásával számolunk. A földterület védelmét össztársadalmi feladatnak tekintjük, a felelősség és az érdekeltség ennek megfelelő összhangját kívánjuk kialakítani.

A terméshozamok jelentős növekedése ellenére sem fordítottunk kellő figyelmet a célszerű földhasználatra, a talajerő-utánpótlásra, a természetes termőképesség megőrzésére.

MŰSZAKI FEJLESZTÉS

A termőföld ésszerű kihasználása önmagában csak potenciális lehetősége a mezőgazdasági termelőerők hatékony működtetésének. Az elért fejlődést a mezőgazdaság technikai és biológiai alapjainak kihasználása nagymértékben és igen előnyösen befolyásolta.

A hatvanas évtized elején indult meg a korszerű termelési eszközök mezőgazdaságba áramlásának napjainkban is tartó folyamata. A technika térhódítása, az ipari anyagok felhasználásának bővülése, az új termelési módszerek terjedése fokozatosan átalakította a mezőgazdasági

munka jellegét. A mezőgazdaság mindinkább komplex módon gépesített, korszerű eljárásokat alkalmazó, élelmiszeripari alapanyagot termelő ágazattá vált. Ez a változás az elmúlt 20 év nagy eredménye, hatása túlnő a mezőgazdaság keretein.

A mezőgazdaság állóeszköz-állományának értéke két évtized alatt 2,7-szeresére növekedett. A beruházásokat korábban az építkezések túlsúlya jellemezte, hiszen a kisparaszti termelési eszközöket nagyüzemi épületekkel kellett felváltani. A hetvenes évek közepétől azonban fokozatosan egyre több gép, berendezés került a mezőgazdasági nagyüzemekbe.

A technikai fejlődést jól szemlélteti, hogy 1980-ban a mezőgazdaságban dolgozó traktorok motorkilowatt teljesítménye 60%-kal haladta meg az 1965-öst, a tehergépkocsik szállító kapacitása pedig közel ötszörösére növekedett. Száz hektár szántóterületre a múlt évben 158 motorkilowatt jutott. Ezek eredményeként megoldottuk a kalászosok, a kukorica, a cukorrépa komplex gépesítését, és a többi termelési ágban is növekszik a gépesített munkák aránya. Sajnos, a gépesítés növekedésével nem járt együtt a szervízhálózat, a javítókapacitás és az alkatrészellátás arányos fejlesztése.

A termelési színvonal emelkedésében lényeges szerepet játszott a kemikáliák alkalmazása. Az egy hektár mezőgazdasági területre jutó műtrágya-hatóanyag 1980-ban 211 kilogrammot ért el, s ez több mint a négyszerese az 1965. évinek. Többszörösére nőtt a növényvédő és a gyomirtó szerek használata is. A kémiai anyagok eredményes felhasználása érdekében az elmúlt tervidőszakban országos laboratóriumi mérőhálózatot építettünk ki, amely például a talajok tápanyagvizsgálatait végzi és javaslatot ad a termelőüzemeknek a szakszerű talajerőgazdálkodáshoz is.

KORSZERŰ BIOLÓGIAI ALAPOK

Nehezen minősíthető, és nem is tartom feladatomnak annak megállapítását, hogy a technika térhódítása vagy a termelés biológiai alapjainak kiszélesítése játszott-e nagyobb szerepet mezőgazdaságunk fejlődésében. Az viszont tény, hogy az elmúlt 20 esztendőben az alkalmazott növény- és állatfajtákban korszakváltás ment végbe. A régi fajtákat kicseréltük, s helyükre a nemzetközi együttműködés és részben a hazai nemesítés révén nagy teljesítményre képes, természetföldrajzi adottságainkat jól hasznosító fajták kerültek.

A növénynemesítésben az állandóan gyorsuló váltás miatt szüntelen feladatunk a jobban termő, a jelenleginél gazdaságosabb új fajták előállítása, használatbavétele. Az állattenyésztésben az újak mellett a régebbi fajták folyamatos javítását, előnyös tulajdonságaik erősítését is alapkövetelménynek tartjuk. Miután lehetőségeink végesek, nem törekszünk arra, hogy a termelés minden területén egyforma erővel gazdagítsák a magyar kutatók a fajtaválasztékot. A számunkra legjelentősebb területeken – például a gabonafélék, az egyes gyümölcsfajták nemesítésében – maximális erőfeszítéseket teszünk, míg más területeken – elsősorban a zöldségféléknél – a jó külföldi fajták adaptálása a feladat.

A termelési eredmények eddig is számottevő mértékben járultak hozzá a népgazdaság erőforrásainak gyarapításához, a társadalmi termelés hatékonyságának javulásához. A Magyar Tudományos Akadémia irányításával, számos gyakorlati szakember bevonásával széles körű felmérést és döntést megalapozó elemzést folytatnak a biológiai eredetű anyagok távlati hasznosításának lehetőségeiről. A vizsgálatok szerint az ezredfordulóig a jelenlegi növényprodukció kétszerese állítható elő. E nem kis feladat jelentőségét érzékelteti, hogy hazánk exportárualapjának egynegyede mezőgazdasági, élelmiszeripari termék. Minden reményünk megvan arra, hogy tudósaink és gyakorlati szakembereink alkotó együttműködése új lehetőségek gazdag tárházát tárja fel a mezőgazdaság fejlődése előtt.

EREDMÉNYEINK FONTOS FORRÁSA: AZ EMBEREK ALKOTÓKEDVE

A mezőgazdaságban dolgozók száma a szocialista átszervezést követően először gyorsan, majd később mérsékelten csökkent; napjainkra a munkaerő más népgazdasági ágakba való átcsoportosulása megszűnt. Ma az ország keresőiből 19% dolgozik a mezőgazdasági üzemekben, 20 évvel ezelőtt még a keresőknek csaknem 41%-a a földből élt. Kezdetben főként a férfiak és a fiatalok hagyták el a mezőgazdaságot. A hatvanas évtized közepén ezért a termelőszövetkezeti tagok átlagos életkora 54 év volt. Azóta – a nemzedékváltás hatására – fokozatos fiatalodás indult meg, az aktív tagok életkora csökkent és ma átlagosan 41 év. Örvendetes, hogy a mezőgazdasági munka egyre vonzóbbá válik, mind több fiatal keresi és találja meg boldogulását a mezőgazdaságban.

A mezőgazdaságban foglalkoztatottak számának csökkenésével párhuzamosan lényegi változások történtek a munkaerő összetételében is. Gyorsuló ütemben nőtt a magasan képzett szakemberek, a szakmunkások, mérnökök, az állatorvosok és a közgazdászok száma. A szakmunkások aránya a termelőszövetkezetekben jelenleg 28%, az állami gazdaságokban közel 40%. Egy-egy állami gazdaságban ma átlagosan 40 és egy termelőszövetkezetben is több mint 10 egyetemi végzettségű szakember dolgozik. A viszonylag jó szakember-ellátottságban az igényekkel lépést tartó szakemberképzésünknek, a szakmai műveltséget bővítő továbbképzésnek, a tehetséges fizikai munkások beiskoláztatásának egyaránt jelentős a szerepe.

Az ismeretek gyors bővülése az irányítás, a vezetés színvonalát jelentősen emelte. Amíg két évtizeddel ezelőtt az állami gazdaságokban az igazgatóknak 40, a termelőszövetkezetekben pedig az elnökök 4%-a rendelkezett felsőfokú képesítéssel, addig ma már közel 90, illetve 50%-uk egyetemet, főiskolát végzett, nemritkán több diplomával vagy éppen tudományos fokozattal rendelkező szakember.

A mezőgazdaságban végbement korszakos változások parasztságunk gondolkodását, életfelfogását gyökeresen átformálták. Parasztságunk ezer szállal kötődik a termelőszövetkezetekhez; eredményeit, gyengéit, fejlesztésének gondjait sajátjának érzi; irányító, vezető és ellenőrző szerepét a szövetkezeti demokrácia keretében érvényesíti, amelynek gyakorlásában nagy jártasságra tett szert, és aktívan él is ezzel a lehetőségével. A szocialista gondolkodás fejlődése meghatározó tényezője volt mezőgazdaságunk eddigi eredményeinek, egyben olyan erőnk, amelyre a jövő egyre nehezebb feladatainak megoldásában is biztosan támaszkodhatunk.

A politikai és társadalmi szervek a termelőszövetkezetek megszilárdításában, szocialista vonásainak erősítésében, mezőgazdaságunk fejlesztésében kiemelkedő munkát végeztek. Az eredményekért az egyre több dolgozót tömörítő mezőgazdasági nagyüzemek pártszervezetei különösen sokat tettek. A mezőgazdaságban jelenleg is tartó nemzedékváltás mind nagyobb feladatokat ró a Kommunista Ifjúsági Szövetség szervezeteire, ahol mind tartalmasabb munka folyik. Erősödött a fiatalok körében folytatott politikai és kulturális nevelő tevékenységük, nagy a szerepük abban, hogy az eredményeket felmutató mezőgazdasági szakmáknak becsülete van ifjúságunk előtt. Ezt jól mutatta a KISZ közelmúltban megtartott X. kongresszusa is.

A szövetkezetek érdekképviseleti szervei – az országos tanács és a megyei szövetségek – csaknem másfél évtizedes működésükkel tevőleges részesei a termelőszövetkezetek sikerének, a szövetkezeti mozgalom fejlődésének. Sokrétű tevékenységük – amely többek között kiterjed a gazdaságpolitikai és társadalompolitikai területekre, a szövetkezeti demokrácia tartalmi gazdagítására is – a termelőszövetkezetek elismerését váltotta ki.

Tapasztalataink azt mutatják, hogy az élelmiszer-termelésben minden eddiginél jobban növekszik az emberek szerepe. A termelésfejlesztésben a szellemi felkészültségnek, a hozzáértésnek, az alkotni akarásnak a jelentősége az anyagi javak erejével vetekszik. Jól képzett, a munkájukat szerető és értő szorgalmas emberek nélkül az agrártermelés további fejlődése elképzelhetetlen. Tudjuk, hogy a mezőgazdaságban nem lehet sablonokkal, másokat utánozva dolgozni. Ezért minden üzemtől – a helyi viszonyokhoz igazodó – alkotó munkát, állandó önmegújulást, kezdeményezést várunk. Erre kellő garanciát nyújt a mezőgazdaságban felhalmozódott óriási szellemi tapasztalat, a dolgozók szakmaszeretete, lelkesedése és felelősségérzete.

KÉT ÉVTIZED MEZŐGAZDASÁGI ÉS ÉLELMISZERIPARI TERMELÉSÉNEK FONTOSABB EREDMÉNYEI, GONDJAI

Mezőgazdaságunk teljesítőképességét a növekedési ütem gyorsulása és fokozatos kiegyensúlyozottsága mutatja. Amíg az előző öt év átlagához viszonyítva az 1961–1965 közötti években 1,2%-os, az 1966–1970 közötti években 2,8%-os, addig az 1970–1980 közötti években 3,3%-os volt az évi növekedés üteme. Ez az eredmény nem megelégedettségre, hanem további eredmények elérésére sarkall, mert tudjuk, hogy a magyar mezőgazdaság fejlődésének gyorsulása nem egyedülálló. Mégis jogos büszkeséggel és illő mértéktartással állapíthatjuk meg, hogy szocialista nagyüzemeink nemzetközi összehasonlításban is megállják helyüket. Úgy érezzük, ez fejeződött ki L. I. Brezsnyev főtitkár elvtársnak az SZKP XXVI. kongresszusán a magyar mezőgazdaság eredményeiről elhangzott elismerő szavaiból.

Az elmúlt két évtizedben változott mezőgazdasági termelésünk szerke-

zete. Ennek legfontosabb jellemzője, hogy az állattenyésztés részaránya a növénytermeléshez képest növekedett.

Az egyes növényi termékek termelésében eltérőek az eredményeink. Legszembetűnőbb a fejlődés a gabonatermelésben. Ez fontos, mert e növényeket szántóterületünk 62–65%-án termesztjük. Az 1951–1965-ös évek átlagos 6,7 millió tonnájával szemben 1980-ban 13,8 millió tonna gabonát termeltünk. Szemléletesebben kifejezve ez azt jelenti, hogy az egy főre jutó gabonatermelés ezekben az években 0,7 tonnáról 1,3 tonnára nőtt. Ilyen kedvező ellátottság Európában csak Dániában tapasztalható. A minőségi változás az 1970-es évek elején következett be. Addig Magyarország gabonából importra szorult, azóta – miközben itthon termeljük meg kenyérnekvalónkat és az állatállomány abrakszükségletét – exportálunk is. Búzából az átlagtermés az 1961-es hektáronkénti 1,7 tonnával szemben 1980-ban elérte a 4,7 tonnát. A kukorica hozama ugyanezen idő alatt a hektáronkénti 2,5 tonnáról 5,4 tonnára nőtt. A nemzetközi összevetésben is elismerésre méltó eredményeket ma már a nagyüzemek sora éri el. Példa rá, hogy az elmúlt esztendőben a gazdaságok egyharmadának hektáronkénti búzatermése meghaladta az öt tonnát.

Az ipari növények részaránya növekedett a vetésszerkezetben és termésátlagaik is emelkedtek. 1980-ban mintegy 30%-kal több cukorrépát, s a korábbinak kétszeresét is meghaladó mennyiségű olajosnövényt termeltünk. A burgonya vetésterülete egyharmaddal csökkent, a termésmennyiség lényegében nem változott. Sok gondot okozott, hogy korábban az ipari növények termelése hullámzó teljesítményű volt, csak az utóbbi években sikerült érezhetően előrelépni.

A korszerű nagyüzemi gyümölcs- és szőlőültetvények létesítését is a mezőgazdaság szocialista átszervezése tette lehetővé. 1960–1965 között például az állami és a szövetkezeti közös gazdaságok összesen 60 000 hektár árugyümölcsöst és közel 13 000 hektár bogyóst telepítettek. A nagyüzemi ültetvények kialakulásával az ország gyümölcsterülete és -termelése 1960 óta megkétszereződött, 1980-ban elérte a 140 000 hektárt, illetve az 1,6 millió tonnát. Szőlőtermelésben még sok a régi, a korszerűtlen ültetvény. Az új telepítések hatására a termésátlag azonban lassan emelkedik.

Nem sikerült nagyobb mértékben előrelépni a zöldségtermesztésben. Az elmúlt 20 évben ennek az ágazatnak a fejlődése egyenetlen volt, és a termésátlagokkal sem vagyunk elégedettek. Alacsony az ágazat termelékenysége, csak részben megoldott a nagyüzemi termesztés technológiá-

ja. A hazai ellátás javítása és nemzetközi kötelezettségeink egyaránt azt kívánják, hogy több zöldséget gazdaságosabban termeljünk.

A szálastakarmány-termelésben ugyancsak lemaradás tapasztalható. Alacsonyak a hozamok, a minőség gyakran kifogásolható, és a rét, a legelőterület jelentős részét gazdaságaink nem hasznosítják megfelelően.

Az állattenyésztés magas fokú fejlettsége valamennyi intenzív mezőgazdasággal rendelkező országra jellemző. Állattenyésztésünk termelési értéke az átszervezés óta 1,8-szeresére növekedett, és jelentős volt a belső szerkezeti változás is. Az elmúlt két évtizedben a sertés- és baromfiágazat, az utóbbi időben pedig a juhászat és a kisállattenyésztés az átlagot meghaladóan növekedett. A vágómarha-termelés másfélszeresére, a vágósertés-termelés duplájára, a vágóbaromfi-termelés két és félszeresére nőtt, az egy lakosra jutó hústermelés 1980-ban elérte a 140 kilogrammot. Mindez a kiegyensúlyozott hazai ellátáson túl számottevő exportot is lehetővé tesz. Az egyre nagyobb volumenű hústermelést a gabonahozamok dinamikus növekedése alapozta meg.

Az állattenyésztés épületei, berendezései és technológiai korszerűsödtek. A mezőgazdaság átszervezését követő években kezdett elterjedni és általánossá válni az állatok biológiai igényeit és teljesítőképességét figyelembe vevő, azt egyre jobban kielégítő keveréktakarmány-gyártás. A korszerű takarmányok felhasználása a nagyüzemek mellett egyre inkább terjed a háztáji állattartók körében is. A keveréktakarmány felhasználásának aránya országosan eléri a 60%-ot.

Kézzelfogható tények bizonyítják, hogy a magyar mezőgazdaság teljesítőképessége, korszerűsége ma már összehasonlíthatatlanul magasabb, mint az átszervezés előtt. Ezt mutatja például, hogy napjainkban egy hektár termőterületen körülbelül kétszer annyit termelünk, mint 20 évvel ezelőtt. Egy mezőgazdasági dolgozó munkája négyszer termelékenyebb, mint egy generációval korábban volt. Hazánk a világ mezőgazdasági területének csak 0,1%-át mondhatja magáénak, a világtermelésnek viszont 0,7–0,8%-át adja. Magyarországon a mezőgazdaságból származik a társadalmi termék 17%-a, a lakossági fogyasztásnak több mint 40%-a, az ország exportjának egynegyede.

Ha eredményeinket összevetjük a nemzetközi mezőnnyel, azt mondhatjuk, hogy a termelés növekedése gyors ütemű volt, lépést tartott a fejlett mezőgazdasággal rendelkező országokkal.

Látjuk, értékeljük ezeket az eredményeket, de korántsem vagyunk elégedettek. Az előállított új érték, az agrár ágazatoknak a nemzeti jövede-

lemhez való hozzájárulása az utóbbi években alig változott. A mennyiségi fejlődést nem kísérte minden területen a hatékonyság, a minőség és a versenyképesség javulása. Az intenzív mezőgazdasági termelésnek világviszonylatban nagy gondja, hogy drágán termel, magas a fajlagos anyagfelhasználás. Ez a jelenség nálunk is tapasztalható, a helyzet javítására nagy erőfeszítéseket teszünk. Az ésszerű takarékosságra az anyagok, termékek árainak növelésével is serkentjük a gazdaságokat. Ennek következtében például 1980-ban a mezőgazdaság 6%-kal kevesebb energiát használt fel, mint 1978-ban, jóllehet a termelés és a betakarítás feltételei lényegesen nehezebbek voltak.

A mezőgazdasági termelés fejlődése kedvező alapot teremtett az élelmiszer-feldolgozás viszonylag gyors ütemű növeléséhez is. Az utóbbi 20 évben az élelmiszeripar több mint hét és félszeresére – a mezőgazdaságnál nagyobb mértékben – bővítette termelését, hasonló mértékben szélesedett az áruválaszték is.

Az eredmények – az esetenként fellelhető kisebb gondok ellenére – lehetővé tették a nyugodt, kiegyensúlyozott élelmiszer-ellátást. Lakosságunk ma 1,6-szer több élelmiszert fogyaszt, mint 20 esztendővel ezelőtt; táplálkozásunk egészségesebb, kulturáltabb lett. Az egy főre jutó húsfogyasztás az 1960. évi 49 kilogrammal szemben napjainkra 73 kilogrammra nőtt; tejből és tejtermékből 114 kilogrammról 163 kilogrammra, zöldség- és gyümölcsféleségekből pedig 139 kilogrammról 162 kilogrammra nőtt. A fogyasztásban korábban meglevő kirívó különbségek megszűntek, színvonala a társadalom különböző rétegei között lényegében kiegyenlítődött.

Mezőgazdaságunk és élelmiszeriparunk kapcsolata szoros; arányos, összehangolt fejlesztésére törekedtünk. Szándékainkat anyagi lehetőségeink azonban korlátozták. Emiatt a mezőgazdasági termelés és az élelmiszeripari feldolgozás között feszültségek, aránytalanságok is kialakultak. Ezek megszüntetéséhez a hetvenes években foghattunk hozzá. Abban az évtizedben a beruházások növekvő hányadát fordítottuk az élelmiszer-feldolgozás fejlesztésére. Az új beruházásokat elsősorban a hús-, a tejfeldolgozás, a gabonatárolás és a tartósítás területére koncentráltuk. Az élelmiszeriparban új szakágazatok is kialakultak: a gyorsfagyasztott termékek gyártása és az idén induló, a kukoricára alapozott, folyékonycukor-gyártás ilyen új hajtása az élelmiszeriparnak.

Élelmiszeriparunkban az ipari foglalkoztatottak 12%-a dolgozik. Ők az ipari termelés 20%-át állítják elő. Az élelmiszeripar nagy részben

gépesített, európai viszonylatban közepesnek minősíthető technikai színvonalú. Műszaki fejlődésének gyorsítása az élelmiszerekkel szemben támasztott növekvő minőségi igények kielégítésének egyik módja.

A minőség növelésének másik, egyre szélesebb körben alkalmazott formája a mezőgazdasági termékek belső tartalmának javítása. A minőség megalapozása tulajdonképpen már a vetéssel vagy a tenyésztéssel kezdődik, és a csomagolással, szállítással ér véget. Javításában anyagilag tettük érdekeltté az üzemeket. A felvásárlási árakat – egyre inkább – a termékek minőségétől, beltartalmától függően állapítjuk meg. A beltartalom szerinti átvétel régóta ismert például a tejnél, két éve kiterjesztettük ezt a vágósertésekre, az elmúlt évben vezettük be a cukorrépánál és a búzánál. Az eredmények biztatóak: a zsír helyett például nőtt a hústermelés, emelkedett a répa cukortartalma.

Új vonása élelmiszeriparunknak, hogy 1968-tól kezdődően szinte gomba módra szaporodtak a mezőgazdasági nagyüzemek és a fogyasztási szövetkezetek által létesített élelmiszer-feldolgozó egységek. Ma már az összes élelmiszeripari termelés egynyolcadát ezek a feldolgozó üzemek állítják elő. Szerepük főként a falusi lakosság ellátásában jelentős, de nem egy közülük a főváros részére és exportra is termel.

Eredményeink és gondjaink egyik tanulsága, hogy a termelés fejlesztésében mind nagyobb szerepet kap a komplexitás, nő a termelőerők összhangja iránti igény, fokozódik a termelésszervezés jelentősége. A gazdasági hatékonyság növelése érdekében mindinkább figyelembe kell venni a technikai haladás hatását, a mezőgazdaság és az élelmiszeripar, továbbá az értékesítés mind szorosabb egymásrautaltságát.

AZ ÉLELMISZER-GAZDASÁG FONTOSABB FELADATAI

Az előttünk álló időszak gazdasági feladatait a párt XII. kongresszusának határozatára alapozott hatodik ötéves népgazdasági terv fogalmazza meg. Ennek megfelelően gazdaságpolitikánk fő iránya és munkánk alapvető feladata a minőségi tényezőkön alapuló fejlődés kibontakoztatásával a népgazdaság egyensúlyi helyzetének, elsősorban a külgazdasági egyensúlynak a javítása és ezzel egyidejűleg az életszínvonalban elért eredmények megszilárdítása, az életkörülmények javítása, a gazdasági fejlődés folyamatosságának biztosítása.

Napjaink mezőgazdasági és élelmiszeripari feladatait teljeskörűen az MSZMP Központi Bizottságának 1978. március 15-i határozata fogalmazta meg. Ez a határozat a pártunk XI. kongresszusán elfogadott programnyilatkozat szellemében, a gazdasági építőmunka külső- és belső feltételeiben beállott változásokat is figyelembe véve, jelölte ki a jövő fontosabb tennivalóit.

KETTŐS CÉL

Az előttünk álló időszakban változatlanul kettős cél áll az élelmiszertermelés előtt. Egyrészt: gondoskodnia kell a hazai lakosság kiegyensúlyozott, javuló színvonalú élelmiszer-ellátásáról, másrészt: dinamikusan növelnie kell a hatékonysági követelményeket is kielégítő exportot.

A belföldi élelmiszer-fogyasztás mennyisége tervünk szerint ugyan nem növekszik jelentősen, de az elért színvonalat is figyelembe véve a minőség javítása, a választék bővítése változatlanul jelentős feladatot ró az élelmiszer-termelésben dolgozó emberekre. A lakosság szilárd alapokon nyugvó élelmiszer-ellátása politikai kérdés. A kínálat bősége vagy esetleges hiánya, az áruk minősége, választéka az emberek közérzetére, az egész társadalomra érzékeny hatást gyakorol. Ezért egyetlen olyan termék előállításáról sem mondhatunk le, amely iránt itthon társadalmi szükséglet mutatkozik. Ez önmagában is amellett szól, hogy termelési szerkezetünkben fenntartsuk a sokszínűséget. Egyes termékek termelését jelentősen növelni kell, és a differenciált igények kielégítésében lényeges feladat az is, hogy az olcsóbb termékek körét bővítsük, valamint a háziasszonyok munkáját könnyítő feldolgozott élelmiszerek is rendelkezésre álljanak.

A tervidőszakban az élelmiszer-gazdaságnak egyharmaddal kell növelnie a teljes kivitelt. Az élelmiszer-behozatal (déligyümölcs, kávé, tea) a tervidőszakban 10%-kal emelkedhet, így az élelmiszergazdaság külkereskedelmi áruforgalmi egyenlege majdnem 50%-kal nőhet. Ehhez a vevők igényeihez rugalmasabban alkalmazkodó termelésre, a minőség számottevő javítására, a szállítási határidők megtartására, hatékonyabb külkereskedelmi piacszervező és ármunkára van szükség.

Az imént vázolt célok teljesítéséhez a mezőgazdasági termelést évente úgy kell 2,5–2,8%-kal növelni, hogy eközben a nettó termelés növekedési üteme az eddigi 0,5%-ról 1–1,5%-ra emelkedjék. Az élelmiszeripari termelést 2,7–3,2%-kal szükséges növelni. A feladat nehézsége – egyebek

között – abban van, hogy magas szintről kell tovább emelni a termelést, így a termelési többlet abszolút értéke jelentősen meghaladja az ötödik ötéves tervidőszak növekményét.

Módosítjuk a termelés szerkezetét is. Ez lényegében azt jelenti, hogy a növénytermelést az állati termékeknél gyorsabb ütemben kell növelni. Tesszük ezt azért, mert a növénytermelés dinamikus fejlesztésével teremthetők meg a bővülő állattenyésztés, az élelmiszeripar, a háztáji és kisegítő gazdaságok termelésének feltételei; így aknázhatjuk ki legfőbb természeti erőforrásunkat, a termőföldet.

KÖZÉPPONTBAN A GABONA- ÉS A HÚSTERMELÉS

A növénytermelésen belül a gabonaprogram teljesítése állít bennünket a legnagyobb feladat elé. A gabona vetésterületét megközelítőleg 3 millió hektárra kell növelni. Tovább emeljük a gabonafélék hozamait, ezáltal az ország éves gabonatermésének meg kell haladnia a 15 millió tonnát. Ez akkor érhető el, ha a búza hektáronkénti termésátlaga ötéves átlagban 4,5–4,8 tonna, a kukoricáé 5,5–5,7 tonna lesz. Egész mezőgazdaságunk fejlesztésének kulcskérdését jelentő nagy feladat ez!

A cukorrépa-termelésben a termelés további koncentrációját támogatjuk, és el akarjuk érni, hogy az egy hektáron termelt cukor országosan haladja meg a 4,5 tonnát. Az olajos növényeknél a feldolgozó kapacitás kihasználásához szükséges nagyobb termést az átlaghozamok növelésével kell elérni.

A zöldségtermelésben változatlan területen jóval nagyobb és az igényekhez alkalmazkodó termékválasztékot tervezünk.

A gabonatermesztés imént vázolt fejlesztése mellett az élelmiszer-termelés másik alappillére a húsprogram megvalósítása. A tervidőszakban a vágóállat-termelést mintegy 160 000–170 000 tonnával kívánjuk növelni. Az állattenyésztés szerkezete kialakult. Ezért lehetőségeinkre alapozva továbbra is azzal számolunk, hogy a sertés- és baromfiágazat adja a hústermelés négyötödét. Az átlagosnál lényegesen gyorsabb növekedéssel számolunk a vágójuh-, a baromfi-, a nyúl- és a halhústermelésben. Az állattenyésztés intenzív fejlesztését elsősorban a férőhelyek jobb kihasználásával, a biológiai tartalékok feltárásával, az energiatakarékos módszerek elterjesztésével akarjuk megvalósítani. Lényeges előrelépés szükséges a takarmánytermelés és -gazdálkodás területén. Ez az állatttenyésztés fejlesztésének alapkérdése! Tervünk a takarmánynövények ve-

tésterületének 20%-ot meghaladó csökkentésével számol. Ez az elképzelés csak akkor válhat valóra, ha ugynakkor a gyepterületeket, a melléktermékeket a mainál lényegesen jobban, valóban korszerűen hasznosítjuk. Az állatok biológiai igényeit kielégítő, egyben takarékosabb takarmánygazdálkodásnak számos, a nagyüzemekben sikeresen vizsgázott módszerét ismerjük. Most arra törekszünk, hogy ezeket gyorsan, minél szélesebb körben elterjesszük. Többszörösére kívánjuk például növelni az energiatakarékos, nedvesen tárolt gabona felhasználását.

A VERSENYBEN MARADÁS FELTÉTELEI

Termelési programjaink megvalósítása döntően a szocialista nagyüzemek feladata. Erre irányította rá figyelmét a hatodik ötéves népgazdasági tervtörvény is, amikor kimondja, hogy „a mezőgazdasági termelés növekedését elsősorban a nagyüzemi termelés hatékony fejlesztésével kell elérni".

Eddigi fejlődésünk tapasztalata égető szükségletként veti fel, hogy a mezőgazdaságnak a nemzeti jövedelemhez való hozzájárulása a termelést mind jobban megközelítő ütemben növekedjék. A hatékonyság növelése a műszaki fejlődés gyorsítását, termőföldjeink komplex védelmét, az anyag- és energiagazdálkodás további ésszerűsítését igényli.

A versenyben maradás feltétele az is, hogy javuljon a minőség és kedvezőbbé váljon a ráfordítás–hozam viszonya; hogy egyre szélesebb körben kibontakozzék az a közgazdasági szemlélet, amely nemcsak azt nézi, hogy mit és hogyan, hanem legalább ennyire azt is, hogy mennyiért termelünk. Az élet igazolta, hogy egy jó ajánlás, ésszerű üzemszervezés nagy megtakarításokat eredményezhet. A tudomány eredményeinek gyakorlati alkalmazásával meg kell gyorsítani a biológiai tartalékok feltárását. A nemesítőktől a mai és az eljövendő kor követelményeinek megfelelő fajtákat várunk. Az állattenyésztésben például az egész szaporodásbiológiai komplexumban változatlanul nagyok a tartalékaink.

A nagyberuházásoknál különösen fontos a műszaki fejlesztés hatékonyságának növelése. A fejlesztésre rendelkezésre álló összegeket oda kell fordítani, ahol gyorsabb a megtérülésük. A beruházásoknál – objektív szükségszerűségből eredően – előnyben részesítjük a rekonstrukciós jellegű fejlesztéseket.

A növénytermesztés, ezáltal az egész élelmiszer-termelés előtt álló feladatokat csak úgy tudjuk megoldani, ha sikerül frontális áttörést elérni

termőföldjeink komplex védelmében, ésszerű hasznosításuk felgyorsításában. Természetesnek tartjuk, hogy a föld művelőinek kell elsősorban a kulturált földhasználatról gondoskodniok, az állami és a társadalmi szerveknek pedig fel kell lépni minden olyan magatartással és törekvéssel szemben, amely hanyagságból vagy vélt helyi érdekből sérti a földhasználat követelményeit. A termelési tervek kialakításakor a korábbiaknál jobban kell alkalmazkodnunk a talaj- és a klimatikus adottságokhoz. A termőföld termékenységének javítása érdekében számos intézkedést hoztunk és készítünk elő. Ezek a talajművelés fejlesztését, a komplex térségi meliorációt, az öntözővíz jobb hasznosítását, a korszerű talajerőgazdálkodást egyaránt magukban foglalják.

A mezőgazdaság, az egész népgazdaság hatékonysága növelésének sarkalatos pontja az energiagazdálkodás ésszerűsítése. Ma mezőgazdaságunk használja fel a népgazdaság teljes energiaszükségletének mintegy 10%-át. Az energiagazdálkodás legfontosabb tennivalói között kívánjuk megvalósítani az új, energiatakarékos termelési eljárások elterjesztését, valamint az energiahordozóknak mezőgazdasági melléktermékekkel és a hulladékokkal való helyettesítését. Azt tartjuk, hogy az energiagazdálkodás legalább annyira komplex feladat, mint a földvédelem. Arra törekszünk, hogy a termelőüzemek vezetői a vállalati gazdálkodás szerves részeként fogják fel ezt a munkát.

Tudjuk és valljuk, hogy az élelmiszer-termelés előtt álló célok valóra váltása alapvetően a termelőüzemekben dől el, az ott dolgozók képzettségétől, szakmaszeretetétől, anyagi érdekeltségétől függ. Gazdaságpolitikánk elvi álláspontja, hogy biztosítjuk a legjobban gazdálkodó üzemek termelésének további dinamikus fejlődését, meggyorsítjuk a közepes színvonalú gazdaságok előrehaladását és nagy figyelmet fordítunk arra, hogy a kedvezőtlen természeti viszonyok között gazdálkodók adottságaikhoz jobban igazodóan alakítsák termelésüket.

Meggyőződésünk, hogy a mezőgazdaságban dolgozók rendelkeznek a célok teljesítéséhez szükséges erővel, a központi irányítás pedig képes a célok teljesítéséhez szükséges feltételeket megteremteni. Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy a mezőgazdasági üzemek megfelelően felkészültek a hatodik ötéves tervben megjelölt feladatok teljesítésére.

AZ ÉLELMISZER-TERMELÉS ÉS A NEMZETKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉS

Gazdasági fejlődésünk elért színvonala, valamint hazánk politikai és gazdaságföldrajzi adottsága egyaránt azt igényli, hogy a nemzetközi munkamegosztásból, a két- és többoldalú kapcsolatok továbbfejlesztéséből aktívan vegyük ki részünket. Kivitelünk értéke kismértékben meghaladja nemzeti jövedelmünk felét, így az export bővítésének lehetősége egyre erőteljesebben befolyásolja termelésünk növekedési ütemét és szerkezetét. Mindez fokozottan érvényes az élelmiszer-termelésre, mivel a termelés növekményének nagyobb részét exportálni kívánjuk.

Mint már említettem, adottságaink sokszínű mezőgazdasági és élelmiszeripari termelésre adnak lehetőséget. Ez párosulva termelési színvonalunkkal, a felhalmozódott tapasztalatokkal, jó lehetőséget kínál az élelmiszerek kivitelére. Az elmúlt időszakban ezt kihasználtuk, hiszen exportunkban a mezőgazdasági termékek, az élelmiszerek részaránya változatlanul jelentős.

Élelmiszerexportunk fele a szocialista országokba és ennek döntő többsége a Szovjetunióba jut. A szocialista országokkal kötött államközi szerződések biztos értékesítési lehetőséget nyújtanak számunkra. Kapcsolataink fejlesztését politikai és gazdasági céljainkkal összhangban továbbra is kiemelten kezeljük, csak így teljesíthetjük pártunk XII. kongresszusának határozatát, miszerint „gazdasági fejlődésünk alapvető feltétele, hogy bővítsük és elmélyítsük együttműködésünket a Szovjetunióval és a többi KGST-országgal".

Mezőgazdasági és élelmiszeripari termékeink külkereskedelmi értékesítésében a fejlett tőkés országokkal kialakított, politikai feltételektől mentes kapcsolatainkat a jövőben is fenn kívánjuk tartani. Kölcsönös előnyök alapján olyan termelési együttműködés kialakítására törekszünk, amely lehetőséget ad az értékesítési biztonság növelésére és a fejlődésünkhöz szükséges egyes korszerű eljárások, termelési eszközök átvételére.

A fejlődő országokkal a kapcsolatok bővítésére törekszünk. Szorgalmazzuk a komplex termelési rendszerek és technológiák szállítását. Mezőgazdaságunk eredményei erre lehetőséget adnak. Technológiánk termelésbe állításával fejlődésüket gyorsítani lehet, egyoldalú függőségi viszonyaik pedig enyhíthetők. A nehézségek megoldásában részt kívá-

nunk venni, úgy véljük azonban, hogy élelmiszer-szükségletüket döntően saját maguknak kell megtermelniük.

Az élelmiszer stratégiai cikk. Napjaink bonyolult politikai és gazdasági helyzetében egyre jobban nő az élelmiszer-termelés jelentősége. A mezőgazdasági termékek és a feldolgozott élelmiszerek exportjával szemben állandóan emelkednek a minőségi követelmények. A külpiaci értékesítésben ugyanakkor a kereslet gyorsan változik, az árak manipuláltak, eléggé nyomottak. Mindez a termeléssel és az értékesítéssel szemben egyaránt fokozott követelményeket támaszt. Mindezek ellenére úgy ítéljük meg, hogy exportunk növelhető, a korszerűen feldolgozott, jó minőségű termékek elhelyezésének a jövőben sem lesznek akadályai. Ennek érdekében viszont szükség van a megbízható, pontos szállításra, a beltartalom garanciájára, a gondos, sőt tetszetős csomagolásra is.

Az igényes vásárlót is kielégítő termelésnek, illetve az élelmiszerexportnak a növelése megfelelő szellemi és anyagi hátteret igényel. Szakembereink alkotó munkája mellett, ismereteik gyarapítása érdekében figyelemmel kísértük, s a jövőben még nagyobb gondossággal tanulmányozzuk a világ mezőgazdaságának fejlődését. A termelés fejlesztését, illetve gazdaságosabbá tételét szolgáló eredményeket át kívánjuk venni. Szocialista fejlődésünk évtizedeire visszatekintve elmondhatjuk, hogy élelmiszer-termelésünket a Szovjetunióval kialakított együttműködésünk jelentősen segítette. A korszerű szovjet Bezosztája búzafajta meghonosítása és termesztésbe állítása a hatvanas években a gabonatermesztésben gyökeres változást hozott, a hozamok megháromszorozódásának egyik fő forrása volt. A krasznodári napraforgó termesztésbe állítása a hetvenes években ugyancsak korszakos változást idézett elő.

A termelésfejlesztés anyagi hátterének biztosításához nagy erőforrásra van szükség. Kis országunkban értelmetlen, sőt lehetetlen volna, hogy a termeléshez szükséges minden anyagot, gépet, eszközt itthon állítsunk elő. Ezért szocialista mezőgazdaságunk kezdettől fogva a nemzetközi együttműködésre támaszkodik. Az ebből származó előnyöket használtuk és használjuk ki például azzal, hogy mezőgazdaságunkban tömegesen alkalmazzuk a szovjet traktorokat és kombájnokat, az NDK betakarító gépeket. A magyar mezőgazdasági gépgyártás a hazai szükségleten felül exportra is termel, növekszik a szocialista országokkal kooperációban gyártott gépek részaránya. Széles körű nemzetközi együttműködés alakult ki a műtrágya- és növényvédőszer-gyártásban is.

Az élelmiszer-termelésben – hasonlóan, mint a népgazdaság más terü-

letein – a nemzetközi együttműködés további fejlesztése, kiszélesítése elengedhetetlenül fontos. Azzal számolunk, hogy a jövőben az ebből eredő hatások még fokozottabban érvényesülnek. Kapcsolataink döntő többsége a KGST keretei között valósul meg. Éppen ezért szorgalmazzuk a szocialista gazdasági integráció elmélyítését, a kölcsönös érdekeltségen nyugvó kapcsolatok bővítését. Megítélésem szerint minden lehetőségünk adott ennek az együttműködésnek a fejlesztéséhez.

AGRÁRPOLITIKÁNK ELVEI ÉS GYAKORLATA

Az elmúlt negyedszázad alatt agrárpolitikánkban kialakultak azok az állandó elemek, amelyek mint elvek érvényesültek és érvényesülnek fejlődésünk jelenlegi szakaszában is. A magyar mezőgazdaság eredményeiben kifejezésre jut a lenini agrár- és szövetkezetpolitikai elvek következetes és alkotó alkalmazása, a hazai és a szocialista országok tapasztalatainak hasznosítása. Felbecsülhetetlen az értéke annak, hogy a Szovjetunió és a többi szocialista ország – közöttük hazánk – ma már a közösen felhalmozott tapasztalatok gazdag tárházából meríthet. Mindez nagy biztonságot ad a következő évek feladatainak megoldásához, a fejlett szocialista társadalom építéséhez.

ÖNKÉNTESSÉG

A parasztság szövetkezeti útra vezetésénél fontos szerepet játszott az önkéntesség elvének következetes megtartása, illetve a határozott fellépés a túlkapások ellen. Ez az alapelv mai gyakorlatunkban kiszélesedett tartalommal tovább él. A gazdasági feladatok teljesítése, a gazdaságok egyesülése vagy a gazdaságközi vállalkozásokban, társulásokban való részvétel például ma is a közösségek önkéntes elhatározásán alapszik.

FOKOZATOSSÁG

A fokozatosság segítette az egyéni gazdák közös gazdálkodásra való áttérését Az egyszerűbb típusú szövetkezetek megalakulása, a háztáji gazdálkodás vagy a részes művelés az egyén alkalmazkodásához is kellő átmenetet jelentett. A fokozatosság elve mai gyakorlatunkban is érvényesül. A szövetkezetek használatában, de jogilag a tagok tulajdonában levő

föld például hosszabb idő alatt válik közös tulajdonná. Jelenleg a földnek több mint a fele, az álló- és forgóeszközök pedig teljes mértékben szövetkezeti tulajdonban vannak. Az élelmiszer-termelés integrálódása, a mezőgazdaság, a feldolgozó ipar és a kereskedelem kapcsolatainak szorosabbá válása, ugyancsak több lépcsőben, tehát fokozatosan valósítható meg.

ÖNÁLLÓSÁG - ANYAGI ÉRDEKELTSÉG

A gazdaságok önállósága és az anyagi érdekeltség elvének következetes alkalmazása a fejlődés jelentős hajtóereje. Valljuk, hogy a termelés felelősségteljes tevékenység, és a felelősség úgy érvényesül helyesen, ha a döntés következményeit eredményeivel és gondjaival együtt viseli a kollektíva.

Az állami gazdaságok és a termelőszövetkezetek jogilag kezdettől fogva önállóak voltak. Megalakulásuk kezdeti időszakában azonban sok volt gazdálkodásukban az indokolatlan beavatkozás. Hiányoztak az önállóság anyagi feltételei is. A változás fokozatosan, a hatvanas évek közepén érlelődött meg. Az erő- és munkagépek a gazdaságok tulajdonába kerültek, a felhalmozódott fedezetlen hitelállományt eltöröltük, a termelői árakat emeltük, bevezettük az állóeszközök értékcsökkenési leírását, megszüntettük a népgazdasági tervek naturális lebontását.

E sokrétű intézkedések során – még a gazdaságirányítás átfogó reformja előtt – a mezőgazdaságban az irányítás új elemeit lényegében bevezettük. A népgazdasági terv teljesítését döntően közvetett, közgazdasági eszközökkel segítjük elő. Mezőgazdasági nagyüzemeink alapvetően a gazdálkodás eredményében érdekeltek. Az eredmény nagysága a fejlesztési lehetőség mellett meghatározza a személyi jövedelmeket, munkadíjakat is. Megnőtt tehát az érdekeltségük az egész gazdálkodás hatékonyságának javításában.

Az intézkedések kedvező hatása hamarosan érezhetővé vált. Meggyorsult a termelés növekedése, javult a tervszerűség, emelkedett a személyi jövedelem. Történelmi jelentőségű vívmány, hogy a végzett munkára alapozva a hetvenes évek elejére a munkásság és a parasztság jövedelme lényegében kiegyenlítődött, és azóta is arányosan növekszik.

A nagy önállósággal rendelkező mezőgazdasági nagyüzemek a hetvenes években is gyorsan fejlődtek, megtartották rugalmasságukat, a változó belső és külső körülményekhez jól alkalmazkodtak. Ezt központilag is elősegítettük. A népgazdaságban például elsőként korszerűsítettük az

élelmiszer-termelés állami irányítását, ami a vállalatok, a szövetkezetek önállóságát, felelősségét tovább növelte.

A mezőgazdaság fejlődésében fontos szerepe volt és van az állami támogatásnak is. Az anyagi ösztönzésnek ez a formája kezdetben főleg a hiányzó jövedelmet pótolta, később elsősorban a termelés fejlesztését segítette. Ez a szabályozóeszköz ösztönzi az üzemi beruházások népgazdasági célokkal összehangolt megvalósulását. Ezért továbbra is fenntartjuk a mezőgazdasági termelés állami támogatását. Arányát azonban – az árak szerepének növelésével párhuzamosan – mérsékelni akarjuk.

Az állami támogatás megkülönböztetett formája a kedvezőtlen adottságú területeken gazdálkodó termelőszövetkezetek támogatása. A termelőszövetkezeteknek mintegy 26–28%-a tartozik ebbe a kategóriába. Munkájuk fontos, a népgazdaság igényt tart termelésükre, az ott élő népesség foglalkoztatására. A mostoha adottságok között gazdálkodó szövetkezetek ráfordításait az árbevételek csak részben fedezik, ezért a többletköltségekhez az állam szabályozott mértékben hozzájárul.

Az anyagi érdekeltségnek tehát sokféle eszközét használjuk céljaink valóra váltására. Ezek működtetése és közöttük az összhang megteremtése állandó feladat. Tapasztalataink szerint ugyanis amelyik ágazatnál valamilyen termelési gond jelentkezik, ott rendszerint az anyagi érdekeltséggel is baj van.

TERMELÉSI ÉS ÉRTÉKESÍTÉSI BIZTONSÁG

Fontos kérdés a termelési és az értékesítési biztonság, mert a természettől való függés a termelés magas szintjén is erős. Emiatt mindent meg kell tenni, hogy legalább a többi tényező növelje a biztonságot. Az egyik legfontosabb feladat ezért a termelés anyagi eszközökkel való minél jobb ellátása. Az ipari eredetű anyagok, eszközök kínálata sokat javult, az igényeknek megfelelően korszerűsödött értékesítésünk. A felhasználók gépekből, műtrágyákból, növényvédő szerekből gyakorlatilag szükségletük szerint vásárolhatnak. Korszerű betakarító gépekből, a háztájiban használható kisgépekből, alkatrészekből azonban még mindig hiány van, és a minőség is sokszor okoz gondot. Az állattenyésztés fejlesztésében döntő tényező volt a szabad takarmányforgalmazás bevezetése.

Az értékesítési biztonság nagymértékben befolyásolja a termelők döntését. Ha biztos az áru elhelyezése, akkor még kisebb nyereség reményében is szívesebben termelnek. Az időnként tapasztalt értékesítési nehéz-

ségek viszont több évre visszavetették egy-egy termék termelését. A biztonságos értékesítés döntő tényezője a szerződéses rendszer. A fegyelem erősítésével, a tartós, a több éves szerződésekkel, a garanciális elemek bővítésével, az együttműködés többrétűvé válásával még további eredményeket érhetünk el.

ALAPPILLÉR: A SZOCIALISTA NAGYÜZEM

Agrárpolitikánk megvalósulásának alappillérei a szocialista nagyüzemek, ők adják a mezőgazdasági termelés kétharmadát. Részarányuk – a gyorsabb fejlődés következtében – állandóan növekszik.

Az 1970-es években mind az állami gazdaságokban, mind a termelőszövetkezetekben erőteljes koncentráció és centralizáció zajlott le. Az állami gazdaságok száma az 1961. évi 230-ról 1980-ra 132-re csökkent, átlagterületük viszont 3000 hektárról 7600 hektárra nőtt. 1961-ben 4500 termelőszövetkezet átlagosan 900 hektáron, míg 1980-ban 1338 termelőszövetkezet átlagosan 4000 hektáron gazdálkodott. Ez az időszak a magyar mezőgazdaságban az intenzív fejlesztésre történő áttérés szakaszaként jellemezhető. Teljes kibontakoztatása hosszú távra szóló feladat, amelyet a tervezés, szabályozás eszközeivel is segítünk.

Mezőgazdasági nagyüzemeink sajátos vonása tevékenységi körük rugalmas kialakítása. Általános jellemzőjük, hogy – természetesen az alapvető mezőgazdasági termelésük mellett – különféle alapanyagkitermelő, építőipari, ipari, szolgáltató, kereskedelmi stb. tevékenységet is folytatnak. A mezőgazdasági aktív keresők valamivel több mint egyötöde kiegészítő tevékenységgel foglalkozik. A tevékenységi kör hatvanas évek közepétől tartó bővülésének okai sokrétűek. Közülük említést érdemel a kapacitások jobb kihasználása, az időszakosan rendelkezésre álló vagy a termelés korszerűsítése következtében felszabaduló munkaerő foglalkoztatása, a különféle üzemi, lakossági szükségletek kielégítése. Mindennek hatása kedvező az egész gazdálkodásra. A teljesebb, az egyenletesebb foglalkoztatás lehetővé tette a személyes jövedelmek növekedését. Emellett felhalmozásra is több jutott.

A kedvezőtlen termőhelyi adottságú termelőszövetkezetekben különös jelentőségű a kiegészítő tevékenység. Azok a szövetkezetek, amelyek a kiegészítő tevékenységet megfelelően párosították a mezőgazdasági termeléssel, nemcsak jövedelmező gazdaságokká váltak, hanem a mezőgazdasági ágazatukat is adottságaikat meghaladó színvonalra tudták emelni.

A termelőerők fejlődése tág teret nyitott a gazdasági együttműködésnek. A kapcsolatok erősödése előmozdítja a munka magasabb fokú társadalmasítását, a gazdaságok közötti különbségek mérséklését. A gazdaságközi együttműködéseknek Magyarországon sok változata ismert.

Elsőként a termelési rendszereket kell említeni, amelyek tevékenységük terjedelmével és munkájuk hatékonyságával kiemelkednek a többi gazdasági társulás közül. Átfogják a szántóföldi növénytermesztés, a kertészeti és az állattenyésztési ágazatok jelentős részét. A termelési rendszer – a mi fogalmaink szerint – a korszerű technikai, biológiai, illetve a legújabb tudományos eredmények birtokában kialakított termelési eljárás. Legfontosabb sajátossága, hogy a termelés valamennyi elemét, tényezőjét összhangba hozza, komplex rendszerbe foglalja.

A termelési rendszernek – ami egyben termelésszervezési forma is – meghatározó eleme a megfelelő szellemi és anyagi háttérrel rendelkező gazdaság, az úgynevezett „rendszergazda". Ez a társuláshoz önként csatlakozó mezőgazdasági nagyüzemeket a korszerű termelési eljárásokhoz szükséges technológiával, szakmai tanáccsal és különböző szolgáltatásokkal látja el, miközben garantálja a meghatározott termelésnövekedést is. Az első termelési rendszert a Bábolnai Mezőgazdasági Kombinát a baromfiágazatban szervezte meg.

A termelési rendszerek mezőgazdaságunk fejlődését nagymértékben gyorsították. Bebizonyították, hogy ha a termelés és a tudomány egymásra talál, akkor az utóbbi anyagi erővé válik. Természetesen az így kialakított termelési eljárást karban kell tartani, a rendszerközpontoknak időről időre naprakészen gondoskodniok kell a technikai-biológiai-kémiai-személyi tényezők összhangjának megújításáról.

A gazdasági együttműködés sokszínű formáját gazdagítják a társulások. Ezeket a hatvanas évek második felében kezdték létrehozni; számuk ma már meghaladja az 500-at. A társulások egy-egy üzem lehetőségét, keretét meghaladó tevékenység ellátására alakultak. Vannak önálló szervezetek és jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági együttműködések. Legelterjedtebbek közülük az építőipari, az élelmiszer-feldolgozó, az értékesítő, a szolgáltató és a különböző mezőgazdasági tevékenységekre létrejött társulások. Újabb társulások megalakulására a feldolgozásban és a szolgáltatásban számítunk.

A gazdasági együttműködés legfiatalabb típusa az agráripari egyesülés,

melynek hazai kezdeményezője a nádudvari Vörös Csillag Termelőszövetkezet volt. Mezőgazdasági termelőszövetkezetek, állami gazdaságok és élelmiszeripari üzemek összefogásával hazánkban jelenleg négy agráripari egyesülés működik. Ezek egy-egy nagyobb térség, például egy termőtáj üzemeinek egész tevékenységét hivatottak összehangolni, és gondoskodnak azok komplex fejlesztéséről. Ezt a célt – a résztvevők vállalati önállóságának megtartásával – az ésszerű földhasználat kialakításával, a fejlesztési célok egyeztetésével, a beruházások célszerű telepítésével, a szellemi erők összehangolásával kívánják megvalósítani. A résztvevők fejlesztési forrásaik egy részét közös alapba helyezik. Létrehozásuk előtt behatóan tanulmányoztuk a baráti országok – a Szovjetunió, Bulgária, az NDK – ez irányú tapasztalatait, és azokat a hazai adottságainknak megfelelően hasznosítottuk.

Most az a fő törekvésünk, hogy termelési rendszereink, társulásaink és az agráripari egyesülések a kor követelményének szellemében tovább korszerűsödjenek, legyenek segítői a termelés hatékony fejlesztésének.

HÁZTÁJI TERMELÉS A NAGYÜZEMEK INTEGRÁCIÓJÁBAN

A nagyüzemi termelés mellett következetesen támogatjuk a háztáji és a kisegítő gazdaságokban fellelhető termelési lehetőségek kihasználását. A háztáji termelés a mezőgazdaság szocialista átszervezése óta sokat változott. Korszerűbbé, szervezettebbé vált a termelés, növekedett a termékek mennyisége. A mezőgazdaság termelési értékének egyharmadát ma is a háztáji és kisegítő gazdaságok termelik meg. Részarányuk a kézimunka-igényes ágazatokban számottevő. Az állattenyésztés termékeinek mintegy 40%-át, a tojásnak közel kétharmadát, az exportban is egyre jelentősebb méznek majdnem teljes egészét, a zöldségnek, a gyümölcsnek és a szőlőnek mintegy a felét a háztáji és kisegítő gazdaságokban állítják elő. Összes termelésük közel 50%-át értékesítik.

Hazánk lakosságának fele, mintegy 1,5 millió család foglalkozik mezőgazdasági kistermeléssel. A máshol nem hasznosítható munkaidőt, a kisüzemi termelőkapacitásokat, a helyi lehetőségeket használják fel nagyon fontos termékek előállítására. Tapasztalataink azt mutatják, hogy megfelelő figyelemmel, körültekintéssel, az anyagi érdekeltség megteremtésével ez a hasznos tevékenység is szervezetté tehető. Gyakorlati példáink bizonyítják, hogy a háztáji jellegű termelés önmagában nem fejlődőképes. Csak akkor használhatja, bontakoztathatja ki lehetőségeit, ha ezer-

nyi szállal kapcsolódik a szocialista szervezetekhez, ha ezek integrálják termelésüket. Ennek érdekében ösztönözzük az állami gazdaságok, termelőszövetkezetek, fogyasztási szövetkezetek termelést szervező munkáját. Ezért és ilyen módon lehet a kistermelést társadalmi, gazdasági feladataink megoldásához jól felhasználni.

Egyes ágazatokban a kistermelés korszerűsítését, bővítését az állam támogatással is segíti. Nem támogatjuk, ellenkezőleg: tiltjuk az idegen munkaerő alkalmazását.

Mindent összevetve: a kistermelést sikerült az állami tervgazdálkodás, a szocialista érdekek befolyása alá vonni; pártunk hosszú távon is számol a háztáji termelésben rejlő lehetőségek hasznosításával.

SZOCIALISTA DEMOKRÁCIA

Tapasztalataink egyértelműen igazolják, hogy a mezőgazdaságban végbemenő pozitív folyamatok fontos mozgatóereje a szocialista demokratizmus. A feladatok teljesítésének a jövőben is egyik legfontosabb feltétele a demokrácia szélesítése.

A szövetkezetek demokratikus önkormányzatának működésében az elmúlt időszak kedvező eredményeket hozott. Intézményrendszere igazodott a gazdaságok megváltozott méreteihez. A szövetkezeti önkormányzat legfőbb szerve továbbra is a közgyűlés. A küldöttgyűlések, a munkahelyi közösségek létrehozása azonban tehermentesítette a közgyűlést, ésszerűsítette a munkamegosztást, érdemibbé tette az önkormányzati szervek munkáját. A döntési jogköröket következetesen az adott kérdésben jobban tájékozott, a problémák megoldásában cselekvően részt vállaló fórumokhoz, vezetőkhöz csoportosítjuk át.

A szocialista demokrácia fejlesztésénél a munka tartalmi vonásainak erősítésére kell törekedni. Azt kívánjuk elérni, hogy a demokratikus fórumokon mindenütt kapjon nagyobb figyelmet a gazdasági célok és feladatok ismertetése, megvitatása, az egyéni és a közösségi felelősség.

*

A magyar mezőgazdaság a felszabadulást követően, történelmi mércével alig mérhető idő alatt, gyökeresen átalakult, szép utat járt be. Azzal a színvonallal, amit elért – meglevő gondjaival együtt – idehaza és külföldön érdeklődést vált ki.

A szocialista mezőgazdaság tulajdonrendszere kialakult, az állami gazdaságok és a termelőszövetkezetek vállalati szervezeti rendszere eredményesen funkcionál, a szocialista nagyüzemek mellett jól működnek a háztáji és kisegítő gazdaságok. E számvetésből érthetővé vált, hogy a több tulajdonforma együttéléséből következően az érdekviszonyok érvényesítésének nagyobb szerepet kell adni. Ezek integrációját – a maga idejében esetleg merésznek is tűnő intézkedésekkel – az esetek többségében sikerült megvalósítani.

Pártunk politikája oly módon fejlődött, hogy az egyes részterületek között létrejött és funkcionál a kölcsönhatás, az egyes szférák kölcsönösen segítik egymást. Az agrárpolitika és a gazdaságpolitika között ez nyilvánvaló, azonban erőteljes ez a hatás az agrárpolitika és az általános politika között is. Ez abból következik, hogy agrárpolitikánkban mindig számoltunk azzal a helyzettel, amely hazánkban a felszabadulás és az 1956-os ellenforradalom után kialakult. A valóság őszinte elemzése alapján számos olyan kezdeményezésre került sor, amely a fejlődést felgyorsította, amelyet az idő teljes mértékben igazolt.

Mezőgazdaságunk társadalmi megítélése egyre jobb. Kedvező belpolitikai légkör, elismerés övezi az agrártermelés dolgozóit. Ez azt is mutatja, hogy pártunk jó úton halad, gondjainkat, feladatainkat ismerjük. Ezért is mondhatta Kádár János elvtárs az MSZMP XII. kongresszusán: „Folytatjuk bevált agrár- és szövetkezeti politikánkat. Az állami gazdaságokra és a termelőszövetkezetekre alapozva, a háztáji és kisegítő gazdaságok lehetőségeit is kihasználva az egész élelmiszer-termelést összehangoltan fejlesztjük."

Gazdálkodás, 1981. december.

Külgazdasági kapcsolataink alakulásáról, fejlesztésének feladatairól*

Öt éven belül – az 1977. októberi, a hosszú távú külgazdasági politikáról és a termelési szerkezet fejlesztéséről hozott határozat után – másodszor tűzi napirendre a Központi Bizottság külgazdasági kapcsolataink kérdéseit. Nyomós okok, lényeges változások játszanak szerepet a téma ismételt napirendre tűzésében.

A Központi Bizottság 1977. október 20-i határozata jól tükrözte akkori ismereteinket a világgazdasági változásokról, ezek gazdasági fejlődésünkre gyakorolt hatásait, alkalmazkodásunk legfontosabb teendőit. A határozat azonban néhány olyan feltételezéssel élt, amit később a világgazdaság fejleményei nem igazoltak. Kissé felülértékelte lehetőségeinket a külső pénzügyi egyensúly megteremthetőségében és a gazdasági növekedési ütemben, valamint a népgazdaság jövedelemtermelő képessége fokozhatóságának üteme tekintetében. Felülértékelte továbbá a szocialista országok együttműködésének az egyensúly alakulására gyakorolt kedvező hatását, s bizonyos fokig a fejlett tőkés országokból a korszerű technika beszerezhetőségét s az e relációban kialakult exportszerkezet rövid távú megváltoztathatóságát.

Még ennél is fontosabb az a körülmény, hogy az 1977. októberi határozat néhány igen jelentős, az egész világgazdaság helyzetét befolyásoló – és számunkra is kedvezőtlen hatású – változással nem számolt, nem is számolhatott.

Az egyik ilyen változás az 1979–1980-as, úgynevezett második olajárrobbanás, amely a tőkés világgazdasági recesszió (pangás) elhúzódásához, a protekcionizmus, diszkrimináció felerősödéséhez, versenyhátrányunk fokozódásához vezetett.

* Az MSZMP Központi Bizottsága 1982. június 23-i ülésén elhangzott előadói beszéd szerkesztett szövege.

A másik ilyen változás az enyhülési folyamat megtorpanása, a feszültség éleződése a nemzetközi politikai életben, amelynek a nemzetközi gazdasági kapcsolatok fejlődésére gyakorolt kedvezőtlen hatása nagyon is érezhető.

További kedvezőtlen és előre nem látható változás következett be a nemzetközi pénzpiacon, a hitelfelvételi lehetőségek nagymérvű szűkülése, a kamatterhek jelentős növekedése terén is.

Más körülmények is szükségessé teszik, hogy foglalkozzunk a külgazdasági kérdésekkel. Az utóbbi években lelassult a szocialista országok egymás közötti gazdasági kapcsolatai bővülésének üteme. Az együttműködés gazdasági helyzetünket stabilizáló szerepe ma is igen jelentős, de kétségtelenül nem olyan, mint a korábbi években volt.

Fokozódtak egyes szocialista országok belső és külső gazdasági problémái, amelyek a gazdasági együttműködésre is kedvezőtlenül hatottak. Gazdasági együttműködésünk fejlesztése a szocialista országokkal elsőrendű érdekünk, alapvető törekvésünk jelenleg is, és az marad a jövőben is. Tevékenységünkkel, javaslatainkkal közösen kell megtalálnunk annak módjait, hogy elháruljanak az akadályok együttműködésünk bővülésének, a gazdasági integráció elmélyülésének útjából.

A nemzetközi politikai és gazdasági helyzet változása tehát megkívánja gazdasági lépéseink, kereskedelempolitikánk rendszeres értékelését, elemzését. Ezen túlmenően külgazdasági kapcsolataink megkülönböztetett szerepe, egész gazdasági fejlődésünkre gyakorolt hatása azt is megköveteli, hogy politikai munkánk jobban ráhangolódjon az ezzel kapcsolatos feladatokra, és a külgazdasági feltételekhez igazodó gazdasági magatartás kapja meg egyértelműen a szükséges politikai támogatást.

Összességében azt mondhatjuk, hogy gazdasági fejlődésünk világgazdasági háttere számottevően módosult, lényegesen kedvezőtlenebb lett, szigorúbb feltételeket támaszt, mint ahogyan azt 1976–1977-ben feltételeztük. Gazdasági fejlődésünket a külgazdasághoz, a piaci viszonyokhoz való alkalmazkodási készségünk sokkal inkább determinálja, mint valaha. Nemcsak arról van szó, hogy a végső felhasználásban csaknem 30% az export részaránya, bár ez is akkora hányad, amely kevés országra jellemző a világon. Sokkal inkább arról, hogy szinte nincs magyar vállalat, amelynek tevékenysége közvetlenül vagy közvetve ne kapcsolódna az exporthoz vagy az importhoz, szinte nincs a gazdálkodásnak olyan területe, amely ne érintené valamilyen módon külgazdasági kapcsolatainkat, és a gazdaságirányításban sincs olyan lépésünk, amely kisebb vagy

nagyobb mértékben ne hatna külső gazdasági kapcsolataink alakulására is.

Hazánkban a gazdasági fejlődésnek nem kiegészítője, hanem egyik meghatározója, hajtóereje a nemzetközi munkamegosztásban való részvétel. Különösen nyilvánvaló ez jelenlegi helyzetünkben, részben azért, mert a növekedés üteme elsősorban devizakitermelő képességünktől, ezen keresztül az import lehetséges bővítésétől függ.

KÜLGAZDASÁGI KAPCSOLATAINK ALAKULÁSA 1970–1981 KÖZÖTT

1. Gazdaságunk az 1973–1974-es világgazdasági változásokat megelőző években dinamikusan, a KGST-országok átlagos növekedési ütemét nem meghaladóan és viszonylag kiegyensúlyozottan fejlődött. A gazdasági növekedés megközelítette az évi 6%-ot, 1964–1973 között, tehát 10 év átlagában a reálbér évente 2,7%-kal, a reáljövedelem 5%-kal emelkedett, bővült a fogyasztásra felkínált áruk választéka.

Az állami beruházások és a központi fejlesztési programok, valamint a vállalati fejlesztési akciók hatására élénk, a jövő struktúráját alakító felhalmozási tevékenység bontakozott ki. Ezek bázisán – és az enyhülés kedvező feltételeket teremtő nemzetközi politikai légkörében – külkereskedelmi forgalmunk a termelésnél is jóval gyorsabban nőtt és lényegében egyensúlyban volt. (1972-ben például mindkét fő relációban kereskedelmi aktívumunk keletkezett.)

Mindehhez a gazdaságirányítási reform érezhető ösztönzést adott. Egyidejűleg lehetett megvalósítani a gyors gazdasági növekedést, az életszínvonal emelkedését és a külkereskedelmi egyensúlyt. Azt lehet mondani, hogy pártunk ellenforradalom után kidolgozott és folytonosan megújuló gazdaságpolitikájának valamennyi tartós eleme sikeresen érvényesült. A fejlődés intenzív útjára való áttérés zökkenőmentesen megkezdődhetett.

Ekkor, 1973-ban – meglehetősen váratlanul és tulajdonképpen senki által nem prognosztizáltan – következett be az első világpiaci olajárrobbanás, amelynek gazdasági hatásai hamar kibontakoztak és szétterjedtek a világban. Ma már tudjuk, hogy az egész világot érintő folyamatos változás, átrendeződés vette kezdetét akkor, amely máig is tart és korántsem befejezett folyamat. Akkor azonban ennek még nem voltunk

tudatában. Fontos, hogy áttekintsük a felismerés folyamatát, tisztázzuk: időben és jól reagáltunk-e, és főként a jövőre nézve vonjuk le a szükséges tanulságokat.

2. A világgazdasági helyzet változására gazdaságpolitikai reagálásunk lényegesen más volt 1974–1978 között, mint az azt követő években. 1974–1975-ben csak részben ismertük fel a megváltozott világgazdasági helyzet gazdaságunkra gyakorolt nagy horderejű befolyását és az ebből adódó feladatokat. Az akkori időszak párt- és kormányhatározataiban az a felismerés tükröződik ugyan, hogy a külgazdasági feltételekben végbemenő változások számunkra hátrányosak, de nem számoltunk ezek további, úgyszólván folyamatos rosszabbodásával. Ellenkezőleg, úgy véltük, hogy a romlás megáll, s ha nem is térnek vissza a korábbi időszak kedvező ár- és piaci viszonyai, bizonyos javulás következhet be. Csak később kezdett tudatosodni, hogy 1973–1974 csak kezdete egy hosszabb világgazdasági átrendeződési periódusnak; hogy a világgazdasági hatások a szocialista országokat sem kerülik el, s hogy a szocialista gazdaságoknak legfeljebb a lehetőségeik nagyobbak a reagálásban, s joggal elvárt kötelességük a konfliktusok humánusabb, nagy megrázkódtatások nélküli levezetése.

A teendők felismerésének folyamatában fontos állomás volt az ötödik ötéves terv 1975. évi kidolgozása, elfogadása. Ez lényegében helyesen határozta meg a gazdasági teendők irányát: a gazdasági hatékonyság lényeges növelését, a termelési szerkezet javítását, a gazdálkodás színvonalának emelését, a belföldi felhasználás növekedésének visszafogását, a gazdasági egyensúly fokozatos megteremtését.

De még ez a dokumentum sem tárta fel teljeskörűen és elég mélyen a növekedés és az egyensúly közötti – a magyar gazdaságra érvényes – összefüggéseket. Ezt mutatja az ötödik ötéves tervről szóló miniszertanácsi előterjesztés, amely kimondja: „A társadalompolitikai és gazdaságfejlesztési követelmények legszükségesebb mértékben történő kielégítése is . . . csak akkor lehetséges, ha a nehezülő feltételek ellenére a nemzeti jövedelem növekedési üteme megközelíti az 1971–1975. években elértet." Továbbá: „a fogyasztás és felhalmozás közötti arányt a negyedik ötéves tervhez képest lényegesen nem lehet és nem is indokolt módosítani".

Az egész 1974–1978-as időszakon végigvonul az a gazdaságpolitikai feltételezés, hogy a gazdasági egyensúly a növekedés ütemének fenntartása és az életszínvonal egyidejű emelése mellett megteremthető.

Ez a feltevés többek között arra épült, hogy képesek leszünk meggyorsítani a termelési szerkezet korszerűsítését, javítani az exportképességet és lényegesen növelni hatékonyságát. Ez a felfogás jut kifejezésre abban is, hogy amikor 1976-ban – főleg a kedvezőtlen mezőgazdasági év miatt – a növekedés üteme elmaradt az előirányzattól, az 1977. évi népgazdasági terv és állami költségvetés irányelveiről hozott határozat kimondta: „1977-ben a gazdasági fejlődés üteme az ideinél gyorsabb legyen . . ." (1976-ban 3% volt, a növelés ütemét 1977-re 6–6,5%-ra terveztük, és az ténylegesen 8%-kal nőtt.) Emellett követelményként szabta, hogy „a gazdasági fejlődéssel összhangban nagyobb mértékben emelkedjék a felhalmozás és a lakosság életszínvonala".

Az 1974–1978 közötti időszakban a külső és belső reálfolyamatok jelentősen eltértek a meghirdetett gazdaságpolitikától, cselekvési irányoktól:

– a külső feltételek romlása nem átmeneti, hanem tartós folyamat lett;

– a dinamikus (az említett öt esztendőben átlagosan 5,4%-os) növekedés lassan változó termelési szerkezet és alig emelkedő hatékonyság mellett valósult meg;

– a belföldi felhasználás visszafogása nem sikerült: 1974–1978 átlagában a nemzeti jövedelem 5,4%-os növekedése a belföldi felhasználás nem alacsonyabb, hanem ennél jóval magasabb, 7,2%-os emelkedésével párosult. A fogyasztás növekedése jól kézben tartott volt, átlagosan 4,6%-kal emelkedett, a felhalmozási tevékenység azonban (a beruházások is, de elsősorban a készletnövekedés) „elfutott", évi átlagban 15,2%-kal nőtt.

A belföldi felhasználás növekménye abszolút mértékben is nagyobb volt, mint a termelésé. A legélesebben ez 1978-ban nyilvánult meg, amikor a nemzeti jövedelem 4,2%-os emelkedésével szemben a belföldi felhasználás 10%-kal nőtt, és mind a fogyasztásban, mind a felhalmozásban (ez utóbbiban többszörösen) magasabb növekményt értünk el, mint amit a nemzeti jövedelem többlete megengedett volna.

Még inkább nyilvánvaló a „túlelosztás" ténye akkor, ha a termelés létrehozott növekményét az árveszteséggel korrigáljuk. E korrekció igénye jogos, hiszen valójában csak a reálforrások, az árveszteség után megmaradó növekmény lehet a hazai többletfelhasználás forrása. Az összevetés azt mutatja, hogy a belföldi felhasználás növekménye csaknem kétszerese volt annak, mint amennyit az árveszteséggel csökkentett termelési többlet megengedett volna.

Ebből le kell vonnunk azt a következtetést, bár a világgazdasági vál-

tozások nagy veszteségeket okoztak a magyar népgazdaságnak, a külföldi forrásbevonás – amelynek nagy részét most kell visszafizetni – nemcsak ennek ellentételezését szolgálta, hanem a belföldi felhasználás lehetőségeinket meghaladó növekedését, túlköltekezést és túlfogyasztást is;

– a dinamikus növekedés, az élénk beruházási tevékenység és a nagy készletfelhalmozás az import nagyarányú növekedését vonta maga után: a behozatal volumene évi átlagban 9,6%-kal, ezen belül a fejlett tőkés országokból származó importé 11,2%-kal emelkedett;

– az export az importnál kisebb mértékben emelkedett, részben a magas belföldi felhasználás elszívó hatására, részben azért, mert a vállalati gazdálkodás stabilitására való túlzott törekvés miatt nem alakult ki a vállalati szférában a változó feltételekhez történő gyors alkalmazkodás kényszere. A kivitel volumene évi átlagban 5,9%-kal nőtt, ezen belül a tőkés exporté csak 1,6%-kal;

– mindez nagy és gyorsuló ütemű külkereskedelmi importtöbbletet eredményezett: 1974–1978 között évi átlagban a külkereskedelmi deficit 32 milliárd forintot tett ki; 1976-ban 22, 1977-ben 26, 1978-ban 57 milliárd forint volt a behozatali többlet, ami ezekben az években a nemzeti jövedelem 5,2 és 5,4, illetve 1978-ban 11,2%-át tette ki. Ezt nagyarányú hitelfelvétellel tudtuk csak áthidalni.

A fő gazdasági folyamatok elemzése és főként adóssághelyzetünk alapján jutott a Központi Bizottság és a Minisztertanács arra a – XII. kongresszus határozataiban később megerősített – következtetésre, hogy gazdaságpolitikai gyakorlatunkon változtatni kell: a cselekvés középpontjába a külgazdasági egyensúly megteremtését kell állítanunk, s mindaddig, amíg az elosztás kialakult szintjét a szükséges teljesítménnyel alá nem tudjuk támasztani, nem követhetünk más irányvonalat, mint az elért életszínvonal megőrzésének és az életkörülmények valamelyes javításának politikáját.

Fel kell tennünk a kérdést és válaszolnunk kell rá, hogy nem késtünk-e a világgazdasági változásokra való reagálással. Nem késtünk a teendők irányának felismerésében. De talán mert túlbecsültük alkalmazkodóképességünket, a tényleges reagálással, a gyakorlati tettekkel több vonatkozásban késtünk, s ezt őszintén be kell ismernünk, mert jövőbeni magatartásunk kialakításához ez tanulságul szolgál.

A gazdasági hatékonyság általános és jelentős növekedésének követelményeit megfogalmaztuk ugyan, de késlekedve és nem elég következete-

sen érvényesítettük azokat a termelőszférában, a vállalatok és gazdálkodó szervek felé. Vállalatainkat óvtuk az éles piaci versenytől. Nem az alkalmazkodás feltételeinek megteremtésével, hanem viszonylag stabil gazdálkodási feltételek garantálásával, „segítettük" őket, jóllehet a külpiaci változások már régen gyors ütemű alkalmazkodásukat igényelték volna.

Késtünk az elosztási viszonyokra vonatkozó gyakorlati következtetések levonása tekintetében is. A fogyasztás, a felhalmozás – mint azt bemutattuk – még akkor is emelkedett, amikor nagy árveszteségeket szenvedtünk, amikor a világpiac jelentősen leértékelte teljesítményünket, s így a belföldi felhasználás növelése már nem volt megalapozott. Végül, késtünk annak felismerésében, hogy a gazdaság folyamatos működését, fejlődését tartósan és olyan arányban nem szolgálhatja a külföldi hitelfelvétel, mint ameddig és amilyen mértékben nálunk szolgálta. Sajnos a kedvező hitelfelvételi lehetőségek, gazdasági bonitásunk túlhangsúlyozása kissé elterelte figyelmünket számos, a termelésben szükséges és elkerülhetetlen változás időbeni megvalósításáról.

3. Ami az 1979 óta folytatott gazdaságpolitikai gyakorlatunk eredményeit, problémáit illeti, összességében megállapítható, hogy a két alapvető gazdaságpolitikai célkitűzésünk – a külgazdasági egyensúly javítása és az elért életszínvonal megőrzése – a megvalósítás útján halad, bár a kritikus szakaszon még nem jutottunk túl.

A külgazdasági egyensúly javítása érdekében a gazdasági növekedés a korábbiakhoz képest mérséklődött, és elértük, hogy a belföldi felhasználás üteme kisebb a termelésénél, megkezdtük a „túlelosztás" fokozatos megszüntetését. Ez tükröződik abban, hogy 1978–1981 között a nemzeti jövedelem évi átlagos növekedése 1% volt, a belföldi felhasználás évente átlagosan 2,4%-kal csökkent. Az utóbbi három évben elért növekedési ütem kb. a fejlett tőkés országok átlagának felel meg. A bruttó hazai termék (GDP) 1981-ben 1978-hoz viszonyítva Ausztriában 8,8%-kal, a Német Szövetségi Köztársaságban 5,5%-kal, Franciaországban és Svédországban 5,4%-kal, Belgiumban 2,4%-kal, Hollandiában 1%-kal emelkedett. Magyarországon ugyanez a mutató három év alatt 5,5%-kal nőtt. A szocialista országokban a nemzeti jövedelem az utóbbi három évben valamivel gyorsabban emelkedett, mint nálunk, de általában a fejlődési ütem mérséklődése tapasztalható. 1981-ben például a nemzeti jövedelem a Német Demokratikus Köztársaságban 5%-kal, a Szovjet-

unióban 3,3%-kal, Bulgáriában 3,2%-kal, Romániában – Magyarországgal egyező mértékben – 2%-kal nőtt, Csehszlovákiában pedig gyakorlatilag nem emelkedett.

A lassúbb növekedést önmagában természetesen nem tekinthetjük eredménynek. Ha azonban figyelembe vesszük, hogy a belföldi felhasználás csökkent, a termelés növekedése – alapvetően az exportlehetőségek függvényében – erősen differenciálódott, tehát tendenciájában a külpiaci feltételekhez igazodott, akkor azt kell mondanunk, hogy a lassúbb növekedés az adott hatékonyság mellett jobban szolgálta egyik fő célkitűzésünket, a gazdasági egyensúly megteremtését, mintha nagyobb fejlődési ütemet értünk volna el.

A belföldi felhasználás mérséklődéséhez elsősorban a beruházások csökkenése járult hozzá. A beruházások volumene 1980-ban és 1981-ben 6–6%-kal csökkent, és jelenleg kb. az 1976. évi színvonalon áll. A készletnövekedés is jelentősen mérséklődött, összege (változatlan árakon számolva) 1976–1978 között 66,5 milliárd forintot tett ki. Az elmúlt három évben viszont csak 27 milliárd forint volt, anélkül, hogy lényeges anyagellátási gondok keletkeztek volna, vagyis a raktárra történő termelés és a felhasználás túlbiztosítása kevésbé volt jellemző, mint korábban.

Ezek hatására a nemzeti jövedelmünk felhalmozási hányada 1981-ben 20%-ra mérséklődött. Ez megfelel a nemzetközi tendenciáknak és közel áll a szocialista országok múlt évben kialakult felhalmozási rátáihoz (amelyek 1981-ben 19–24% között alakultak).

A lakosság életszínvonalát egészében véve sikerült megőrizni, az életkörülményekben pedig némi javulást elérni. 1981-ben az egy keresőre jutó reálbér – az 1979–1980-as évek csökkenésének és az 1981. évi emelkedés hatására – ugyan némileg (1,8%-kal) alacsonyabb volt az 1978. évinél (lényegében az 1977. évi szinten volt), az egy keresőre jutó reáljövedelem viszont 1978-hoz képest 2,7%-kal emelkedett.

Kissé részletesebben szükséges elemezni a külső egyensúlyi helyzet elmúlt három évben végbement alakulását. A külgazdasági egyensúly megteremtése a jelenlegi fejlődési szakasz egyik fő gazdaságpolitikai célja. Alakulása, teljesítése gazdaságpolitikánk sikerének fontos fokmérője.

Népgazdaságunk külső egyensúlyi helyzete 1979–1981 között lényegesen javult. 1981-ben a behozatali többlet 10 milliárd forint volt, azaz az 1978. évi importtöbblethez képest több mint 47 milliárd forint javulást sikerült elérni. A behozatali többlet szinte kizárólag a rubelelszámolású

forgalomban keletkezett, a dollárelszámolású külkereskedelmünk 1981-re egyensúlyba került.

A népgazdaság külső egyensúlyi helyzetében elért jelentős javulás komoly eredmény. Ennek értékét csak növeli, hogy ezt olyan három évben sikerült elérnünk, amikor végbement a második – méreteiben az elsőt is meghaladó – világpiaci olajárrobbanás, amelynek hatásai az egész világgazdaságban hamar szétterültek; amikor a szocialista importot magasabb áron sem tudtuk bővíteni; amikor a tőkés országokba történő kivitel lényegesen nehezebbé vált; harmadik éve tart a recesszió, exportnövelő törekvéseink erőteljes protekcionizmussal, diszkriminációval találkoznak.

A külkereskedelmi passzívum leszorítását – szándékainknak megfelelően – az export növelésével és a korábbinál mérsékeltebb importtal értük el. 1979–1981 között exportunk volumene 16,5%-kal nőtt – a világ exportvolumenének növekedése ez idő alatt még 11%-ot sem ért el –, míg importunk ugyanez idő alatt 4,3%-kal csökkent, a hozzáadott érték (GDP) pedig 5,5%-kal nőtt. (1976–1978 között a GDP 16,4%-os növekedése mellett az import csaknem 27%-kal emelkedett.) Mindez azt jelzi, hogy végre kedvező változások indultak meg a készletezésben, az anyaggal, energiával – s általában az importtal – való gazdálkodásban.

A nem rubelviszonylatú forgalom 1981-re gyakorlatilag egyensúlyba került. A dollárelszámolású exportban három év alatt 20%-os volumennövekedést értünk el, árainkat 16,6%-kal sikerült növelni, és így folyó áron számítva 1981. évi nem rubelelszámolású kivitelünk 40%-kal haladta meg az 1978. évit. Importunk volumene ez idő alatt mintegy 9%-kal csökkent, s bár beszerzési áraink növekedtek, behozatalunk folyó áron is csak 3–4%-kal nőtt.

A külkereskedelmi egyensúly javulásának legfőbb tényezője az élelmiszer-kivitel növekedése volt. Három év alatt az élelmiszer-gazdaság nem rubelelszámolású exportjának volumene 36%-kal nőtt, miközben rubelelszámolású exportját is – változatlan árakon számolva – 20%-kal növelte. Kedvező jelek mutatkoznak a gépexportban is: 1975–1978 között évi átlagban 3%-kal, az elmúlt három év alatt átlagosan 11%-kal nőtt a nem rubelviszonylatú gépexport. Fogyasztási iparcikkekből azonban a kivitelt nem vagy alig sikerült bővíteni.

Az áruforgalmi egyenleg szempontjából tehát három év alatt egyensúlyi vagy egyensúlyközeli állapot alakult ki. Ismételten: ez komoly eredmény, amelynek jó a nemzetközi visszhangja is. Mindazok a vállala-

tok, intézmények, kollektívák megérdemlik a dicséretet, amelyek ennek elérésében közreműködtek. Nekünk azonban mélyebbre kell mennünk az elemzésben, s választ kell adnunk arra a kérdésre, hogy vajon elég szilárd-e, hosszabb távon is biztosítottnak minősíthető-e ez a külgazdasági egyensúly. Sajnos ez még nem mondható el, a kialakult egyensúlyi helyzet – a jelentős javulást elismerve is – eléggé labilis, mondhatni törékeny. Miért van ez így?

Mindenekelőtt azért, mert elsősorban nem a hosszabb távon is az egyensúly fenntartását és megszilárdítását eredményező tényezők – a termelési szerkezet javulása, a termékek minőségének, műszaki színvonalának emelkedése, a gazdálkodás hatásfokának lényeges növekedése – hatására alakult ki ez az egyensúlyi helyzet, hanem az elosztási viszonyok megváltoztatása révén, a belföldi felhasználás csökkentése útján. Kétségtelenül javultak a fejlődés minőségi tényezői is, de nem olyan mértékben, hogy ekkora javulást eredményezhettek volna a külgazdasági egyensúlyban. A fogyasztás minimális növekedése, a beruházások és a készletfelhalmozás csökkenése következtében jöttek létre azok a többletek, amelyekkel mérsékelt növekedés mellett az exportot bővíteni tudtuk. Lényegében erre utal az a tény is, hogy a legnagyobb javulást az egyensúlyban 1979-ben értük el, amikor a legjelentősebbek voltak tartalékaink ezen a téren. Ezek a lehetőségek azonban végesek, mindinkább kimerülnek.

Külgazdasági egyensúlyunk akkor lesz szilárd, amikor jelentősen nő a gazdaságos, versenyképes export mennyisége és részaránya a termelésben, amikor a gazdálkodás számottevően tovább javul, amikor nem a korlátozás, hanem az ésszerű, takarékos felhasználás eredményezi az importnak az exportnál kisebb növekedését, tehát amikor egész fejlődésünket – ezen belül kivitelünket és behozatalunkat is – a jelenleginél sokkal nagyobb mértékben minőségi tényezők táplálják. Még nem mondhatjuk, hogy eddig eljutottunk, de ennek elérése legfontosabb és halaszthatatlan feladatunk.

A dollárelszámolású külkereskedelmünk egyensúlyának labilis pontja viszonylati összetétele is. A lényegében nullszaldós helyzet 1981-ben úgy alakult ki, hogy jelentős passzívum keletkezett a fejlett tőkésországokkal folytatott kereskedelemben, amit kétharmad részben a szocialista országokkal lebonyolított dollárelszámolású kereskedelmünk exporttöbbletével, egyharmad részben pedig a fejlődő országokban létrehozott keres-

kedelmi aktívummal tudtunk ellensúlyozni. Jól belátható, hogy ez az egyensúly miért labilis.

A külső egyensúly labilitását sajnos fokozza az a körülmény is, hogy a szocialista forgalomban romlott a szállítási fegyelem, a behozatal biztonsága. Márpedig fontos termékekből a szocialista import csökkenése vagy elmaradása azonnal emeli a dollárelszámolású behozatalt.

Az a tény, hogy külső egyensúlyi helyzetünk még nem szilárd és nagymértékben a belső felhasználás alakulásától függ, rendkívül feszessé teszi a belső gazdasági folyamatok szabályozását. Elég néhány milliárdos – máskor elhanyagolható nagyságrendű – eltérés a belső folyamatokban s a tervezett jövedelmeknél, ennek hatásai az exportra és az importra szinte azonnal jelentkeznek. Ezért optimális pontosságra kell törekednünk a szabályozásban, s ha a gyors megvalósítás néha igényli – és sajnos igényli –, akkor a gazdaságirányítási rendszerünk jellegébe nem teljesen illeszkedő eszközök alkalmazására is rákényszerülhetünk. Hangsúlyozom azonban, hogy ezt nem jókedvünkből, hanem szükségből tesszük. Erre csak ritkán és kényszerből kerül sor, olyankor, amikor nagy veszélyt kell elhárítanunk, amikor gazdaságirányítási elveink részleges megsértésénél is nagyobb kárt kell megelőznünk; olyankor, amikor külső körülmények váratlan rosszabbodására azonnal reagálnunk kell, és nem várhatunk addig, amíg a mechanizmus jellegébe illeszkedő intézkedéseink hatásai kibontakoznak. Továbbra is meggyőződésünk azonban, hogy hatékony tervgazdálkodást, töretlen gazdasági fejlődést Magyarországon csak gazdaságirányítási rendszerünk alapelveinek következetes, gyakorlati alkalmazásával, hatásainak kiteljesedése révén tudunk elérni.

A külgazdasági egyensúllyal szembeni követelményeket csak fokozza, hogy – ismert okokból – új veszélygóc jelent meg a nemzetközi gazdasági életben: a hitelfelvételi lehetőségek nagyarányú beszűkülése, egy monetáris válság kirobbanásának beláthatatlan következményekkel járó veszélye. Ma még nem ítélhető meg, hogy ez kirobban-e vagy sem, hogy el tudjuk-e kerülni ennek számunkra nagy gazdasági és politikai veszteséget jelentő hatásait. A vezető tőkés országok legutóbbi, versailles-i gazdasági csúcstalálkozóján kialakított irányvonal mindenesetre arra utal, hogy ha ez a válság el is kerülhető, a korábbinál sokkal óvatosabb, keményebb hitelezői magatartásra, a forgalomnövelést korlátozó, nemegyszer feltételekhez kötni próbáló politikára számíthatunk, annak minden, számunkra további nehézségeket okozó következményével együtt. Kedvező esélyeinket végső soron csak egy dolog teremtheti meg: minél

hamarabb és minél nagyobb aktívumot kell elérnünk a dollárelszámolású külkereskedelmi forgalomban. Ennek elérése és fenntartása alapvető fontosságú, rövid távú és távlati érdekünk.

KÜLKERESKEDELMI FORGALMUNK FŐ JELLEMZŐI

Milyen a mi külkereskedelmi forgalmunk összetétele, viszonylati megoszlása, hogyan változtak ezek, és merre kell fejlődniük, s egyáltalán: mi a „helyünk a világban"?

Magyarország kis ország, kis gazdaság: a világ népességének negyed százalékát, a világ termelésének fél százalékát adja és a világ külkereskedelmi forgalmából csaknem egy százalékkal részesedik. Ez két dologra mindenképpen felhívja a figyelmet. Az egyik az, hogy nagyságunknál fogva, objektíve nem tudjuk érdemben befolyásolni a világgazdasági és kereskedelmi folyamatokat, fő teendőnk minél eredményesebben alkalmazkodni azokhoz. Másrészt azonban külkereskedelmi forgalmunk termelésünknél nagyobb részaránya a világkereskedelemben – a kis volumenek mellett is – arra utal, hogy termelésünk, fejlődésünk nagy és növekvő mértékben függ a nemzetközi munkamegosztásban való részvételünktől.

Exportunk a bruttó hazai termék mintegy 40%-át teszi ki (ez az arány 1970-ben 32% volt), s ezzel hazánk egyike Európa „legnyitottabb" gazdaságainak. Az egy lakosra számított külkereskedelmi forgalom (export-import együtt) több mint 1500 dollár. Igaz, ez jóval kevesebb például Ausztria 4000 dollárt is meghaladó forgalmánál, de nagyobb számos hozzánk hasonló fejlettségű országénál (közöttük a legtöbb szocialista országénál is). 1981-ben kivitelünk és behozatalunk együttes összege 10,2 milliárd rubel és 9,1 milliárd dollár volt, ami országunk nagyságához képest jelentős forgalom. A világexportban közel egy százalékos részarányunk is csak átlagos részesedésünket fejezi ki. Egyes termékcsoportokban azonban exportunk – adottságainknak és termelési szerkezetünknek megfelelően – számottevő arányt képvisel. A vliág húsexportjának 2,4%-át, borexportjának 3%-át, élőállat- és napraforgó-kivitelének 5–5%-át, almaexportjának 6%-át adjuk. Számos iparcikkből – ezek között magas technikai kultúrát megtestesítő termékekből – is jóval nagyobb az átlagosnál kivitelünk részesedése: a világ gyógyszerexportjából 3%-kal, autóbusz-

kiviteléből több mint 10%-kal részesedünk, és exportunk 1%-nál nagyobb részaránnyal van jelen a mezőgazdasági gépek, a híradás- és vákuumtechnikai eszközök, az orvosi műszerek, az alumínium termékek, a növényvédő szerek és a cipők világméretű kivitelében. Szocialista fejlődésünk során tehát lényegében kialakultak, illetve tovább alakíthatók azok az ágazatok, termékcsoportok, amelyekkel elsődlegesen kapcsolódunk a nemzetközi munkamegosztáshoz.

Iparunk ágazati szerkezete fő vonásaiban megfelel egy fejlett ország ipara ágazati összetételének: a nehézipar aránya megközelíti a kétharmadot, az átlagosnál gyorsabb fejlődés révén a termelés két legnagyobb hányadát adó ágazata a gépipar és a vegyipar.

Iparunk fejlődésében, a termelés szerkezetének változásában nagy szerepet játszik a nemzetközi munkamegosztás, a külkereskedelem. 1980-ban az ipari termelés 23,6%-át külföldön értékesítettük. A külpiac szerepe különösen nagy a gépiparban: 1980-ban termelésének – az 1970. évi 31%-kal szemben – már 43–44%-át külföldön értékesítette. A kohászat, a vegyipar, a könnyű- és az élelmiszeripar is termelésének mintegy egyötödét exportálja. Ezekben az ágazatokban találjuk azokat a termékeket, amelyek exportképesek, lépést tartanak a világ fejlődésével, sok szakismeret testesül meg bennük, magas műszaki kultúra hordozói. Az ilyen termékek közé tartoznak egyes szerszámgépeink (pl. a fémmegmunkáló központok), orvosi és más műszereink, a híradástechnikai ipar jó néhány terméke, az autóbuszok, egyes mezőgazdasági gépek, a gyógyszer- és növényvédőszer-ipar több gyártmánya. Indokolt tehát, hogy 1981-ben a közlekedési eszközök termelésének 51%-a, a híradás- és vákuumtechnikai iparének 56%-a, a műszer- és gyógyszeriparének pedig 50%-a a külpiacon értékesült.

Mezőgazdaságunk is óriási fejlődésen ment keresztül az elmúlt két évtizedben. Eredményei sok tekintetben kiállják a nemzetközi összehasonlítás próbáját a világ élvonalával is. Egy 1978-ban, 16 jelentős mezőgazdasági termeléssel rendelkező országra végzett nemzetközi összehasonlítás tanúsága szerint Magyarország a második helyen állt az egy lakosra jutó mezőgazdasági termelés értéke szempontjából (Dánia előzött meg bennünket, s olyan országokat hagytunk magunk mögött, mint Hollandia, Franciaország, az NDK, Bulgária, Ausztria). Hazánk harmadik volt az egy lakosra jutó gabonatermelésben és hústermelésben, a hatodik helyet foglalta el a búza és a kukorica termésátlaga tekintetében és a kö-

zépmezőnyben helyezkedett el egy tehén évi átlagos tejhozama összehasonlításánál.

Mindezek olyan eredmények, amelyekre joggal lehetünk büszkék. De vajon termelésünk szerkezete tükröződik-e nemzetközi kapcsolatainkban, exportunkban, és a nemzetközi összehasonlítást jól kiálló termékeink játsszák-e a döntő szerepet kivitelünkben? Ezekre a kérdésekre sajnos már nem tudunk egyértelműen pozitív választ adni, sőt néhány szempontból nézve eléggé kedvezőtlen a kép.

Termelésünk ágazati szerkezete leginkább rubelelszámolású kivitelünkben tükröződik. E relációban kiemelkedő, 60% körüli részarányt képviselnek a gépipari termékek, de jelentős hányadot tesznek ki a könnyűipari, a mezőgazdasági és az élelmiszeripari cikkek is. Sajnos, ugyanez nem mondható a dollárelszámolású kivitelünkre. Ebben a viszonylatban 30–40% között mozog exportunkban a továbbfelhasználásra kerülő anyagok (pl. kohászati termékek), félkész termékek és alkatrészek részaránya, egyharmad körüli nagyságrendet képviselnek a mezőgazdasági eredetű termékek, a gépek, a beruházási javak részesedése azonban alig éri el a 15%-ot. Ez utóbbi termékcsoport aránya valamivel magasabb a fejlődő országokba irányuló exportunkban; a fejlett tőkésországokba irányuló kivitelünkben a gépek (alkatrészekkel együtt) – az utóbbi évek erőteljes fejlődése ellenére – csak 11–12%-kal részesednek.

Mindez arra utal, hogy ipari termékeink s ebből következően exportunk zöme a gazdaságilag fejlett, nem szocialista országok piacain a minőségi kategóriák középső sávjában helyezkedik el, nagy hányadában alacsony feldolgozottsági fokú, anyagjellegű termék. Ipari exportképességünk mennyiségi értelemben jelentősen fejlődött, minőségi oldalról nézve azonban előrehaladásunk nem kielégítő: kevés a nemzetközileg versenyképes termékünk. Ezek részaránya és volumene alacsony, s így kénytelenek vagyunk a nemzetközi munkamegosztásba széles sávban közepes minőségű, kevéssé gazdaságos termékekkel bekapcsolódni.

A dollárelszámolású cserearány-veszteségeink is ezt jelzik. Szemben a rubelviszonylatú cserearányromlással, amely zömében strukturális eredetű (az olaj- és anyagimport magas aránya, s a közepes minőségű feldolgozott termékek ugyancsak magas részesedése az exportban), dollárviszonylatban szinte minden termékcsoportnál árveszteségeink keletkeztek, ami azt jelenti, hogy a jó minőségű, versenyképes termékek mellett ugyanabban a termékcsoportban jelentős részt képviseltek a közepesek,

a kevésbé korszerűek, amelyeknek alacsony árai nem közömbösítik a bennünket importoldalról ért árveszteségeket.

A gazdaságosság viszonylag alacsony szintje jórészt a műszaki színvonalra és munkakultúránk helyzetére vezethető vissza. A fejlett országok iparában a munka termelékenysége két-háromszorosa a mienknek. Néhány ország iparára végzett összehasonlító elemzés azt mutatja, hogy a technikai felszereltség színvonala közepes, körülbelül a jugoszláv és a lengyel ipar szintjén mozog. Becslések szerint fajlagosan 20–30%-kal több anyagot és ennél is több energiát használunk fel, mint az iparilag fejlett országok. A szállítások bizonytalanságai, a kooperációs fegyelem lazaságai és egyéb tényezők miatt vállalataink sokszorta nagyobb készleteket tartanak (kénytelenek tartani), mint a tőkés cégek.

A mezőgazdasági eredetű termékek értékesítése szempontjából jobb a helyzet, de itt is tapasztalhatók gondok. A mezőgazdaság termelési költségei magasak, s ezekhez képest a teljesítmények nem kiugróak. A volumenek növelésére való törekvés sok esetben háttérbe szorítja a hatékonyságot, s még nem fordítanak elég figyelmet arra, hogy ezeket az eredményeket – jobb szervezéssel, saját lehetőségeik jobb kihasználásával – kevesebb importtal és olcsóbban érjék el.

Külön is szólni kell a versenyképességünket döntően befolyásoló egyik tényezőről, a minőségről. A minőséget persze, nem valami ideális, elvont kategóriaként kezeljük, hanem a termelőerőink által reálisan elérhető, elvárható mércén mérjük. Azért ítélhető kedvezőtlennek a helyzet, mert termékeink minősége sokszor nem felel meg annak a követelménynek, amit a gépek, a berendezések fejlettsége, a munkaerő szakképzettsége alapján joggal elvárhatnánk. A szocialista ipar minőségromlás (kötbér, leminősítés, minőségi engedmény stb.) okozta vesztesége 1980-ban 2,6 milliárd forint volt, amelyből kb. 1 milliárd az exportszállításoknál jelentkezett. A fejlett tőkés országokba irányuló szállításainknál 1981-ben 126 esetben merült fel olyan szerződésellenes exportteljesítés, amely félmillió forintnál nagyobb összegű árbevétel-kiesést vagy devizakiadást okozott.

Finnországban például a kiszállított számjegyvezérlésű szerszámgépeket nem tudták műszakilag átadni, az Új-Zélandba exportált motorvonatot hónapokon át nem tudták forgalomba állítani, az Egyesült Államokban és Törökországban a magyar autóbuszokon a helyszínen kellett jelentős javításokat és cseréket elvégeztetni. Komoly panaszok érkeztek a magyar gumiabroncsokra.

Az élelmiszeriparban néhány kiemelkedő minőségű cikk mellett olyan exporttermékek is vannak, amelyekre tőkés partnereinktől jelentős reklamációk érkeztek, főként a borra, de a mézre és az őrölt paprikára is. Az NSZK-ban járva mutattak nekem olyan palack tokaji bort, amelyet söröskupakkal zártak le. Ilyen körülmények között nem lehet csodálkozni, ha minőségi boraink árban egy szinten vannak a kommersz spanyol borokkal, s hogy áraink „nyomottak".

Tényleg van protekcionizmus, sőt diszkrimináció is, de gyakran saját magunk értékeljük le termékeinket a piacon. És az említett minőségi panaszok túlnyomó része a laza technológiai fegyelemre, kikészítési, csomagolási hiányosságokra, kooperációs problémákra, rakodási hanyagságokra vezethető vissza, tehát olyan okokra, amelyeket nagyobb figyelemmel és fegyelemmel, hathatós ellenőrzéssel el lehetne kerülni. S talán azt is mondhatjuk, hogy ebben a közvetlen veszteség jelenti a kisebb kárt. A nagyobb kár az erkölcsi veszteség: romlik termékeink hírneve és a jó minőségű, pontosan szállított cikkeinket is idegenkedéssel fogadják, igyekeznek leértékelni azok árait.

Mindez, azt hiszem, meggyőzően mutatja, hogy az egyensúlyhiányt a magyar népgazdaságban alapvetően két, egymással összefüggő és széles körre kiterjedő tényező együttes hatása okozza:

– a termeléshez, a nemzeti jövedelem létrehozásához indokolatlanul sok anyagot, eszközt, munkát és importot használunk fel (ami egyben azt is jelenti, hogy a növekedés felgyorsítása a jelenlegi struktúrában és gazdálkodási színvonalon csak növelné az egyensúlyhiányt);

– a népgazdaság dinamikus fejlődéséhez szükséges import kiegyenlítéséhez nem rendelkezünk elegendő gazdaságos, versenyképes exportkapacitással.

E két tényező egyensúlyrontó hatásain enyhített a gazdasági növekedés kényszerű visszafogása. Tudjuk azonban, hogy az így elért egyensúly csak időleges és viszonylagos siker. Tartós, stabil egyensúlyhoz csak az egyensúlyhiányt kiváltó okok megszüntetésével juthatunk el.

KÖVETKEZTETÉSEK, TENNIVALÓK

Külgazdasági kapcsolataink alakulásának, helyzetének elemzéséből néhány olyan fontos következtetés adódik, amelyet követendő gazdaságpolitikai gyakorlatunkban, irányítási rendszerünk fejlesztésénél, kereskedelempolitikánk alakításánál feltétlenül figyelembe kell venni, és érvényesíteni is kell:

– Az első lényeges következtetés, hogy az előttünk álló évtizedben gazdasági növekedésünk, egész gazdasági fejlődésünk, főként annak minősége attól függ, hogy mennyire tudjuk javítani gazdaságunk alkalmazkodóképességét a nemzetközi körülményekhez és követelményekhez, hogy exportunk gazdaságosságát mennyire tudjuk növelni. Gazdaságpolitikánkat, irányítási rendszerünket az eddiginél jóval hatékonyabban kell e követelmény teljesítésének szolgálatába állítani.

– Ebből következik az is, hogy a külgazdasági egyensúly megteremtése és megszilárdítása hosszú időn át – a következő években különösen – gazdaságpolitikánk kiemelkedő fontosságú célkitűzése marad. Az eddiginél is nagyobb erőfeszítéseket kell tennünk nemzetközi gazdasági pozíciónk stabilizálására, a világgazdaságban elfoglalt helyzetünk megerősítésére. Ennek elérését politikai, diplomáciai eszközökkel is segíteni kell.

– Társadalmi-gazdasági fejlődésünk jelenlegi szakaszában és szintjén olyan termeléspolitikát kell folytatnunk, amelyben a termelés nagyságát, összetételét és annak változását egyértelműen a kereslet, a külpiaci igényekhez való igazodás vezérli.

– Már a közeljövőben el kell érnünk, hogy a gazdasági egyensúly megteremtése és stabilizálása érdekében erőfeszítéseinket az elosztás szférájából a termelés és a gazdálkodás szférájába összpontosítsuk.

A fejlesztési forrásoknak és a meglevő termelési tényezők átcsoportosításának elsősorban a versenyképes termékek termelésének növelését, ezek piaci pozícióinak erősítését kell szolgálniuk. A forrásokat mindenekelőtt a progresszív ágazatok fejlesztésére, technológiai korszerűsítésekre, az anyag- és energiafelhasználás racionalizálásához szükséges beruházásokra kell felhasználni. Mindent meg kell tennünk termelőerőink jobb hasznosításáért, a nagyobb teljesítmény eléréséért, a jobb minőségért, a pontosabb szállításért. Ez nemcsak a tartós külgazdasági egyensúlynak, hanem – mint azt eddig is hangsúlyoztuk – a lakosság életszínvonala megőrzésének is elengedhetetlen feltétele.

E következtetésekből adódó gyakorlati lépések átgondolt, határozott

és mielőbbi megtételére annál is inkább szükségünk van, mert az előrejelzések szerint nem számíthatunk szerencsés fordulatra és a követelmények csökkenésére a világgazdaságban, sőt inkább azok további szigorodására kell felkészülnünk. Gazdasági előirányzatainkat, a végrehajtás egész eszközrendszerét tehát ezzel számolva kell alakítanunk.

A korábbi évek tanulságai, a jelenlegi helyzet és a várható körülmények elemzése alapján alakítottuk ki a külgazdasági kapcsolatok fejlesztésének irányelveit.

Külgazdasági stratégiánkban – gazdasági érdekeinknek és politikai elkötelezettségünknek megfelelően – változatlanul meghatározó szerepe van a szocialista országokkal folytatott gazdasági együttműködésnek, a KGST-közösséghez való tartozásunknak. A szocialista országok közösségét kedvezőtlenül érintették a világgazdasági változások, gazdasági együttműködésünk fejlődése lelassult, a korábbi problémák felerősödtek és újak is keletkeztek. Alapvető – közös és saját – érdekünk, hogy ezt a folyamatot együttes erőfeszítéssel megállítsuk és az együttműködést magasabb színvonalra emeljük. A szocialista országok együttműködése nagy és növekvő jelentőségű tényező gazdasági fejlődésünkben.

A szocialista világgazdasághoz való tartozásunk nélkül sokkal nagyobbak lettek volna veszteségeink a külgazdasági változások következményeként. Ugyanakkor az is meggyőződésünk, hogy együttműködésünk lehetőségei a jelenleg kiaknázottnál jóval nagyobbak, s ezeket feltárni alapvető célunk és kötelességünk.

Ez a közös törekvés jellemezte a KGST XXXVI., budapesti ülésszakán az egyes tagállamok állásfoglalásait, javaslatait. Kifejezésre juttatták érdekeltségüket és készségüket a gazdasági együttműködés fejlesztésében, szükségesnek tartották az intenzív fejlődésre való áttérés gyorsítását, sürgették az ehhez szükséges feltételek mielőbbi megteremtését.

A szocialista gazdasági együttműködés fejlesztésénél reális irányelvek kimunkálására törekedtünk. Tudjuk, bármekkorák is lehetőségeink, ezeket csak lépésről lépésre haladva, fokozatosan, a kölcsönös érdekek egyidejű érvényesítésével, gondos összehangolásával lehet a gyakorlatban is kiaknázni.

A fejlődő országok egyre fontosabb kereskedelmi partnereink. Velük a kölcsönös előnyök alapján kapcsolataink elmélyítésére törekszünk. Mivel a fejlődő országok helyzete meglehetősen különböző, lényeges követelménynek tartjuk, hogy gazdasági kapcsolataink fejlesztése fontosabb országcsoportonként differenciált kereskedelempolitikai irányelvek sze-

rint történjen, összességében számottevő kereskedelmi aktívumot eredményezzen.

A fejlett tőkés országokkal kiépített és fejlesztendő kapcsolatainktól azt várjuk, hogy segítsék elő termelőerőink fejlődését. A kölcsönös előnyök és a gazdasági szuverenitás tiszteletben tartása mellett, a kapcsolatok bővítésére törekszünk. Minden lehetőséget, ami a gazdasági és államközi kapcsolatokban rejlik, fel kell használnunk a protekcionista és a diszkriminatív megkülönböztetésből adódó gazdasági versenyhátrányunk mérséklésére, illetve megszüntetésére. Kapcsolatainkat úgy kell fejlesztenünk, hogy a külkereskedelmi forgalomban tartósan egyensúlyközeli helyzet alakuljon ki.

Az elvégzett elemzések egyik fontos tanulsága az volt, hogy nemzetközi versenyképességünk növelése, alkalmazkodásunk ösztönzése érdekében gazdaságirányítási rendszerünk jelentékeny javításra, fejlesztésre szorul. Ez a fejlesztő munka a népgazdasági és vállalati tervezés, az árrendszer, a gazdasági szabályozás és a szervezeti-intézményi rendszer terén egyaránt megindult.

Az eddig végrehajtott változtatások azonban még korántsem elégségesek ahhoz, hogy a gazdálkodó szervezeteket a szükséges mértékben ösztönözzék és kényszerítsék a nemzetközi követelményekhez való igazodásra. A kormányzati szervek egyik kiemelt feladata a következő években, hogy gazdaságirányítási rendszerünk komplex fejlesztését – a bevált alapelvekre támaszkodva és a magasabb szintű követelményekhez igazodva – előkészítsék és a gyakorlatban megvalósítsák.

Külgazdasági kapcsolataink fejlesztése sokrétű feladatot jelent, magas követelményeket támaszt a politikai munka területén is. Sokan vannak még, akik nem értik, hogy nemzetközi gazdasági kapcsolataink fejlesztése objektív szükségesség, enélkül gazdasági haladás, pártunk hosszabb távra megfogalmazott gazdaságpolitikai céljainak elérése lehetetlen. S azt is meg kell értenünk, hogy ez csak úgy valósítható meg, ha gazdaságunk a jelenleginél sokkal jobban alkalmazkodik a változó külgazdasági feltételekhez, a külpiaci igényekhez, ha képes lesz jelentősen növelni versenyképes exportját. A külgazdasági kapcsolatok fejlesztése így függ össze gazdasági céljainkkal és válik gazdasági fejlődésünk egyik döntő hajtóerejévé.

A pártszervek és -szervezetek fontos feladata segítséget adni a külgazdaságra orientált, kereslethez igazodó gazdasági munkához, megteremteni ennek politikai feltételeit, a felelős vállalkozásokhoz szükséges alko-

tó légkört. A vezetők kiválasztásánál, cseréjénél, anyagi és erkölcsi megbecsülésüknél, munkájuk politikai támogatásánál ezeket a szempontokat messzemenően érvényesíteni kell.

Az agitációban és a propagandában is több irányúak a feladatok. Folyamatos, reális tájékoztatást kell adni a világgazdasági folyamatokról. De magunkat is reálisan kell tudnunk megmutatni a világnak: céljainkat, törekvéseinket, eredményeinket és szándékaink tisztességét. Fontos feladat, hogy a jó kezdeményezések, az elért eredmények, a nemzetközi mércével mérve is sikeres vállalkozások kapjanak megfelelő nyilvánosságot és elismerést.

Kossuth Könyvkiadó 1982.

Gazdaságunk az új növekedési pályán*

Olyan kérdésekkel is kívánunk foglalkozni, amelyekben már kialakultak, letisztultak az álláspontok és olyanokkal is, amelyekről még tovább kell gondolkodni. Ez utóbbiak eldöntésében a gyakorlat bizonyára éppúgy segít majd az elkövetkező években, mint a viták. Az elmélet és a gyakorlat tehát egyaránt hozzájárulhat a felmerült és még tisztázatlan kérdések megválaszolásához.

Közgazdászok, történészek, politikusok körében sokat foglalkoznak az elmúlt negyedszázad értékelésével, ennek kapcsán azzal is, hogy mikor születtek olyan politikai, gazdaságpolitikai döntések, amelyek új irányvonalakat jelöltek ki a népgazdaság, a gazdaságirányítás fejlesztésében.

Van olyan vélemény, amely szerint már 1957-ben megjelentek azok az új elemek – főleg a mezőgazdaságban, később az iparban is –, amelyek továbbfejlődve ma is tartós tényezői a gazdaságpolitikának. Mások 1968-at tekintik határkőnek. Sokak szerint viszont igazán csak az 1978. decemberi határozatot követően vagy még inkább 1980-tól – az új termelői árrendszer bevezetésével – kezdett kialakulni gazdasági fejlődésünk új, markánsabb arculata.

Meggyőződésem szerint mindhárom megközelítés helyes, mert egy folyamat – az extenzív gazdasági fejlődés intenzívvé alakításának – különböző állomásairól van szó. Politikai és gazdaságpolitikai gyakorlatunk tökéletesítésén folyamatosan kell dolgoznunk. Bízunk abban, hogy ez irányú munkánk az elkövetkező esztendőkben is jelentős segítője lesz társadalmi-gazdasági előrehaladásunknak.

Még nem látható tisztán, teljes egészében, hogy megfelel-e jelenlegi gazdálkodásunk az intenzív szakasz követelményeinek, vagy majd csak

* A XXI. közgazdász-vándorgyűlésen, Balatonfüreden 1982. május 10-én elhangzott előadás alapján.

további fejlődés eredményeként, bizonyos idő múlva felel meg neki. A gazdasági fejlődés intenzív útjára való áttérés nem új keletű feladat. Egyes elemeit a gazdaságpolitika már 1956 után megfogalmazta. Annál nehezebb volt viszont az ennek megfelelő gyakorlat kialakítása. A felismerés tulajdonképpen időben megtörtént. Számos tényező már ekkor ráirányította a figyelmet arra, hogy kimerülőben vannak a gazdasági növekedés extenzív forrásai, a belőlük táplálkozó fejlődési lehetőségek, és előbb-utóbb fel kell tárni, meg kell találni a gazdaság fejlesztésének intenzív forrásait. Gazdasági fejlődésünk belső és külső körülményei ekkor még kevéssé kényszerítettek bennünket arra, hogy viszonylag gyorsan új, minőségi követelményeket állítsunk a gazdaság elé.

Az 1968-as gazdasági reform egyebek között már arra a felismerésre épült, hogy további fejlődésünk csak a gazdaság belső tartalékainak intenzívebb feltárására épülhet. A reform sikerét elősegítette, hogy a bevezetését követő időszakban a világgazdaságra általános fellendülés volt jellemző. Ezek az évek világszerte a nagyarányú növekedés esztendei voltak. Ilyen körülmények között úgy tűnt, hogy gyors növekedési ütem mellett is elérhető a kiegyensúlyozott gazdasági fejlődés, és erőteljesebb kényszerítő hatások nélkül is fokozatosan kibontakozhat az intenzív jellegű gazdasági növekedés.

ÚJ HELYZETBEN

Az 1973-ban bekövetkezett világpiaci árrobbanás következményei új helyzetet teremtettek világszerte, így nálunk is. A gazdasági fejlődés új kényszerítő körülményei közepette a nemzetgazdaságok irányítói mindenütt elkezdtek gondolkodni azon, miképpen válaszoljanak ezekre a gyökeres változásokra.

A magyar reagálást – több más országéhoz hasonlóan – egy ideig az jellemezte, hogy a külgazdasági változások jelentőségét, nagyságát és hatását alábecsülte. Következményeit átmenetinek és nem tartósnak tekintettük, a kialakult árakat, főleg az olajárakat mesterkéltnek, konjunkturálisnak tartottuk. Egyidejűleg túlbecsültük alkalmazkodóképességünket, pénzügyi helyzetünket pedig derűlátóbban ítéltük meg a valóságosnál.

Komoly viták folytak arról is, milyen ütemben, milyen mértékben szabad az országot ért veszteségeket áthárítani a gazdálkodó szerveze-

tekre és a lakosságra. Mi a fokozatosság mellett döntöttünk. Azt hiszem, mai szemmel is helyeselhető ez az álláspont, különösen az életszínvonalpolitikai döntések tekintetében. A termelésre, az üzemekre azonban minden bizonnyal gyorsabban, ütemesebben lehetett és kellett volna áthárítani a világpiaci áremelkedéseket, a belőlük származó terheket.

Mindez ma már természetesen csak az események utáni okoskodásnak tűnik, mert akkor, 8–9 évvel ezelőtt nagyon nehéz volt ezekben a kérdésekben jó irányú és helyes elhatározásokra jutni.

A szükséges intézkedések meghozatalát nehezítette az 1972–1974-es években jelentkező politikai bizonytalankodás. Voltak olyan vélemények, hogy a gazdaságirányítás új rendszerének bevezetését követő években gyengítették a társadalom szocialista vonásait, ezért azok erősítésére, egyebek között a nagyüzemek stabilitásának minden áron való védelmére van szükség. Ebben a légkörben, ebben a helyzetben a gazdaságirányítási rendszerünk szellemének megfelelő radikálisabb megoldások keresése, kidolgozása és még inkább azok bevezetése érthetően elég nehéz volt. A kiút keresését éppúgy jellemezték a reform folytatásával kapcsolatos törekvések, mint azok, amelyek a felmerülő problémák egyik okának az 1968-ban bevezetett új gazdasági mechanizmust tekintették, és ezért a megoldást a korábbi időkben már alkalmazott módszerek, felfogások újraélesztésében látták.

Az ilyen körülmények között készült ötödik ötéves terv jó irányokat tűzött ki, helyes követelményeket fogalmazott meg, különösen ami a versenyképesség fokozását, a termékszerkezet javítását, az egyensúlyi helyzet helyreállítását illeti. Nem bizonyult azonban reálisnak a terv azon feltevése, hogy gyors növekedést fenntartva, az életszínvonal emelésével egyidejűleg meg lehet teremteni a külső egyensúlyt. Ez a felfogás azonban ebben az időben nem volt sajátosan magyar jelenség. Más szocialista országokban is hasonló elgondolás érvényesült a középtávú tervekben. Az első olajárrobbanást követően még a tőkésországok egy része is így gondolkodott, a növekedés addig bevált, elfogadott elvei és tapasztalatai alapján tűzte ki gazdasági céljait.

Sajnos nemcsak a tervben jelentkezett az előbb említett hibás felfogás: ez jellemezte a már elfogadott terv végrehajtásával kapcsolatos gyakorlatot is. Az 1976–1977. évi, a tervezettnél lassúbb gazdasági növekedés nem a realitások kellő tudomásulvételére, hanem az előző évek elmaradásának pótlására sarkallta a gazdasági vezetést, avégett, hogy az eredeti középtávú célokat meg tudjuk valósítani. A növekedési ütem gyorsítása

következtében lényegesen megnőtt a gazdaság importigényessége, a termelés növeléséhez szükséges importot azonban az adott struktúrában egyre kevésbé tudtuk exporttal ellentételezni. Ezért erőteljesen fokozódott az importtöbblet hitelekkel történő kiegyenlítése, vagyis nőtt az adósságállomány.

Így érkeztünk el 1978 decemberéhez, amikor a Központi Bizottság a kialakult helyzetet megvitatta, és határozatában fő célként a külgazdasági egyensúly megteremtését tűzte ki, aminek minden más célt alá kell rendelni. A XII. kongresszus határozata ezt a prioritást kiegészítette azzal, hogy az elért életszínvonal megőrzendő, s az életkörülményeket javítani kell.

A hatodik ötéves tervidőszakban e két fő cél egyidejű megvalósítására kell összpontosítania a gazdaságirányító és végrehajtó munkának. Munkánkat azonban úgy kell végezni – miként ezt a kongresszusi határozat leszögezte –, hogy megalapozzuk egy későbbi dinamikusabb fejlődés feltételeit is.

Az utóbbi években az említett két fő követelmény – az egyensúly helyreállítása és az életszínvonal megőrzése – szinte nemzetközi érvényűvé vált. Általános vonásává, gazdasági prograjmává vált a szocialista, de a legfejlettebb tőkés országok gazdaságpolitikájának is. Országok egész sorában hoztak a mienkéihez hasonló intézkedéseket, amelyeket az import mérséklése, az export ösztönzése, a belföldi felhasználás visszafogása jellemez.

A tőkés országokban a bruttó nemzeti termék évi növekedése az 1968–1973 közötti 4,8%-ról az utóbbi években 1–2%-ra mérséklődött. A lakosság fogyasztása az első olajárrobbanás idején stagnált, az 1979–1980. évi második olajárrobbanás után pedig radikálisan csökkent. Például 1980–1981-ben az egy főre jutó fogyasztás Hollandiában 6%-kal, az Egyesült Államokban és Svédországban 3%-kal visszaesett. A beruházások aránya a bruttó nemzeti termék felhasználásában az NSZK-ban 26-ról 21, Ausztriában 30-ról 25, Dániában 25-ről 18, Görögországban 28-ról 21%-ra csökkent, hazánkban pedig 35%-ról 27%-ra mérséklődött.

A gazdasági növekedés a KGST-országokban is mérséklődött. Az 1976–1980 között évekre szóló középtávú tervek céljai nemcsak nálunk, hanem a többi KGST-országban sem teljesültek maradéktalanul. Az 1981–1985 közötti időszakra szóló elgondolások már a korábbiaknál is mérsékeltebb növekedési előirányzatokat tartalmaznak. 1981-ben például

a nemzeti jövedelem Csehszlovákiában az előző évi szinten maradt, Romániában 2%-kal, Bulgáriában és a Szovjetunióban 3%-kal, az NDK-ban 5%-kal nőtt a korábban jellemző 6–7%-os évi növekedéssel szemben.

HÁROM ÉV MÚLTÁN

Több mint három esztendő telt el a Központi Bizottság 1978. decemberi határozata óta. Jogos tehát az igény, hogy összegezzük, milyenek is ennek az új fejlődési pályának a tapasztalatai, eredményei, mindenekelőtt a két fő cél teljesítése szempontjából.

A gazdaság fejlődése azt mutatja, hogy népgazdaságunk a határozatban megjelölt célok, prioritások irányában halad, bár a növekedés üteme a tervezettnél valamivel nagyobb mértékben lassult. 1979 és 1981 között évi átlagban egy százalékkal nőtt a nemzeti jövedelem termelése, és – egyensúlyjavítási feladatainkkal összhangban – évi 2,4 százalékkal lett kisebb a nemzeti jövedelem belföldi felhasználása.

A belső felhasználás – az életszínvonal védelmével kapcsolatos törekvésünkkel összefüggésben – differenciáltan csökkent. Elsősorban a beruházások aránya mérséklődött. Ezen belül a lakosság életkörülményeit befolyásoló infrastrukturális beruházások visszafogása kisebb volt, mint a termelő beruházásoké. A lakosság fogyasztása – bár szerény mértékben – valamelyest növekedett is.

Az életszínvonalról elmondható, hogy lényegében teljesítettük a magunk elé tűzött célt. Az egy főre jutó reáljövedelem 1981-ben közel 3%-kal haladta meg az 1978-as szintet, a reálbér pedig 2%-kal alatta maradt. Helyesnek és eredményesnek bizonyult az a gyakorlat, hogy a jövedelemszerzés feltételeit kell szigorítani – tehát ugyanazért a pénzért nagyobb teljesítményt kell követelni –, ugyanakkor biztosítani kell a jövedelmek ésszerű felhasználásának, elköltésének feltételeit.

Szociálpolitikánk változatlan eleme, hogy lehetőségeinkkel összhangban javítsuk a legalacsonyabb jövedelmű nyugdíjasok helyzetét, a pályakezdők, a fiatal házasok életkörülményeit, és gondoskodjunk a társadalom segítésére leginkább rászorultakról.

Született néhány olyan közérdekű intézkedés is, amelyeknek hatása a jövedelmekben közvetlenül ugyan nem tükröződik, de javítja a társadalom közérzetét. Ilyenek például az ötnapos munkahétre történt átállás, a szabadságolási rend korszerűsítése, a katonai szolgálati idő mér-

séklése. Pozitív módon hat a közérzetre az is, hogy a szervezeti, intézményi rendszer átalakításában törekszünk az olcsóbb, létszámtakarékos megoldásokra.

Eddigi tapasztalataink alapján elmondható, hogy a szocialista kisvállalkozások kibontakozása a munkával szerzett jövedelem növekedése mellett egyre inkább hozzájárul az áruk és szolgáltatások kínálatának bővítéséhez, színvonalának emeléséhez.

Az említett három év alatt az export mennyisége 16,5%-kal nőtt, ezen belül a nem rubelviszonylatú kiviteleké 20%-kal. Ez nem kis teljesítmény, ha figyelembe vesszük, hogy a tőkés piacokon tartós a recesszió, az exportértékesítés nemcsak gazdasági, hanem politikai okok miatt is lényegesen megnehezült. Eredménynek tekinthetjük azt is, hogy növelni tudtuk exportárainkat. A nem rubelviszonylatú exportárak 16%-kal emelkedtek, így az export értéke folyó áron 40%-kal volt több 1981-ben, mint 1978-ban.

Komoly eredmény, hogy csökkent népgazdaságunk importigényessége. Három év alatt a hozzáadott érték 5,5%-os növekedése mellett az import 4,3%-kal, ezen belül a nem rubelviszonylatú import 8,8%-kal csökkent. (1976–1978 között a GDP 16%-os növekedéséhez 27%-os importnövekmény tartozott.)

Lényeges változás az is, hogy 1,4%-kal csökkent az ipar anyagigényessége; ez csaknem 10 milliárd forintos megtakarítást jelent. Talán még ennél is jelentősebb eredmény az, hogy míg 1973–1979 között az energiafelhasználás évente 3,5%-kal nőtt, addig 1980–1981-ben 1%-kal csökkent. Az energiagazdálkodási és racionalizálási intézkedések hatására kőolajimportunk az 1978. évi 10 millió tonnáról 1981-ben 7,8 millió tonnára csökkent, az idén pedig a múlt évinél is kisebb olajfelhasználással számolunk.

Az ipari munka termelékenységének jelentős növekedését bizonyítja, hogy napjainkban mintegy 100 000 fővel kevesebben dolgoznak az iparban, mint három esztendővel ezelőtt. Viszont egyes kapacitások piaci és egyéb okok miatti kihasználatlansága következtében romlott az eszközhatékonyság, különösen a kőolajiparban és a kohászatban.

A külkereskedelmi forgalomban gyakorlatilag egyensúlyi helyzetet sikerült teremteni. Ezen belül azonban a legfejlettebb tőkés országokkal lebonyolított forgalomban még mindig jelentős az importtöbblet. Ez azt mutatja, hogy versenyképességünk a legigényesebb piacokon még nem kielégítő.

Ez évben a nem rubelviszonylatú külkereskedelemben már jelentősebb aktívumot kell elérni. Erre annál is inkább szükség van, mivel néhány nem várt esemény pénzügyi helyzetünket megnehezítette. Ezek között említhető, hogy a korábban felvett nagy összegű hitelek törlesztése ezekben az években esedékes, rekordmagasságokra szöktek fel a nemzetközi kamatlábak, már hónapok óta tart az amerikaiak által provokált hitelblokád.

Az elmúlt 3 év eredményeit a korábbinál nehezebb külső körülmények között sikerült elérni. A tőkés piacokon az elhúzódó válság hatására felerősödött a protekcionizmus. Különféle – politikai indíttatású gazdasági szankciók rontották és rontják a kelet–nyugati kapcsolatokat. Az elmúlt három év alatt a szocialista országokban is felerősödtek az egyensúlyi, ellátási gondok. Nem javult megfelelően a kölcsönös szállítások pontossága és fegyelme sem, és az ebből adódó kiesést gyakran tőkés importból kell pótolni. Mindez azzal is jár, hogy egymás problémái megoldásának segítése ma sokkal nehezebb, mint korábban. Ilyen körülmények között még inkább becsülnünk kell elért eredményeinket, amelyeket külföldön is nagyra értékelnek.

ÜTEM ÉS EGYENSÚLY

A magyar gazdaság 1978 óta egyre inkább az új növekedési pályán fejlődik, de az egyensúlyhiány okait még nem sikerült maradéktalanul felszámolni. Egységnyi nemzeti jövedelemre még mindig sok eszközt, munkát, importot fordítunk. Ilyen körülmények között a növekedés differenciálatlan felgyorsítása rontaná a gazdaság külső egyensúlyát, és nem tenné lehetővé az életszínvonal megőrzését.

Gazdaságpolitikai gyakorlatunk a lassú növekedést sohasem célnak, hanem következménynek tekintette. A régi struktúrában nem lenne művészet magas növekedési dinamikát elérni, de ez csak az egyensúlygondok fokozódásához vezetne. A feladat az, hogy új, a világpiacon is versenyképes áruszerkezetben érjünk el a jelenleginél nagyobb dinamikát.

A lendületesebb növekedés igénye felvetődik közgazdasági vitákon és a szaksajtóban. Az igény jogosságát, az azt felvetők jó szándékát nem lehet vitatni. Látni kell azonban, hogy a növekedés üteme nem egyszerűen elhatározás kérdése. Különösen azért nem, mert a gazdaságban különféle okoknál fogva csak korlátozott mértékben állnak rendelkezésre

versenyképes exportkapacitások, amelyeknek jobb kihasználásával gyorsítani lehet a növekedést. Jelenleg azonban még az iparvállalatoknak csaknem egyharmada – a nemzetközi feltételekhez viszonyítva – nem versenyképes, és vannak olyan kapacitások is (például az olajfinomításban), amelyeket piaci problémák miatt nem lehet kihasználni. Iparunk növekedési üteme tehát a hatékonysági, versenyképességi, beszerzési és értékesítési lehetőségeknek egyaránt függvénye.

A mezőgazdaságban a gondok más természetűek. Itt nem a termelés növekedési üteme okoz gondot. A magyar mezőgazdaság hozamait illetően világszínvonalon áll. Ráfordításai viszont jóval magasabbak, mint a nemzetközi élvonalé. A mezőgazdaságnak ezért a jelenlegi ráfordítások mellett lényegesen nagyobb hozamokat kell biztosítani, vagy a termelési költségek mérséklésével kell nagyobb nyereséget, jövedelmezőséget elérnie.

Nyugodtan kijelenthetjük, hogy a versenyképes exporttermelés növelésének nincsenek korlátai. A gazdasági növekedés gyorsítása alapvetően éppen a gazdaságos kivitel bővítésétől függ. A növekedés olyan mértékben gyorsulhat, amilyen mértékben bővíteni tudjuk exportpiacainkat.

Kétségtelen, hogy jelenlegi helyzetünk nem kis gondja a beruházási lehetőségek csökkenése, a korábbinál kisebb felhalmozási ráta. A jövőbeli gyorsabb fejlődés megalapozása minden bizonnyal a jelenleginél nagyobb felhalmozást igényelne, erre azonban ma nincs lehetőség. Ezért is igen fontos, hogy beruházási eszközeinket ott és úgy használjuk fel, ahol viszonylag kevés ráfordítással tudjuk serkenteni az egész termelési folyamatot.

Arra is szükség van az új fejlődési pályán történő előrehaladásunkhoz, hogy erősítsük gazdaságunk minden olyan stabilizáló elemét, amelyekre támaszkodva fokozatosan felszámolható az egyes ágazatokban még meglevő viszonylagos elmaradottságunk.

NYITOTT GAZDASÁG

A jelenlegi fejlődési pályával kapcsolatban gyakran felvetődik a kérdés: nem függünk-e túlzottan a világgazdaságtól? A kérdésre a válasz egyszerű: rá vagyunk utalva a világgazdasági kapcsolatok fejlesztésére. Országunk helyzetéből és adottságaiból következik gazdaságunk nyitott-

sága, szoros kapcsolata mindenekelőtt a KGST országaival, de a világgazdaság többi szférájával is. E nyitottságon nem kívánunk, de nem is tudnánk változtatni.

Gazdaságpolitikánk fontos célja, hogy egyre jobb pozíciót vívjunk ki a világgazdasági munkamegosztásban hazánk számára. Az ilyen gazdaságpolitikának minden bizonnyal vannak veszélyei is. Ezekkel szembe kell néznünk. A külgazdasági tényezők belátható időn belül valószínűleg továbbra sem fognak javulni egyik viszonylatban sem. Előrehaladásunkat a tőkés piacok alakulása, a fejlődő országok helyzete és a KGST-országokban jelentkező gondok megoldása egyaránt befolyásolja. Előre nem látható gazdasági körülmények vagy politikai konfliktusok a jövőben is komoly nehézségeket okozhatnak. Ezek ismeretében sebezhetőségünk csökkentésére kell törekednünk. A világgazdasági kihívásra nem lehet más a válasz, mint az, hogy mindjobban igyekszünk megfelelni azoknak a követelményeknek és körülményeknek, amelyek között a világ országai ma élnek és dolgoznak.

Nagyobb biztonságra kell törekednünk pénzügyi szempontból is. Ezt előmozdíthatja, hogy a közelmúltban felvételt nyertünk a Nemzetközi Valuta Alapba. Amikor erre irányuló kérésünket előterjesztettük, világosan leszögeztük: csatlakozásunk előfeltétele, hogy e nemzetközi pénzügyi intézmény nem befolyásolhatja a magyar gazdaságpolitika szuverenitását. Hangsúlyoztuk azt is, hogy Magyarország a Varsói Szerződés és a KGST tagja, s kapcsolatait ezekkel az országokkal a jövőben is erősíteni kívánja. A Nemzetközi Valuta Alap mindennek tudatában és ezek jogosságát elismerve döntött pozitívan felvételünkről.

Tagságunk várhatóan javítani fogja hitelfelvételi lehetőségeinket a tagországok bankjainál. Ha a Világbankba is felvételt nyerünk – ez most van folyamatban –, akkor részt vehetünk olyan pályázatokon is, amelyeket ez az intézmény finanszíroz a világ különböző régióiban. Lehetőség nyílhat arra is, hogy ez a pénzintézmény közvetlenül is hitelt nyújtson számunkra egyes fejlesztési céljaink megvalósításához.

Tudatában kell azonban lennünk, hogy azoknak a gondoknak a megoldásához, amelyekkel a magyar népgazdaságnak szembe kell néznie, ez a két nemzetközi pénzügyi intézmény csak segítséget nyújthat. A feladatok döntő többségét változatlanul nekünk, saját erőfeszítéseinkkel kell megvalósítani.

AZ EMBERI TÉNYEZŐK FONTOSSÁGA

Gazdaságpolitikánk valóra váltásához tehetséges, vállalkozó szellemű emberek kellenek. A politikai szilárdság, a szaktudás, a vezetőkészség és az emberi tisztesség ugyancsak nem nélkülözhető követelmények. Elő kívánjuk segíteni a kádermunka továbbfejlesztését, a pályázati lehetőségek jobb kihasználását, az egyszemélyi felelősség és a kollektív munka követelményeinek eredményesebb összehangolását, együttes érvényesítését. Alapvető érdekünk, hogy az új követelményeknek megfelelni képes dolgozók, vezetők az egész társadalom részéről nagyobb megbecsülést élvezzenek.

Az új növekedési pályával kapcsolatban gyakran felvetődik a társadalom tűrőképességének kérdése is, az, hogy a társadalom miként reagál a változásokra, amelyek kedvezőtlenek is lehetnek. Ezzel kapcsolatban az a meggyőződésem, hogy az elmúlt negyedszázadban kialakult közhangulat értékes politikai tőke, és ez az elmúlt három esztendő alatt sem romlott, sőt inkább erősödött. Ennek köszönhetően közvéleményünk politikai tűrőképessége jó, megérti, elfogadja és támogatja gazdaságpolitikánkat.

Társadalmunk megértésének, tűrőképességének fenntartása, sőt javítása továbbra is állandó feladat. Ebben a gazdaságpolitikának – amelynek meghatározó szerepe van az életszínvonal és az életkörülmények alakításában –, de a politika más területeinek is megvannak a teendői. Ennek tudatában folyik a szocialista demokratizmus fejlesztése, és ezzel összhangban követjük azt a gyakorlatot, hogy átfogóbb gazdaságpolitikai lépéseinket társadalmi vitára bocsátjuk.

Politikai, gazdaságpolitikai irányítási rendszerünk gyakorlata társadalmunkat felelősebbé, a lehetőségekkel reálisan számolni és azokkal élni tudóvá tette. Politikánk 1957 óta mindig bátorította és segítette a jó kezdeményezéseket. Ha ebben a szellemben dolgozunk tovább, ha megőrizzük és tovább erősítjük azt a társadalmi légkört, amelyben a dolgozók alkotókedve és energiája egyre jobban kibontakozhat, akkor sok olyan törekvés, előrevivő cselekvés bontakozhat ki, amely segít gondjaink megoldásában.

Közgazdasági Szemle, 1982. 7–8. sz. (Kissé rövidítve.)

Mit tettünk az egyensúlyért?

A népgazdaság előtt álló feladatok közül a legfontosabb a külgazdasági egyensúly helyreállítása és annak jövőbeni megőrzése.

A gazdasági egyensúlyra vonatkozó adatok általában ismertek, mégis nem árt egy-két fontosabb számot emlékeztetőül felidézni. 1973–1981 között cserearányaink mintegy 20 százalékkal romlottak, s emiatt mintegy 330 milliárd forint árveszteség érte az országot. Ez az összeg több, mint az elmúlt évben megtermelt nemzeti jövedelem fele.

Felszínre kerültek gazdaságunk belső gyengéi, a strukturális feszültségek és a hatékonysági gondok. 1974 óta a belföldi felhasználás minden évben meghaladta a megtermelt nemzeti jövedelmet. Az elmúlt nyolc évben összesen több mint 210 milliárd forinttal. Ennek következményeként gyors ütemben nőtt külföldi eladósodásunk.

Az ötödik ötéves terv ugyan már előtérbe állította az egyensúly helyreállítását, de azt az életszínvonal és a beruházások egyidejű gyors növelése mellett irányozta elő. 1978 végére bebizonyosodott, hogy a gyors növekedési ütem fenntartása csak növekvő eladósodás mellett lehetséges. Ezért került sor 1979-től a gazdaságpolitikai és gazdaságirányítási gyakorlat olyan irányú megváltoztatására, amely középpontba állította az egyensúly – elsősorban a külső egyensúly – javításának követelményét az elért életszínvonal mellett. E koncepcióra épült a hatodik ötéves terv is.

A világgazdasági változásokra tehát a gazdaságpolitika késéssel és csak fokozatosan reagált, nem számított arra, hogy a tőkés világgazdasági válság ilyen mély lesz és így elhúzódik. Túlértékeltük többek között a külső pénzügyi egyensúly megteremtésének lehetőségeit, alkalmazkodóképességünket a változó feltételekhez, továbbá azt a kedvező hatást is, amit a szocialista országokkal folytatott együttműködésünk gyakorolhat egyensúlyi helyzetünkre. Nem mértük fel kellően a tőkés országokból származó korszerű technika beszerzésének nehézségeit sem.

Kevésbé vigasztaló, hogy az 1973–1974. évi energiaár-robbanás, amely felborította a nemzetközi árarányokat, az azt követő világgazdasági válság, amely immár nyolcadik éve tart, a nálunk tőkeerősebb, fejlettebb országokban is súlyos egyensúlyi gondokat okozott. Ezek következményei tartósan és hátrányosan befolyásolják hazánk gazdasági fejlődését.

Az egyensúly helyreállítása és az életszínvonal megőrzése az utóbbi években általános programjává vált a szocialista, sőt számos fejlett tőkés ország gazdaságpolitikájának is. Országok egész sorában hoztak a miénkhez hasonló intézkedéseket, amelyeket az export ösztönzése, az import mérséklése, a belső felhasználás visszafogása jellemez.

HÁROM ÉV MÉRLEGE

Az MSZMP XII. kongresszusa óta eltelt közel 3 év igazolta az egyensúlyt középpontba állító gazdaságpolitikát. A nem rubelelszámolású export 1979–1981. években 20%-kal nőtt, viszont az import 10%-kal csökkent. 1981 végére a külkereskedelmi mérleg lényegében egyensúlyba került, szemben az 1974–1978 közötti időszakkal, amikor az export az importnak átlagosan csak mintegy a 85%-ára nyújtott fedezetet. Az adósságállomány növekedése megállt, sőt 1981 végétől adósságállományunk némileg csökkent is. Tőkés külkereskedelmi mérlegünk lényegében egyensúlyba került.

Az egyensúlyi helyzet javulásában alapvetően a belföldi felhasználás, elsősorban a felhalmozás csökkenésének volt meghatározó szerepe. A nemzeti jövedelem évi 1%-os növekedése mellett a belföldi felhasználás évi átlagban 2,4%-kal mérséklődött.

A szigorodó követelmények hatására – bár még nem a szükséges mértékben – nőtt a termelékenység, javult a termelés és az export szerkezete, csökkent az anyag- és energiaigényesség. Például az energiagazdálkodási intézkedések hatására kőolajimportunk az 1978. évi 10 millió tonnáról 1981-ben 7,8 millió tonnára csökkent, az anyagfelhasználás mérséklődött.

Az elmúlt 3 év eredményei kiállják a nemzetközi összehasonlítás próbáját is. A fejlett tőkés országok többségében a világgazdasági kihívást nagyarányú munkanélküliség, sok helyen kétszámjegyű infláció és a fogyasztás visszaesése kísérte. Noha a kamatterheink is elérték már a 10 évvel korábbi tőkés exportunk teljes éves értékét, e nehéz években mégis

mindig pontosan eleget tettünk fizetési kötelezettségeinknek. Mindezek következtében a magyar népgazdaság nemzetközi megítélése kedvező.

Az elmúlt három év eredményeit a korábbinál is nehezebb külső körülmények között sikerült elérni. Jelentősen megromlott a nemzetközi politikai légkör, s ez átterjedt a nemzetközi gazdasági kapcsolatokra is. Erősödött a protekcionizmus és a diszkrimináció. Megtorpant a világkereskedelem bővülése. A világgazdasági válság súlypontja a nemzetközi pénzügyekre tevődött át. A világ országainak zöme eladósodott. A gazdasági racionalitást meghaladó szintre nőttek a kamatok. A nemzetközi pénzügyi kapcsolatokban bizalmi válság alakult ki. A szocialista országokkal szemben gyakorlatilag hitelembargó érvényesül. Ilyen körülmények között a gazdasági kapcsolatoknak még fenntartása is nagy nehézségekbe ütközik.

A romló külgazdasági feltételek újabb követelményeket támasztanak a gazdaságpolitikával szemben. A fő feladat továbbra is a külső egyensúlyi helyzet javítása, a fizetőképességünk fenntartása. A meglevő adósságállományból adódó adósságszolgálati terhek folyamatos teljesítéséhez – újabb hitelek hiányában – már ebben az évben is jelentős külkereskedelmi aktívumot kell elérni. Ezzel a hatodik ötéves terv csak a tervidőszak végére számolt.

A külgazdasági kapcsolatok elemzéséből, értékeléséből kiindulva a Központi Bizottság 1982. júniusi ülésén arra a következtetésre jutott, hogy a népgazdaság fejlődése a nyolcvanas években is főleg attól függ, mennyire lesz képes az ország alkalmazkodni a nemzetközi körülményekhez és követelményekhez, milyen mértékben bővíthető a kivitel.

Mivel a külgazdasági egyensúly megteremtése és megszilárdítása még hosszú időn át a gazdaságpolitika egyik legfontosabb célja marad, további erőfeszítéseket kell tenni nemzetközi gazdasági pozíciónk stabilizálására, vagyis termeléspolitikánkat alá kell rendelni a külpiaci igényekhez való alkalmazkodás követelményeinek. Fejlesztési eszközeinket mindenekelőtt a versenyképes, tehát jó minőségű, időben szállított termékek gyártásának növelésére kell felhasználni.

INTÉZKEDÉSEINK

A Központi Bizottság határozatai alapján a kormány az 1982. évi gazdasági fejlődést mérlegelve, az egyensúlyjavítás szolgálatában számos intézkedést hozott, amelyeknek egy részét a világgazdasági feltételek

vártnál is kedvezőtlenebb alakulása kényszerítette ki, más részét pedig a hatodik ötéves tervben is rögzített feladatok megvalósítása tette szükségessé.

Annak érdekében, hogy a beruházások a terv keretei között maradjanak, csökkentettük a vállalatok felhalmozási forrásait és szigorítottuk annak felhasználását. Például radikálisan csökkentek az állami támogatások. A most kezdődő beruházások jelentős részére 25 százalékos beruházási illetéket vetettek ki. A fejlesztési alapok 4–6%-át tartalékalapba kellett áthelyezni. Csökkent a beruházási hitel, nőtt a kamatláb, szigorodtak a hitelfelvétel követelményei. Zároltuk az állami beruházások központi tartalékait. A készletgazdálkodásban is jelentős szigorításokat hoztunk.

A társadalmi közös fogyasztás mérséklése, az állami költségvetés helyzetének javítása céljából a költségvetési bevételeket növelő, s a kiadásokat csökkentő intézkedések kerültek bevezetésre. Ezek takarékosabb gazdálkodásra kényszerítik a különböző költségvetési intézményeket, szerveket. Folytatódott az államigazgatási apparátus csökkentése, megkezdődött a kutatóintézetek és különböző háttérintézmények átszervezése. Korlátoztuk az állami és a közületi személygépkocsik használatát. Az említettek 2300 gépkocsival kevesebbet üzemeltetnek, és ez évi 300 millió forintos megtakarítást eredményez.

Az év közepén változott a nyereségadózás módszere, szigorodtak a készletgazdálkodás pénzügyi feltételei. Október 1-i hatállyal a vállalatok és szövetkezetek hitel- és betéti kamatlábát 2%-kal emelik. Ez a vállalatokat és szövetkezeteket a hitelforrások takarékos felhasználására, elsősorban saját meglevő forrásaik mozgósítására, továbbá a megtakarítások növelésére ösztönzi, és a nemzetközi értékítélet közvetítését jelenti.

Sor került a forint konvertibilis valutákhoz viszonyított 7%-os leértékelésére, amely az export ösztönzését és az importgazdálkodás ésszerűsítését szolgálja. Intézkedések történtek az exportáló vállalatok jövedelmezőségének fokozására, az importgazdálkodás szabályozásának szigorítására. E korlátozás az importtermékek szűk körére terjed ki és csak átmeneti időre szól, a nemzetközi gazdasági szervek „játékszabályainak" megfelelően.

Az utóbbi időben növekedett a folyamatos és következetes központi irányítás szerepe és jelentősége a gazdasági egyensúly megteremtését célzó erőfeszítéseinkben. A bonyolult körülmények között is arra törek-

szünk, hogy ezek a központi intézkedések ne korlátozzák a vállalati kezdeményezőkészséget, bár napjainkban csak a valóban hatékonyan exportáló vállalatoknak kedveznek ezek a lépések.

SZERVEZETI VÁLTOZÁSOK

Az irányítás egyszerűbbé, ésszerűbbé és hatékonyabbá tétele érdekében folytatódik az intézményi és vállalatirányítási rendszer korszerűsítése. Így például a közelmúltban került sor az Ipari Minisztérium háttérintézetei egy részének megszüntetésére, illetve összevonására, vagy működési formáinak megváltoztatására. Hasonló intézkedések várhatók más kormányszervek háttérintézményeinél is.

Az elmúlt másfél évben 167 új önálló vállalat jött létre, zömében trösztök és országos nagyvállalatok megszüntetése révén, amelytől azt várjuk, hogy a gazdálkodás rugalmasabbá válik, s az export versenyképesség általában növekszik.

A szocialista kisvállalkozások kibontakozása is egyre inkább hozzájárul az áru és szolgáltatások kínálatának bővítéséhez, színvonalának emeléséhez. Ez év közepéig több mint száz kis- és leányvállalat, illetve kisszövetkezet alakult. Közel 150 új mezőgazdasági, és mintegy 200 ipari és szolgáltató szövetkezeti szakcsoport jött létre. A vállalati gazdasági munkaközösségek száma meghaladja az ötszázat. A magánszemélyek által alapított több mint 1200 gazdasági munkaközösségben közel hatezer fő dolgozik.

Önmagában a vállalati méret nem hatékonysági ismérv, mert akadnak merev, a szükséglethez nem igazodó kisvállalatok és a piaci igényekhez rugalmasan idomuló nagyvállalatok. Az intézményi és a vállalati szervezet korszerűsítése, az új vállalkozási formák a gazdasági reálfolyamatok hatékonyságának javítását szolgálják.

AZ ÉLETSZÍNVONALRÓL

Ma a társadalmi érdeklődés középpontjában, különösen az augusztusi áremelések óta, az a kérdés áll: tartjuk-e a kongresszusi célkitűzést, képesek vagyunk-e megőrizni az életszínvonalat? Nem volna-e jobb bevallani – teszik hozzá –, hogy e célkitűzés tartása nem sikerül, nem sikerülhet. Szeretnék emlékeztetni arra, hogy a XII. kongresszus az 1980 közepére kialakult reálbér megvédését tűzte ki célul, előirányozva egyszer-

smind a hatodik ötéves tervre a reáljövedelmek 6–7%-os, a lakossági fogyasztás 7–9%-os növelését. Mit értünk el e célok valóra váltásában négy év alatt? A fogyasztói árak 1979–1982 között 33–34%-kal, az egy főre jutó nomináljövedelmek pedig 37%-kal növekedtek. A lakosság reáljövedelme tehát csaknem 3%-kal, a fogyasztás pedig 6%-kal nőtt.

Az áremelkedések részbeni vagy teljes ellensúlyozására, a társadalmi juttatások reálértékének megőrzése érdekében számos központi szociálpolitikai intézkedés született. 1979-ben felemeltük az alacsony s régebben megállapított nyugdíjakat és 1981-ben a nyugdíjkiegészítés minimális összegét, valamint a házastársi pótlékot. 1982-ben feloldottuk az öregségi nyugdíj összegének alapját képező korlátozásokat. 1979-ben és 1982-ben a fogyasztói áremelkedéshez kapcsolódó nyugdíjkiegészítésekre került sor. 1979-ben emelkedett a családi pótlék és a gyermekgondozási segély összege. 1980-ban a három- és többgyermekesek családi pótléka ismét emelkedett. 1982-ben kiterjesztettük a gyesre jogosultak körét.

Természetes, hogy az árváltozásokkal, az új intézkedésekkel kapcsolatban van ellenvélemény is az országban. De miért nem tekintjük természetesnek ezt? Hiszen ez az ország 20 esztendőn keresztül hozzászokott, hogy évente 3–4%-kal nő a reálbér, s egy ötéves terv alatt 25–30%-kal a reáljövedelem. Negyedszázada úgy élünk, hogy visszalépni kényszerűségből vagy munkánk kudarcai miatt soha nem kellett. A társadalom számottevő része először tapasztalt olyan helyzetet, hogy megállt a növekedés, s az életszínvonal-politika nehezebb körülmények közepette valósul meg. Érthető, hogy sokan kérdezik, mi az oka ennek? S ezekről az okokról őszintén kell beszélni, hiszen a kérdezőkön is múlik a gondok enyhítése, az okok megoldása.

Továbbra is fontos alapelv: biztosítani a megszerzett jövedelmek árufedezetét. A teljesítmények és a bérek, valamint a jövedelmek és az árualapok összehangoltabb alakítása céljából azonban mérsékelni kellett a bérkiáramlás ütemét és a tervben számítottnál nagyobb központi fogyasztói áremelésre kényszerültünk.

Ha választanunk kell, hogy változatlan áron, de a kínálatot szűkítve – vagy pedig szabályozott áremelésekkel, de a kínálatot megőrizve haladjunk-e, akkor a vezetésnek az utóbbit kell választania.

A fogyasztói áremelés kényszerű lépés, amely része annak az intézkedéssorozatnak, amely a gazdasági egyensúly javítását szolgálja, ami végső soron feltétele az életszínvonal hosszabb távon való megőrzésének. Az életszínvonal megőrzéséhez egyébként a korábbi teljesítményeink

nem elegendőek. Összhangot kell teremteni a munkajövedelmek reálértéke és a teljesítmények között. A jövőben a kereset szabályozásával a korábbiaknál jobban kell őrködni a teljesítmények és a bérek, jövedelmek közötti arányosság felett. Az életszínvonalat nem lehet a teljesítményektől elválasztva garantálni.

Az időnként kényszerből hozott kedvezőtlen intézkedéseket, ezek okait társadalmunk többsége megérti, elfogadja és támogatja a gazdaságpolitika céljait és az ebből fakadó gyakorlatot. Az a feladat, hogy megőrizzük és erősítsük azt a légkört, amelyben a dolgozók alkotókedve, kezdeményezőképessége kibontakozhat és a kiemelkedő teljesítmények megfelelő elismerést kapnak.

AZ 1983. ÉVI TERV KÖRVONALAI

A beszűkült gazdaságpolitikai mozgásteret is figyelembe véve az 1983. évi terv kidolgozása során a következő főbb követelmények körvonalazódnak: a fizetési kötelezettségek maradéktalan teljesítése, a külgazdasági egyensúly javításának gyorsítása, az adósságállomány csökkentésének megkezdése; a hatékonysági követelmények növelése, főként a ráfordítások csökkentése révén, a belföldi felhasználás további mérséklése.

A külgazdasági egyensúly javítása még hosszú ideig a gazdaságpolitika kiemelt feladata marad. A Központi Bizottság 1982. júniusi határozata kiemelte, hogy tartós eredményt csak a gazdasági fejlődés minőségi tényezőkön alapuló kibontakoztatása hozhat. Kapcsolatainkat mindhárom irányban bővíteni kívánjuk, de külgazdasági stratégiánkban a KGST integráció fejlesztését tartjuk továbbra is meghatározónak.

Meggyőződésünk, hogy a bevált gazdaságpolitika folytatható, ha a népgazdaság alkalmazkodóképessége, hatékonysága javul, külgazdasági aktivitása és eredményessége növekszik. Ennek feltétele, hogy a gazdaságirányítási rendszert, annak minden elemét fejlesszük, illetve időben megtegyük a szükséges – esetenként még a kellemetlen – intézkedéseket is. Ez esetben a hatodik ötéves terv két fő követelménye a nehezebb körülmények ellenére is teljesülhet.

Figyelő, 1982. szeptember 16.

Jobb, szervezettebb munkával védjük meg eredményeinket!

Magyarország napjainkban – a nehezedő körülmények közepette is – összességében előrehalad, fejlődik, újabb és újabb sikereket ér el. Hangsúlyozni kell azonban, hogy a korábbiaknál jóval nehezebb körülmények között és jóval nagyobb erőfeszítések árán. Az országban a feltételek, a körülmények nehezedése és változása ellenére is a bizalom, a nyugalom, a megértés az uralkodó. Közéletünkben jól érzékelhető a párt politikája iránti bizalom, és természetes a bizalom a párt részéről is az emberek, a tömegek iránt, akikkel ezeket a nehézségeket együtt kell legyőznünk. Ez azt jelenti, hogy minden új feladat előtt, minden nap megegyezésre, megértésre kell jutnia a kormánynak és a tömegeknek, a pártnak és a párt által vezetetteknek, mert megértés, egyetértés nélkül a gondok nehezen küzdhetők le.

A jelen periódus sajátos vonása, hogy több zavaró, nyugtalanságra utaló hangulati elem van belpolitikai életünkben, mint az elmúlt húsz esztendőben. Felerősödött az aggodalom, hogy képes-e az ország tartani eredményeit, vagy visszaesésekkel kell számolnunk. Annak a tömeges kívánságnak a teljesülése, hogy csak rosszabb ne legyen, mintha jobban veszélybe került volna, mint negyedszázada bármikor.

A PROBLÉMÁK KÜLSŐ OKAI

E nyugtalanító hangulati elemek okait érdemes röviden áttekinteni. Ezek nagy része mindenképpen a külvilágból, hazánk határain túlról, a nemzetközi életből táplálkozik. Ma kendőzetlenül írnak és szólnak arról korunk legnagyobb gondolkodói is, hogy 50 éve nem élt át a világ ilyen krízist, mint amelyben jelenleg vagyunk. Az emberek naponta hallanak a munkanélküliség növekedéséről, a kényszerű munkaidő-rövidü-

lésekről, az inflációról, a leggazdagabb országok költségvetéseiben is jelentkező hatalmas deficitekről, bankok és vállalatok csődbe meneteléről, országok fizetésképtelenné válásáról, bankhitel- és adósság-átütemezésekről, kormánybukások sorozatáról, kipróbált kormánykoalíciók összeroppanásáról, szociális vívmányok megnyirbálásáról s olyan, a szakszervezetek és az állami szervek, kormányok közötti kompromisszumokról, amelyekről eddig nemigen lehetett olvasni.

A világméretű válság természetesen hat a szocialista világra is. A baráti szocialista országokban is hallunk eladósodási folyamatról, ellátási nehézségekről, az előrehaladás ütemének mérsékléséről. Egyszóval az a bizonyos aranykor, amelyben volt alkalmunk élni a hatvanas évtized elejétől a hetvenes évtized közepéig, úgy tűnik, a szocialista országok közösségében is eltűnt. Mindemellett országaink kölcsönösen előnyös együttműködése változatlanul fennáll és fejlődik, s enélkül, izoláltan, az egymásra való támaszkodás nélkül a nehézségeket csak sokkal nagyobb árat fizetve vészelhetnénk át.

Nemcsak a gazdaságban látnak nyugtalanító jeleket az emberek, hanem a politikai élet egyéb szféráiban is. Élethalálharc folyik nemzetközileg a fegyverkezés megállítása, a leszerelés kérdéseiben arról, hogy milyen irányzatok váljanak uralkodóvá, az enyhülés vagy a feszültség. Egyre gyakoribbak a lokális háborúk. Izgatják az embereket az olyan hírek, mint amilyeneket naponta hallanak és látnak a televízióban. És nemcsak a hírek nyugtalanítók, amelyek naponta eljutnak hozzánk, hanem ilyen helyzetekben érthetően felerősödik a nyugtalanságot szítók hangja és tevékenysége is, akik már hosszú évek óta arra vártak, hogy lesz még ennek a rendszernek is – ahogy mondják – rossz lapjárása.

BIZALOM ÉS ELISMERTSÉG A PÁRT POLITIKÁJA IRÁNT

Hangosabbak ilyenkor azok is, akik eddig lapítottak és kivártak, sértődöttek vagy „mellőzöttnek" érzik magukat. Ezek megfeledkeznek arról, hogy nálunk a nyugtalanító hangulati elemek azzal vannak összefüggésben, hogy a nagy tömegek nálunk továbbra is békésen és szorgalmasan szeretnének dolgozni, ugyanazokért a célokért, amelyeket 25 évvel ezelőtt magunk elé tűztünk. Ez a nép dolgozni és boldogulni akar. Ez a legfőbb kívánsága! Ha ehhez a munkához kérik az emberek, hogy te-

remtsük meg a feltételeket, ezt a vezetésnek, a pártnak, a kormánynak olyan igényként kell felfognia, amelyeknek teljesítése a vezetés kötelessége.

Az emberek változatlanul bíznak pártunk 25 éve bizonyított tisztességében, becsületességében, és ennek a pártnak útmutatása alapján szeretnének túljutni azokon a gondokon is, amelyek közepette jelenleg élünk és dolgozunk. A magyar belpolitika sajátossága, hogy az emberek nem más politikát akarnak, hanem a meglevőt féltik. Úgy akarnak előbbrejutni, hogy a kipróbált politika nyomvonalán szeretnének haladni a jövőben is. És ha bírálnak, akkor ezért bírálnak. És itt találkoznak a vélemények a Központi Bizottság meggyőződésével is, hogy a gondokat pártunk kipróbált politikájának e viszonyokra való alkalmazásával kell megoldanunk.

A Központi Bizottság eltökélt szándéka, hogy a számunkra kedvezőtlenül változó világgazdasági körülmények között is folytatja az 1978 decemberében elfogadott és a XII. kongresszus által megerősített gazdaságpolitikát. E politika folytatásához feljogosítanak bennünket azok az eredmények, amelyeket az elmúlt négy év alatt e politika megvalósításában, fő célkitűzéseink – az ország külső pénzügyi egyensúlyi helyzetének a javítása, s az elért életszínvonal védelme – érdekében elértünk.

Sikerült lassítanunk, majd megállítanunk külföldi eladósodásunk folyamatát; adósságállományunk nem nőtt, sőt megállt és 1981 végétől valamelyest csökkent is. Tőkés külkereskedelmi mérlegünk 1981 óta lényegében egyensúlyba került. Szocialista partnereinkkel korrektek vagyunk, államközi szerződéseinket, a szerződéseinkben vállalt kötelezettségeinket hiánytalanul teljesítettük az elmúlt évek alatt. Nyugodtan szólhatunk arról, hogy az 1982-es év kilátásai sem rosszak; minden ellenünk ható negatív tényező ellenére ez évben is el fogjuk érni legfőbb célkitűzéseinket.

Megőriztük országunk fizetőképességét és hitelezőink bizalmát. Ma nagyon kevés ország mondhatja ezt el. Magyarország ezek közé az országok közé tartozik. Fizetési kötelezettségeinknek eddig mindig és pontosan eleget tettünk. Pedig ezekben az években csak a kamatterheink elérték a tíz évvel ezelőtt a tőkés országokba irányuló exportunk egy évi dollárértékét. Ez évben tagjai lettünk a Nemzetközi Valuta Alapnak és a Világbanknak. Mindkét szervezethez az alapszabálynak megfelelő tőkerészesedést befizettük, és szeretnénk kötelezettségeinknek és jogainknak megfelelően élni az alapszabály adta lehetőségekkel. Reméljük, hogy

tagságunkból eredő jogainkat e szervek vezető testületei is tiszteletben fogják tartani.

Csökkentettük a gazdaság működésének költségeit. Az 1978-at meghaladó nemzeti jövedelemhez, növekvő ipari és mezőgazdasági termeléshez és az ehhez szükséges szállítási teljesítményekhez 20%-kal kevesebb olajat és olajterméket használunk fel.

Az ipari termelés növekedését a foglalkoztatottak több mint százezer fős csökkenése mellett értük el, és mérséklődött az anyagfelhasználás is. Az összes energiafelhasználás abszolút mértékben is csökkent az elmúlt három év alatt. Ha nem is a kívánt ütemben, de javult a termékszerkezet, a versenyképesség. Három év alatt 20%-kal nőtt a nem rubelelszámolású exportunk összehasonlítható árakon. A népgazdaság importja ugyanakkor csaknem 10%-kal csökkent, szemben az előző évekkel, amikor általában az import növekedése volt a jellemző akár a nemzeti jövedelemhez, akár az ipari termeléshez viszonyítva.

Az állami költségvetés terheinek csökkentését segítették az olyan intézkedések, mint a társadalmi közkiadások relatív mérséklése. Amíg a negyedik ötéves tervben a társadalmi közkiadások évente 11,3%-kal, az ötödik ötéves tervben 9,3%-kal emelkedtek, és a hatodik ötéves tervben is 7,7%-os folyóáras növekedéssel számoltunk, addig az utolsó két évben reálértékben alig nőttek e kiadások, miközben évente több ezer óvodai, bölcsődei helyet építettünk, új iskolai tantermeket, kórházi ágyakat adtunk át.

Folytatódott az államigazgatási apparátus csökkentése is. Az elmúlt két év alatt a minisztériumok és háttérintézményeik létszáma több mint háromezerrel csökkent. Az Ipari Minisztérium létrehozásával például 600, háttérintézményei átszervezésével együtt 1200 fővel csökkent a létszám. A Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium területirányító apparátusának racionalizálása – amely jelenleg van napirenden – várhatóan 700 fővel csökkenti a létszámot.

Elkezdődött a minisztériumok belső szervezeti felépítésének tökéletesítése. A Belkereskedelmi és az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztériumban a főosztályok számát a felére csökkentették.

1982 közepéig 26 korábbi vállalati szervezet, köztük 10 tröszt és négy nagyvállalat szűnt meg. Százhatvanhét új vállalat alakult, illetve önállósodott.

Megindult a kutatóintézetek szervezeti korszerűsítésének folyamata, ahol a fő cél nem a létszámcsökkentés, hanem a kutatásra szánt anyagi

összegek célirányosabb és hatékonyabb felhasználása, a kutatóintézetek érdekeltségének további javítása.

Mindezen intézkedések célja természetesen elsősorban nem a létszámtakarékosság. Ennél mélyebb értelmük van. Szerettük volna elérni – és erre minden reményünk megvan –, hogy az intézmények tevékenysége eredményesebb legyen, mint a múltban volt.

Lényegesen csökkentettük az olyan jellegű kiadásokat, mint az állami és közületi személygépkocsik költsége. Ma mintegy 2300 darabbal kevesebb személygépkocsit tarthatnak az intézmények, a minisztériumok és az irányító apparátusok, mint három évvel ezelőtt. Egy szűk vezetői körön kívül megszüntettük a nyugati valutáért beszerezhető kocsik használatát. Ezzel évente mintegy 300 millió forintot takarítunk meg. Ugyanakkor érdekeltté tettük az érintetteket a saját gépkocsi hivatali célú használatára. E téren azonban sok a visszaélés, ezért jelenleg előkészítés alatt áll a szinte fizetéskiegészítéssé nőtt gépkocsiátalány és a kilométerpénzek gyakorlatának felülvizsgálata és rendezése, a teljesítmény nélküli kifizetések felszámolása.

Néhány szót szeretnék szólni azokról az intézkedésekről is, amelyeket a közelmúltban hoztunk, vagy amelyek most vannak bevezetés alatt. Természetüket tekintve ezek is kiadásaink és bevételeink, termelésünk és fogyasztásunk összhangba hozását szolgálják. Tekintettel a világgazdaság és a tőkés piacok helyzetére, egyensúlyi helyzetünk javítása érdekében a forintot a konvertibilis valutákhoz viszonyítva 7%-kal leértékeltük. Ez az intézkedés drágítja az importot és ösztönzi az exporttevékenységet. Az a meggyőződésünk, hogy gazdaságpolitikai céljaink elérését a maga módján ez az intézkedés segíteni fogja és árfolyampolitikánk a jövőben a változó körülményekhez fog igazodni.

Egyensúlyi helyzetünk javítása miatt mérsékelnünk kellett és kell a nemzeti jövedelem belső felhasználását. Tovább kell növelni az állam részesedését a tiszta jövedelemből, a megtermelt javak nagyobb részét kell átcsoportosítani a fizetési mérleg javítására. A nemzeti jövedelem belső felhasználásánál más megközelítést tartunk helyesnek a felhalmozás és mást a fogyasztás vonatkozásában. A felhalmozás körében csökkentenünk kell az állami és vállalati beruházásokat, ügyelve arra, hogy a rendelkezésre álló eszközöket a termelés, a piaci munka versenyképessége szempontjából a legfontosabb teendőkre összpontosítsuk.

Csökkentettük a vállalatok felhalmozási forrásait és megszigorítottuk a felhalmozási források felhasználását. Csökkentenünk kellett a beruhá-

zási hitellehetőségeket, és meg kellett növelni ezek kamatterheit. A legutóbbi kamatlábemelés, amelyről a sajtóban olvashattunk, önmagában hatmilliárd forinttal növeli a vállalatok terheit és növeli a költségvetés bevételeit.

A készletgazdálkodásban is további pénzügyi szigorításokat kellett végrehajtanunk. Egy sor programot indítottunk el, amelyek célja az anyag- és energiatakarékosság, a hulladékok és másod nyersanyagok hasznosítása.

A fogyasztás tekintetében – mint hangsúlyoztam – más irányú megközelítéssel élünk. Szigorúbb követelményeket érvényesítünk a közösségi fogyasztásnál, míg a lakossági fogyasztás körében az életszínvonal-politikánkkal megegyező, azt szolgáló intézkedéseket tehetünk csak.

Tovább mérsékeljük a társadalmi közös fogyasztást, takarékosabb gazdálkodásra kényszerítjük a költségvetési intézményeket. Itt, ha kell, további strukturális reformokra, szervezeti korszerűsítésekre kerül sor.

Fejlesztjük a bérszabályozást, a jövő évben bevezetjük egy korszerűsített formáját, amelynek középpontjában a teljesítményekre való ösztönzés javítása és általában a létszámtakarékos megoldások állnak.

Ha a vázlatosan felsorolt megtakarításokat a romló és változó körülményekhez, azoknak a dinamikájához viszonyítjuk, akkor azt is meg kell mondanunk, hogy az állami összkiadásokat, az állam költségeit mérséklő intézkedések nem tudják pótolni azokat a veszteségeket, amelyek rövid idő alatt és gyorsan értek bennünket a világgazdasági helyzet romlása miatt.

AZ ÉLETSZÍNVONAL

Az életszínvonal védelméről, ennek a fő célkitűzésnek a teljesítéséről is legyen szabad szólni néhány szót. Ma a társadalmi érdeklődés középpontjában – különösen az augusztusi áremelések óta – ez a kérdés áll: tartjuk-e és egyáltalán tudjuk-e tartani a kongresszusi célokat, képesek vagyunk-e megőrizni az életszínvonalat? Nem volna-e jobb bevallani – mondják –, hogy ennek a célkitűzésnek a tartása nem sikerül, nem sikerülhet? Szeretném a tisztelt jelenlevőket emlékeztetni arra az elhatározásra, amely e tekintetben a XII. kongresszuson alakult ki. A XII. kongresszus az 1980 közepére kialakult reálbér megvédését tűzte ki célul és a hatodik ötéves tervben előirányozta a reáljövedelmek 6–7%-os és a lakossági fogyasztás 7–9%-os növelését.

Mit értünk el az elmúlt négy év alatt e célok valóra váltásában? A fogyasztói árak 1979–1982 között 33–34%-kal emelkedtek, az egy főre jutó nominál jövedelem pedig 37%-kal növekedett. A lakosság reáljövedelme tehát közel 3%-kal, a lakosság fogyasztása 6%-kal nőtt. Ezekben az években pedig az országok egy jelentékeny csoportja nem volt képes a lakossági fogyasztást növelni, számottevő részük pedig még tartani sem. Nálunk a lakossági fogyasztás növekedésének olyan jelei vannak, mint az, hogy a kereskedelem e nehéz évek átlagában is eladott több mint százezer személygépkocsit és 300 ezer televíziót, amelynek 20%-a színes készülék; a takarékbetét-állomány 1978 decembertől, kamatokkal együtt, várhatóan 50 milliárd forinttal nő ez év végéig, évi átlagban megépítettünk 82–83 ezer lakást, 1100–1200 általános iskolai osztálytermet, 3000 bölcsődei és 13 000 óvodai férőhelyet, 2000 gyógyintézeti ágyat létesítettünk. A külföldre utazó magyarok száma ezekben a nehéz esztendőkben is eléri az 5–5,5 milliót. Gondoljunk csak arra, hogy tízmilliós ország vagyunk, ahol tehát a felnőtt lakosság túlnyomó többsége évente külföldre utazik. Nem csökkent, hanem nőtt az egy főre jutó hús-, tej- és egy sor más értékes termék fogyasztása.

Ezek tények. Mégis, milyen a társadalom közérzete? A társadalom közérzete nyilván más. Az életszínvonal megőrzése ugyanis társadalmi méretekben értendő és társadalmi átlagban mérhető is. Egész biztos, hogy van a társadalomnak egy része, feltehetően harmada, ahol csökkent az életszínvonal. Van egy másik rész – bár nehéz ezt így harmadolni –, ahol valószínűleg stagnált az életszínvonal, és van egy olyan része is, ahol az életszínvonal emelkedett. Az életszínvonal változása összefügg a családi körülmények módosulásával, új keresők belépésével vagy kiesésével, a túlmunka lehetőségével és egy sor más tényezővel is.

Ma elsőrendű politikai kérdés az ország fizetőképességének megőrzése. Ennek alá kell rendelnünk sok mindent, ami rajtunk, magyarokon, itt, az országon belül múlik. A tét sokkal nagyobb annál, mint hogy 1–2%-os életszínvonal-különbséggel vagyunk-e képesek az elért eredményeket védeni. A tét a fizetőképesség megőrzése vagy ennek hiánya, ami nem 1–2%-os, hanem ennél nagyságrendileg nagyobb termelés- és életszínvonal-visszaesést idézhet elő az országban.

Hadd említsek egyetlen példát, amely legutóbb eléggé nagy visszhangot kavart – és joggal – az országban. Amikor két hétig egy gyár tőkés importanyaghiány miatt nem volt képes mosószert gyártani, máris kialakult a közismert helyzet. Képzeljük el, ha fizetésképtelenség miatt az

ország széles tőkésimport-skálája kerülne csak két hétig vagy akár egy hónapig ilyen helyzetbe. A példa azt jelzi, hogy sokkal nagyobb kérdéseknek a megoldásához kell a napi lépéseket, a napi politikai lépéseket igazítani és megtervezni, mint ahogy az sokszor látszik, és én azt hiszem, hogy erről tudni, hallani a mi közvéleményünknek természetesen szükséges, máskülönben nehezen tudja a saját és az ország helyzetét is megítélni. Valljuk azt, hogy egy felelős párt, egy pártvezetés, egy kormány nem nézhetné tétlenül, ha ilyen életveszélyes, beláthatatlan következményekkel járó irányba haladna az ország. Az a kötelessége, hogy a kisebbik rosszat választva megelőzze és elkerülje a nagyobb bajt politikai célkitűzéseink megvalósítása során.

Sokat emlegették, sokat mondogatták az augusztusi áremeléseknél, hogy miért kellett olyan cikkek árához hozzányúlnunk, mint a kávé, a kakaó, a távolsági viteldíjak és a többi. Mindez érthető, de hadd tegyem hozzá, hogy például Magyarország csak kávéra, kakaóra, déligyümölcsre évente több mint százmillió dollárt ad ki. Százmillió dollárért a mai viszonyok között el kell adni 6–700 ezer tonna búzát.

Természetes, hogy az árváltozásokkal, az új intézkedésekkel kapcsolatban van ellenvélemény is az országban, de hát ez magától értetődő. Ez az ország húsz éven keresztül ahhoz szokott, hogy évente 3–4%-kal nőtt a reálbér, s egy ötéves terv alatt 25–30%-kal a reáljövedelem. Negyedszázada úgy élünk, hogy visszalépni kényszerűségből vagy munkánk kudarcai miatt soha nem kellett. Ez alatt az idő alatt vált a társadalom nagy része felnőtté, amely először tapasztal olyan helyzetet, hogy megáll egy növekedés, s az életszínvonal-politika nehezebb körülmények között valósul meg. Érthető, hogy egy sor emberben felvetődik, mi az oka ennek. És ezekről az okokról őszintén kell beszélni, hiszen a kérdezőkön múlik a gondok enyhítése.

Életszínvonal-politikánk fontos elemévé kell tennünk a teljesítményekkel arányos díjazást, úgy, hogy a jobb teljesítményeket jobban honoráljuk, mint eddig. Tehát a munka szerinti elosztást – amelyet nagyon jól megtanultunk, de kevésbé tudunk alkalmazni – a jövőben tökéletesebbé kell tenni. A másik alapelv, hogy ilyen körülmények között sem szabad szűkíteni az árukínálatot. Ha az ország vezetésének a között kell választani, hogy változatlan áron, de a kínálatot szűkítve vagy pedig szabályozott áremelésekkel, de a kínálatot megőrizve haladjunk, akkor a vezetésnek az utóbbit kell választani. Már rég túl van a világ azon, hogy az

ár- és bérstopokkal jelentős eredményeket érne el. Magyarországon eddig a kiegyensúlyozott áruellátást sikerült megőriznünk.

Életszínvonal-politikánknak az is fontos eleme, hogy a belföldi ellátást az export elé helyezzük. Miközben egyik fő célkitűzésnek a külső egyensúlyi helyzet megteremtését tartjuk, a termékek elosztásakor a belföldi ellátást elsődlegesnek ítéljük és fogjuk ítélni a jövőben is.

A szociálpolitikában változatlanul arra kell törekednünk, hogy a családi jövedelmek lehetőleg közelítsenek egymáshoz. Ennek érdekében a kormánynak bármilyen szerény lehetősége is van, a rendelkezésre álló csekély pénzt az alacsonyabb jövedelműek helyzetének javítására kell fordítania, azoknak adni, ahol erre a legnagyobb szükség van, és ezek változatlanul az alacsony nyugdíjúak, a több gyermekes családok, és azok a szociális támogatásban részesülők, akik máshonnan nem tudnak jövedelemhez jutni.

Utaltam rá, hogy a két követelménynek, a külső egyensúlyi helyzet javításának és az életszínvonal védelmének akarunk eleget tenni. Ezzel a politikával azonban tulajdonképpen nem két fő célkitűzést valósítunk meg, hanem ennél lényegesen többet. Az ország külső pénzügyi helyzetének javítása, az életszínvonal védelme mellett megakadályozunk egy zabolátlan inflációt és megőrizzük a teljes foglalkoztatottságot. Ilyen célok együttes kitűzésére, egyidőben való megvalósítására nálunk sokkal gazdagabb országok sem mertek vállalkozni, hiszen a teljes foglalkoztatottság, illetve az infláció alternatívája minden gazdaságpolitika eldöntetlen kérdése a fejlett tőkés országokban.

A társadalom közérzetét az anyagi intézkedéseken kívül természetesen sok más módon is javíthatjuk. Ezért szorgalmaztuk az ötnapos munkahét bevezetését, és elmondhatjuk, hogy ez társadalmunknak nagy vívmánya. Ezért irányítjuk úgy a másodlagos gazdaságot, hogy növeljék a szolgáltatások színvonalát, az áruk kínálatát. Ezért kell gondoskodnunk arról, hogy az ötnapos munkahétre való áttérés, a szabad szombat-vasárnap ne jelenthessen visszaesést az egészségügyi, kórházi ellátásban, hogy a szakszervezetek tényleg a legalacsonyabb keresetűeknek adják a legolcsóbb üdülési beutalókat, hogy amikor az állampolgár a hatalommal találkozik – tanácsoknál és IKV-nál és bárhol –, akkor ez a találkozás az állampolgár javát szolgálja.

Senkinek nem akarjuk bebizonyítani a lehetetlent; akinek csökkent az életszínvonala, annak nem akarjuk magyarázni, hogy javult. Ezt az iskolát egyszer Magyarországon mi már kijártuk.

A kérdés – úgy vélem – most elsősorban nem az, hogy teljesíteni tudjuk-e a magunk elé tűzött két fő célt, hanem inkább az, hogyan teljesítettük és hogyan teljesítjük ezután. Az biztos, hogy ehhez nagyobb teljesítményekre van szükség. A hatodik ötéves terv nemcsak az egyensúly megteremtését és életszínvonal megtartását rögzíti, hanem előírja azt is, hogy javulnia kell a hatékonyságnak az iparban, mezőgazdaságban. Ha ez a „bevételi oldal" nem teljesülne, akkor előbb-utóbb aláásnánk a „kiadási oldal", a fogyasztás anyagi alapjait is.

Ami a jövőt illeti, meggyőződésünk, hogy jobb, szervezettebb munkával eredményeinket megvédhetjük. Mostanában sokan úgy vélik, hogy nem foglalkozunk eleget a jövővel, a távlatokkal, mert el vagyunk a napi dolgokkal foglalva. Ez igaz, de higgyék el, hogy ma a távlatokkal való foglalkozásban valószínűleg az jelenti a legtöbbet, ha az előttünk álló hónapok gondjait úgy tudjuk megoldani, hogy azután a jövővel is tudjunk megfelelőképpen foglalkozni. Foglalkozunk természetesen a jövő kérdéseivel is. Napirenden van a gazdaságirányítás átfogó továbbfejlesztésének az ügye. A Központi Bizottság elé kerül iparpolitikánk helyzete és annak fejlesztési irányai. Változatlanul folyik az országban a hosszú távú tervezés.

Fontos tudnunk, mit lehet számon kérni ma a vezetéstől, és mit az objektív helyzettől. Ha egy tenger háborog, és rajta 150 ország hajója halad, s ebből 140 adósságterhekkel küszködik, akkor nem azt kell számon kérni, hogy miért háborog a tenger, hanem azt, hogy a vezetés, a kormány a hullámoknak megfelelő szögbe állítja-e a hajóját, hogy ne boruljon fel, hogy lehetőleg át tudja vészelni ezt a vihart, amibe került. A távlatokhoz való viszonyunkat is ennek megfelelően kell értelmezni.

Az elmúlt három év eredményei különösen értékesek, mivel azokat igen kedvezőtlen nemzetközi körülmények között értük el. Mindezen ellenható tényezők ellenére sikerült elérni a már vázolt eredményeket.

Összegezve elmondhatom, hogy saját teljesítményeink alapján, népünk érettségét ismerve vagyunk bizakodók. Az 1982-es év tervét lényegében teljesíteni fogjuk. A jövő évi megélhetésünk is megalapozott, még akkor is, ha nem számíthatunk fellendülésre, ha nehéz gazdasági év is várható.

Külgazdasági stratégiánk megvalósításának feladatai*

A témakör, amelyről ma szólunk – tehát külgazdasági stratégiánk – a Központi Bizottság 1982. júniusi ülése után a társadalmi érdeklődés homlokterébe került. Az előadás néhány olyan kérdést tárgyal, amely szorosan kapcsolódik a Központi Bizottság határozatához.

AZ 1977. ÉS AZ 1982. ÉVI KÜLGAZDASÁGI PÁRTHATÁROZATOK IRÁNYMUTATÁSA

Mi volt a rendeltetése a Központi Bizottság 1982. júniusi ülésének? A cél az volt, hogy a Központi Bizottság elemezze a hetvenes évek gazdasági fejlődését; megfogalmazza a jelenlegi és a belátható jövő körülményeinek megfelelő külgazdasági stratégiát, amelyet a gazdaságpolitikai vezetésnek követnie kell; végül meghatározza gazdaságirányítási rendszerünk továbbfejlesztésének azokat a soron következő feladatait, amelyek a legjobban szolgálják külgazdasági céljaink elérését. Az ülésen tehát a külgazdaság mai és várható követelményrendszerének figyelembevételével és annak alárendelten fogalmazódtak meg az irányítási rendszer korszerűsítésének legfontosabb irányai, tennivalói.

A Központi Bizottság 1977-ben is tárgyalta ezt a témát. Vajon indokolt-e, helyénvaló-e, hogy a Központi Bizottság öt év alatt kétszer foglalkozzék ugyanazzal a kérdéssel? Ismeretes, hogy ebben a fél évtizedben alapvetően megváltozott a világgazdaság helyzete. E változások jelei: az árrobbanások, a hagyományos értékrendek lényeges módosulásai, a vi-

* Az MSZMP Központi Bizottsága Politikai Akadémiáján elhangzott előadás alapján.

lágméretekben lezajló tőkeátcsoportosulások s mindezek hatására a nemzetközi gazdasági viszonyokban végbement átalakulások.

A külvilágban ugyanakkor nemcsak a gazdasági viszonyok, hanem a nemzetközi politikai viszonyok is lényegesen megváltoztak. A helsinki szellem visszaszorulóban van, új nemzetközi politikai törekvések körvonalazódnak, amit a lokális háborúk sora és az ismert amerikai szándékok jól érzékeltetnek.

A korábbinál sokkal nehezebb körülmények között folytatódik a szocialista országok együttműködése, egész sor előre nem látható gonddal kell szembenéznünk, évek óta folyik ellenünk a Nyugat gazdasági hadviselése. Megváltozott ebben az öt esztendőben hazánk belső gazdasági helyzete is.

Mindezek nyomatékosan indokolták annak szükségességét, hogy a Központi Bizottság a témakört ismételten áttekintette.

Vajon azt jelenti ez, hogy a Központi Bizottság 1982. júniusi határozata „hatályon kívül" helyezte az előzményt jelentő 1977. októberi dokumentumot? Nincs szó sem erről, sem a korábbi határozat revideálásáról. A körülmények, a külgazdasági feltételek változtak. Az 1977. októberi határozat maradandó érdeme, hogy az 1973–1974-es világgazdasági változások után átfogóan tekintette át a módosult külgazdasági feltételeket, és először körvonalazta, hogy milyen legyen gazdaságpolitikai magatartásunk ebben az új helyzetben. A határozatban a teendők egész sorának a megfogalmazása helyesen történt, és azok lényegében ma is helytállók, ma is iránymutatók.

Az akkori ismeretek alapján azonban kétségkívül nem számolhattunk azokkal a változásokkal, amelyek a határozat meghozatala óta évről évre bekövetkeztek. Az 1977-es határozat hazánk és a többi szocialista ország lehetőségeit, alkalmazkodókészségét némileg optimistábban ítélte meg, mint ahogyan azt a későbbi tények igazolták. Lehet, hogy az akkor elfogadott műszaki-gazdasági kritériumrendszert ma másként fogalmaznánk. De ezekből nem következhet a határozat lényegi elmarasztalása. Ezt az időszakot is a jelenlegi gazdaságtörténeti folyamat egy szakaszának kell felfognunk, amelyben az események általában logikus kapcsolódásáról van szó. Célszerű tehát történetiségében értelmeznünk ezt a központi bizottsági határozatot is.

Szükség volt új határozatra azért is, hogy önkritikusan tekintsük át az 1970-es évtized gazdaságpolitikai felfogását, gyakorlatát. A határozat e feladatnak úgy tesz eleget, hogy megfogalmazza: a magyar gazdasági

vezetés másként reagált a világgazdasági változásokra 1974 és 1978 között és másként 1978 után. Fontos volt, hogy illetékes testület dokumentumban rögzítve értékelje ezt az évtizedet, mivel ez nélkülözhetetlen a politikai orientációhoz, az események azonos megítéléséhez. Az utóbbi években, hónapokban ugyanis a hetvenes évekről, s kiváltképp az 1972-es és 1973-as gazdaságpolitikai lépésekről történelmi szemléletűnek alig nevezhető írások, értékelések is megjelentek. Önmagában véve természetesen az nem baj, ha egy-egy időszak megítélésében vannak eltérő vélemények, sőt tulajdonképpen ezt kell természetesnek tekinteni. Az viszont fontos, hogy a párt illetékes testületeinek is legyen az ilyen kérdésekben határozott álláspontja, amely orientálja a kommunistákat. Azért is fontos ennek az évtizednek az értékelése, hogy a felhalmozódott tapasztalatokat elemezzük, tanulságait pedig hasznosítsuk.

REFORMPOLITIKÁNK HELYES ÉRTELMEZÉSÉRŐL

Az egyik – figyelemre és elemzésre érdemes – kérdés a gazdaságirányítás reformjával kapcsolatos. Találkozunk az 1972–1973-as évek olyan értékelésével, hogy ezekben az években voltaképpen a reform hívei és ellenzői között olyan erőegyensúly alakult ki, amely mindkét fél cselekvését megbénította. Anélkül, hogy e vélemény igazságtartalmát kétségbe vonnánk, érdemes emlékeztetni, hogy a gazdaságirányítás reformjának gondolata és gyakorlata a maga nem hosszú történetében szinte egy pillanatig sem nélkülözhette a maga kétfrontos harcát, az újért, az előrehaladásért itt is meg kellett küzdenie a mindkét póluson jelentkező nézetekkel.

Volt a reform előtörténetének olyan korszaka is, amikor az első gondolatok kialakultak, az új gazdaságpolitikai elgondolások megfogalmazódtak, amikor még annak elérése volt a feladat, miként lehet ezeket egyáltalán a kormányzati politika rangjára emelni. Az 1956 előtti időszakról van szó. De 1957-ben, amikor az MSZMP – összegezve az 1956 előtti gazdaságpolitika tanulságait – adottságainknak megfelelő realista gazdaságpolitikai irányokat jelölt ki, harcolni kellett a helyes gazdaságpolitikai irány érvényesítéséért, mint ahogy harcolni kell azért a mai körülmények között is.

A gazdaságpolitikában is mindig érvényesíteni kellett a kétfrontos harc követelményeit; itt is kell az a bizonyos kétoldalú érzékenység, amelyre a politika alakításában mindenkor tekintettel kell lenni. Amikor például a mezőgazdaság szocialista átszervezése napirendre került, arra kellett válaszolni: milyen feltételek szükségesek az átszervezéshez, s hogy először a feltételeket kell-e megteremteni, vagy az átszervezést végrehajtani, és a feltételek menet közben alakulnak ki. A gazdaságirányítási reform bevezetésének hónapjaiban, éveiben a politikai viták ugyancsak jelezték, hogy a kétfrontos harc itt is kíséri politikai gyakorlatunkat. Ugyanilyen állomásnak tekinthető az 1972–1973-as időszak és az utána következő szakasz is. Tíz évre visszapillantva is megállapítható, hogy az 1972–1973-as határozatok kritikai elemei nem a reform alapelvei ellen irányultak. Ezek mindenekelőtt a reform alapelveinek érvényre juttatását gátló tényezők kiküszöbölését, bizonyos nem kívánatos tendenciák, hibás szemlélet és gyakorlat elterjedésének, felerősödésének megelőzését célozták. A határozatot követő gazdaságpolitikai gyakorlat bizonyos vonatkozásai viszont méltán érdemelnek kritikát.

Ma, amikor helyzetünk nehezebbé vált, amikor a társadalom érzékenysége is nagyobb, ismét megfogalmazódnak politikailag és elméletileg vitatható, hibás nézetek. Módot kell találni arra, hogy az elméleti-politikai munkában a kétfrontos harc tanulságait szem előtt tartva, foglalkozzunk e nézetekkel, és segítsük elő a helyes és ésszerű megoldást. Nem jó, hogy nyilvánosságot kapnak – ráadásul kritika nélkül – olyan álláspontok, hogy az állam, s következésképpen a párt vonuljon vissza a gazdaságirányításból, tegyük teljesen szabaddá a piac hatásait, azokat ne szabályozzuk, teremtsünk általános importversenyt. Mintha ez utóbbi csupán elhatározásunkon múlna! Fizetési mérlegünk helyzete, a struktúraátalakítás nagy és bonyolult feladatai miatt a jelen pillanatban nem gondolhatunk teljes importversenyre. A bajok kizárólagos okozói – teszik hozzá – az állam és a párt vezető testületei által védelmezett, monopolhelyzetben levő nagyvállalatok, amelyek vezetőikkel együtt elkényelmesedtek. A monopolhelyzet elkényelmesítő hatását elmarasztaló véleményekben egyébként sok igazság van, de kevesebb az ebből levont következtetésekben, a „tanulságokban". Hallhatunk arról is, hogy meg kell szüntetni a minisztériumoknak és a pártszerveknek a nagyvállalatok érdekét védelmező tevékenységét, és hogy „a valós" érdekstruktúrához igazodó érdekvédelmet kell kialakítani, ezért „politikai reformra" is szükség van.

A másik véglete a helytelen nézeteknek így kap hangot: ha még most sem látjuk, hova vezetett a decentralizálás, akkor vakok vagyunk, vissza hát a központosításhoz, a centralizmushoz; a hetvenes évtized megmutatta hová vezet a nyitottság, mikor okulunk ebből, mikor csökkentjük függőségünket a tőkés világtól, elérkezett hát az ideje a gazdaság függetlenné válásának, magyarul az elzárkózásnak, az autarkiának.

Fontos arról is szólni, hogy vajon szükség van-e egy új, átfogó reformra Magyarországon?

Meggyőződésünk, hogy ismételten elemezni és folyamatosan át kell tekinteni mindazt a lehetőséget és mozgásteret, amelyet a gazdaságirányítási rendszer 1968-ban bevezetett reformja teremtett. Az irányítási rendszer mindhárom fő elemének: a tervezésnek, a közgazdasági szabályozásnak és az intézményi rendszernek a fejlesztésében korántsem használtunk ki minden lehetőséget. Nem új, nem az 1968-astól koncepcionálisan eltérő irányítási rendszer kialakításán kell fáradoznunk, hanem folyamatosan, ésszerűen, összehangoltan és fejlettségi szintünknek megfelelően kell fejlesztenünk az 1968-ban elfogadott irányítási rendszer mindhárom fő elemét. Ez ígéretes lehetőség, amely a kezünkben van, s az ebben rejlő történelmi előnyt kell maximálisan kiaknáznunk.

Valójában az 1968-ban körvonalazott teendők megoldásában sok tekintetben a kezdet kezdeténél tartunk. Gondoljunk csak például a központi irányítás és a vállalati önállóság megfelelő kombinációjának kialakítására, a társadalmi érdekeknek a közgazdasági szabályozókon keresztül történő érvényesítésére. Gyakorta érzékeljük, hogy mennyire nincs ez még – a reform alapelveinek megfelelően – megoldva. Ezért kell sokszor nem a reformhoz illeszkedő intézkedésekkel érvényesíteni akaratunkat, mintegy elősegíteni, „erősíteni" a közgazdasági szabályozók hatását. Előttünk áll még a döntést és irányítást legjobban segítő, a világpiac követelményeit is jól közvetítő termelői árrendszer kialakítása. S ha emlékeztetünk olyan megoldatlan kérdésekre, mint a reform működését optimálisan segítő politikai intézményrendszer kialakítása, a párt- és állami irányítás fejlesztése, még nyilvánvalóbb, hogy csak az első, kezdeti lépéseket tettük meg az 1968-ban körvonalazatt több fontos teendő megvalósításának útján. Ezért az irányítási rendszer tökéletesítését 1968 talaján, s annak folytatásaként helyes felfogni.

KÜLKERESKEDELMI ORIENTÁCIÓNK TÖRTÉNELMI SZÜKSÉGSZERŰSÉGE

Az 1982. júniusi határozat elemzi gazdaságunk „nyitottságának" körülményeit és az ebből adódó feladatokat. A külkereskedelemre való rátalt ságunk kérdésköréről szólva, nem felesleges emlékeztetni arra, hogy ennek Magyarországon sajátos történeti oka is van. Pontosabban: nyitottságunknak is van történelme. A monarchia széthullása után Magyarország területe egyharmadára csökkent. Az országhatáron kívülre kerültek olyan piacok, nyersanyagforrások, amelyek valamikor az országhatáron belül integrálódtak az egységes nemzeti gazdaságban. E területek határon kívülre kerülése azt jelentette, hogy a magyar külkereskedelemnek – számolva a megváltozott körülményekkel – külföldről kellett pótolnia mindazt, ami egy gazdaság működéséhez szükséges. Nyitottságunkat mutatja, hogy az 1920-as években az export a nemzeti jövedelem 20 százalékának felelt meg. Az európai országok sorában az akkor nagyon magas arány volt. Mezőgazdasági termékeink 60 százalékban részesedtek az exportból, s 1937-ben például bauxitbányászatunk termékeinek 90 százalékát, a Ganz motorvonatok, villanymozdonyok 62 százalékát exportáltuk. Olyan jó hírű exportőr vállalataink voltak, mint a Tungsram, a Goldberger, a Láng, a Weiss Manfréd. Exporttermékeink számottevő része hazai találmány volt, például a Jendrasik mozdony, a Kandó villamos mozdony, a kripton égők, a villamosáram-mérők, a malomipari berendezések és egész sor más világhírű termék.

Magyarország két világháború közötti külgazdasági kapcsolatainak alakulása még egy tanulsággal szolgál. Az 1930-as évek világgazdasági válságának kényszerű hatására a magyar külkereskedelmi forgalom zuhanásszerűen, három év alatt az 1929. évinek egyharmadára esett vissza, a külgazdasági kapcsolatoknak a gazdasági életben betöltött szerepe a korábbinak felére zsugorodott. A nemzetközi gazdasági kapcsolatok szétzilálódása a válság hatását felerősítette, súlyos helyzetbe hozta a magyar gazdaságot, nagy megpróbáltatást, nyomort zúdított a magyar népre, és később megnehezítette a válságból való kilábalást, a talpra állást. Ezért a felszabadult Magyarország nemcsak a vliággazdasági hatásoknak kitett gazdaságot, hanem egyúttal visszaesett, lassú bővülésre képes, elmaradott struktúrájú külkereskedelmi forgalmat örökölt, amelyet a háború pusztításai teljesen szétziláltak.

A felszabadulás után új helyzet állt elő külgazdasági kapcsolatainkban. Hagyományos piacainkat új külgazdasági területekkel, országokkal, kapcsolatokkal váltottuk fel, hiszen a Szovjetunió és a szomszédos, később szocialista útra tért országok részesedése külkereskedelmünkben akkor nem érte el a 10%-ot. Felszabadulás előtti külforgalmunk Németországra, Ausztriára, Olaszországra és néhány más országra koncentrálódott. Külkereskedelmünknek 1945 után egyszerre kellett tehát átrendeződni földrajzilag és – természetesen – strukturálisan is. A szocialista országok részaránya 1949-ben már elérte az 50, majd 1955–1970 között a 65–66%-ot. Közismert, hogy ez az arány jelenleg is meghaladja az 50 százalékot.

KÜLGAZDASÁGI KAPCSOLATAINK FŐ JELLEMZŐI

Mi jellemzi ma nemzetközi gazdasági kapcsolatainkat? A magyar export 1950–1981 között hússzorosára, az import huszonegyszeresére nőtt (folyó árakon számítva). A nemzeti jövedelem ugyanezen időszakban 4,9-szeresére bővült. A külkereskedelmi áruforgalom volumenének növekedése – az ár- és az árfolyamváltozásokat kiszűrve – csaknem kétszer volt nagyobb, mint a nemzeti jövedelemé.

Az elmúlt 30 évben jelentősen nőtt a fogyasztás, összehasonlíthatatlanul szélesebb az áruválaszték, s átfogó technikai megújulás ment végbe az országban. A nagy fejlesztések időszaka is volt ez a korszak. Bizonyosság egyébként ez a három évtized arra, milyen szorosan összefonódott népgazdaságunk fejlődése a fogyasztással és a külkereskedelemmel. Jelzik ezek az évek azt is, hogy a belső fejlődés csak akkor kiegyensúlyozott és megalapozott, ha a kivitelt és a behozatalt a belső fogyasztással és a növekedéssel arányosan tudjuk fejleszteni, ha a termelés ezekkel kölcsönhatásban gyarapszik. Ránk is érvényes, amit ma nagyon sok ország vall: csak a belső fogyasztással és a gazdasági növekedéssel összehangolt kivitel lehet a gazdaság motorja. Az előttünk álló időszakot átfogóan azzal jellemezhetjük, hogy a külgazdasági egyensúlyt akkor állíthatjuk helyre, az egyensúlyi helyzetet akkor stabilizálhatjuk, ha exportunk hosszabb ideig nagyobb mértékben növekszik, mint az import.

Ami a külkereskedelmi forgalom viszonylati megoszlását és helyzetét illeti, Magyarország 1980-ban 111 országból importált és 149 országba exportált. Mind a kivitel, mind a behozatal 72–75%-át tíz országgal bonyolítjuk le. Voltaképpen vitatott a közgazdászok körében, hogy hasznos-e vagy sem ez a nagyfokú koncentráció. Természetesen ennek vannak előnyei és veszélyei is. Sokan vallják, elérkezett az ideje, hogy újabb piacokat erőteljesebben kapcsoljunk be exportunkba, olyanokat, amelyek adottságainknak a legjobban megfelelnek, és ahonnan előnyösen alakulhat egyszersmind importunk is.

Forgalmunk nagyobb részét a szocialista országokkal beonyolítjuk le. A teljes forgalom – export és import együtt – 1981-ben 10,2 milliárd rubel volt. Az utóbbi években az export növekedésének üteme meghaladja az importét, ami összefügg az ismert cserearány-változásokkal, tekintve, hogy az árveszteség ledolgozása csak a behozatalnál nagyobb volumenű exporttal lehetséges, és indokolja az is, hogy általában kívánatos a kiegyenlített külkereskedelmi forgalom.

Az országcsoportonkénti megoszlástól némileg eltér külkereskedelmi forgalmunknak rubel-, illetve a dollárelszámolások szerinti összetétele. Exportunknak és importunknak 1981-ben 44–46%-át számoltuk el rubelben, tehát kevesebbet, mint amilyen arányú volt a szocialista országokba irányuló forgalmunk. A szocialista országokkal ugyanis elég jelentős – a forgalomnak mintegy 8–9%-át kitevő – dollárelszámolású forgalmat bonyolítunk le. Úgy ítéljük meg, hogy ez előnyös számunkra és partnereink számára is, ezért fenntartása hosszabb távon is kölcsönös érdekünk. Kedvező, hogy nőtt az elmúlt években az intenzív együttműködési formák részaránya. Az áruforgalom 30–40%-a szakosítási és kooperációs szerződéseken alapul, bár ezek zöme valójában végtermék jellegű szakosítás.

A fejlett tőkés országokba irányult 1981-ben forintban számított kivitelünk 30%-a, s innen származott behozatalunk 40%-a. Ezt az arányt nálunk sokan vitatják: magas-e vagy sem. Megítélésünk szerint ez az arány nem nevezhető sem túlzottnak, sem indokolatlannak. Ez ugyanis nem egyszerűen szándék vagy szabályozás kérdése. Bizonyos tényezők indokolják, hogy ez az arány az utóbbi időben növekedett.

Népgazdaságunk biztonsága, gazdaságfejlesztési terveink javuló összehangolása és az a perspektíva, hogy nagy szériákban tudunk exportálni a méltányos feltételeket érvényesítő szocialista piacokra, milliárdokban

is alig kifejezhető anyagi előnyt jelentenek. Ezzel szemben Nyugaton nemcsak a piaci követelmények szokásos változásával kell szembenéznünk, hanem a céltudatos szándékú diszkriminációval, az egyoldalú intézkedésekkel is, amelyek érdekeinket nem veszik tekintetbe. Életbe vágó gazdasági érdekünk tehát, hogy az exporttól függő kis országunk számára nagy, biztos és hosszú távú perspektívát jelentő piacokat biztosítsunk. Ennek érdekében kell arra törekednünk, hogy szocialista országokból importáljunk mindent, ami lehetséges és gazdaságos. E mellett – a kölcsönös előnyök, az érdekek harmonizálása alapján, szükségleteinknek megfelelően, gazdasági fejlődésünk feltételei biztosításának szerves részeként – bővítjük és elmélyítjük gazdasági kapcsolatainkat a fejlődő és a fejlett tőkés országokkal, s tőlük szerezzük be azokat a termékeket, amelyeket e relációkban olcsóbban, gazdaságosabban állítanak elő, gyorsabban szállítanak. Ezen országok exportunkban és importunkban elfoglalt részarányát tehát nem lehet az összefüggésekből kiragadva, az igényeinktől, más piacok lehetőségeitől és saját fejlettségi szintünktől elszakítva vizsgálni. (Érdemes erről szólva utalni arra, hogy a Szovjetunió külkereskedelmi forgalmában – az önellátásra képes gazdaságszerkezet mellett is – a kivitelben a fejlett tőkés országok aránya mintegy 30 százalékot képvisel, a behozatalban pedig ez az arány 35%.) Az említett körülmények indokolják azt is, hogy a tőkés cégekkel folytatott kooperációnk a forgalom 7–8 százalékát (a gépkivitel 12 százalékát) teszi ki.

Emlékeztetni kívánok arra, hogy ha szocialista forgalmunknak 30–40%-át teszi ki a kooperációs és szakosítási megállapodások alapján cserélődő termékmennyiség, a tőkés forgalomban pedig nem éri el a 10%-ot, ez arra hívja fel a figyelmet, hogy a szocialista kooperáció értéke, volumene sokkal nagyobb, érdemibb, mint a tőkés kooperációinké. Számszerűsítve: háromszoros-négyszeres értéket tesznek ki a szocialista kooperációk. Ezek az értékek és az ezekből fakadó előnyök azonban a sajtóban, a tömegkommunikációban nem nagyon tükröződnek. Valótlan és megtévesztő ezért az olyan beállítás, mintha Magyarország kooperációs kapcsolataival Nyugatra orientált ország lenne.

A fejlett tőkés országokkal lebonyolított forgalmunkat számottevő passzívum jellemzi. Behozatalunknak csak mintegy háromnegyedét tudjuk exporttal fedezni. Ez termékstruktúránk viszonylagos fejletlenségére, termékeink hiányos versenyképességére és egy sor más problémánkra utal. Tőkés exportunknak jelentős kereskedelempolitikai akadályai is

vannak. Jelentősek a vámhátrányok, s a mai kiélezett piaci versenyben ez kivitelt korlátozó tényező. A fejlett tőkés országokat protekcionista piacvédelem jellemzi. Közismert, hogyan alakult a hetvenes évek közepe táján húsexportunk. 150–160 millió dollár exporttól estünk el a Közös Piac – országainak mezőgazdaságát védő – intézkedései nyomán. Ezenkívül mennyiségi korlátozások, kontingensek, továbbá úgynevezett önkorlátozások vannak; közös piaci kivitelünknek ezek mintegy 20%-át érintik. Tetézik mindezt az erőltetett antidömping eljárások, perek, bizonyos túlzó egészségügyi követelmények, szabvány- és más műszaki előírások. Mindez arra jó, hogy az exportárut ilyen-olyan indokkal vissza lehessen utasítani, vissza lehessen küldeni.

A fejlődő országokba irányult 1981-ben összkivitelünk 11,7%-a, és onnan származott behozatalunk 8,3%-a. Úgy látjuk – s az 1982-es határozat is felhívja erre a figyelmet –, hogy ez az az országcsoport, ahol mind exportunk, mind importunk dimamikus növelése kívánatos. A fejlődő országok fizetőképes csoportjának piacain azonban ma már semmivel sem könnyebb árukat elhelyezni, mint a fejlett tőkés országokban. Csak a fejlett technikával, jó kiszolgálással, szervízzel és minden külkereskedelmi kultúrához tartozó tényezővel lehet ezeken a piacokon érvényesülni. A nagyobb külkereskedelmi követelmények egyébként a világon ma már egyetemesek.

Külkereskedelmi forgalmunk áruszerkezete a szocialista viszonylatban tükrözi adottságainkat. A termelési szerkezetünkhöz legjobban igazodó külkereskedelmi kapcsolatok ezért ebben a relációban alakultak ki. Rubelelszámolású kivitelünk 42%-a gép. Más relációkban nem tudunk az exportban ilyen magas géparányt elérni. A szocialista országokból származó behozatalunknak ugyanakkor 62–63%-a energiahordozó, villamos energia, anyag és félkész termék, tehát számunkra nagyon fontos árufajták. Egyes árucsoportokban azonban az utóbbi időben csökkent a behozatal. Az összes alapanyag-behozatalunknak csak 33%-a származik szocialista országokból. Érdemes megemlíteni, hogy 1960-ban ez az arány még 60% volt. A fogyasztási iparcikkek importjának 58 százaléka származik ma a szocialista piacokról (1960-ban ez 87% volt). Közismert, hogy szocialista árukapcsolatainkban is romlott a cserearány, ami már meghaladja a 20%-ot. A KGST-árelv miatt az árhatás ugyan késleltetett, de az utóbbi években állandósult az évi 3–4%-os cserearányromlás.

A fejlett tőkés országokba irányuló kivitelünk összetétele nem tükrözi eléggé a termelésünk szerkezetéből adódó lehetőségeket. A kivitel struk-

túrája is lassabban módosul, mint a termelésé. Exportunk szerkezeti megoszlása a valóságos fejlettségünknél alacsonyabb szintet mutat. Kivitelünk negyede mezőgazdasági eredetű termék, csaknem 40% alacsony fokon feldolgozott anyag és félkész termék. Kivitelünk ezért is konjunktúraérzékeny – gondoljunk csak olyan termékekre, mint a kohászati termékek, a hengerelt áruk, az alumínium, a nagy tömegű vegyipari és más cikkek. A gépek aránya viszont alacsony, 7% körül alakul. Számottevő – és strukturális lehetőségeinket szintén kevéssé tükröző – a fejlett tőkés országokból származó behozatalunk. Az anyagok és a félkész termékek aránya eléri a kétharmadot. Viszonylag igen magas, 10–11% az összes tőkés behozatalban az alkatrészimportunk aránya. A kívánatosnál alacsonyabb viszont – 17–18% – a gépbehozatal; a technikai-műszaki színvonal emeléséhez magasabb arányra lenne szükség. Tetemes a fehérjetakarmány-import, és még sok más, a mezőgazdasági termeléshez szükséges árut hozunk be.

KÜLKERESKEDELMI STRATÉGIÁNK ÉS A KGST-EGYÜTTMŰKÖDÉS TOVÁBBFEJLESZTÉSE

Mi a szerepe fejlődésünkben a külgazdasági stratégiának? Miért kell jól átgondoltan foglalkozni ezzel? A jó stratégia – ugyanúgy, mint a rossz – a piaci igények, hatások közvetítésével visszahat a termelés politikára. Hasznos információkat közvetít a termelési szférába, segíti az úgynevezett keresletvezérelt termelési politika kialakulását, és jól hat a termékszerkezet korszerűsítésére is. A jó stratégia kedvező hatású a fogyasztásra, annak szerkezetére, a belső piac formálására és a fogyasztási igényekre is. A jó külgazdasági stratégia természetesen magában foglalja a szorosabb értelemben vett piaci-kereskedelmi munkát is és mindazt, ami a kulturált külkereskedelemhez szükséges. Kiterjed a nemzetközi hitelszférára, az áru- és finánchitelek kezelésére. A külgazdasági stratégiát természetesen csakis úgy lehet felfogni, mint az általános gazdaságpolitikai, sőt a politikai stratégia részét és elemét, ezektől elszakítva tehát nem lehet kezelni.

A külgazdasági stratégia leglényegesebb területe a viszonylati politika. Ezen belül a mi külgazdasági stratégiánknak meghatározóan fontos eleme a szocialista országok együttműködésének fejlesztése. Emellett tartalmazza a fejlődő országokhoz való tartós viszony alakításának és fejleszté-

sének fő elveit is, segítve, hogy ezek az országok eredményesen vívhassák antiimperialista és függetlenségi harcukat. Külgazdasági stratégiánkban a fejlett tőkés országokhoz való viszonyunk így jelenik meg: kölcsönös előnyök a kereskedelemben, gazdasági együttműködés, mint a békés egymás mellett élés tartalmi eleme. Összességében a jó külgazdasági stratégia csökkentheti sebezhetőségünket, kiszolgáltatottságunkat, és hozzájárulhat az egészséges nemzetközi munkamegosztás kialakításához.

Külgazdasági stratégiánkban fontos helyet foglal el a KGST-együttműködés és a szocialista gazdasági integráció továbbfejlesztése. Ma a KGST valójában olyan gazdasági régió, amelynek a létezését, akcióképességét, dinamikáját a világgazdasági koncepciók kidolgozásakor és gyakorlati alakításakor nem lehet számításon kívül hagyni. Idén a KGST-országok 92 fejlődő országnak nyújtottak gazdasági és műszaki támogatást. A föld lakosságának 10%-a él ezekben az országokban, de villamos energiából, kőolajból, földgázból, kőszénből, acélból a világtermelés 20–30%-át ez a régió adja. Hatalmas erő ebben a gazdasági integrációban, hogy a nyersanyag- és az energiaforrások tekintetében 90–95%-ban önellátó, amit egyetlen más gazdasági régió sem mondhat el magáról a világon. A tagországok árucseréje csak az elmúlt tíz év alatt 3,7-szeresére nőtt. A szovjet kőolajtermelés 12–13%-a, évi 70–80 millió tonna kerül a KGST-országokba, s több mint 30 milliárd köbméter földgázt szállítanak a közösség többi tagállamának. Óriási beruházási programokat valósít meg a KGST-országok csoportja. A csővezetékek tízezer kilométereit, transzkontinentális méretű villamos távvezetékeket, atomerőművek tucatjait építi, bányászati berendezéseket, kohókat, dúsítókat, vízi erőműveket hoz létre, folyamszabályozást végez – hatalmas anyagi erőket képes mozgósítani a gazdaság fejlesztésére, a struktúra alakítására.

Magyarország gazdaságának történelmileg kialakult helye ebben a munkamegosztásban rendkívül előnyös. Az új külgazdasági viszonyok közepette sem lehet más feladatunk, mint e viszonyoknak legjobban megfelelő, a számunkra és a többi ország számára legelőnyösebb munkamegosztás kialakítására törekedni.

Külön szeretnék szólni a Szovjetunióval folytatott gazdasági kapcsolatainkról. E kapcsolatok jelentősége nemcsak történelmileg, de a jövő szempontjából is meghatározó. A Szovjetunióval való együttműködésünk, az ebben rejlő előnyök, lehetőségek optimális kihasználása országaink kölcsönös érdeke.

Idei forgalmunk értéke mintegy 8 milliárd rubel. Áruforgalmunk szer-

kezete megfelel gazdaságunk adottságainak. Kivitelünk zöme feldolgozóipari termék, behozatalunk meghatározó hányada energia, anyag és nagy tömegben importált gép. A Szovjetunióból hozunk be 6,4 millió tonna olajat. Gondoljunk arra, mit jelentene ennek megvásárlása bármelyik más piacról! Földgázimportunk évente 4–5 milliárd köbméter.

A teljes áruforgalom 34%-a szakosítási és kooperációs kapcsolatok keretében bonyolódik le. A kooperációk közül érdemes megemlíteni a közúti járműipari együttműködést, amelyben a kölcsönös szállítások értéke évente 900 millió rubel. Hétszáz millió rubelért mi szállítunk különböző részegységeket személygépkocsihoz, továbbá autóbuszt, és 200 millióért a Szovjetunió szállít személy- és tehergépkocsit. Ez egyike a legeredményesebb és legnagyobb kooperációinknak.

Az elektrotechnikai, híradástechnikai és műszeripari szakosítási egyezmények 200 millió rubel értékű áruforgalmat érintenek. A számítástechnikai eszközök gyártásszakosítása öt év alatt 320 millió rubel kölcsönös szállítást eredményez. Ezek hatalmas összegek, és strukturális szempontból is jelentősek a magyar gazdaság, a magyar termékszerkezet korszerűsítése szempontjából. A Szovjetunióval együttműködve valósítjuk meg legnagyobb központi fejlesztési programjainkat: az alumíniumipar, a petrolkémiai, a gyógyszer-, az intermedier-növényvédőszer-, a mikroelektronikai alkatrészgyártás programját. Együttműködünk az atomerőművi gépek és berendezések gyártásában és egész sor más szakosítási egyezmény megvalósításában.

A Szovjetunió több magyar iparvállalat építésében vesz részt: például a Paksi Atomerőműhöz berendezéseket szállít 500 millió rubel értékben, s gépeket szállít a Dunai Vasmű fejlesztéséhez, az energetikai, vaskohászati, vegyipari, petrolkémiai, építőanyag-ipari és más üzemek rekonstrukciójához, több száz millió rubel értékben. Természetesen mi is értékes termékeket adunk és szállítunk. Jól példázza ezt részvételünk a Testvériség gázvezeték építésében, a legutóbb kialakult közreműködésünk a baromfitenyésztés és -feldolgozás fejlesztésében. Jelenleg az egyeztetés szakaszában van az a program, amelynek keretében részt veszünk több szovjet könnyűipari üzem rekonstrukciójában.

A magyar–szovjet kapcsolatok mellett nagyon lényeges a többi szocialista országgal megvalósult és megvalósuló együttműködést is bemutatni. Magyar–NDK viszonylatban ugyancsak említést érdemel a járműipari kooperáció. Ennek része az IKARUS–IFA 210-es típusú buszgyártás. Előkészítés alatt áll a mezőgazdasági gépgyártási kooperáció; ma-

gyar–lengyel vonatkozásban – ahol a gondok átmenetinek tekinthetők – a Polski Fiat kooperáció, a műszálegyezmény; a csehszlovákokkal a mezőgépipari, építőipari gépek gyártása és kooperációja; a bolgár gazdasággal az autóipari együttműködés, az emelő- és szállítógépek gyártása, gyógyszerek és alapanyagok szakosított előállítása érdemel figyelmet. A magyar–román járműipari együttműködés fejlődőben van.

A KGST-országok együttműködése is új minőségi szakaszba lépett. Ennek fontos ismérve az is, hogy országaink sem vonhatják ki magukat két egyszerre jelentkező objektív tényező hatása alól. Az egyik tényező a világgazdaság ismert változásai. A KGST is a világgazdaságba ágyazottan, azzal együttműködve létezik, működik; a külső hatások tehát szükségképp érződnek országainkban is. A másik tényező az, hogy nemzeti gazdaságainkban – ha eltérő módon és mértékben is – jelentkeznek az intenzív fejlődési szakaszra való átállás gondjai, nehézségei. Ezek a hatások nem azonos mértékűek. Vannak KGST-országok – ide sorolható Magyarország is –, ahol már korábban elkezdődött az áttérés az intenzív fejlődési szakaszra, mert az extenzív előrehaladás lehetőségei szinte teljesen kimerültek. Más országoknál ez még csak részben következett be, s van olyan ország is, ahol a gazdasági fejlődésben még igen jelentős az extenzív források szerepe. Az intenzív forrásoknak a gazdasági fejlődésbe történő bevonása általában költségnövelő tényező. Rendszerint nagy és lassan megtérülő fejlesztéseket igényel.

Számolnunk kell azonban azzal is, hogy a KGST keretében a nyersanyag- és energiahordozó-források mind távolibb területeken történő kitermelése hatalmas befektetésekkel jár, és a földrajzi távolság növekedése tetemes szállítási többletet okoz, s mindez költségnövelő tényező. E területek bekapcsolása a gazdaságba hatalmas infrastrukturális beruházásokat is feltételez. S mindehhez járul az az objektív tény, hogy e nagy feladatok teljesítésével együtt kell ezeknek az országoknak megvívniuk a maguk harcát sebezhetőségük csökkentéséért, a tőkés világgazdasági kapcsolataikban. S oly módon kell ezt tenniük, hogy az elszigeteltség veszélye ne fokozódjék országainkban.

A megoldás tehát az, hogy takarékoskodjunk a meglevő energiahordozókkal, nyersanyagokkal. Gondoljunk csak arra a 70–80 millió tonna kőolajra, amit a Szovjetunió a KGST-országokba szállít, s amelyből 5–10%-os megtakarítás is igen jelentős költségcsökkentő, egyensúlyjavító tényező. Másként kényszerűen, csak tőkés országokból lehet ezt a mennyiséget is importálnunk.

A műszaki-technikai színvonal emelése a fejlett technika egy részének importjára kényszeríti a KGST-országokat. Meg kell oldanunk azonban, hogy ezért az importért lehetőleg minél kevesebb értékes nyers- és alapanyagot kelljen fizetnünk. Elsőrendű érdekünk tehát a műszaki-technikai színvonal növelése, az ésszerű importhelyettesítés és az, hogy a legértékesebb nyersanyagok exportjával csak a legszükségesebb és élenjáró technika importját ellentételezzük.

Meg kell oldani a KGST-országok gabona- és élelmiszer-ellátását. A régió országai ma a legértékesebb nyersanyagok millió tonnáival fizetnek ezekért a termékekért. Ez jelentős forrásokat von el a gazdaság más ágainak fejlesztésétől. Ezért is üdvözlendő, hogy a KGST-országok egyre hatékonyabban foglalkoznak mezőgazdaságuk fejlesztésével, hogy olyan koncepciók kerülnek elfogadásra, mint az SZKP legutóbbi plénumán az élelmiszerprogram.

Rendeznünk kell országaink pénzügyi egyensúlyi helyzetét. Jelenleg az országcsoport együttes adóssága több tízmilliárd dollárra tehető. Nyilvánvaló, hogy ez – az ismert nyugati hitelbojkott-törekvésekkel együtt – fokozza sebezhetőségünket, nehezíti gazdaságpolitikai szuverenitásunk védelmét. A kamatok fizetése hatalmas erőforrásokat von el.

Mindezt mérlegelve mi, mint alapító KGST-tagok, helyeseljük azt az SZKP legutóbbi kongresszusán is elhangzott javaslatot, hogy üljön össze a legfelsőbb szintű értekezlet a KGST-együttműködés fejlesztésével kapcsolatos időszerű kérdések megvitatására, az előrelépés útjainak, fő irányainak és módjainak meghatározására. Jóllehet a tennivalók még nincsenek teljes komplexitásukban, kellő részletességgel kimunkálva, de már érzékelhetők a kibontakozás fő irányai. Ilyen gazdaságpolitikai irány például a közösség nyersanyag és energiahordozó-szükségleteinek távlati kielégítése, az tehát, hogy a közösség e termékekből ne szoruljon importra. Nagy lehetőségeket kínál a feldolgozó ágazatok, köztük a gépipar sokoldalú fejlesztése, a kutatások koncentrálása, a kooperációs kapcsolatok bővítése a technikai fejlődés szempontjából fontos területeken, hogy mérséklődjék ráutaltságunk a technikai importra. A fő irányok közé sorolható az a törekvés, hogy országaink közösen oldják meg az élelmiszerek és közszükségleti cikkek termelésének és kínálatának bővítését, választékának, minőségének javítását. Ez elsőrendű politikai kérdés közösségünk számára is és külön minden egyes ország számára is. Fontos teendő a közlekedés és a szállítás szűk keresztmetszeteinek felol-

dása, a határállomások, tengeri kikötők és más szállítási kapacitások fejlesztése.

Nyilvánvaló, hogy a felső szintű értekezlet előkészítésekor körvonalazódnak a közös célok megvalósításának eszközeit fejlesztő elképzelések, gondolatok is. A gazdaságpolitikák kölcsönös és érdemi megismerésére alapozott egyeztetések sorolhatók ide. Célszerű kialakítani az eltérő irányítási rendszerek összekapcsolásának optimális feltételeit is. Azért kell gondolkodnunk erről, mert teljesen azonos irányítási rendszerekről az országok eltérő adottságai miatt természetesen nem lehet szó. Az eltérő irányítási rendszerek valamilyen kapcsolódását mégis ki kell alakítani, hogy a belső közgazdasági érdekeltség segítse közös céljaink megvalósítását.

Mindezek olyan törekvések, amelyeket támogatunk, és amelyek megvalósításának előkészítésébe természetesen aktívan bekapcsolódunk. Az említett célokban egyébként tükröződik az igény a KGST megújítására, érdemi továbbfejlesztésére, számolva azzal, hogy teljesen más körülmények közepette kell működnie, mint húsz esztendővel ezelőtt. Akkor a KGST izolált gazdasági régiónak számított, amely védekezési alapállásban jött létre, és csaknem legfontosabb funkciója a káros külső hatások kivédése volt. Számol közösségünk azzal, hogy fokozatosan exportra orientált régióvá kell átalakulnia, hogy a világban már kialakult kölcsönös gazdasági függésrendszeren belül tovább erősödik a szocialista gazdasági régió gazdasági potenciálja és pozíciója. A KGST-tagállamok a mai, az egyre bonyolultabbá váló nemzetközi helyzetben nem szándékoznak elzárkózni a tőkés országokkal fennálló kölcsönösen hasznos gazdasági kapcsolatoktól. Törekszenek arra, hogy fejlesszék kereskedelmi-gazdasági és tudományos-műszaki kapcsolataikat azokkal a tőkés országokkal, amelyek készek az egyenjogúság és kölcsönös előnyök elvei alapján való együttműködésre. Ez a nemzetközi politikának is fontos tényezője.

A KGST felzárkózása az új követelményekhez, igazodása a megváltozott világgazdasághoz sok előnnyel jár valamennyi KGST-ország számára. A legfontosabb előny, hogy csökkenhet sebezhetőségünk, oly módon, hogy egyszersmind növeljük a KGST-országok és egész közösségünk gazdasági szuverenitását, fejlesztve munkamegosztásunkat a világ más gazdasági régióival.

Valószínűsíthető, hogy az 1980-as évtized a KGST-országokban is a mérsékelt növekedés időszaka lesz. Elmúltak azok az esztendők, amikor

az évenkénti 5–6%-os, olykor ennél is magasabb növekedési ütemek voltak a jellemzők. S ha ez igaz, akkor fel kell készülni arra, hogy a KGST-országokba irányuló exporttal szemben fokozottabb követelményeket támasztanak partnereink. E szerint reálisan arra kell felkészülnünk, hogy e régióban az importlehetőségek viszonylag korlátozottak lesznek, ugyanakkor a mérsékeltebb növekedési ütemhez az exportőrök kiéleződő versenye kapcsolódik. Ebből következik, hogy az exporttal kapcsolatos követelmények a más régiókéval azonos rangra emelkednek.

A mérsékelt növekedési ütem már érzékelhető a KGST-országok most megvalósuló, 1985-ig szóló középtávú terveiben. O. T. Bogomolov mutat rá a Közgazdasági Szemlében megjelent cikkében: jó lenne, ha az évtized végéig közösségi méretekben megteremthetnénk a nagyobb növekedési ütem feltételeit. Ám éppen a feltételek megteremtéséből adódik a következtetés, hogy ebben az időszakban a jövedelmezőségi viszonyok is változni fognak a KGST-forgalomban. Nyilvánvaló tehát, hogy ugyanazért a nyereségért, jövedelmezőségért sokkal jobban meg kell küzdenie valamennyi országnak – saját export- és importtevékenységi körében, kooperációival és szakosítva előállított termékeivel –, mint korábban. S mivel a regionális piacok védelme világszerte erősödik, a KGST is fokozhatja a követelményeket, ily módon az importnak az exportképesség szabhat határt közösségünkön belül csakúgy, mint a KGST más gazdasági régiókhoz fűződő kapcsolataiban.

Következtethetünk arra is, hogy kibontakozhat a verseny a már említett fizetőképes fejlődő országok piacaiért. A fejlődő világ és közösségünk kapcsolatairól szólva hozzátehetjük azt is: bizonyos komparatív előnyökkel rendelkezünk e kapcsolatrendszerben, hiszen relatíve előny lehet az is, hogy műszaki-technikai színvonalunk jobban megfelel a fejlődő országok igényeinek, mint a fejlett országok technikai kínálata. Felkészült szakembergárdánk, műszaki-tudományos eredményeink a fejlődő országok előrehaladásában szerepet játszhatnak.

Ebbe a gondolatsorba illeszthető az is, hogy ha kezdeményezőek, rugalmasak vagyunk, jól hasznosíthatjuk a magyar mezőgazdaság, a magyar szövetkezeti mozgalom tapasztalatait és gyakorlatát a fejlődő világban. Tagságunk a Világbankban lehetőséget kínál arra, hogy a bank által finanszírozott ilyen jellegű fejlesztésekben, beruházásokban eredményesen közreműködjünk.

Magyarország feldolgozó iparának fejlesztéséhez nem rendelkezik elegendő energia- és nyersanyagforrással, így biztos piacul szolgálhat a fej-

lődő országok nyersanyag- és félkésztermék exportja számára. Magyarország mint anyagimportőr a világpiaci nyersanyagárak stabilizálásában, a nyersanyagszállítások megbízhatóvá tételében érdekelt. A fejlődő országokból származó import gyors bővülését segíti elő az a több mint 620 árucsoportra kiterjedő preferencia, amelyet hazánk vámrendszere csaknem egy évtizede nyújt.

A jelenlegi nehéz, bonyolult világgazdasági feltételek között a fejlődő országok gazdasági függetlenségükért és felzárkózásukért folytatott harca csak abban az esetben lehet sikeres, ha az összekapcsolódik a nemzetközi gazdasági stabilizációért, az enyhülésért, a leszerelésért vívott világméretű küzdelemmel, ha az a fejlődő országokon belül együtt jár a társadalmi-gazdasági haladással, a tulajdonviszonyok átalakításával, az iparosítással, az agrárreformokkal, a szövetkezeti mozgalom kibontakozásával, a tervezés bevezetésével, a jövedelmek igazságosabb elosztásával.

Külgazdasági lehetőségeinket mérlegelve érdemes utalni arra is, hogy jobban kihasználhatjuk Magyarország gazdaságföldrajzi helyzetét tranzit szempontból is. Áttekinthetjük adottságainkat európai méretekben a közlekedés, a távvezetékek területén. A földrajzi elhelyezkedés minden bizonnyal több előnyt kínál számunkra, mint amennyit eddig kihasználtunk.

AZ IRÁNYÍTÁSI RENDSZER KÜLGAZDASÁGI STRATÉGIÁNAK ALÁRENDELT TOVÁBBFEJLESZTÉSE

A Központi Bizottság júniusi ülésén arról is határozott, hogy a körvonalazott külgazdasági stratégiának alárendelten fejleszteni kell a gazdaságirányítás egész rendszerét. Ezért iránymutatásokat dolgozott ki a tervezés, a szabályozás és az intézményi rendszer fejlesztésére.

A tervezést illetően elmondhatjuk: olyan gazdaságfejlődési periódus követelményeivel kell számolni, amelyet az említett új vonások jellemeznek. Tervezésünk, létrejöttétől kezdve, más dinamikához és más nemzetközi környezeti hatásokhoz szokott hozzá. Most a tervezés egész rendszerének jobban figyelembe kell vennie a megváltozott viszonyokat. Ehhez rugalmas, egyszersmind konzisztens tervekre van szükség. Valószínű, hogy most nem a célok szaporítása kerül a tervezőmunkában előtérbe, hanem azoknak a prioritásoknak a kiemelése, amelyek hatnak a terv

valamennyi céljára. Növekszik a tervezésben a prognosztika szerepe; a rugalmasságot az alternatív lehetőségek felvázolása is segítheti. A tervezés biztonságát tartalékok képzésével is erősíteni kell. A változó feltételekből következik, hogy célszerű a terv időhorizontjait sokkal inkább kötni a struktúrára ható legfontosabb beruházások átfutási idejéhez. A középtávú tervezés körében indokoltnak látszik az eddiginél rövidebb időszakok terveit is kidolgozni. (A Tervhivatal most például az 1983–1985-ös időszak lehetőségeit tekinti át.) Minden bizonnyal azt is ki kell munkálnunk, hogyan lehet az elfogadott terv keretében is olyan operatív gazdaságirányítást érvényesítenünk, amely megfelel a tervnek csakúgy, mint a vállalatok működési biztonságának, s egyszersmind összhangban van irányítási rendszerünk alapelveivel. Ezek nagyon nehéz, bonyolult követelmények, amelyeknek ma még csak részben tudunk megfelelni.

A tervezéssel szembeni összegezhető követelmény tehát az, hogy csökkenteni kell a tervezőmunka determináltságát. Nyitott, rugalmas, a változó valósághoz mind jobban igazodó, ezért a gazdasági cselekvésben jobban eligazító tervekre lesz a jövőben szükség.

Ami a szabályozás kérdéseit illeti, a pénzügyi szabályozásban a normativitás tökéletesítése a feladat, lehetőleg úgy, hogy a jól működő, nagyobb nyereséget elérő vállalatok helyzetét a szabályozás ne nehezítse, hanem további fejlődésre ösztönözzön. Hasonló szerepet szánunk a hitelnek. A várható gazdasági feltételekhez rugalmasan igazodó árfolyam-politikát kell kialakítani. A pénzfunkciók ésszerű érvényesítésének előnyeiről az átmeneti nehézségek ellenére sem szabad lemondani. A forintnak a pénzvilágban elért tekintélyét ezután is erősítjük. Fontos az új követelményekhez igazodó bér- és kerestszabályozás kidolgozása; ennek hiánya miatt sok – s valljuk be, több vonatkozásban jogos – kritika érte a gazdasági irányítást. Napirendre tűztük a hatékonyabb és kiterjedtebb tőkeáramlás feltételeinek megteremtését, szabályozott módjainak kimunkálását is. Feloldjuk a hatékony ágazatokba irányuló pénz- és eszközáramlás akadályait, még inkább érdekeltségi alapokra helyezzük a vállalatok közötti kapcsolatokat, és társadalmi-politikai hatásaival együtt vállaljuk, ösztönözzük a vállalati jövedelmek hatékonyság szerinti, jelenleginél fokozottabb differenciálódását. Mindehhez természetesen fejleszteni kell a társadalom politikai kultúráját is.

Az intézményrendszer továbbfejlesztésekor változatlanul a vállalati önállóság és a központi irányítás jobb összhangjára törekszünk. A minisztériumi irányításban a klasszikus minisztériumi funkciók erősítése

a cél. Az tehát, hogy elsősorban az irányító tevékenység, a felügyeleti munka erősödjék, a figyelem középpontjába kerüljön a műszaki-technikai feltételek optimalizálása, orientáló fejlesztési koncepciók kimunkálása. Nagyobb befolyást kell gyakorolniuk az ágazatoknak, a vállalatoknak a tervezőmunkára is, és nélkülözhetetlen, hogy a minisztériumi tevékenységnek hatnia kell az egész közgazdasági környezetre.

Fontos tovább növelni a vállalatok önállóságát, erősíteni a vállalati szférában a vállalkozókedvet, a felelős kezdeményezést. Ennek feltétele is, következménye is, hogy célszerű fejleszteni a vállalati érdekképviseletet, tágítva ebben a Kereskedelmi Kamara szerepkörét. A vállalati szervezet alakításakor arra kell törekedni, hogy a hatékonyságot legjobban szolgáló méret- és szervezeti struktúra bontakozzék ki. Nem kell felesküdni sem a kis-, sem a közép-, sem a nagyvállalatokra. Nem szabad ebben valamiféle gazdaságpolitikai babonát, sablont követni. A célnak, a hatékonyságnak legjobban megfelelő nagyságú vállalatokra és vállalati szervezetekre van szükség. A célhoz, a hatékonysághoz kell igazítani a profilt, a tevékenységi körök bővítését is.

KÜLGAZDASÁGI STRATÉGIÁNK ÉS BELSŐ GAZDÁLKODÁSUNK

Külgazdasági stratégiánk megvalósításához a gazdálkodás átfogó, fokozatos ésszerűsítésére, működési költségeinek csökkentésére van szükség. Ezek a gyakorlati igényekhez kapcsolódó, hosszabb távon ható programok a kormányzat gazdasági tevékenységének fontos elemévé lépnek elő. Ide sorolom például az anyag- és energiafelhasználás racionalizálását, az ezt szolgáló technológiai korszerűsítést, az energiatakarékos technológiák elterjesztését, a hazai favagyon jobb hasznosítását, valamint a hulladék és másodlagos anyagok széles körű felhasználását, újrahasznosítását. Annak ellenére, hogy e sokoldalú programok megvalósításának kezdetén tartunk, már eddig is számottevő eredmények születtek.

A belső erőforrások feltárása céljából fokozott figyelmet kell fordítani a meglevő álló- és forgóeszközök jobb kihasználására, valamint az ésszerű munkaerő-gazdálkodásra. A jövőben is számolnunk kell azzal, hogy a külső hatások egyre szélesebb területen érik gazdaságunkat. E hatásoktól gazdaságunk egyre kevésbé szigetelhető el, ár- és költségérzékenységének fokozódása nem kerülhető el. Ezért a gazdálkodó szervek a jövőben még

kevésbé háríthatják át a költségnövelő külső hatásokat a költségvetésre, a társadalomra.

Tovább kell csökkenteni az állami költségvetés terheit a társadalmi közkiadások relatív mérséklésével is. Arra törekszünk, hogy a ma még eléggé elmaradott, de folyamatosan bővülő lakossági infrastruktúrát – szolgáltatásaik színvonalát megőrizve, aránytalanságait korrigálva – változatlan vagy alig növekvő költségekkel működtessük. Az államigazgatási apparátus létszámának további csökkentése indokolt. Folytatódik a minisztériumok belső szervezetének tökéletesítése, a háttérintézmények, a területirányító apparátusok racionalizálása. Irányításunk struktúrája tehát korszerűsödik, a felesleges lépcsőket kiiktatjuk. Elkezdődött a kutatóintézetek szervezeti átalakítása. A jövőben további előrelépésre van szükség a kutatásra szánt pénzösszegek célirányosabb, hatékonyabb felhasználására, többek között a kutatóintézetek érdekeltségének további javítása révén.

A költségvetési kiadások egészének alakulása közvetlenül nincs kapcsolatban külgazdasági kapcsolatrendszerünk eredményességével. A társadalom működése „rezsiköltségének" csökkentésével azonban erőforrásainkból többet fordíthatunk a termelőszféra fejlesztésére, a termelés tényezőinek jobb hasznosításával, eredményesebb kombinálásával pedig népgazdaságunk nemzetközi versenyképessége jelentősen növelhető.

Külgazdasági stratégiánk megvalósítása és iparpolitikánk, iparunk teljesítménye egymáshoz szorosan kötődő, egymásra kölcsönösen ható tényezők. Az elmúlt időszak elemzéséből láttuk, hogy – a jelentős fejlődés ellenére – iparunk sok ágazata nem volt képes lépést tartani a fejlett tőkés országok piacán támasztott követelményekkel, egyes iparágak részaránya e reláció exportjában meglehetősen alacsony. A szocialista országok piacain jelenleg még domináló a szerepe a feldolgozóipari exportunknak, ez a szerepe azonban egyre nagyobb veszélybe kerülhet, mivel a verseny- és a minőségi-műszaki követelmények ebben a relációban is növekednek, mi pedig döntően közepes minőségű tömegárukkal vívtuk ki eddigi pozícióinkat. Hasonló veszélyek keletkezhetnek a fejlődő országok felé irányuló és egyre növekvő volumenű iparcikk-kivitelünknél. Külpiaci oldalról feltétlenül indokolt iparpolitikánk, iparfejlesztésünk újragondolása.

A történelmi tanulságok is arra késztetnek bennünket, hogy őrizzük, sőt erősítsük iparunk széles körű részvételét a nemzetközi munkamegosztásban; biztosítsuk aktív és tevőleges jelenlétét a legprogresszívabb

hatású piacokon; teremtsük meg feltételeit a nemzetközi fejlődéssel járó lépéstartásnak. A magyar ipar eddig is akkor volt, ezután pedig még inkább akkor lesz képes jelentős fejlődésre, amikor biztosítva voltak (lesznek) a nemzetközi munkamegosztásba való jelentős mérvű bekapcsolódásának feltételei.

A nemzetközi környezethez, feltételekhez való idomulás jelentősége a jövőben az eddiginél is nagyobb lesz az ipar és az egész népgazdaság fejlődése szempontjából. A belföldi felhasználás – legalábbis mennyiségi értelemben – a közeljövőben valószínűleg nem tud jelentős dinamizáló hatást kifejteni az ipari termelés növekedésére. Belföldről is elsősorban a minőségi követelmények növekedésére lehet számítani. Ez nemcsak azt jelenti, hogy a hazai felhasználók igényszintje közeledni fog a nemzetközi mércéhez (különösen, ha ismét növelni tudjuk az importverseny szerepét), hanem azt is, hogy csak az a vállalat, szakma, ágazat lesz képes dinamikus fejlődésre, amelyik szervesen alkalmazkodik a termelés, a termékek és a technológiák nemzetközi változásához, követelményeihez.

Az előkészítés alatt álló és a Központi Bizottság napirendjére tűzött iparpolitikai koncepció kialakításának tehát egyik döntő támpontja, formálója a külpiac, illetve a külgazdasági koncepció. S megfordítva: a magunk elé tűzött külgazdasági koncepció akkor valósítható meg teljeskörűen, ha kivitelünkben növekvő, az eddiginél jóval nagyobb szerepe lesz az ipar termékeinek, legfontosabb termelőágazatunk külpiaci követelményekhez való alkalmazkodásának.

POLITIKAI FELADATOK A KÜLGAZDASÁGI STRATÉGIA MEGVALÓSÍTÁSÁBAN

Végezetül szeretnék szólni néhány olyan politikai feladatról, amelyek teljesítése nagy súllyal esik latba külgazdasági stratégiánk megvalósítása, társadalmunknak az ezzel kapcsolatos teendőkre, magatartásra való ráhangolódása szempontjából.

Alapvető követelmény, fontos társadalmi érdek megértetni és elfogadtatni, hogy gazdasági fejlődésünk, a növekedés üteme jelenleg is és a jövőben még inkább alapvetően attól függ, hogy a termelőszférában, a gazdálkodás különböző területein mennyire tudunk megfelelni a nemzet-

közi követelményeknek, mennyire leszünk képesek alkalmazkodni a külgazdasági igények, feltételek – gyakran igen gyors és radikális – változásához, mennyire tudjuk fokozni és kiterjeszteni a termelésben a versenyképes termékek körét. Ez fejlődésünk, végső soron társadalmi-gazdasági céljaink megvalósításának is objektív feltétele. Nem elég gazdasági céljainkat vállalni, vállalni kell ezek elérésének munkánkkal szemben egyre magasabb követelményeket támasztó útjait, módjait is.

Meggyőző érvekkel be kell tudnunk bizonyítani, hogy a nemzetközi gazdasági kapcsolatok fejlesztését pártunk és kormányunk az objektív helyzethez igazodva, nagy felelősséggel és körültekintéssel irányítja. Tények sokasága bizonyítja, hogy minden jelentősebb lépésünket e téren alapos előkészítés, a gazdasági, a társadalmi, sőt a nemzetközi politikai hatások alapos és sokoldalú mérlegelése előzte meg. Nincs tehát arról szó, hogy ajtót-ablakot kitárunk – minden mérlegelés és elemzés nélkül – a világpiac felé, hogy onnan minden hatást szűrés és korlátozás nélkül beengedünk belső gazdasági életünkbe. A külső változások hatását, irányát, főbb tendenciát azonban érzékeltetnünk kell, azok elől nem térhetünk ki, s olyan feltételeket kell teremtenünk, amelyek lehetővé teszik az ezekhez való alkalmazkodást. Ebben nincs más választásunk! Csak ez lehet a helyes válasz a világgazdaság kihívására, fejlődésünk biztosítása érdekében. Ezen a bázison, ezen az elvi alapon kell fellépni e „nyitást" eltúlzó, a piac mindenhatóságát hirdető, a tőkés piaci viszonyokat idealizáló – burkolt vagy nyílt – nézetek ellen éppúgy, mint az elzárkózást, az izolálódást tükröző felfogással szemben is.

Külgazdasági stratégiánk megvalósítása nemcsak a célok megértését, elfogadását igényli egész társadalmunktól, hanem a végrehajtás aktív, cselekvő támogatását is. Ennek elérésében, kiváltásában a vállalatok és intézmények pártszervezeteinek, a területi pártszerveknek igen sokrétű feladataik vannak. Igazodva a gazdaság területén végzett pártmunka kialakult és bevált elveihez, a fő feladat a végrehajtás politikai feltételeinek megteremtése. Ezen elsősorban olyan munkahelyi légkör megteremtését értjük, amely kedvez a vállalkozási szemléletű vállalati magatartás kibontakozásának, amely segíti megteremteni ezek munkahelyi feltételeit, és amely lehetővé teszi a vállalatoknál a külpiaci igényekhez való időbeni, rugalmas alkalmazkodást. Társadalmi méretű mobilitás csak akkor bontakozhat ki, ha ez a magatartás mindinkább jellemzi a vállalatok belső életét is.

Külön is szeretném hangsúlyozni az időtényező megnövekedett szere-

pét. Az elmúlt évek tapasztalatai többek között arra is megtanítottak bennünket, hogy egy gyorsan változó világgazdaság körülményei között a reagálás szükséges ütemétől elmaradni, az elengedhetetlen teendők kialakításában és megvalósításában késlekedni igen nagy és csak rendkívüli erőfeszítésekkel ledolgozható, jelentős veszteségeket okozó hátrány. Ez veszteségforrás a népgazdaság egészében, a vállalatok életében, végső soron a népjólét emelésének anyagi feltételei megteremtésében.

Jól belátható, hogy ilyen rugalmas, alkalmazkodó vállalati atmoszféra megteremtésével sok teendő jár együtt. Megfelelő információkat kell szerezni, a feltételeket és a lehetőségeket mélyrehatóan szükséges elemezni, a kutatást-fejlesztést a szükséges és a piac által igényelt fejlődés szolgálatába állítani, a vállalaton belüli szervezetet, ösztönzési rendszert ezeknek megfelelően tökéletesíteni – mind megannyi feladat. Ezek megvalósítását kezdeményezni, a végrehajtást politikai munkával segíteni, ezek tapasztalatait és társadalmi hatásait elemezni, a változásokból, magasabb követelményekből származó esetleges konfliktusokat a fejlődés elősegítése érdekében vállalni, a követelményekből nem engedve humánusan megoldani – nagyon bonyolult politikai feladat.

A külgazdasági stratégia megvalósítása magas követelmények elé állítja a vezetőket és egész káderpolitikánkat. Fontos politikai feladat olyan vezetők beállítása, anyagi és erkölcsi megbecsülése, felelős munkájuk politikai támogatása, akik képesek felismerni, kialakítani és végrehajtani – a szocialista normák betartása mellett – továbbfejlődésünk, alkalmazkodásunk bonyolult feladatait. A szocialista fejlődés eredményeként felnőtt egy jól felkészült, tehetséges, a szocializmus ügyének elkötelezett, fiatalabb nemzedék, amelyre a feladatok megoldásánál, a vezetők kiválasztásánál az eddiginél sokkal bátrabban támaszkodhatunk. Bátor, kezdeményező, magas követelményeket támasztó vezetőket kell nagy számban beállítanunk, akik nemcsak utasításra cselekednek, hanem öntevékenyek, önállóak, határozott és megalapozott döntésekre képesek.

Döntő fontosságú politikai és gazdasági követelmény olyan társadalmi és munkahelyi légkör megteremtése, amelyben a fegyelem, a pontosan végzett munka, a szervezettség magas színvonalon érvényesül. Nem mondhatjuk, hogy ez társadalmi méretekben jellemző lenne, sőt nemegyszer kirívó fegyelmezetlenségek, emberéleteket követelő, nagy anyagi károkat okozó lazaságok tanúi lehetünk. Ezek terjedését, szaporodását szigorú, fegyelmező eszközökkel és politikai munkával egyaránt meg kell akadályozni. A pontosan végzett, fegyelmezett munka minden fejlő-

dés alapja, elemi feltétele. Enélkül nem is álmodhatunk olyan bonyolult feladat teljesítéséről, mint amilyen a külgazdasági stratégia megvalósítása.

Külgazdasági stratégiánk magas követelményeket állít propagandamunkánk elé is. Társadalmunkban nagy igény van a világ eseményeinek megismerésére. Reálisan és folyamatosan kell tájékoztatni a közvéleményt a világgazdasági változásokról, azoknak a magyar gazdaságra gyakorolt hatásairól. Bátran, elkötelezetten, cselekvésre ösztönzően kell megmutatni azokat a különbségeket, amelyek a mi reagálásaink és a tőkés országoké között vannak. Fel kell lépnünk a helyenként megnyilvánuló kishitűség ellen. Igaz, kis ország vagyunk, nem mi formáljuk a világgazdasági folyamatokat. De nem is vagyunk tehetetlenek azokkal szemben! A világgazdasági változásoknak nem valami sorsszerű következménye, hogy azok hátrányosan érintsenek bennünket. A fegyelmezetten dolgozó, időben reagáló, a követelményekhez alkalmazkodni tudó vállalatok jó példáival be lehet és kell bizonyítani, hogy gyakran saját hibáinkból, lassúságunkból adódik a legnagyobb hátrányunk, amely miatt veszteségek érnek bennünket a külpiacokról.

Külgazdasági stratégiánk megvalósítása hosszú távú, de folyamatos, mindennapos munkát igénylő feladat. Rendelkezünk azokkal az eszközökkel, illetve meg tudjuk teremteni azokat a feltételeket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy e hosszú távú elképzeléseket – gazdasági fejlődésünk biztosítása érdekében – megvalósítsuk.

Kossuth Könyvkiadó 1982.

Az 1982. évi gazdasági fejlődés fő vonásai és az 1983. évi feladatok*

A magyar népgazdaságnak a nyolcvanas években olyan feladatokkal kell megbirkóznia, amilyenekkel eddigi fejlődése során még nem találkozott. Előrehaladásunkban a minőségi követelmények váltak meghatározóvá, ezek kerültek a gazdaságpolitikai gyakorlat homlokterébe. A külső és a belső feltételek, valamint adottságaink számbavétele alapján olyan irányvonalat választottunk, amely az elért életszínvonal társadalmi méretekben való megőrzése mellett a külső egyensúlyi helyzet javításának adott és ad elsőbbséget.

1982-ben a külső körülmények tovább növelték a népgazdaság teljesítőképességével szembeni követelményeket. A kedvezőtlen tőkéspiaci feltételek, jelentős külföldi betétkivonások, a szocialista energia- és anyagbehozatal csökkenése mellett a nem rubelelszámolású áruforgalmi mérlegben jelentős aktívum elérése, a fizetőképesség fenntartása, az életszínvonal megőrzése együttesen rendkívüli erőfeszítéseket igényelt a népgazdaságtól, még pontosabban: a végrehajtásban részt vevő szervektől és az egyes emberektől. Gyors döntések és hathatós intézkedések meghozatala vált szükségessé.

Az évek óta halmozódó és még napjainkban is jelentkező terheket a gazdaság teljesítménynövekedése csak részben tudta ellensúlyozni. Ilyen körülmények között gazdaságpolitikánk és gazdaságirányításunk figyelemre méltó eredménye, hogy 1982-ben sikerült alapvető gazdaságpolitikai céljainkat teljesíteni: a nem rubelelszámolású áruforgalomban a tervben szereplő mintegy 100 millió dollár passzívummal szemben várhatóan mintegy 400 millió dollárnyi aktívumra teszünk szert, nemzetközi fizetési kötelezettségeinket teljesítjük. A nemzeti jövedelem hozzávetőleg 2,5%-

* A Központi Bizottság 1982. december 1-i ülésen elhangzott beszéd rövidített szövege.

kal nőtt, a lakossági fogyasztás 1,3%-kal emelkedett, az egy főre jutó reáljövedelem a tavalyi 2,9%-os növekedés után 1982-ben csaknem 1%-kal emelkedett, a reálbér megközelítőleg 1%-kal csökkent, s lényegében az 1980. évi szintnek felel meg. Az áruellátás egészében kiegyensúlyozott, az életkörülmények sok vonatkozásban tovább javulnak. A költségvetés hiánya a tervezettnél kisebb lesz.

A terv alapvető céljai teljesültek. A nemzeti jövedelem belföldi felhasználása – a külső egyensúlyi követelményekkel összhangban – 1%-kal csökkent.

Annak ellenére, hogy az ipari termékek külpiaci kereslete a vártnál kisebb, az ipari termelés a tervezett 2–2,5%-nak megfelelően 2,4%-kal haladja meg az 1981. évi szintet. A bányászatban, a gépiparban és az élelmiszeriparban a termelés az átlagosnál nagyobb mértékben, 3–4%-kal nő.

Az ipar összteljesítményét számottevően befolyásolja a dekonjunktúra miatt világméretekben és nálunk is súlyos gondokkal küzdő ágazatok helyzete. Mindenekelőtt a kohászatról és a vegyipar egyes területeiről van szó. 1982-ben tovább mélyült a vas- és alumíniumkohászat válsága. Ezt a tőkés értékesítési árak is tükrözik: 1980-hoz képest az alumínium ára mintegy 40%-kal, a félgyártmányoké hozzávetőlegesen 30%-kal, a timföldé pedig több mint 10%-kal csökkent. A kohászati és vegyipari termékek értékesítéséből 110 millió dollárral volt kevesebb a bevétel, mint 1981-ben.

Bár az iparvállalatok egy része jelentős erőfeszítést tett a tőkés export bővítésére, a tények arra utalnak, hogy továbbra sem kielégítő az ipari termelés rugalmassága, alkalmazkodóképessége. A kapacitásokban rejlő tartalékokat sem sikerült az export növelésére, illetve a gazdaságos import helyettesítésére mozgósítani.

A gazdálkodási körülmények rosszabbodása több vállalat helyzetében is megmutatkozik. A veszteséges vállalatok száma 68-ról előreláthatólag 90–100-ra emelkedik, s a veszteség összege is magasabb a korábbinál.

A vállalatok pénzügyi feszültségeinek enyhítése, a termelés folyamatosságának fenntartása érdekében egyes területeken központi intézkedések váltak szükségessé. Ennek ellenére csak elvétve tapasztalható kedvező, érdemi javulást előidéző változás az alacsony hatékonyságú, alaphiányos, illetve veszteséges vállalatok tevékenységében. Ez is indokolja a határozottabb cselekvést s annak mérlegelését, hogy az eredménytelenség milyen mértékben származik a gazdálkodás hiányosságaiból, illetve

a külső feltételek romlásából. Tudatában kell lennünk azonban, hogy a termelés és értékesítés folyamataiban együttesen érvényesülnek a céljainkkal összhangban álló kedvező jelenségek, a tőlünk független külső korlátozó tényezők hatásai, valamint a vállalati gazdálkodás gyengeségei, mindenekelőtt a nem kielégítő alkalmazkodóképesség.

Az építőipar termelése a számítottnak megfelelően alakul. Csökkent a beruházási építés aránya, és mintegy 4%-kal nőtt a felújítási, fenntartási építés részaránya, s így meghaladja az össztevékenység egynegyedét. Kedvezőtlen jelenség, hogy az állóeszköz-állomány kihasználása tovább csökken, miközben a meglevő kapacitások és az igények között változatlanul feszültség tapasztalható. Az építőipari ágazat alkalmazkodása lassú, rugalmassága továbbra is elégtelen. Az építési időtartamok nem csökkennek, és nem javul a kívánt mértékben az építmények – többi között a lakások – minősége s a munka szervezettsége sem.

*

Az ipari termelés alakulása mellett az 1982. évi fejlődés és a fizetőképesség megőrzése szempontjából is kulcsfontosságú a mezőgazdaság és az élelmiszeripar termelése. Örvendetes, hogy a mezőgazdasági termékek termelése a tervet meghaladóan, mintegy 7%-kal nőtt. Az időjárás is kedvezett a mezőgazdasági termelésnek, de a jó, illetve egyes területeken rekorderedmények elérésében jelentős szerepe volt a szervezettségnek, az érdekeltség javulásának, az emberi tényezőknek.

A tervezettnél, de minden eddiginél is több, összesen mintegy 14,9 millió tonna gabonát termeltünk. A búzatermés ugyan valamelyest elmaradt az előirányzottól, de ezt a kukoricának a vártnál nagyobb, mintegy 6,9 tonnás termésátlaga a kisebb vetésterület ellenére is ellensúlyozni tudta. A kukoricatermésnek a korábbinál nagyobb hányada koncentrálódott a jobb adottságú termőhelyekre. A múlt évi 16 gazdasággal szemben az idén 38 gazdaságban termeltek hektáronként 10 tonnánál több kukoricát, ami egyúttal jelzi a gabonatermelés fejlesztési lehetőségeit.

Jelentősen növekedett a cukorrépa-termelés. A rizs, a szója, a fűszerpaprika és az alma termésátlaga ugyancsak rekordot ért el; gyümölcsből 8%-kal, szőlőből pedig csaknem 70%-kal többet szüreteltek az előző évinél.

Gyarapodott az állatállomány is, és folyamatos a takarmányellátás. A hústermelés meghaladja a tervezettet, az egy lakosra jutó hústermelés

megközelíti a 160 kg-ot, amivel a világ első öt országa között vagyunk. Szeptember 30-án több mint 10 millió volt a sertésállomány. A kocák száma – főleg a háztáji és kisegítő gazdaságokban – növekedett. A szarvasmarha- és juhállomány kismértékben, de nőtt. Örvendetes, hogy az egy tehénre jutó tejtermelés eléri a 4000 litert.

Tovább csökkent a mezőgazdaság energiafelhasználása. Kedvező, hogy az igénybe vett folyékony szénhidrogének mennyisége is tovább mérséklődött. Megkezdődött a hulladékok és melléktermékek energetikai célú felhasználása, terjed az energiatakarékos talajművelés, évről évre növekszik a nedveskukorica-tárolás. Javult a mezőgazdasági nagyüzemek költséggazdálkodása, de a ráfordítások csökkentése, a termelés gazdaságosságának növelése továbbra is lassan halad előre.

Élelmiszer-kivitelünk néhány terméke a világméretű válság elmélyülése miatt most ütközött először jelentősebb értékesítési korlátokba. Gondot okozott például a vágóbaromfi- és az almaexport, a rekord szőlőtermés miatt nehézségekkel küzdünk a bortárolásban, -feldolgozásban és az -exportnál is.

Számottevően csökkentek a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek külpiaci értékesítési árai. Például 1981-ben megközelítőleg 220 dollárért értékesítettünk egy tonna búzát, 1982-ben viszont csak 180 dollárt kaptunk érte. A kukorica ára 164 dollárról 120-ra, a vágómarháé 1435-ről 1280-ra csökkent. Az árucsökkenés összességében 150–170 millió dollárnyi kiesést okozott.

Erre a helyzetre sem az élelmiszer-termelés, sem a külkereskedelem nem készült fel megfelelően. Kitűnt, hogy az élelmiszer-termelés és -forgalmazás vertikális kapcsolatai lazák. Kiütköztek az infrastruktúra hiányosságai is. Különösen a szállítókapacitás és a tárolótér elégtelensége okozott veszteségeket. Az élelmiszer-gazdaság a nehézségek ellenére a tervezettet jóval meghaladóan növeli exportját.

*

Jelentősége miatt külön kell szólni az energiagazdálkodásról. Eredményként könyvelhetjük el, hogy az országos energiafelhasználás az 1981. évhez hasonlítva nem növekedett, s a nehéz feltételek ellenére a fogyasztók energiaigényét 1982-ben is sikerült kielégíteni. Ez összefüggésben van az energiagazdálkodási program gyorsításának kezdeti eredményeivel, továbbá az energiaigényes termékek arányának csökkenésével.

1978–1982 között a nemzeti jövedelem növekményéhez nem kellett többletenergiát igénybe venni. Ez idő alatt – energiapolitikánk több éves erőfeszítései nyomán – 1982-re több mint kétmillió tonna kőolaj- és kőolajtermék-felhasználáscsökkenést értünk el. Ugyanebben az időszakban a földgázfelhasználást 1,8 milliárd m^3-rel, a villamosenergia-importot pedig négymilliárd kWó-val növeltük. Ez a szerkezeti változás a népgazdaságot jelenleg évente mintegy félmilliárd dollár értékű kőolaj behozatalától mentesíti. A rendelkezésre álló energiaforrásokban nőtt a hazai termelés részaránya, 1978 óta először éri el az 50%-ot. A hazai földgáztermelés terven felül emelkedik, a szénbányászat – hasonlóan az elmúlt évekhez – megközelítőleg félmillió tonnával termel többet a hatodik ötéves terv 1982. évre vonatkozó előirányzatánál. A szén és általában a szilárd energiahordozók felhasználásának részaránya stabilizálódott.

A külkereskedelmi tevékenységet a tervben feltételezettnél lényegesen rosszabb külső körülmények nehezítették. A cserearányok számunkra továbbra is kedvezőtlenül alakulnak. Kivitelünk növekedése megközelítette az előirányzott 7–8%-ot, behozatalunk pedig az előző évinek felelt meg. Rubelelszámolású kivitelünk és behozatalunk növekedett. A nem rubelelszámolású kivitel – a kedvezőtlen piaci feltételek mellett – a tervezettnél nagyobb erőfeszítésekkel bővült. Elengedhetetlenné vált, hogy már 1982-ben egyenlegjavulást érjünk el, egyfelől az exporttöbblet-lehetőségek maximális kiaknázásával, a meglevő tartalékok feltárásával, másfelől importmegtakarítás révén. Mindez folyamatos és pótlólagos gazdaságirányítási feladatokat jelent.

*

1982-ben a lakosság életszínvonala lényegében a tervezett szerint alakult. A fő mutatók az előirányzott mértékek határán megvalósultak; adott helyzetünkben ez jelentős eredmény. A lakosság fogyasztása 1,3%-kal, a reáljövedelem pedig csaknem 1%-kal nőtt, mindkettő eléri a hatodik ötéves tervben erre az évre számítottat, annak ellenére, hogy a nemzeti jövedelem növekedése elmaradt az ötéves tervben előirányzottól. A munkások és alkalmazottak egy főre jutó keresete az előirányzott 4,5–5% helyett mintegy 6–7%-kal, a termelőszövetkezeti dolgozóké hozzávetőlegesen 7%-kal magasabb az 1981. évinél, a pénzbeli társadalmi juttatások ennél gyorsabb ütemben, 10%-kal nőttek. A tervezettnél gyorsabban, 4,8–5,2% helyett 6,9%-kal nőtt a fogyasztói árszínvonal.

A terv végrehajtása közben – különösen az év első hét hónapjában –

kialakult az életszínvonal-előirányzatok túllépésének veszélye. A vásárlóerő-kiáramlás üteme – bérekben és pénzbeli juttatásokban egyaránt – meghaladta a tervezettet, ami sem a termeléssel, sem pedig a teljesítménynyekkel nem volt összhangban. Ezért és a külgazdasági egyensúly javítása, nemzetközi fizetőképességünk biztosítása miatt szükségessé vált, hogy év közben vásárlóerő-mérséklő és fogyasztói árszínvonalat emelő intézkedéseket tegyünk.

Az év folyamán a legrégebbi és a legkisebb nyugdíjakat – az év eleji automatikus emelést is figyelembe véve – havi 190 forinttal emeltük.

Az ismert nehézségek ellenére a lakossági áruellátás kiegyensúlyozott volt, az alapvető cikkek korábbi kínálati színvonalát sikerült megőrizni. Ezen belül is kiemelkedő az élelmiszerek folyamatos és kiegyensúlyozott, helyenként bővülő kínálata. A lakosság egy főre jutó fogyasztása az alapvető élelmiszerekből tovább nőtt, húsból és húskészítményekből az 1980. évi 72 kg-ról 75 kg-ra, tejből és tejtermékből 166 kg-ról 174 kg-ra. A zöldség-gyümölcs egy főre jutó fogyasztása meghaladja a 155 kg-ot.

A legfontosabb életkörülményeket javító tények közé kell sorolnunk, hogy a tervezettnek megfelelően megközelítőleg 76 000 lakás épült. A 100 lakásra jutó családok száma 110-ről 108-ra, a 100 lakásra jutó személyek száma 302-ről 292-re mérséklődött. Javult az óvodai és bölcsődei ellátottság.

A munkaerőhelyzet kiegyensúlyozottabb, mint az előző években, de a területi és szakmai megoszlás továbbra is eltér a szükségletektől: a létszámhiány és a felesleg egyidejűleg jelentkezik. Létszámhiány elsősorban Budapesten és a nehéz, kedvezőtlen körülmények között végzett munkakörökben észlelhető. A pályakezdő fiatalok elhelyezkedési lehetősége az elmúlt évhez viszonyítva javult. Az év során lényegében befejeződött az áttérés az ötnapos munkahétre; új szabadságolási rendet is bevezettünk. Az átállás különösebb zökkenők nélkül történt, az intézkedést az állampolgárok többsége örömmel fogadta.

Az állami beruházások kivitelezése összességében a tervnek megfelelő, néhány nagyberuházásnál – különösen a Paksi Atomerőműnél – azonban elmaradás mutatkozik.

A vállalati többletforrások miatt 1982-ben újabb beruházási fellendülés lehetősége alakult ki. Ezért a beruházási vásárlóerő mérséklésére és a felhasználás korlátozására év közben intézkedések történtek. Ennek keretében sor került a beruházási illetékfizetés bevezetésére, a fejlesztési alapok 4–6%-ának zárolására, a tanácsoknál bizonyos kötelező megtaka-

rítások előírására, a vállalati beruházások támogatási tartalékának zárolására, továbbá a hitelkamatlábak növelésére. Ugyanakkor a beruházási lehetőségekből előnyben részesültek az exportnövelő, az energiahordozók gazdaságos termelését és felhasználását szolgáló, a hulladék- és másodlagos nyersanyag begyűjtését és feldolgozását segítő, továbbá az importot gazdaságosan csökkentő fejlesztések.

Egyensúlyi viszonyainknak részben tükre, részben alakítója az állami költségvetés. A költségvetés egyenlegének alakulása lényegében tükrözi az egyensúly helyreállítását célzó gazdaságpolitika erőfeszítéseinek eredményességét.

Az állami költségvetés hiánya 1982-ben kisebb az előirányzottnál. Ezt a bevételek növelése mellett a kiadások növekedésének visszafogása, a korábbinál szélesebb körben érvényesülő takarékosabb gazdálkodás eredményezte.

A minisztériumok intézményeit illetően is változtatásokra került sor. Ennek eredményeként az Ipari Minisztérium intézményeiben foglalkoztatottak létszáma 20%-kal, ilyen célú kiadásaik pedig mintegy 80 millió forinttal csökkentek. A mezőgazdasági szakigazgatási intézményhálózat korszerűsítése hozzávetőlegesen 10 000 embert érint, itt 1500 fő a csökkenés, és 330 fő költségvetési státusból vállalatszerűen gazdálkodó intézménnyé alakult helyen dolgozik tovább, ami a jövőben évente megközelítőleg 100 millió forint költségvetési megtakarítást jelent.

Az ÉVM-ben eszközölt átszervezések mintegy 30%-os létszámmegtakarítást és az irányítás egyszerűsítését eredményezték. A Belkereskedelmi Minisztérium szervezetét korszerűsítették, és a létszám 10%-kal csökkent. Megkezdődött és nagyrészt 1983-ban megvalósul a KPM szervezetének átfogó korszerűsítése is. A minisztériumban a feladatok ésszerű csoportosításával a szervezet egyszerűsödik – szétválasztják a hatósági és a vállalati funkciókat, erősítik a vállalatok önállóságát – és csökken a létszám is.

Szigorúbb szabályok léptek életbe a saját tulajdonú gépkocsik hivatalos célú használatáért fizetett átalányok és az eseti térítések szabályozására is.

A központi és a tanácsi költségvetési szervek gazdálkodási feltételeit is számos intézkedés szigorította. Az e téren tett intézkedések mintegy hárommilliárd forinttal javították a költségvetés helyzetét.

*

Gyakori bírálat ért bennünket azért, hogy a szabályozók változásai nem teszik lehetővé a megalapozott vállalati tervezést, a többletjövedelmek elvonása fékezi a differenciáltabb fejlődést.

E kritikában van igazság, hiszen a szabályozók módosítására alaptendenciájuk változatlanul hagyása mellett 1982-ben is sor került. Az sem vitatható azonban, hogy az egyes mértékek módosítása, az elvonás a jelenlegi helyzetben kényszerűen szükséges, nélkülözhetetlen intézkedés volt.

A szabályozók alakítása, a helyzethez igazodó folyamatos gazdaságirányító és -szervező munka ugyanis az előre nem látott külpiaci és belső változásokat közvetíti, összességében az egyensúly felbomlásának megakadályozását is szolgálja. Az ilyen állami beavatkozás közérdek, s elvileg nem lehet gátja annak, hogy az érdekeltség növelésével a vállalatok a teljesítményekkel arányosan jussanak jövedelmekhez. A szabályozók éppen ezért tartalmaznak több normatív elemet és kevesebb egyedi elbírálást; azt a szándékot tükrözik – ha nem is a kívánt mértékben –, hogy a jól gazdálkodók pénzügyi feltételei viszonylagosan javuljanak.

A szabályozásnak egyidejűleg kell összhangban lennie a társadalom, a vállalatok és az egyes emberek érdekeivel, úgy, hogy legfőbb gazdaságpolitikai céljainknak alárendelten segítse a fizetőképesség megőrzését, vívmányaink védelmét, eredményeink megszilárdítását és további fejlődésünk feltételeinek megteremtését. Az 1983. évi szabályozó módosítások rendeletei megjelentek, így a vállalatok ezek ismeretében véglegesíthetik terveiket.

*

Gazdasági munkánk legfőbb eredményének tartjuk, hogy 1982-ben meg tudtuk őrizni az ország fizetőképességét; intézkedéseinket közvéleményünk többsége megértéssel fogadta; hogy társadalmunk közérzete ma is megfelelő, az országban mindenütt fokozódik a nehézségeket leküzdeni akaró tettrekészség.

A szűkebb értelemben vett pénzügyi helyzet alakulása – tekintettel adósságszolgálati terheinkre – nagy erőpróba elé állított bennünket.

Az 1981-ben kialakult magas kamatok 1982 első felében is fennmaradtak, ezért kamatkiadásaink jóval meghaladják az előre számítottat. A felvétel szerkezetének átrendeződésével összefüggésben nagyobbak a hiteltörlesztési kiadásaink is. Ugyanakkor a kialakult politikai, de gazdasági okok által is motivált bizalmi válság oda vezetett, hogy a szocialista or-

országoknak 1981 májusától nem, vagy alig nyújtottak hitelt, s ez 1982-ben lényegében folytatódott. Mindez Magyarországot is kedvezőtlenül érintette. Ilyen körülmények között elengedhetetlen volt, hogy sürgős és hatásos intézkedéseket tegyünk a fizetőképesség fenntartása érdekében.

Kiemelkedő jelentőségű volt az az akció, amely a tervezetthez képest 400–500 millió dolláros egyenlegjavulás elérését irányozta elő. Az eddigi tapasztalatok és a várható exportteljesítések arról tanúskodnak, hogy az élelmiszer-gazdaság és a belkereskedelem hiánytalanul eleget tesz vállalt kötelezettségeinek. Jó eredményt ért el az idegenforgalom is: bevételéből 180 millió dollár aktívummal járult hozzá a fizetőképesség fenntartásához. A többi ágazat teljesítése kisebb-nagyobb mértékben elmarad a vállalástól. Ebben az objektív piaci okok is jelentős szerepet játszanak, de a fő ok termékeink gyenge versenyképessége, a nem elég erőteljes piaci munka. Ezt közvetetten az is bizonyítja, hogy azok a vállalatok – még a válságágazatokban működők is, például az Ózdi Kohászati Üzemek, vagy a Tiszai Vegyi Kombinát –, ahol erőfeszítéseket tettek a kivitel fokozására, elérik vagy megközelítik a tervezett, illetve a vállalt exportot.

Sokan felvetik, hogy ezek a módszerek nem illenek gazdaságirányítási rendszerünkbe, kedvezőtlen hatással járnak. A nehézségeket nem vitatva azt is látni kell, hogy a bennünket ért gyors és kedvezőtlen hatások sem „illenek bele" a világgazdaság megszokott rendszerébe. A beavatkozásokból származó veszteségeknél azonban csak a tétlen szemlélődés okozhatott volna nagyobb kárt.

Fizetőképességünk fenntartása nagy erőfeszítéseket, nagy munkát igényelt, de egyben az elmúlt év döntő eredménye is volt. Erőfeszítéseink sikerességének alapvetően három fő forrása van:

– Mindenekelőtt pártunk 26 éve folytatott politikáját, társadalmi, gazdasági eredményeit kell említenünk, s azt a kedvező megítélést, amely e politika alapján hazánkról idehaza és külföldön kialakult. Szövetségeseink, partnereink, sőt a bankvilág bizalmát is ezzel a politikával érdemeltük ki, amivel kénytelenek számolni ellenfeleink is.

– Nagy jelentősége van a KGST-országokkal, mindenekelőtt a Szovjetunióval folytatott gazdasági kapcsolatainknak. Ez az együttműködés 1982-ben is érdemi segítségünkre volt.

– Fontos tényező az is, hogy csatlakozásunk az ENSZ szakosított nemzetközi pénzügyi szervezeteihez kedvező hatással volt nemzetközi gazdasági kapcsolatainkra.

*

Az 1983. évi terv irányelvei figyelembe veszik a gazdaság kialakult helyzetét, a meglevő és feloldásra váró feszültségeket, a külső és a belső feltételekből fakadó növekvő követelményeket. Tekintettel vannak arra is, hogy az 1982. évi eredményekben olyan tényezőknek is szerepük volt, amelyek megismételhetetlenek és befolyásolják az 1983. évi fejlődést. Példaként megemlítem egyes termékekben a minimális szintre csökkent tartalékok és készletek feltöltésének fokozódó igényét.

Az 1983. évi terv két lényeges vonatkozására szeretném a figyelmet felhívni:

1. Az egyik az, hogy a nem rubelelszámolású adósságállomány csökkentését a hatodik ötéves tervben számítottnál két évvel korábban, már 1983-ban meg kell kezdeni. Ehhez – a hitelfelvétel lehetőségét reálisan figyelembe véve – az 1982. évi 400 millió dollár körüli aktívumot 700–800 millió dollárra szükséges növelni.

Olyan körülmények között kell ezt megvalósítanunk, amikor a behozatal összességében nem növelhető, az értékesítési lehetőségek pedig előreláthatólag nem javulnak. Így a termelés növelésének múlt évinél is szigorúbb korlátai vannak, s a külkereskedelmi egyenleg javítása csak kisebb részben alapozható a termelés és a nemzeti jövedelem bővülésére.

2. Ezzel összefüggésben a másik sajátosság az, hogy – a középtávú terv elgondolásaitól eltérően – alapvetően a gazdaság jövedelemtermelő képességének nem kielégítő alakulása miatt 1983-ban a belső felhasználást jelentősen tovább kell csökkenteni. Mivel a felhalmozás aránya már így is rendkívül alacsony, a mérséklés elkerülhetetlenül kiterjed a közösségi és a lakossági fogyasztásra is. Mindent meg kell tenni viszont azért, hogy az életkörülmények tovább javuljanak. Az 1983. évi fogyasztás mérséklését a későbbi években a körülmények kedvező alakulása, illetve a gazdálkodás hatékonyságának javulása esetén olyan mértékben lehet majd pótolni, amilyen mértékben ehhez a gazdasági feltételek ténylegesen létrejönnek.

A tervnek az előzőekben körvonalazott vonásai több szempontból a szokásosnál jóval nehezebb feladatok teljesítését igénylik. 1978-tól 1982 végéig a két fő gazdaságpolitikai cél megvalósítása lényegében sikerült. E célokat nem adjuk fel, de a kialakult helyzetben a fizetőképesség fenntartásának van elsőbbsége. A külgazdasági egyensúllyal kapcsolatos követelmény hasonló jellegű és erejű érvényesítésére legutóbb 1979-ben került sor, azzal az eltéréssel azonban, hogy most e feladat megvalósítása-

hoz nem számolhatunk olyan rövid távon is gyorsan mozgósítható tartalékokkal, mint amilyenekkel akkor rendelkeztünk. Emiatt a nemzetközi fizetőképesség folyamatos fenntartása érdekében vállalni kell azokat a kedvezőtlen hatásokat is, amelyek az alacsony felhalmozási rátával, az életszínvonalat érintő intézkedésekkel, valamint a vállalati gazdálkodást szigorító szabályozó módosításokkal járnak.

A külkereskedelmi egyenleg javulását elsősorban a termelési szerkezet változásainak erősítésével, a ráfordítások csökkentésével, a kivitel növelésével kell megalapozni, ami szükségszerűen a termelővállalatok eddiginél aktívabb, offenzívebb magatartását kívánja meg, és együtt jár a vállalatok differenciáltabb fejlődésével is.

Ennek érdekében:

– a gazdasági szabályozóeszközök módosítása az iparban az egyensúly javításában nagyobb szerepet vállaló vállalatokat segíti; a hitelezéssel, a támogatás és a bérpreferencia emelésével, az árfolyam és az árszabályozás változtatásával ösztönzi, elősegíti a nem rubelelszámolású kivitel növelését;

– a gazdaságszervező munka, a gazdasági szabályozás és a központi pénzügyi eszközök a korábbinál jobb lehetőségeket teremtenek a behozatal gazdaságos helyettesítésére;

– a gazdaságirányítás intézkedései gyorsítják az energiatermelés növelésére, az energia- és anyagtakarékosságra irányuló programok végrehajtását, s a terv ezekre a célokra az általában mérséklődő beruházási forrásokon belül is növekvő összegeket biztosít;

– a gazdaságirányítási rendszer egyes elemeinek továbbfejlesztése – például az új bérszabályozás, a társadalmi tőkeáramlást élénkítő intézkedések, az alacsony hatékonyságú vállalatokkal szembeni követelmények fokozása – közvetve javítják a hatékonyabban dolgozó vállalatok működési feltételeit.

A Központi Bizottság üléséről kiadott közlemény összefoglalja a termelőágazatok feladatait, a fejlődéssel szembeni követelményeket. A terv végrehajtásának kulcskérdését az ipari és mezőgazdasági termelés, valamint az export alakulása alkotja.

Az ipart illetően arra számíthatunk, hogy a termelés mennyiségi növelésére a belső piac csak rendkívül szerény lehetőséget biztosít. Az ipari termékek nem rubelelszámolású kivitelének 4–5 százalékos növelését figyelembe véve ugyanakkor fokozódik a minőség, a korszerű-

ség követelménye. Mindezt a tőkés import szinten tartásával, s a szocialista behozatal egy-két százalékos növelésével kell elérni.

Az export bővítése érdekében fokozni kell a feldolgozóipar versenyés piacképes termelését. A legnagyobb feladat a gépiparra, a vegyipar egyes ágazataira, így a gyógyszeriparra, a műanyag-feldolgozásra, valamint a könnyűipar egyes szakágazataira hárul. Számolnunk kell azzal, hogy a dekonjunkturális helyzet további nehézségeket okoz a vas- és alumíniumkohászatnál, a nehézvegyiparnál és a könnyűipar egyes szakágazatainál.

A hatékonyság javítását valamennyi feldolgozóágazatban a jelenleginél gazdaságosabb energia- és anyagfelhasználással kell elősegíteni. Különösen a vas- és fémkohászati, a vegyipari és könnyűipari termékek fajlagos anyagfelhasználását kell mérsékelni.

Az energiahordozókat kitermelő ágazatokban 26 millió tonna szenet, kétmillió tonna kőolajat, 6,8 milliárd köbméter földgázt kell kitermelni. Különösen fontos, hogy az energiagazdálkodási program végrehajtása során elsősorban kőolajtermékeket és kokszot takarítsunk meg, illetve ezeket hazai termelésű energiahordozókkal helyettesítsük. Ehhez gyorsítani kell a már folyamatban levő energiaracionalizálási fejlesztéseket. Tovább kell mérsékelni a közületi gépkocsik üzemanyag-felhasználását. Elő kell segíteni, hogy a közületi tüzelőolaj-fogyasztók más energiahordozó felhasználására térjenek át.

A mezőgazdaság és az élelmiszeripar feladatai közül – a kiegyensúlyozott belső ellátás mellett – igen fontos a kivitel növelése. Biztató, hogy az élelmiszer-termelésben szilárdak az alapok: van elegendő és jó minőségű takarmány, az állatállomány nagy, az őszi gabonák állapota jó, a feldolgozókapacitás rendelkezésre áll, és a termelési kedv is megfelelő.

A tennivalókból kiemelkedik a termőföld célszerű hasznosítása. Ezt is szem előtt tartva mindenekelőtt a gabonatermelést kell fejleszteni. Ebben nagy jelentőségű az intenzív gabonatermelési program megvalósítása, amelyhez a legszükségesebb eszközöket biztosítjuk. Az állattenyésztésben az utóbbi években örvendetesen csökkent az állattegészségügyi okokból eredő veszteség, a takarmányhasznosítás azonban csak lassan javult.

A termelőágazatok vonatkozásában a külgazdasági egyensúly javítása érdekében a kivitel növekedésének lényegesen meg kell haladnia a termelés növekedési ütemét. A növekményt a rubelelszámolású kivitelben főleg a gépipari termékek, a gyógyszerek és a növényvédő szerek adják. A nem

rubelelszámolású áruforgalomban különösen nagy feladat hárul a gép-, a könnyű- és az élelmiszeriparra, ahol 7–8%-nyi a tervezett exportnövekedés mértéke.

*

Az életszínvonal, ezen belül az árak és bérek alakulása politikailag a legérzékenyebb kérdések közé tartozik. Ezekről a párt és állami vezetők eddig is őszintén szóltak, azt is érzékeltetve, hogy ha nem teremtjük meg az életszínvonal védelmének feltételeit, akkor egyre nehezebb lesz céljaink megvalósítása. Most is akkor járunk el helyesen, ha az életszínvonal 1983. évi alakulásáról a valóságos helyzetnek megfelelően, őszintén szólunk.

Életszínvonal- és szociálpolitikánk bevált alapelveit s gyakorlatát – a teljes és hatékony foglalkoztatásra való törekvést; az áruellátás színvonalának fenntartását; az árualap és a vásárlóerő közötti egyensúly biztosítását; az életkörülmények lehetőség szerinti javítását; az arra legrászorultabbak helyzetén való segítést stb. – követni fogjuk ez évben is. Ugyanakkor, mivel a külső egyensúlyi helyzet javításának kényszerű előrehozása miatt a lakosság életszínvonalának anyagi forrásai 1983-ban nem bővíthetők, valamivel az 1980-as szint fölött tudjuk megőrizni a reáljövedelmet és a lakossági fogyasztást. A lakossági jövedelmek és a fogyasztás mérséklése szükségintézkedés, amire az kényszerít, hogy gazdaságunk nem képes teljes egészében ellensúlyozni a fejlődés feltételeinek romlását. Az adott helyzetben ugyanakkor elsődleges feladatunknak a külső egyensúly javítását kell tekintenünk.

Tudatában vagyunk annak, hogy a népgazdasági egyensúly problémái kizárólag a belső felhasználás visszafogásával nem oldhatók meg, mert azt csak a munka, a termelés hatékonyságának javítása biztosíthatja. A kialakult helyzet éppen ezért figyelmeztet arra, hogy e területen is meg kell gyorsítanunk munkánk színvonalának, eredményességének javítását.

Az életszínvonal alakulására vonatkozó elképzeléseinket illetően arra az elhatározásra jutottunk, hogy ha már a kényszerlépések elkerülhetetlenek, akkor azokat társadalompolitikai szempontból a legelviselhetőbb, a leginkább elfogadható módon kell megtenni. Ezzel függ össze az 1983. évi életszínvonal-politikánk néhány jellegzetes vonása.

A vásárlóerő és az árualap közötti egyensúlyt ebben az esztendőben szigorúbb bérkiáramlás mellett, s ha csak lehet központi, az alapvető fogyasztási cikkeket érintő áremelések nélkül kívánjuk biztosítani. A bér-

és keresetszabályozás mértékrendszerét úgy alakították ki, hogy átlagosan 3,5–3,8%-os nominálbér-növekedés valósuljon meg. E szerény emelkedés különösen megnöveli a gazdálkodók felelősségét abban, hogy a béreket a hatékonyság növelése érdekében használják fel. Nagyon fontos, hogy a vállalatok a bérfejlesztést ne előlegezzék meg dolgozóiknak mindjárt az év első hónapjaiban. Abban a szellemben hajtsák ezt végre, amiben a SZOT és a kormány vezetői legutóbbi megbeszélésükön egyetértettek: 1983 első hónapjaiban ne vagy csak rendkívül indokolt esetben valósítsanak meg bérfejlesztést. A fogyasztói árszínvonal 1983-ban mintegy 7,5%-kal lesz magasabb az 1982. évinél. Ebből mintegy 5% az 1982. évi intézkedések, döntések hatása, ami tartalmazza a már bejelentett lakbéremelést, az utazási kedvezmények szűkítését, valamint a decemberi benzináremelést. Az 1983-ban megvalósuló további 2,5%-os árnövekedés tehát főként piaci eredetű. Indokolt, hogy az üdülési díjakban jusson érvényre a költségnövekedés.

A jövő évi életszínvonal-politikai intézkedések a magasabb jövedelműek helyzetét érzékenyebben érintik. Nagyobb lesz például a személygépkocsival rendelkezők kiadása és a 7000 forint feletti keresetűeknél progresszíve emelkedik a nyugdíjjárulék. Ezek az intézkedések nyilvánvaló, hogy nem szolgálják jól azokat a törekvéseket, amelyek szerint a magasabb teljesítményeket, a kvalifikált szellemi munkát jobban kell honorálni (hosszabb távon nem mondhatunk le erről a célról), mégis ezekben a nehezebb években a teherviselő képesség szempontjait tekintetbe véve most nagyobb megértést és belátást kell kérni az érintett személyektől.

A terv – az erre leginkább rászorulók körében – szociálpolitikai intézkedéseket is tartalmaz. 1983. július 1-től gyermekenként havi 110 forinttal – két gyermek után a jelenlegi 980 forintról 1200 forintra – emelik a kétgyermekesek, valamint az arra eddig is jogosult egygyermekesek családi pótlékát. Az egygyermekesek részére – a jelenlegi 130 forint jövedelemkiegészítés helyett – havi 300 forint családi pótlékot állapítanak meg a gyermek hatéves koráig. A családi pótlék emelésével egyidejűleg célszerű a kisgyermekes családok egyharmadát érintő csecsemőtej-kedvezmény megszüntetése. A családi pótlék növelése minden gyermekes család részére szükséges lenne. A szűkös anyagi lehetőségek mellett most azért kerülnek sorra az egy- és kétgyermekesek, mert ehhez egyrészt népesedéspolitikai érdekek fűződnek, másrészt mert a gyermekesek közül ők kaptak legrégebben családipótlék-emelést. A három és több gyer-

mekesek családi pótlékát 1980-ban emeltük, s e családok közül a bérlakásban lakóknál a lakbéremelés 1983. évi többletkiadásait szociális támogatás ellentételezi.

1983. szeptember 1-től emelkednek a legrégebben megállapított alacsony nyugdíjak. Az egyedül élő idős emberek külön segítése érdekében emelkednek a tanácsok szociális segélykeretei. Az érintetteknél mindez ellensúlyozza, illetve elviselhetőbbé teszi a megélhetési költségek emelkedését.

A tervezett szociálpolitikai intézkedések fedezése céljából, de nem kevésbé az állami pénzekkel való takarékosabb gazdálkodás érdekében a társadalmi szervek, a párt, a szakszervezetek, a KISZ és más szervezetek gazdálkodásához nyújtott költségvetési támogatásokat differenciáltan, mintegy 15 százalékkal indokolt mérsékelni. Ezzel összhangban szükségesnek látszik az is, hogy a támogatás nélkül gazdálkodó szövetkezeti érdekképviseleti szervek bevételeik 5–10%-át felajánlják a költségvetés javára. Gyakorlatunknak megfelelően most is az ezeknél a szerveknél dolgozó kommunistákhoz fordulunk, s őket kérjük, hogy vezetői, irányítói tevékenységük során tegyenek eleget e feladatnak. Úgy véljük, hogy e lépések – amelyek találkozni fognak a lakosság igazságérzetével – politikai értéke nagyobb annál, mint amit pénzügyi szempontból jelentenek.

Az életszínvonalat természetesen nem lehet pusztán az anyagi fogyasztás mennyiségével mérni. A közvetlen fogyasztás fontos tényező, de legalább annyira jelentősek az anyagi és nem anyagi természetű körülmények – a lakosság közérzete, a társadalmi demokratizmus, a társadalmi morál; az áruellátás, a kereskedelem és vendéglátás, a különböző szolgáltatások kulturáltsága; a hatóságok viszonya a lakossághoz, a lakosság ügyeinek lelkiismeretes intézése, az emberi méltóság és becsület tisztelete –, vagyis a közérzetet alakító tényezők.

Az életkörülményekben elért eredményeket, létrehozott értékeket meg kell becsülnünk, hiszen itt nem alacsony szint konzerválásáról, hanem egy nemzetközi mércével mérve is elismerést érdemlő egészségügyi, oktatási és kulturális ellátottsági színvonal megőrzéséről, illetve további javításáról van szó. A hatodik ötéves tervben is folytatódik a kiemelt lakásépítési, egészségügyi és általános iskolai tanterem-bővítési program megvalósítása. Ezt szolgálja az 1983-ban felépülő 75 000–77 000 lakás, felújítanak 19 000–20 000 állami bérlakást, további 13 000–14 000-et pedig korszerűsítenek. Elkészül 1200 általános iskolai osztályterem, 9000 óvodai, 2200 bölcsődei hely, és 1000 új gyógyintézeti ágy létesül.

Az 1983. évi feladatok megoldásához elengedhetetlen, hogy a költségvetés egyensúlya tovább javuljon. A költségvetés feladatainak ellátásához szükséges jövedelmek központosítását a pénzügyi szabályok biztosítják, így a költségvetés hiánya tovább csökken.

Minden eddiginél nagyobb gondot kell fordítani a közpénzek racionális felhasználására, főként azokban az intézményekben, amelyeket jórészt költségvetési forrásokból kell fenntartani. Az intézményeknek a rendelkezésükre álló eszközökkel körültekintően kell gazdálkodniuk, hogy takarékos pénzgazdálkodásukkal is hozzájáruljanak az alapvető egészségügyi, oktatási és szociális ellátási színvonal megőrzéséhez, lehetőség szerinti javításához. Szinte valamennyi intézménynél számos lehetőség van az ésszerűsítésekre, az apróbb megtakarításoktól a sokmilliós beruházások helyettesítéséig.

Folytatni kell az intézményi, szervezeti rendszer racionalizálását, a vállalatirányítás korszerűsítését is.

A vállalatirányításban a tulajdonosi funkciók komplexebb kifejeződését, a vállalati tevékenység folyamatos és előremutató véleményezését a trösztöknél és a jelentősebb nagyvállalatoknál a kibővített és megnövekedett hatáskörrel működő felügyelő bizottságok fogják ellátni.

Az irányítás fejlesztésének szerves része a vállalati és a gazdálkodó szervezetek belső irányítási és érdekeltségi rendszerének korszerűsítése is. Az utóbbi egy-két évben e téren vannak eredmények, a vállalati gazdálkodás javítása azonban gyorsabb előrehaladást indokol. Fontos, hogy a trösztök, a nagyvállalatok belső irányítási és érdekeltségi rendszere a termelési egységek részére lehetővé tegye a piaci hatások érzékelését, és késztesse őket rugalmas alkalmazkodásra, gazdálkodásuk javítására.

Meghatározott vállalati körben döntési jogkörrel is felhatalmazott igazgató tanácsokat kell létrehozni. Az egyszemélyi vezetői felelősség érvényesítésével kombinálni kell a kollektív döntéselőkészítés gyakorlatát az olyan kérdésekben, mint a vállalat gazdálkodási stratégiája, a vállalat tevékenységi körének módosítása, jelentősebb fejlesztések jóváhagyása, új vállalkozási formák létesítése.

A vállalatirányítás korszerűsítése, a vállalatok önállóságának, gazdálkodási felelősségének növelése szükségessé teszi a vezetőkkel szembeni követelmények fokozását, a vezetőkiválasztási és -kinevezési gyakorlat módosítását is. A felügyeleti szervek a hatáskörükbe tartozó vezetőkkel szemben határozzanak meg a vállalat helyzetéhez igazodó gazdálkodási követelményeket, alkalmazzák szélesebb körben a vezetőkiválasztáshoz

a pályázati rendszert, és éljenek a meghatározott időre történő vezetői kinevezésekkel is.

A vállalati önállóság növelése, az ebből következő felelősség erősítése indokolja az állami hatáskörök, a munkáltatói jogkörök további decentralizálását. Ezzel összhangban a vállalati igazgatóhelyetteseket érintő munkáltatói jogkörök gyakorlása a jövőben – meghatározott vállalati kör kivételével – a vállalati igazgató hatáskörébe tartozik.

Mindezek az intézkedések várhatóan kedvező hatást gyakorolnak a vezetőkiválasztás tárgyilagosságának fokozására, hozzájárulnak a személyzeti döntésekben és azok előkészítésében részt vevő szervek és személyek felelősségének növeléséhez.

*

Az 1983. évi terv megvalósítása a korábbinál nehezebb körülmények között fegyelmezettebb, kezdeményezőbb munkát igényel mindenkitől, minden munkahelyen.

A terv végrehajtásának középpontjában az ország fizetőképességének fenntartását, az egyensúlyi helyzet javítását szolgáló tartós tényezők kibontakoztatása és az elért vívmányok megvédése áll.

A Központi Bizottság és a kormány – bár erejének tekintélyes hányadát fordítja a napi gondok megoldására – erőfeszítése nem merül ki ezekben. A kormányzati szervek hónapokkal ezelőtt elkezdték az 1984–1985-ös évek feladatainak kidolgozását. Folyik a távlati tervek készítése is. Az elmúlt 15 év tapasztalataira építve munkálkodunk a gazdaságirányítási rendszer organikus továbbfejlesztésén. Tudósokból, politikusokból és gyakorlati szakemberekből e munka segítésére a Gazdaságpolitikai Bizottság mellett 15 tagú konzultatív testületet hoztunk létre.

A gazdasági kérdésekről folytatott állandó eszmecsere, gazdaságpolitikánk széles körű magyarázata, a feladatok megoldására való mozgósítás egyaránt szükséges ahhoz, hogy belpolitikai helyzetünk – a nehezebb külső és belső gazdasági körülmények ellenére is – kiegyensúlyozott maradjon. Nemzeti méretű az egyetértés haladásunk alapvető irányait, társadalmi problémáink megoldását illetően. Az ország lakossága mindjobban tudatában van szocialista értékeinknek, becsüli ezeket. Bizalommal tekint a párt és a kormány törekvéseire, amelyek vívmányaink megőrzésére és azok továbbfejlesztésére irányulnak.

Nemzeti egyetértéssel elérhetjük kitűzött céljainkat

Pártunk Központi Bizottsága legutóbbi ülésén áttekintette ez évi fejlődésünk tapasztalatait, megvitatta és elfogadta az 1983. évi népgazdasági terv és állami költségvetés irányelveit.

A jövő évi terv végrehajtásának középpontjában az ország fizetőképességének fenntartása, az egyensúlyi helyzet javítását szolgáló tartós tényezők kibontakoztatása és az elért vívmányok megvédése áll. Az idén is sikerült megvalósítani legfőbb gazdaságpolitikai céljainkat, köztük a külső egyensúlyi helyzet javítását, fizetőképességünk megőrzését, az életkörülmények és társadalmi vívmányaink védelmét. Figyelembe véve a világgazdaság elhúzódó válságát s a többi közismert nehézséget, ezeket a teljesítményeket értékesnek és jelentősnek kell tekintenünk.

A nálunk jóval gazdagabb és fejlettebb tőkés országok gazdasági teljesítményei az utóbbi három-négy évben alig nőttek vagy stagnáltak. Több országban, így Belgiumban, Hollandiában, Angliában és más országokban a korábbi gazdasági növekedést visszaesés váltotta fel. A gazdasági válság leginkább a fejlett tőkés országok iparát érintette, amely 1982-ben 2-3%-kal termel kevesebbet, mint 1979-ben. Ez év őszén az Egyesült Államokban az ipari termelés 10 százalékkal, Kanadában 14 százalékkal maradt el a tavalyitól.

Nem kevésbé súlyosak a gazdasági krízis társadalmi következményei. Jelenleg a tőkés országokban minden kilencedik-tizedik felnőtt munkavállaló nem talál, illetve nem kap munkát.

A megközelítően 30 milliós munkanélküliséget a kis egzisztenciák, kisebb vállalkozások, vállalatok tömeges tönkremenetele kíséri. Annak ellenére, hogy az utóbbi években a fogyasztói árak növekedése – főleg a fejlettebb országokban – mérséklődött, még most is sok országban az infláció két számjegyű.

Az utóbbi két-három évben a legtöbb tőkés országban stagnált vagy

csökkent a lakosság fogyasztása, veszélybe került több, korábban kiharcolt szociális vívmány. Nem meglepő tehát a megélhetésükben veszélyeztetett tömegek bizalmának megingása, a kormányok sorának bukása, kormánykoalíciók felbomlása, a szakszervezetek és a tőkések közötti szokatlan kompromisszumok, amiről az utóbbi években mind gyakrabban olvashatunk, hallhatunk.

KEDVEZŐTLEN KÜLSŐ HATÁSOK

Mindezek együttes hatására a világkereskedelem lényegében stagnál, az árupiacok rendkívül kedvezőtlenek, a kereslet lanyha. A válság néhány ipari ágazatot – például a kohászatot, a vegyipart, a könnyűipart – az átlagosnál jóval erőteljesebben sújt. Ez számunkra nagyfokú hátrányt jelent, mivel a tőkés piacokra irányuló kivitelünkben a fontos szerepet játszó árucsoportok közül nem kevés ezen ágazatokból kerül ki, például a hengerelt áru, az alumínium, a pvc, a műtrágya, a konfekcióipari termékek.

Ilyen körülmények között eladásaink fokozása, sőt fenntartása is – ha egyáltalán van rá mód – csak romló értékesítési feltételekkel, többnyire csökkenő árakon lehetséges. Számítások szerint 1981–1982-ben az árak esése a nem rubelelszámolású kivitelünkben 700–800 millió dollár devizabevétel-kiesést okozott, s ezen belül az élelmiszeripari termékek árucsökkenése 150–170 millió dollár volt.

Az elhúzódó gazdasági válság több tőkés országot importkorlátozó intézkedések bevezetésére, a szocialista országok exportjával szembeni diszkrimináció erősítésére késztetett. Bizonytalan piaci helyzetet teremtve, ezek a korlátozások éreztetik hatásukat a magyar kivitelre is.

1981 második felétől új helyzet állt elő a nemzetközi pénz- és hitelpiacon is. A múlt év közepétől a számítottnál jóval kisebb összegben, a szükségesnél később és kedvezőtlenebb feltételekkel jutottunk hitelhez, s mindez párosult a nálunk elhelyezett külföldi betétek nagy részének visszavonásával.

Egyidejűleg megnőttek a szocialista országok gazdasági nehézségei is. Az intenzív gazdasági fejlődésre való áttérésből fakadó gondok, a külső és a belső egyensúlyi problémák a gazdasági növekedés lassulásához vezettek. Ilyen körülmények között a kölcsönös forgalom bővítésének lehetőségei is szűkültek.

A külgazdasági egyensúly javítása céljából különös gondot fordítottunk a kivitel fokozására. Ebben kétségtelenül jelentős eredményt értünk el, hiszen a legutóbbi négy évben – ilyen nehéz piaci feltételek között is – volumenében 33%-kal növeltük tőkés kivitelünket. A kivitel bővítésében az élelmiszer-gazdaság járt az élen. A kedvezőtlen keresleti viszonyok, a különféle korlátozások azonban gátat szabtak annak, hogy a kivitelt a szükséges mértékben bővíthessük. Ez a behozatalt is behatárolta.

Az 1970-es évtized első felében gazdaságunk meglehetősen nagy arányú tőkés importtal dolgozott, amely az akkori viszonyok között lehetséges volt. Ez a gyakorlat azonban a mai viszonyok között nem volt folytatható, ezért az exportnövelés mellett széles körű tevékenység bontakozott ki az importgazdálkodás területén is. Itt egyaránt szó van importátterelésről más relációba és az import helyettesítéséről. Ennek eredményeként az utóbbi négy évben a tőkés import 11%-kal csökkent.

MEGBECSÜLENDŐ EREDMÉNYEK

Nem lebecsülendő eredmény, hogy e nehéz évek alatt valamennyi termelőágazat teljesítménye, teljesítőképessége növekedett. A nemzeti jövedelem termelése – négy év alatt – 6%-kal nőtt, 1982-ben a megtermelt nemzeti jövedelem összege – összehasonlító árakon 30 milliárd forintta! több volt, mint 1980-ban.

A mérsékeltebb növekedési ütemen belül az egyes ágazatok és termékcsoportok termelése a piaci igényekkel összhangban alakult. A munka termelékenysége a termelést meghaladóan, évente 4%-kal nőtt. Az iparban foglalkoztatottak száma négy év alatt mintegy 160 000-rel csökkent. A termelés fajlagos energiafelhasználása 1981–1982-ben 4 százalékkal, az anyagfelhasználás 2 százalékkal, a kőolaj-felhasználás pedig az 1979. évi 10,7 millió tonnáról 8,5 millió tonnára csökkent.

A magyar mezőgazdaság dolgozói az eltelt négy évben, s különösen 1982-ben nemzetközileg is figyelemre méltó eredményeket értek el az egy főre jutó hústermelésben és a csaknem 15 millió tonnás gabonatermeléssel.

Az életszínvonal és az életkörülmények lényeges összetevője, hogy hazánkban változatlanul teljes foglalkoztatottság van.

Meghirdetett társadalmi programjaink megvalósulóban vannak. 1981–1982-ben felépült 155 000 lakás, javultak az oktatás és a gyógyítás fel-

tételei. A nehezebb körülmények között is fenntartottuk a kiegyensúlyozott áruellátást.

Elért eredményeink védelme, a gazdaság folyamatos működőképességének biztosítása elengedhetetlenné tette, hogy gazdaságpolitikánkban egyértelműen a nemzetközi fizetőképesség fenntartását állítsuk előtérbe.

A kialakult helyzetben és a feltételek várható alakulása alapján ez több évre szóló követelmény. Ez minden további cél eredményes elérésének elengedhetetlen feltétele.

Ezeknek az eredményeknek az elérését főként olyan tényezők segítették eddig is, és reméljük segítik a jövőben is, mint pártunk 26 éve folytatott politikája és ennek eredményeként a Magyarországon megvalósuló szocializmusról idehaza és külföldön kialakult kedvező kép. Belpolitikai stabilitásunkat partnereink nagyra értékelték, politikájuk alakításánál ellenfeleink is kénytelenek számításba venni.

Az év során több ízben fordultunk segítségért a Szovjetunióhoz. Igaz, minden kérésünknek nem tudtak eleget tenni, de néhányszor, amikor a legjobban kellett, segítségünkre voltak, s ezzel ismételten bizonyságát nyújtották testvéri együttérzésüknek, segítőkészségüknek, amely a szovjet népet, a 60 éves fennállását ünneplő első szocialista államot mindig is jellemezte. Erre gondolva e helyről is üdvözletünket és jókívánságainkat küldjük a fennállásának 60. évfordulóját ünneplő Szovjetuniónak, a szovjet népnek.

Végül méltányolandó tényező az is, hogy nemzetközi kapcsolataink a nem szocialista országokkal, azok kereskedelmi, üzleti köreivel korrektek. Csatlakozásunk az ENSZ szakosított nemzetközi pénzügyi szervezeteihez máris érezteti kedvező hatását nemzetközi pénzügyi kapcsolatainkra. Ezt mutatja az is, hogy a Nemzetközi Valuta Alap Ügyvezető Igazgatósága december 8-án mintegy 600 millió dollár hitelt hagyott jóvá Magyarországnak.

NEMZETKÖZI FIZETŐKÉPESSÉG ÉS ÉLETSZÍNVONAL

Az 1983. évi terv és a költségvetési javaslat számol a külső feltételek támasztotta magasabb igényekkel, a gazdasági folyamatokban rejlő ellentmondások folyamatos feloldásával, és nagy hangsúlyt helyez szocialista vívmányaink megőrzésére.

Haladásunkat várhatóan a jövőben is lényegesen befolyásolják a világgazdasági változások, amelyek eddig is hatottak, és rendkívüli veszteségeket okoztak. A népgazdaságot 1972–1982 között mintegy 400 milliárd forint árveszteség érte, s ezt csak részben tudta ellensúlyozni a külső forrásbevonás, és mégis képes volt gazdaságunk fejlődni.

Bizonyos veszteségeket, sajnos, a következő években sem tudunk elkerülni. Olyan világban élünk, amely a jövőben is tartogathat előre nem látható eseményeket, s amelyekre nehéz felkészülni. Olyan országban élünk, amely adottságai miatt nem fejlődhet szélesebb világgazdasági kapcsolatok nélkül. A világgazdaságot olyannak kell vennünk, amilyen, a feltételekhez nekünk kell alkalmazkodnunk, mivel azok a jövőben sem lesznek tekintettel ránk.

Az 1983. évi terv ezért a népgazdaság külső egyensúlyi helyzete megszilárdításának, fizetőképességünk megőrzésének ad ismét elsőbbséget. Olyan körülmények között kell ezt megvalósítani, amikor a behozatal összességében nem növelhető, az értékesítési lehetőségek nem javulnak. A nemzetközi fizetőképesség folyamatos fenntartása érdekében vállalnunk kell mindazon népszerűtlen lépéseket, amelyeket az alacsony felhalmozási arány, az életkörülményeket befolyásoló intézkedések és a vállalati gazdálkodást szigorító szabályozómódosítások jelentenek.

Az utóbbi 30 évben soha nem vállalkoztunk akkora feladatra, mint 1983-ban: az 1982-ben már 11%-kal csökkentett importszínvonalat megtartva, 7–8%-kal kell növelni exportunkat, hogy 800 millió dollár áruforgalmi és legalább 600 millió dollár fizetési mérlegtöbbletet érjünk el.

Az életszínvonal védelme továbbra is alapvető célunk és feladatunk, de ennek 1983-ban csak a külső egyensúlyi helyzet javításának kényszerű előrehozásával összehangoltan tehetünk eleget.

Az életszínvonal védelmének is alapvető és közvetlen feltétele nemzetközi fizetőképességünk fenntartása.

Az életszínvonal várható alakulásával kapcsolatban a közvéleményben egyaránt jelen van a bizakodás és az aggodalom. Még hamis híreket is hallani újabb nagyméretű áremelésekről. Erről most sem mondhatunk mást, mint ami már a Központi Bizottság közleményében is szerepelt.

A központi intézkedési körbe tartozó alapvető fogyasztási cikkeknél és szolgáltatásoknál a már bejelentetteken kívül nem tervezünk áremeléseket.

A kiegyensúlyozott áruellátást a nehezebb körülmények között is meg

akarjuk őrizni. Arra törekszünk, hogy a lakosság megszerzett jövedelmét zavartalanul, megfelelő árukra, szolgáltatásokra költhesse.

Ezért nagy figyelmet fordítunk az alapvető, köztük az alacsonyabb jövedelműek által keresett termékek kínálatára, a vásárlási körülmények javítására. A szűkös lehetőségek mellett is jelentős összeget fordítunk fogyasztási cikkek behozatalára.

A jövő évnek is fontos követelménye a kiáramló lakossági vásárlóerő kézbentartása. Ezt nehezíti, hogy új bérszabályozási rendszert vezetünk be, amelynek működését illetően nincsenek tapasztalataink. Ezért nagy szerepük van a szigorúan a teljesítményekhez között kifizetéseknek; hasonlóképpen annak, hogy a bér- és keresetfejlesztési elhatározások úgy történjenek meg, ahogy ebben a SZOT és a kormány vezetői legutóbbi találkozásukon is megállapodtak.

Az életszínvonalat az utóbbi években, beleértve az 1982. évit is, főként a teljesítmények nem kielégítő alakulása miatt, csak a felhalmozás nagyobb mértékű visszaszorításával tudtuk megőrizni. Ha a belföldi felhasználásnak 1983-ban is elengedhetetlen mérséklését továbbra is kizárólag a felhalmozásban vezetnénk le, nagymértékben veszélyeztetnénk a gazdaság jövőbeli fejlődőképességét, műszaki, technikai haladásának megalapozását. Ezt nem kockáztathatjuk.

MEGŐRIZZÜK, ERŐSÍTJÜK SZOCIALISTA VÍVMÁNYAINKAT

A tervezett jövő évi életszínvonal-politikai intézkedések a magasabb jövedelműek helyzetét érzékenyebben érintik. Mérsékletebb lesz a bérfejlesztésük, csökken a jutalmazási keretük és a hétezer forint feletti kereseteknél progresszíve emelkedik a nyugdíjjárulék. Nagyobb lesz például a személygépkocsival rendelkezők kiadása is.

Tudjuk, hogy a magasabb jövedelműeket érintő intézkedések nem szolgálják jól azokat a törekvéseket, amelyek szerint a magasabb teljesítményeket, a kvalifikált szellemi és nehéz fizikai munkát jobban kell honorálni. Hosszú távon nem mondhatunk le e célról. Most mégis kénytelenek vagyunk a teherviselő képesség szempontjait is tekintetbe venni, s ennek alapján nagyobb megértést és belátást kérni az érintettektől.

A dolgozó emberek számtalanszor adták tanújelét politikánk iránti elkötelezettségüknek, megértésüknek, fegyelmezettségüknek, nagykorú-

ságuknak. A párt Központi Bizottságának az effajta társadalmi megértés, amelyben a bizalom ismételt kifejezése is bent foglaltatik, mindig és most is megsokszorozta felelősségtudatát. Ezért a felelős funkciót betöltőknek kötelességük úgy dolgozni, hogy a népnek a jövőben se kelljen olyant elszenvednie, ami reális emberi számítás szerint elkerülhető.

Szociálpolitikai törekvéseinkkel megegyezően ugyanakkor 1983-ban olyan intézkedéseket kell tennünk, amelyekkel enyhíthetjük az egy- és kétgyermekes családok terheit. Növelik a tanácsok segélyezési körébe tartozók támogatását, és ősszel ismételten emelni kell az alacsony nyugdíjak összegét. Mindennek az a feltétele, hogy a költségvetés bevételi előirányzatai is teljesüljenek.

Minden eddiginél nagyobb gondot kell fordítani a közpénzek ésszerű felhasználására, főként azokban az intézményekben, amelyeket jórészt költségvetési forrásokból kell fenntartani. A takarékosabb gazdálkodás elősegítésére a jövő évben a társadalmi szervek, a párt, a szakszervezetek, a KISZ és más szervezetek is csökkentik kiadásaikat.

A szövetkezeti érdekképviseleti szervek bevételeik 5–10 százalékát ajánlják fel a költségvetés javára. E lépéseket olyannak tartjuk, amelyek találkoznak a lakosság igazságérzetével, s politikai értékük nagyobb, mint amit pénzügyi szempontból jelentenek.

Nemzeti méretű az egyetértés haladásunk alapvető irányaival, a társadalmunk előtt álló feladatokkal és azok megoldásának mikéntjével. Az ország lakossága mindjobban tudatában van szocialista értékeinknek, becsüli és félti őket, ragaszkodik hozzájuk. Bizalommal tekint a párt és a kormány törekvéseire, amelyek vívmányaink megőrzésére és bővítésére irányulnak.

Népszabadság, 1982. december 17.

Műszaki fejlesztés – gazdaságpolitika*

Tisztelt Tanácskozás! Tisztelt Elvtársak!

Mindenekelőtt engedjék meg, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága és a Magyar Népköztársaság kormánya megbízásából tisztelettel köszöntsem az MTESZ üzemi és intézményi szervezeteinek országos értekezletét, s tolmácsoljam Kádár János elvtárs szívélyes üdvözletét.

A mai értekezlet jelentőségét mindenekelőtt az MTESZ-nek az a törekvése adja, hogy szeretné mindjobban a termelés, a gazdálkodás szolgálatába állítani mindazt az erőt, tapasztalatot, tehetséget, szellemi kapacitást, amivel e szövetség rendelkezik. Véleményem szerint ez olyan üdvözölhető törekvés, amely támogatást érdemel, különösen most, az ismert gazdasági és politikai viszonyok között.

E tanácskozás keretei között szükségtelen az MTESZ munkáját részleteiben minősíteni, mégis indokoltnak tartom azt, hogy néhány gondolatot megemlítsek erről is.

Amennyiben olyan szempontból minősítjük a szövetség munkáját, hogy hogyan szolgálja a politika, ezen belül a gazdaságpolitika legfőbb célkitűzéseit, hogyan segíti sajátos eszközeivel a fő célok megvalósulását, mindenekelőtt az egyensúlyi viszonyok javítását, az életkörülmények védelmét, akkor azt lehet mondani, hogy az MTESZ ebben a folyamatban egyre progresszívebb szerepet játszik. Nagyon fontosnak tartom a munka minősítése szempontjából azt is, hogy az MTESZ-nek figyelemre méltó eredményei vannak a szakmai felkészültség fejlesztésében, a hivatástudat ápolásában a műszaki, gazdasági és a természettudományi kérdésekkel foglalkozó elméleti és gyakorlati szakemberek, értelmiségiek

* Az előadás az MTESZ üzemi és intézményi szervezetei 1983. november 13-án megtartott első országos tanácskozásán hangzott el.

körében. Az e téren elért sikerek alapján csak kérni és biztatni lehet a szövetséget és egyesületeit tevékenységük ilyen irányú folytatására.

A tanácskozás résztvevői előtt bizonyára ismert, hogy folyamatban van az irányítási rendszer korszerűsítése. Ennek kapcsán az irányítási rendszer és a műszaki fejlesztés összefüggéseiről szólva elsősorban azzal a sok vitát kiváltó kérdéssel szeretnék foglalkozni, hogy mennyire tudjuk befolyásolni és ösztönözni a műszaki fejlesztést, és helyes, jó irányban haladunk-e a műszaki-technikai fejlődésben. Ennek megítélésekor mindenekelőtt abból kell kiindulni, hogy a jelenlegi gyakorlatunk szerint a műszaki fejlesztés feladatai megoszlanak a kormányzat és a vállalatok között, a központi irányítás e téren lényegében közvetett eszközökkel valósul meg. Ez nem jelenti természetesen azt, hogy a saját módszereinket tekintjük egyedül helyesnek. A különböző szocialista országok tapasztalatai nagyon sok pozitív eredményt mutatnak. A Szovjetunióban vagy az NDK-ban például a központi irányítás és tervezés nagyobb szerepet játszik a műszaki, technikai haladás irányainak megjelölésében, a megvalósítás fontos kérdéseiben is. Ezekkel a módszerekkel számos igen figyelemre méltó eredmény született.

Közismert, hogy 1963 előtt nálunk is lényegében hasonló módszerekkel történt a műszaki fejlesztés irányítása, és ennek számos pozitív eredményét ma is élvezzük. Ma mégis úgy látjuk, hogy nálunk a műszaki fejlesztésnek a mi irányítási rendszerünknek megfelelő módszereit kell tökéletesíteni. Ezt a rendszert jónak tartjuk annak ellenére, hogy még nem működik úgy, ahogy szeretnénk.

A műszaki fejlesztésen belül a központi irányító, illetve a gazdálkodó szervek feladatai és felelőssége népgazdasági ágak, területek szerint eltérők. Nyilvánvaló például, hogy a természeti erőforrások hasznosítását vagy az infrastruktúra kiépítését elősegítő műszaki-fejlesztési folyamatokban a központi irányító szervek szerepe lényegesen nagyobb, mint a feldolgozó iparban, ahol viszont a vállalatokra hárulnak nagyobb feladatok. Szándékunkban áll fokozni a szocialista állam szerepét a műszaki fejlesztés fő irányainak és eszközeinek meghatározásában és az is, hogy egyre jobban figyelembe vegyük mindazokat az igényeket, amelyeket a vásárló, a piac támaszt a műszaki fejlesztéssel szemben. Ebben a felfogásban a kormányzat feladata a különböző gazdasági ágazatok műszaki fejlesztésének összehangolása, a tevékenység átfogó szabályozása oly módon, hogy az operatív teendők ellátásában a korábbiaknál nagyobb önállóságot ad, és nagyobb felelősséget vár el a gazdálkodó egységektől.

Helyesnek bizonyult a gyakorlatban az a felfogás, hogy a műszaki fejlesztésnek a vállalati eredmény, a nyereség legyen a fő hajtóereje, más szavakkal kifejezve a gazdasági kényszer váljék a műszaki fejlesztés hordozójává. Ebben az irányban kell a jövőben is haladnunk. A vállalati nyereségérdekeltségi rendszer versenyképességre és ezáltal műszaki fejlesztésre ösztönző hatása azonban ma még nem érvényesül kellőképpen és nem hat eléggé a piaci kényszer sem. A feladat tehát az, hogy irányítási rendszer fejlesztésével és gazdaságpolitikai céljainkkal, érdekeinkkel összhangban határozzuk meg a műszaki fejlesztés stratégiáját, és ennek végrehajtásában a vállalatok, a gazdálkodó szervezetek érdekeltségen alapuló közreműködését szorgalmazzuk. Meggyőződésem, hogy a jövőben is a népgazdasági, illetve az ahhoz kapcsolódó kutatási-fejlesztési tervekben kell előirányozni a műszaki fejlesztés legfontosabb feladatait és a megvalósítás feltételeit. Nem mondhatunk le a központi fejlesztési programokról sem, mert ezek a népgazdaság egészére, valamint a műszaki fejlesztésre is meghatározó befolyást gyakorolnak.

Céljaink megvalósítása nagymértékben függ attól, hogy hogyan tudjuk korszerűsíteni a műszaki fejlesztéssel összefüggő vállalati és állami intézményrendszert. Ez a folyamat már elkezdődött a kutatóvállalatok létrehozásával, illetve más szervezeti intézkedések megvalósításával, de további lépések szükségesek annak érdekében, hogy a lehető legjobb összhangot tudjuk megteremteni az érdekeltségi, az irányítási és az intézményrendszer között.

A műszaki fejlesztés eredményességét alapvetően meghatározza a műszaki értelmiség munkája. A párt mindig nagy figyelmet fordított a tudományos kutatásra, a műszaki fejlesztésre, az alkotó értelmiség véleményére a különböző politikai döntések kialakítása során. Ez magától értetődő, hiszen egy marxista–leninista párt ideológiájából és küldetéséből adódóan nem nélkülözheti a tudományos kutatások eredményeit, az újabb szellemi értékeket, amelyek jelentős mértékben segítik a társadalmi haladás kibontakoztatását, a szocialista építés feladatainak megvalósítását. Ebből adódik, hogy a párt mindig is rendezett, gyümölcsöző kapcsolatok kialakítására törekedett az értelmiséggel, ezen belül a gazdasági életben különösen fontos szerepet játszó műszaki értelmiséggel.

Közismert, hogy az MSZMP-t minden társadalmi osztállyal és réteggel, így az értelmiséggel is a kölcsönös bizalom és megbecsülés köti össze, és ennek szellemében kívánunk továbbra is tevékenykedni. Az értelmiség – ezen belül a műszaki értelmiség – és a párt kapcsolata politikai,

ideológiai gondoktól mentes, bár anyagi és erkölcsi megbecsülésükkel kapcsolatban az utóbbi időben több észrevétel merült fel.

Véleményem szerint is van tennivalónk a műszaki értelmiség anyagi megbecsülésében. Mindannyian tudjuk, hogy az elmúlt évtizedekben anyagi elismerésükben – értékalkotó tevékenységükhöz viszonyítva – lassúbb volt az előrehaladás, mint a fizikai dolgozók körében. Ennek egyaránt vannak szemléletbeli és objektív okai. Úgy ítélem meg, hogy míg korábban a műszaki értelmiség nem kielégítő anyagi megbecsülését elsősorban szemléletbeli tényezők, addig ma mindenekelőtt a népgazdaság helyzetéből adódó anyagi természetű nehézségek akadályozzák.

Nem véletlenül említettem a szemléletbeli okokat, mert volt olyan időszak, amikor olyan felfogás érvényesült, amely szerint a szellemi dolgozók bérfejlesztésének üteme nem haladhatja meg a fizikai dolgozókét. Attól tartok, hogy most is van számos olyan ember, aki ennek a felfogásnak a híve, de felrója, hogy miért nincs anyagilag kellően elismerve a szellemi munka. A párt és a kormány álláspontja ebben a kérdésben is világos. Minden munkaterületen, a szellemi és fizikai dolgozóknál egyaránt a teljesítményektől, a munka minőségétől függő bérezést kell megvalósítani. Tudjuk azonban, hogy ennek az elvnek az érvényesítése nagyon nehéz, mert egyrészt hat még az „egyenlősdi" szemlélete, másrészt az emelkedő fogyasztói árak és a mérsékelt bérfejlesztési lehetőségek között gondot jelent a differenciálás következetes megvalósítása.

A műszaki szakemberek, tudományos kutatók anyagi megbecsülésének javításával kapcsolatos feladatok megoszlanak a kormányzat és a vállalatok között. A kormányzatnak kell gondoskodni a munka anyagi elismerésével kapcsolatos általános elvek és követelmények kidolgozása mellett a költségvetési intézményekben dolgozó műszakiak fokozottabb anyagi megbecsüléséről. Ugyanakkor a vállalatoknak kell rendezni az ott dolgozó műszaki értelmiség anyagi helyzetét. A kormányzat rendszeresen foglalkozik ezekkel a kérdésekkel, és a vállalatokat is erre ösztönzi. Példaként szeretném megemlíteni a legutóbbi intézkedéseket, így a bértarifa módosítását, a fiatal szakemberek kezdő fizetésének emelését, a kutató-fejlesztő vállalatok eredményességen, gazdaságosságon alapuló érdekeltségi rendszerének kialakítását, az újítási díjakkal kapcsolatos rendelkezéseket. Említést érdemel az is, hogy a kormányzat a közelmúltban lehetővé tette a vezetői munkakörök pályázati úton történő elnyerését, a meghatározott időre szóló vezetői kinevezések rendszerét, ösztönzi az egyéni kezdeményezések kibontakoztatását és ehhez új feltételeket biztó-

sított. Mindezek a korábbiaknál lényegesen kedvezőbb lehetőségeket teremtenek a műszaki szakemberek, különösen a fiatalok számára.

Mindezek azt mutatják, hogy napirenden tartjuk és az ország anyagi erejétől függően szélesíteni kívánjuk a műszaki értelmiség tudásának, munkájának elismerését. Felmerül azonban a kérdés, hogy milyen az összhang a termelés, a termékek jelenlegi színvonala, illetve a műszaki szakemberek száma, tudása és ennek hasznosítása között. Azt hiszem, e téren ma még nincs minden rendben. A műszaki szakembereink számához, képességéhez mérten ma kicsi a magas műszaki színvonalú, versenyképes termékek aránya. Nincs kellően kihasználva a rendelkezésre álló szellemi kapacitás. Nagyon fontos tehát, hogy minden vezető – ágazati és vállalati szinten egyaránt – messzemenően gondoskodjon arról, hogy mindenki a képzettségének és tudásának megfelelő munkakört töltsön be, és a tudása maximumát nyújtva végezze munkáját.

Engedjék meg, hogy az alkalmat felhasználva néhány gondolatot kifejtsek népgazdaságunk helyzetéről, aktuális gazdaságpolitikai kérdésekről. Az 1983-as esztendőről ma már el lehet mondani, hogy két fő célkitűzésünket, a külső egyensúlyi helyzet javítását és az életkörülmények védelmét meg tudjuk valósítani. Amíg 1982-ben mintegy 400 millió dolláros aktívumot értünk el a nem rubelelszámolású áruforgalomban, addig az 1983-as cél 7–800 millió dollár aktívum elérése volt. Ez úgy tűnik, hogy nem valósítható meg a feltételezettnél kedvezőtlenebb külső és belső gazdasági feltételek miatt, de a várható 500–550 millió dolláros aktívum így is elismerésre méltó teljesítményt tükröz.

A legfőbb eredménynek azt kell elkönyvelnünk, hogy 1983-ban is megőrizzük fizetőképességünket. Ezzel egyidejűleg – ha nehézségek árán is – mérsékelten javítottuk a belső egyensúlyi viszonyokat, például a költségvetés, a fizetőképes kereslet és az árualapok egyensúlyát. Ez akkor is igaz, ha az áruválaszték esetenként szűkebb volt, mint korábban, de az alapellátás kiegyensúlyozott maradt. Ha ellentmondásosan is, de javult a munkaerő-kereslet és -kínálat, valamint az építési piaci egyensúlya is. Ami az életkörülmények alakulását illeti, elmondhatom azt, hogy a fogyasztói árszínvonal emelkedése a tervezett 7,5%-ot nem haladja meg, ugyanakkor a reáljövedelmek a számított csökkenés helyett a múlt évi szintet 1%-kal meghaladják. Eredményeinket annak ellenére értük el, hogy ebben az esztendőben mindkét külkereskedelmi relációban jelentős cserearány-veszteségeink voltak, és az aszály nagy károkat okozott nemcsak a mezőgazdaságnak, hanem az egész népgazdaságnak.

Felvetődik a kérdés, miben gyökerezik helytállásunk? Én első helyre az ország belpolitikai stabilitását tenném, tehát azt a megértést, azt a támogatást, amit a vezetés szerte az országban tapasztal az emberek részéről. Ebben a megértésben, ebben a támogatásban természetesen jelen vannak és erősödnek a kritikai hangok is. Meghatározó azonban az a közhangulat, hogy csak tovább ne romoljon helyzetünk. Ez nemcsak jámbor óhaj, hanem azt is kifejezi, hogy az emberek, a vállalatok, a szövetkezetek tenni is kívánnak annak érdekében, hogy nehéz helyzetünkből – mindenekelőtt saját munkánk eredményei alapján – minél gyorsabban kikerüljünk.

Úgy ítélem meg, hogy ebben az évben javult a gazdasági egységek öntevékenysége, a helyi irányítás hatékonysága. Elég csupán az aszálykárok mérséklésére tett erőfeszítéseket megemlíteni. Többek között ennek köszönhető, hogy a károk nagysága a korábban feltételezettnél jóval kisebb lett.

Eredményeinkhez hozzájárult a folyamatos, következetes kormányzati munka is, az a szellem és felfogás, hogy a gyorsan változó körülmények között a legnagyobb hiba a tétlenség lenne. Kisebb hibát követünk el akkor, ha népgazdasági érdekek miatt a szükséges esetekben átmenetileg beavatkozunk a vállalati tevékenységekbe, bár tudjuk, hogy nem ez az ideális irányítási gyakorlat.

Természetesen voltak árnyoldalai is ennek az esztendőnek. Így például továbbra is kénytelenek voltunk mérsékelni a tőkés importot, ami esetenként nemcsak a munka folyamatosságát, hanem nagyobb exportárualapok létrehozását is nehezítette. Befolyásolta az egyensúlyi viszonyok javítását az is, hogy a beruházások kényszerű visszafogását ez évben sem sikerült a tervezettnek megfelelően megvalósítani.

A gazdasági folyamatokba történő kényszerű évközi beavatkozások más vonatkozásokban sem voltak problémáktól mentesek. Tudjuk például, hogy az időközben megnövekedett kamatlábak igen kritikus pénzügyi helyzetbe hozták azokat a vállalatokat, amelyek az elmúlt években nagyobb beruházásokba kezdtek. Különbséget kell tenni azonban a gazdasági vezetésnek az ilyen vállalati helyzet és aközött, amikor a saját hibájából alaphiányos vagy deficites egy vállalat. Ez két kategória, két külön természetű eset, ezért nem lehet a kettőt összekeverni és azonosan kezelni.

A vállalatok azon csoportjában, ahol nem a fejlesztések és nem a megemelt kamatok eredményezték a nehezebb pénzügyi helyzetet, ott maga-

sabb követelményeket kell állítani, következetesebbnek kell lenni a kormányzati és gazdaságirányítási munkának is. Nem járható ugyanis tovább az az út, hogy a jó vállalatoktól kell elvonni a nyereséget a rosszabb vállalatok megmentése érdekében. Nem lehet a szocialista állam menedékhely a tartósan lemaradók számára. Magyarországon nem kell attól tartani, hogy a veszteséges, az alacsony vagy nem kielégítő hatékonyságú vállalatok rendbehozása következményeként az emberek munka nélkül maradnak. Ezen vállalatok helyzetébe történő állami beavatkozás nálunk nem járhat megoldhatatlan szociális feszültségekkel, ezért ilyen esetekben nem szabad túlzott türelmet tanúsítani a rendezés során. Tudjuk, hogy az ilyen jellegű gondok megoldásában ma még nincsenek megfelelő tapasztalataink, de ez sem lehet ok arra, hogy „a szőnyeg alá söpörjük" a gondokat és így tüntessük el.

Az árnyoldalak között szeretném megemlíteni a kényszerű áremeléseket. Azt mondtuk, hogy 1983-ban a központi hatáskörbe tartozó, alapvető cikkek árát nem emeljük. Becsülettel megmondtuk azonban azt is, hogy ezt az ígéretet csak akkor lehet betartani, ha ellenkező intézkedésekre nem kényszerítenek külső, tőlünk független körülmények. Sajnos az ismert objektív okok miatt rákényszerültünk arra, hogy szándékainktól eltérő árintézkedéseket hozzunk.

Folyamatban van az 1984. évi népgazdasági terv gazdaságpolitikai céljainak és követelményeinek kialakítása. Az eddigi munka alapján úgy látszik, hogy változatlanul a korábbi prioritásokat kell érvényesíteni jövőre is. Nincs érdemi választási lehetőségünk a tekintetben, hogy ne a külső pénzügyi egyensúlyi helyzetet, a fizetőképesség megőrzését állítsuk az első helyre. Ebből a követelményből kell levezetni valamennyi gazdasági feladatunkat, a termelés, a beruházás, az elosztás területén egyaránt.

Még hosszú időn keresztül az lesz a legfontosabb feladat, hogy az elmúlt évtizedben felhalmozódott adósságállományt fokozatosan felszámoljuk. Ez hatalmas munkát igényel. Számos gazdasági szakértő véleménye szerint ugyanis az 1970-es években keletkezett adósság terhei nagyobbak, mint az 1929–1933-as világgazdasági válság vagy a második világháború által okozott gazdasági károk összege.

Egyesek szerint a világgazdaságban olyan fordulatok bontakoznak ki, amelyek számunkra is kedvező hatásúak. Az Egyesült Államok gazdaságában tapasztalható élénkülés azonban Európára alig-alig tevődik át, holott a mi fő piacaink itt találhatók. Tehát arra kell felkészülnünk, hogy számunkra változatlanul kedvezőtlen gazdasági viszonyok között kell az

1984-es esztendő gazdasági csatáit megvívni oly módon, hogy gazdasági talponmaradásunkat garantálni tudjuk.

Szükségesnek tartom felhívni a figyelmet arra, hogy fizetőképességünk megőrzése nemcsak pénzügyi kérdés. Ezt egy ország többféleképpen is elveszítheti. Bekövetkezhet az akkor, ha nem tud fizetni, azaz gazdasági, pénzügyi okok miatt, de oly módon is, ha megbomlik egy ország belpolitikai stabilitása. Úgy kell tehát gondjainkat megoldani, hogy megőrizzük és erősítsük a mindennél értékesebb politikai tőkét, kiegyensúlyozott belső viszonyainkat.

Gyakran felvetődik, hogy érvényes-e továbbra is az életszínvonal védelmének gazdaságpolitikai követelménye. Ennek kapcsán elsősorban a reálbért, a reáljövedelmet és a lakossági fogyasztást emlegetik. Kétségtelen, hogy ezek az életszínvonal meghatározó tényezői, de nem ölelik fel az életszínvonalat befolyásoló valamennyi tényezőt, így például az életkörülmények alakulását. Azt, hogy hogyan és milyen színvonalon élünk, nemcsak jövedelmünk és fogyasztásunk határozza meg. Az életmódnak több olyan eleme van, amely nem számszerűsíthető, de jelen van és befolyásolja életünk minőségét.

Ezekről a tényezőkről, elemekről azonban gyakran megfeledkezünk, mégis igaz, hogy ezek is életünk részét képezik, és akik politikai gyakorlatunkat ismerik, jól tudják, hogy ezen vívmányok megőrzése igen nagy jelentőségű.

Nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy évente 210–220 milliárd forintot költünk beruházásokra, amelynek mintegy 1/3-a a lakosság életkörülményeit befolyásoló infrastruktúra fejlesztését szolgálja. Így például évente 75 ezer lakás épül fel, folyamatosan javulnak az oktatási és egészségügyi ellátás feltételei. Mindenütt épül és szépül az ország. Mindebből látszik, hogy meglevő gondjaink ellenére megőrizzük társadalmi vívmányainkat, lehetőségeinkhez mérten javítjuk a lakosság életkörülményeit, de a jelenlegi világgazdasági körülmények között többre nem vállalkozhatunk. Eredményeinkre büszkék lehetünk, de nem lehetünk önteltek. Továbbra is biztosítani kell, hogy a vívmányok megőrzése a politika középpontjában álljon.

Már ötödik éve folytatjuk a jelenlegi, a gazdaság stabilizációjára, konszolidációjára irányuló gazdaságpolitikai gyakorlatot. Ennek olyan jelentős eredményei vannak, mint például az, hogy az 1978. évi 1,2 milliárd dolláros külkereskedelmi passzívummal szemben ma már mintegy fél milliárd dolláros aktívummal számolhatunk, és a nem rubelelszámolások-

ban az import csökkenése mellett csaknem 50%-kal növeltük az exportot. Elkezdődött egy olyan gyakorlat, amely a gazdaság működésével kapcsolatos költségeket, ezen belül az anyag- és energiafelhasználást jelentősen mérsékelte. Ösztönöztük az intenzív irányú gazdasági fejlődés kibontakozását, megkezdtük a gazdaságirányítási rendszer korszerűsítését.

Öt esztendő már alkalmas arra is, hogy felmérjük e szakasz gyengéit, fogyatékosságait is. Ezek közül kiemelhető az, hogy az egyensúly megteremtésére irányuló törekvéseinket csak a belső kereslet jelentős visszafogásával tudtuk érvényre juttatni. A termékszerkezet változtatásában, a versenyképesség növelésében ugyanis még nem sikerült olyan eredményeket elérni, hogy a piacokon jobban meg tudjuk vetni a lábunkat és dinamizálhassuk a népgazdaság fejlődését. Ebben a tekintetben a műszakiaknak is önkritikát kell gyakorolni. Problémát jelent az is, hogy az egyensúly megteremtésében a legnagyobb terheket és áldozatokat a legjövedelmezőbb vállalatoknak kell viselniük.

Világosan látszik, hogy a jelenlegi egyensúlyi helyzetünk elég törékeny. Meg kell tehát teremtenünk egy dinamikusabb fejlődési szakasz feltételeit, amelyben a kínálat bővítésével tudunk szilárd egyensúlyi viszonyokat teremteni. Ehhez újabb erőforrások bevonására is szükségünk lenne. Reálisan azonban nem számolhatunk azzal, hogy jelenlegi világpolitikai és világgazdasági feltételek mellett újabb számottevő külső erőforrások bevonására kerülhet sor. Nem várható az sem, hogy természeti erőforrásaink jelentős bővülése révén gyorsíthatjuk gazdasági fejlődésünket. Megvan viszont az a lehetőségünk, hogy belső erőforrásaink képzésének és felhasználásának hatékonyságát érdemlegesen emeljük. A magyar ipar, a magyar mezőgazdaság, a gazdasági egységek értékképző tevékenységének a lehetőségeit kell javítanunk egy olyan gazdaságpolitikával, ami ezt megfelelőképpen segíti minden szempontból.

Tekintettel arra, hogy a népgazdaság intenzív fejlesztésének erőteljesebb kibontakoztatásához, a gazdaság dinamizálásához nem várhatunk gyökeres fordulatokra a külső feltételekben, a meglevő adottságainkra támaszkodva kell gyorsabban haladni az új fejlődési pályán. Ezért foglalkozunk a gazdaságirányítási rendszer átfogó korszerűsítésével is. Ennek keretében a vállalat kerül a korszerűsítési folyamatok középpontjába azzal a céllal, hogy lényegesen javuljon a gazdálkodás színvonala és jövedelemtermelő képessége, javuljanak a vállalatok, valamint az irányító szervek közötti kapcsolatok, jobban érvényesüljön a piac termelést be-

folyásoló szerepe. A gazdaságirányítás ilyen jellegű korszerűsítése és működtetése nem nélkülözheti, hogy társadalmi és vállalati szinten egyaránt kedvező politikai légkör, korszerű közgazdasági szemlélet és kezdeményező, fegyelmezett emberi magatartás segítse a folyamatok kibontakozását.

Kívánom, a Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége, tagsága továbbra is eredményesen szolgálja társadalmi, gazdasági céljaink megvalósítását, továbbra is ápolja haladó hagyományait, melyeket olyan kiemelkedő egyéniségek alapoztak meg, mint Jendrassik András, Puskás Tivadar, Bánki Donát, Hevesi Gyula és mindazok, akik a magyar mérnök hírét nemcsak idehaza, hanem a világban is öregbítették.

Műszaki Élet, 1983. november 24.

A szövetkezetek szerepe a népgazdaságban*

A szövetkezetek II. országos konferenciája jó fórumot teremtett arra, hogy a szövetkezetek munkájáról, a népgazdaság helyzetéről, a szövetkezeteknek a politikában betöltött helyéről, szerepéről szót váltsunk. Utoljára öt évvel ezelőtt szerveztek ilyen konferenciát. Az elmúlt időszak tapasztalatainak összegzése már önmagában is tanulságos lehet, különösen akkor, ha ezeket a tapasztalatokat a követelményekkel egybevetjük, és megvizsgáljuk, a szellemi és anyagi felkészültségünk elégséges-e ahhoz, hogy a következő évek feladatait is eredményesen el tudjuk látni. Az öt évvel ezelőtt meghirdetett, és a XII. kongresszuson megerősített két fő gazdaságpolitikai célért, a népgazdaság egyensúlyi helyzetének javításáért, az életszínvonal, népünk szociális vívmányainak a védelméért a szövetkezetek sokat tettek. Meggyőződésem, hogy ez pótolhatatlan munka volt.

KÉSZEN A MEGÚJULÁSRA

Most egy olyan új időszakra kell felkészülnünk a szövetkezeti munkában is, amely – ha nem is jár együtt látványos átalakulással – megújulást, folyamatos korszerűsítést igényel. A gazdaságirányítási rendszer továbbfejlesztése napjainkban felgyorsult, és ezért mint minden új helyzetben valamennyi gazdasági egységnek – így a szövetkezeteknek is – meg kell találni helyüket, ki kell alakítani feladataikat az új követelményeknek megfelelően. A szövetkezeti mozgalom három vezető testülete a Központi Bizottság felkérésére már véleményt alkotott a gazdaságirányítási rendszer továbbfejlesztésével kapcsolatos elképzelésekről. Ez azért is fontos, mert a vitákból, a véleményekből kitűnik, hogy a szövetkezetek

* A II. országos szövetkezeti konferencián elhangzott beszéd alapján.

országos szervei miben elégedettek saját munkájukkal, hol éreznek hiányosságokat, amelyen valamilyen módon változtatni kell. Minden vitában tapasztaljuk, hogy a továbblépés feltételeit beérettnek tekintik, a gazdaságirányítás korszerűsítésére irányuló munkát szükségesnek tartják.

Hazánkban elvileg is és gyakorlatilag is tisztázott a szövetkezetek helye a szocializmus körülményei között. A szövetkezetek és azok szövetségei szervesen és jól épültek be a szocializmus politikai intézményrendszerébe. Tisztázott a viszonyuk a párthoz, a kormányhoz, az államigazgatási szervekhez. Mindez nagy értéke a szövetkezeti mozgalomnak. Amikor továbbfejlesztéséről gondolkodunk, akkor ezekre az időtálló, kipróbált elvekre és gyakorlati tapasztalatokra kell támaszkodni.

Megalapozottan állíthatjuk, hogy a szövetkezetek jól szolgálják a politika és a gazdaságpolitika fő céljait. Túlzás nélkül mondhatjuk, a népgazdaság egészén belül néhány vonatkozásban lépéselőnyben vannak a gazdaság más területeihez képest. Nagyon fontos tapasztalata a szövetkezeti mozgalomnak, hogy bebizonyította: lehet kötelező tervlebontások, utasítások nélkül is tervszerűen dolgozni. Hangsúlyozni kell azt is, hogy a szövetkezeti dolgozók közös tulajdonhoz való kötődése erősebb, mint más szektorokban. Különös jelentőséget tulajdonítok a szövetkezetek fejlett belső demokratizmusának.

Kiemelem, a szövetkezetek nemcsak mint gazdálkodó egységek funkcionálnak jól, hanem mint érdekképviseleti, kulturális és szociális közösségek is. Ma már nemcsak saját tagságuk, hanem a tágabb környezetük, mindenekelőtt falvaink gazdasági és kulturális életére is számottevő befolyást gyakorolnak. Közismert és dicséretre méltó a szociálpolitika megvalósításában játszott szerepük, hiszen talán a szövetkezetek valósították meg legteljesebben az öregekről, az elesettebbekről való gondoskodást.

FELELŐSSÉG ÉS ESÉLYEGYENLŐSÉG

A szövetkezeti mozgalom továbbfejlesztése – többek között – azért is szükséges, hogy a szövetkezetek megőrizzék a társadalomban és a gazdaságban elért pozícióikat. Számolni kell azzal, hogy a szövetkezetek fejlődése ma nemcsak hagyományos forrásokból táplálkozhat, hanem figyelembe kell venni a társadalmi-gazdasági fejlődés által biztosított új lehetőségeket is. Az utóbbi tíz-tizenöt évben a szövetkezeteken belül egy elég erőteljes centralizáció ment végbe. Ezt a folyamatot egészében nem kell

negatívan értékelnünk, mert sok kedvező hatással járt. Gondoljunk csak arra, hogy az ennek révén kialakult nagyobb gazdasági, pénzügyi erő több lehetőséget adott a termelés fejlesztésére, a műszaki-technikai haladásra, az eszközök korszerűsítésére, a szakemberképzésre, a kutatófejlesztő tevékenység erősítésére. A centralizáció folyamata hozzájárult ahhoz is, hogy a szövetkezetek erőteljesebben, hatékonyabban tudtak fellépni bizonyos monopol törekvésekkel szemben. Látnunk kell azonban, hogy a centralizációnak vannak hátrányai is, olyanok, amelyeket meg lehet szüntetni. Így például hátrányosnak tekintem azt, hogy ezzel a folyamattal lassult a különböző egységek dolgozói közötti, valamint a tagság és a vezetők közötti kapcsolat erősödése. A szövetkezetek jó működésének fontos eleme a tagság közérzete, a tulajdonosi hozzáállás, a demokratizmus érvényesítése. Úgy vélem, a képviseleti formák, az áttételek nem minden esetben közvetítik hatékonyan a tagok érzelmeit, kívánságait, véleményét. Ezért a demokratizmus fejlesztése további feladat.

Tovább kell javítani az államigazgatás és a szövetkezetek kapcsolatrendszerét, amely azonban nemcsak szövetkezeti, de kormányzati feladat is. Gyakori még az államigazgatási és szövetkezeti feladatok összemosódása, a mozgalmi és hatósági tevékenység keveredése. Tisztázásra szorul a feladatok és a felelősség egyértelműbb elhatárolása, nemcsak kormányzati és érdekképviseleti, de tanácsi és szövetkezeti szinten is.

Kirajzolódik egy olyan feladat is, hogy erősíteni kell a különböző gazdálkodó egységek, szervezetek esélyegyenlőségét a folyamat egészében. Így például a beszerzésben, az értékesítésben, a bel- és külpiacokon egyaránt. Ennek megteremtésében mindenekelőtt a kormányzatnak vannak teendői a gazdaságirányítás, ezen belül a szabályozás továbbfejlesztése keretében. Világosan látszik, hogy a szövetkezetek hatékonyabb fejlődése, illetve bizonyos feladatok ellátása érdekében jobban figyelembe kell venni a szövetkezeti munka sajátosságait. A falusi lakosság kereskedelmi ellátásában nemcsak a kormányzati szerveknek, de a szövetkezeteknek is jelentős a szerepe annak ellenére, hogy ez esetleg kevésbé nyereséges, mint egy más területen folytatott kereskedelmi tevékenység.

NÖVEKVŐ FELADATOK

Fontos feladatnak tekintem azt is, hogy a szocialista tulajdonformában működő állami és szövetkezeti szektor együttműködésében rejlő lehe-

tőségeket jobban kihasználjuk. Bevallhatjuk, erre nemcsak az előnyök felismerése, de a gazdasági kényszer is ösztönöz. Meg kell vallani, az állami és szövetkezeti szektor együttműködését bizonyos ideológiai problémák is gátolták. Azt hiszem, ezzel kapcsolatban is sikerült néhány dogmától megszabadulnunk. Nem csinálunk ugyanis ideológiai kérdést abból, amiből nem kell. Mindkét tulajdonformát egyenrangúnak, szocialistának tekintjük. Ily módon a két szektor együttműködésének, összefogásának ideológiai akadályai nem lehetnek. A kapcsolatok erősödéséből származó előnyöket jobban ki lehet és ki kell használni az iparban, a mezőgazdaságban, a szolgáltatásban s az infrastruktúra fejlesztésében egyaránt. A társadalom többsége ezzel a felfogással egyetért. Az emberek jól tudják például azt, hogy a kiskunhalasi Kötöttárugyár szocialista marad még akkor is, ha egy szövetkezeti szervezet működteti, de igazán szocialista vállalattá csak akkor válik, ha nyeresége is lesz.

A szövetkezetek kiemelt feladatának tartom belső demokratizmusuk, a szövetkezeti demokratizmus fejlesztését, mert úgy érzem, hogy a korábban működésbe hozott hajtóerők, gondolatok kifáradóban vannak. Találni kell tehát új elemeket, új impulzusokat, amelyek a szövetkezeti demokrácia fejlesztését segítik, így például a választási rendszer tökéletesítését vagy a különböző bizottságok, demokratikus fórumok működését. E gondolatok kapcsán említem meg azt is, hogy a demokratizmus fejlesztése a bürokrácia visszaszorítása szempontjából is fontos, mert a szövetkezetek sem tudták megóvni magukat ettől a fertőzéstől. Óvni kell tehát magunkat mindattól, ami idegen a szövetkezeti mozgalomtól és eszmétől, ami nehezíti a tagsággal való közvetlenebb kapcsolattartást.

Megállapíthatjuk, a szövetkezetek előtt álló feladatok nem a mozgalom gyengeségeiből fakadnak, hanem a társadalom előtt álló célok, illetve a hatékonyabb gazdasági munka követelményeiből adódnak. A szövetkezeti mozgalomnak Magyarországon nincs semmiféle szégyellnivalója, sőt büszke lehet eredményeire, mert ezek jól szolgálják pártunk politikai céljainak megvalósítását. Büszkék lehetünk arra is, hogy nálunk a szövetkezeti mozgalom fő elveit mindig tiszteletben tartottuk, annak ellenére, hogy ezeket időnként támadás is érte. Végül azonban mindig a józan ész kerekedett felül. Ha azt akarjuk, hogy a párt politikájának végrehajtásában, szövetségi politikánk erősítésében, gazdaságpolitikai céljaink elérésében a szövetkezeti mozgalom továbbra is aktív szerepet játsszon, akkor a jövő feladataihoz igazodva tovább kell fejleszteni egész tevékenységét.

Gazdasági helyzet, irányítás*

Titkár úr, országuk – a magyar gazdasági reform figyelemre méltó eredményei ellenére – nehézségekkel küzd. Pontosabban fogalmazva: Magyarország csak újabb nyugati hitelek felvételével tudja visszafizetni nyugati adósságait. Azt jelenti ez, hogy Magyarország is a csőd szélén áll?

1973 óta súlyos veszteségeket kellett elszenvednünk. Exporttermékeink ára csökkent, az importtermékeinké nőtt. Hogy csak egy példát említsek: korábban egy tonna búzáért öt tonna olajat vehettünk, míg ma ugyanennyiért épp, hogy csak 0,8 tonnát kapunk. Más fontos exportágazatainkat – így alumíniumipari vagy kohászati termékeinket – világméretű válság sújtja. Voltak olyan évek, amikor nemzeti jövedelmünk hat százalékát veszítettük el. Ezek félelmetes mértékű veszteségek.

Magyarország 1973-ban lefékezte öt évvel korábban beindított gazdasági reformját. Vajon nem lett volna-e könnyebb az említett nehézségekkel megbirkózni, ha akkor nem a fékre, hanem a gázpedálra lépnek?

Így visszatekintve mindenképpen azt kell mondanunk: lehet, hogy jobb lett volna, ha akkor teljes gázzal továbblendülünk. De tudni kell: ez azt jelentette volna, hogy a terheket áthárítjuk a vállalatokra és a lakosságra. Érthető tehát, hogy voltak véleménykülönbségek.

Ön személy szerint melyik oldalon állt ezekben a párton belüli vitákban?

Én 1973-ban nem a párt központi vezetésében, hanem az egyik megyei pártbizottságon dolgoztam. Amennyire azonban mégis beleszólásom volt

* Interjú a *Der Spiegel* című lapnak.

a központi politikába, úgy én is inkább az óvatosak közé tartoztam. Mi akkoriban abban az illúzióban ringattuk magunkat, hogy az egész árrobbanás csak rövid ideig tart majd. Tévesen ítéltük meg a helyzetet.

És hogyan ítéli meg ma a helyzetet? Papíron nem tűnik éppen valami rózsásnak. Magyarország nyugati adósságai nyolcmilliárd dollár körül mozognak. Az egy főre jutó adósságállomány kb. azonos nagyságú a lengyelországival, vagy ha ezt szívesebben hallja, a dániaival. Túljut-e Magyarország ezen az ínséges időszakon vagy kénytelen lesz fizetésképtelenséget bejelenteni?

Remélem, hogy moratóriumra nem fog sor kerülni. Mert azért vannak felmutatható eredményeink. Az 1981-es és az 1982-es külkereskedelmi mérlegünk eddigi számításaink szerint pozitív lesz – egyébként 1973 óta első ízben. Külföldi eladósodásunk folyamatát is sikerült megállítanunk.

Igaz, hogy ezért igen nagy árat kellett fizetniük. Mélyreható importkorlátozásaik nem hatnak éppen ösztönzően a gazdaságra.

Ez így van. Ezért is lesznek csak átmeneti jellegűek. A behozatal tartós megszorítása több tekintetben is visszavethet bennünket. Ennek nagyon is tudatában vagyunk. Éppen e megfontolás alapján határoztunk eredetileg úgy, hogy a külkereskedelmi aktívum elérését csak 1985-re tűzzük ki célként. Mégpedig oly módon, hogy ezt ne elsősorban az import csökkentése, hanem inkább a tőkés export növelése révén érjük el. Közben azonban a nyugati bankok politikai és üzleti meggondolásai miatt időzavarba kerültünk.

Konkrétabban fogalmazva: a nyugati bankok – Lengyelországgal és Romániával kapcsolatos rossz tapasztalataik alapján – rendkívül tartózkodóak lettek a Kelet-Európának nyújtandó újabb hiteleket illetően.

Igen, nehezebben jutunk újabb hitelekhez. Ezzel egyidejűleg tőkebetéteket is kivonnak Magyarországról. Úgy tűnik, hogy a nemzetközi gazdasági kapcsolatokat mind jobban áthatja a politika. Mindez kissé sokkszerűen hat ránk. Így nem is marad más választásunk, mint hogy rövid távra szólóan drasztikusan korlátozzuk az importot.

Amire Önök törekednek – kiegyensúlyozott fizetési mérleg, stabil életszínvonal, viszonylagos árstabilitás és teljes foglalkoztatottság – vajon nem a kör négyszögesítése?

Tudom, hogy mindezt együtt még a Nyugat gazdagabb országainak sem sikerült megvalósítaniuk. Mégis hiszem, hogy Magyarország képes lehet erre – feltéve, ha a világpolitikai feltételek elég időt adnak ehhez számunkra.

Félő, hogy ez a feltétel, mármint, hogy elegendő időt hagyjanak önöknek, nem teljesül. Már ma is a vásárlóerő csökkenése, a létfenntartási költségek emelkedése és a bérek stagnálása figyelhető meg. Egyáltalán elviselhetőnek tartja ön az utóbbi időben végrehajtott áremeléseket, mindenekelőtt a vasúti díjszabás meglepő mértékű, 100 százalékos felemelését?

Természetesen tudjuk, hogy az árak emelkedése, kiváltképp pedig egy ilyen 100%-os díjszabásemelés politikailag nem jó. Ezek lakosságunk egy részének komoly terheket jelentenek. Aki ezeket a többletkiadásokat – akár valamilyen mellékkereseti lehetőség, akár a háztájiból származó jövedelem révén vagy más módon – nem tudja kompenzálni, kétségtelenül rosszabb helyzetbe kerül. De hát nem volt más választásunk. A szállítási díjtételek olyan alacsonyak voltak, hogy a vasúti és a távolsági autóbuszközlekedést 200%-os állami szubvencióval kellett támogatni. Tizennégy forintért (kevesebb mint egy márkáért) 50 kilométer távolságra lehetett utazni.

Ön nemrégiben, a budapesti Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen tartott beszédében azt mondotta, hogy ma „több a nyugtalanságra utaló jel Magyarország belpolitikai életében, mint az elmúlt évtizedekben". Mit jelent ez? Netán attól kell félnie a pártnak, hogy a lakosság elveszti a türelmét?

Nem. Én ezt a következőképpen értelmeztem: Magyarország lakossága csaknem húsz éven keresztül a visszaesések nélküli, folyamatos, töretlen fejlődés időszakában élt. Egy egész nemzedék nőtt fel abban a tudatban, hogy évről évre valamivel jobban él. Most viszont sokan először kerültek szembe azzal a ténnyel, hogy az előrehaladás akadozik. „Mi történt?" – teszik fel a kérdést. „Hiszen mi ugyanúgy dolgozunk, mint korábban."

S közben nem veszik észre, hogy éppen az a probléma, hogy ugyanúgy dolgoznak, mint korábban és nem jobban, amire pedig szükség lenne.

Ezt a magyaroknak is megmondták ilyen világosan?

Mi hosszú évek óta igen nyíltan, kertelés nélkül beszélünk az emberekkel. Azt is megmondjuk, hogy Magyarország nem lesz képes tartani az elért életszínvonalat, ha nem dolgozunk valamennyien jobban. Szó sincs róla, hogy a párt és a kormány ki akarna bújni az ezzel kapcsolatos felelősség alól. Ez nem is volna lehetséges. A magyarok sokfelé megfordulnak a világban. Évente ötmillióan utaznak külföldre, a keleti és nyugati országokba. És ott látják, hogy még a gazdag országokban is megbuknak kormányok, ha nem képesek megbirkózni a gazdasági problémákkal.

Vajon látható-e már a válság vége?

Hogy ezt mikorra ígérhetjük? A helyzet alakulása nemcsak tőlünk függ. Minden év újabb váratlan eseményeket hoz, amelyek befolyásolják elképzeléseinket. Én például nagyon szeretném tudni, milyen politikai útra tér az NSZK, ha Helmut Kohl úr irányítja kancellárként.

Ön tehát arra számít, hogy lényegi változás következik be?

Fogalmazzunk diplomatikusabban: mi a jövőben is a kapcsolatok fejlesztésére törekszünk, bizonyos aggodalmaink azonban vannak. Milyen súlyt helyez majd Kohl úr a kelet-nyugati együttműködésre? Hogyan alakul a továbbiakban a fegyverkezési verseny? Mi történik, ha ez vagy az a szocialista ország egy napon arra kényszerül, hogy moratóriumért folyamodjék? Vajon az amerikaiak ebben az esetben minden szocialista országot egy kalap alá vesznek majd?

Ebben persze a magyarok sem lennének teljesen ártatlanok. Mert ugyan évek óta nagy súlyt helyeznek arra, hogy a gazdaságpolitikában sok mindent másként csinálnak, mint Kelet-Európa többi kommunista állama, ugyanakkor nyomatékosan hangsúlyozzák, hogy politikai szempontból egy jottányival sem különböznek a többiektől. Hogy várható el egy New York-i bankártól, hogy ezt az ellentmondást megértse?

Magyarország még soha senkitől nem kérte, hogy különleges elbánásban részesítsék. Nem titok azonban, hogy gazdasági gyakorlatunk eltér a többi szocialista államétól. Ha ezt az amerikai bankárok hitelpolitikájukban figyelembe veszik, az ellen biztos, hogy nem fogunk tiltakozni.

Azt akarja ezzel mondani, hogy Magyarország egy kicsit másképp szocialista?

Nincs két teljesen egyforma ország, se kapitalista, se szocialista.

Annyit mindenesetre megállapíthatunk, hogy a magyar pártvezetés eljutott odáig, hogy a kis- és még kisebb kapitalizmust már nem átkozza el, nem tekinti a szocializmus ellen elkövetett bűnnek. A lakosságot az utóbbi időben a legkülönbözőbb magánkezdeményezések kibontakoztatására ösztönzik. Mit várnak ettől?

Két dolgot. Egyrészt az árukínálat bizonyos mértékű bővülését, másrészt pedig a szolgáltatások jelentős javulását. Különösen ez utóbbi területen kínálkozik számos lehetőség. Az igények itt még messze nincsenek kielégítve.

Azért, mert az államgazdaság csődöt mondott?

Nem azért, hanem mert valamikor mi egész másképpen képzeltük el a szocializmust. Azt hittük, hogy a személyi tulajdon csupán igen csekély szerepet játszik majd benne. Közvetlenül a második világháború után senki sem hitte volna közülünk, még álmában sem, hogy a nem is olyan távoli jövőben a magyar családok túlnyomó többségének háztartásában 30–35 különböző készülék és gép lesz, a villanyborotvától a személygépkocsiig. Ugyanígy nem gondoltunk akkoriban öröklakásokra, hétvégi telkekre és víkendházakra sem. Így aztán kezdetben egyáltalán nem is volt betervezve a magántulajdon e sokféle formáihoz szükséges szervizháttér, s ennek kiépítése a későbbiek során is túl csekély mértékű volt. A következmény: ez az egész terület automatikusan a kontárok és fusizók felségterületévé vált.

1981-ben azután az elé az alternatíva elé kerültünk, hogy vagy egyszer s mindenkorra szemet hunyunk a jelenség fölött és szabad folyást engedünk a dolgoknak, vagy pedig mégiscsak megpróbáljuk valahogy szabá-

lyozni a kaotikussá vált szolgáltatási szektort. Az utóbbi mellett döntöttünk.

Csakhogy ebben a szabályozásban egyelőre senki sem bízik igazán. Sokan szkeptikusak a kormányzat új irányvonalával szemben. Önök elégedettek az intézkedések nyomán kibontakozott magánkezdeményezés mértékével?

Hogy őszinte legyek, én valamivel többre számítottam, nekem kissé túl lassúnak tűnik a fejlődés.

Egy olyan Magyarországon, ahol immár két olyan generáció nőtt fel, amelyet az óvoda első napjától arra neveltek, hogy kizárólag az állam irányítja és tervezi a társadalom életét? Ahol az egyéni aktivitásnak csak igen csekély jelentőséget tulajdonítottak . . . Ahol azonos bérezésben részesült a jó és a rossz munka . . . Hogyan alakuljon most ki az állampolgárban egyszerre az a meggyőződés, hogy érdemes szorgalmasnak lennie?

Ebben kétségtelenül van igazság. És az is biztos, hogy sokan ódzkodnak attól, hogy eddigi engedély nélküli tevékenységüket legitimálják, s ezzel visszamenőleg beismerjék. Attól tartanak, hogy az államnak egy napon elfogy a türelme.

Előfordulhat, hogy tényleg elfogy?

Nem, nem. Nem azért élesztettük fel a magánkezdeményezést, hogy holnap újból betiltsuk vagy megnehezítsük. Mi ezt nem valami rövid távú dolognak tekintjük.

A magyar gazdasági reform eredményességének döntő tényezője nem a szolgáltatás szférája, hanem a nagyipar. Sok az elöregedett gyár, a roszszul vezetett üzem. Miért olyan nehézkes e területen a változtatás?

Ennek véleményem szerint történelmi okai vannak, amelyek egészen a Monarchia idejéig nyúlnak vissza. Azonkívül a kezdeti idők iparosítási politikája is érezteti még hatását. Mi rögtön a kezdet kezdetén lekéstük a csatlakozást, azaz a bekapcsolódást a nemzetközi vérkeringésbe.

A magyar ipari termelésnek csupán egyharmadáról mondható el, hogy

nemzetközi mércével mérve versenyképes. Miért nem szüntették meg például már régen a csepeli acéltermelést, amely számára alig akad felvevőpiac?

Azt hiszem, az ok abban keresendő, hogy hiányzott a világban a versenylégkör. Minek erőlködtünk volna különösebben? Még tíz, tizenöt évvel ezelőtt is a szó szoros értelmében mindent el tudtunk adni, amit csak gyártottunk, hiszen olcsó nyersanyagokkal és viszonylag alacsony bérköltséggel dolgoztunk. Minden piac nyitva állt előttünk, mind felvevőképes volt, a tőkés piacok éppúgy, mint a szocialisták. Jól mentek a dolgaink, talán túl sokáig is és túl jól is. Mindössze hat vagy hét éve érezzük kényszerítő szükségét annak, hogy teljesítményeinket fokozzuk.

Azokon az árulistákon, amelyeket Budapest a legutóbbi importkorlátozó intézkedések bejelentésekor a GATT-hoz eljuttatott, a vasérc és vegyipari nyersanyagok is szerepeltek. Azt jelentené ez, hogy Magyarország komolyan elszánta magát arra a szükséges lépésre, hogy egészséges méretűvé apassza nagyiparát?

Természetesen nem akarjuk kiönteni a fürdővízzel együtt a gyereket is; egy nagyvállalat sorsa egyetlen kormány számára sem lehet közömbös – gondoljunk csak az AEG-Telefunkent fenyegető csődre, az önök hazájában. Ezért nekünk is szem előtt kell tartani a társadalom politikai tűrőképességét. Másrészt viszont lankadatlanul azon kell munkálkodnunk, hogy világosan megértessük a társadalommal: a termelékenységre és hatékonyságra való törekvés elengedhetetlen követelmény.

A nagyipar fő problémája azonban nem annyira a munkások lustasága, mint inkább – hogy óvatosan fejezzük ki magunkat – egyes vezetők (menedzserek) korlátozott mértékű tapasztalata.

Ebben teljes mértékben osztom a véleményüket. A dolgozók jobb munkamorálja önmagában még nem teremt működő ipart. A valóban érdemi változások előfeltétele a magasabb színvonalú vállalatvezetés. Tehát jobb menedzserekre van szükségünk.

Vagyis mindent egybevetve nincs szó valamiféle radikális gyógykezelésről, a gyógyíthatatlanul beteg (nem szanálható) textilipari vagy acélgyártó vállalatokról való lemondásról?

Nagyvállalataink többsége szerencsére nem is működik olyan rosszul.

A budapesti parlament nemrégiben mégis egy, a szocializmusban eléggé szokatlan kérdéssel foglalkozott, mégpedig a munkanélküliséggel. Szakértők becslése szerint a magyar nagyiparban – amennyiben tisztán közgazdasági szempontok vezérelnék – 3–400 000 felesleges munkaerőnek kellene felszabadulnia.

Tudják, a munkanélküliség kérdése körül zajló tüzes vitának szerintem nagyobb a füstje, mint a lángja. Az elmúlt három-négy évben 120 000 ember vándorolt el az iparból és helyezkedett el teljesen problémamentesen a gazdaság más ágazataiban. E téren a közeljövőt tekintve sem látok megoldhatatlan feladatot. Még ha dinamikusan folytatjuk is a munkahelyek számának csökkentését, akkor sem marad bárki is tartósan állás nélkül. A szolgáltatási szektornak még igen nagy a felvevőképessége.

Titkár úr, a gazdaság szférájában kibontakozó nagyobb döntési szabadság és egyéni kockázatvállalás a tapasztalatok szerint nem marad társadalmi következmények nélkül. Beleillik-e a megváltozott képbe a pártnak a társadalomban betöltött vezető szerepre vonatkozó igénye? Nem kell-e a pártnak ideológiailag is tekintetbe vennie a növekvő pluralizmust?

Természetes, hogy mindezt tekintetbe kell vennünk. A döntési hatáskörök, a felelősség, a kockázatvállalási készség növekedésének mindmind megvan a maga hatása. Mégsem látok alapvető változásokat. De miért is lennének ilyenek? Hiszen társadalmunkban mindig is jelen voltak különböző (egymástól eltérő) politikai áramlatok. Lakosságunk zöme nem szilárd ideológiai alapokról indulva tette meg az első lépéseket a párt felé. Többnyire gyakorlati politikai felismerések vezették el az embereket oda, hogy szimpatizáljanak velünk. Ezért is helyezünk nagy súlyt annak kijelentésére, hogy mi a marxizmus hegemóniájára törekszünk, nem pedig annak abszolút monopolhelyzetére. A párt minden tevékenysége során figyelembe veszi az emberek meggyőződésében meglevő nagyfokú különbözőséget.

Azt jelentené ez, hogy a jövőben más, eltérő politikai és talán vallási nézeteket is valló emberek csoportokba tömörülhetnek, ha a párt hegemóniáját elismerik?

Én különbséget tennék a társadalomban meglevő pluralizmus (különböző érdekek, világnézeti különbségek) és a pártok pluralizmusa közt. Véleményem szerint pártunk megfelelő módon gondoskodik róla, hogy Magyarországon ezek a különbségek megfelelően megnyilvánuljanak.

Tehát nincs szó intézményesített ellenzékről?

Nálunk elegendő lehetőség és forma létezik a különböző nézetek ütköztetésére, így például a népfrontmozgalom, a különféle művészeti szövetségek, számos folyóirat; mindezek kielégítő módon gondoskodnak róla, hogy ne kényelmesedjünk el.

Mi történik azonban, ha a gazdasági reformprogram kudarcot vall, vagy akár csak megreked? Visszatérnek akkor a centralizmus útjára?

Ezt kizártnak tartom, ez Magyarországon már elképzelhetetlen lenne. Időközben állampolgáraink milliói szoktak hozzá, hogy aktívan közreműködjenek a problémák megoldásában. A hatalomhoz való viszonyuk is teljesen más, mint húsz évvel ezelőtt.

Milyennek látja tehát összességében a perspektívákat – figyelembe véve saját országa problémáit, a világgazdasági nehézségeket és a hűvösebbé vált kelet–nyugati viszonyt, amelyben mint tudjuk, mindig a kicsik kapják meg először a náthát? Ön optimista?

Hogy fenntartások nélkül optimista lennék, azt nem merném állítani. Van néhány kérdőjel előttem, amelyek azonban nem a saját céljainkra és meggyőződésünkre vonatkoznak. Nekünk nagyon világos elképzeléseink és nagyon szilárd szándékaink vannak. De tisztában vagyunk vele, hogy azokat a külső körülményeket, amelyek közepette mi a hazánkat építjük, nem határozhatjuk meg mi egyedül. Ebbe mások is beleszólnak.

Mások – Nyugaton és Keleten is?

Beleszól az egész világ, amelytől nem függetleníthetjük magunkat és nem is akarjuk.

Titkár úr, köszönjük a beszélgetést.

Számvetés és feladatok*

Belpolitikai életünkre a legnagyobb hatást 1983-ban a XII. kongresszuson elfogadott határozatok végrehajtása gyakorolta. A Központi Bizottság ülése időállónak és helyes irányúnak minősítette a kongresszus döntéseit, nem merült fel egyetlen lényegi útmutatásával szemben sem a módosítás igénye vagy szükségessége.

Noha a bennünket körülvevő nemzetközi politikai és gazdasági viszonyok nem a munkánkat könnyítő irányban változtak, de e határozatok lényege, szelleme iránymutató napjainkban is.

A Központi Bizottság áprilisi határozata pezsdülést vitt a politikai életbe, a kongresszus óta végzett munka kritikus, önkritikus elemzésre késztette a párt által irányított társadalmi, politikai testületeket. Felelős számvetést készített a kormány saját tevékenységéről a parlamentnek, a SZOT, a KISZ, a szövetkezeti szövetségek, a megyei pártbizottságok is elkészítették munkájuk mérlegét, meghatározták feladataikat.

Az országos méretű politizálás segítette eredményeink reális összegezését, a gondolkodás formálását s az előttünk álló feladatok pontosabb meghatározását.

Miben lehet összegezni az emberek politikai közérzetét, hangulatát?

– Népünk kiegyensúlyozott politikai légkörben, eredményesen dolgozik a népgazdaság előtt álló feladatok megoldásán. Változatlan a bizalom a párt politikája iránt. A nehezebb körülmények, a kirajzolódó veszélyek még inkább felerősítik a féltés érzetét eredményeink megőrzése felett. Ez azonban nem hat bénítóan a cselekvésre, inkább nagyobb aktivitásra, tenni akarásra ösztönöz. Ennek számos tanújelét tapasztalhatjuk a gazdaságban, de a társadalmi élet különböző területein is. A társadalom

* A Központi Bizottság 1983. december 1-i ülésén elhangzott beszéd rövidített szövege.

demokratizmusa fejlődőben van, gondoljunk csak a közelmúlt társadalmi vitáira, a nemzetiségek kongresszusaira s más társadalompolitikai eseményekre.

– A társadalmat olyan kérdések megválaszolása foglalkoztatja, mint a béke megvédelmezhetősége, a szocializmusról alkotott kép, a nemzet és nemzetiségek sorsa, milyen hibákat követtünk el a gazdasági munkában, s mik a gazdasági fejlődés perspektívái stb. E kérdésekben a párttól, s nem más politikai erőtől várnak választ. E bizalomteli várakozásnak meg kell tudni felelni.

Amikor több az értetlenség és az idegesség, a párttagságnak és a vezetésnek minden szinten nagyobb nyugalommal, türelemmel, toleranciával és magabiztos politikai kiállással kell azt ellensúlyoznia. Ilyen szituációban szinte kínálja magát a radikális eszközöknek és eljárásoknak, a kemény kéz politikájának a választása. Ennek ellent kell állni. Szükség van a türelemre, a megértésre, de ezt nem szabad összetéveszteni az engedékenységgel, a lassúsággal, belenyugvással és a semmittevéssel. Egyre erősebb a bíráló hang amiatt is, hogy bizonyos helyes elveket csak ismételgetünk, ahelyett, hogy érvényt szereznénk ezeknek a gyakorlatban. Igaz, hogy ez összefügg azzal az eredendő hibánkkal, miszerint a végrehajtásnál egyetértés van az általánossal, de szembenállás a konkréttal.

*

Öt éve követjük azt a gazdaságpolitikai irányvonalat és gyakorlatot, amelyet a Központi Bizottság 1978. decemberi határozata jelölt ki. Öt év a gazdaságtörténetben nem nagy idő, de a reális helyzetmegítéléshez, a tennivalók meghatározásához ilyen rövid időszak tanulságainak összegezése is hasznos lehet.

Az 1978. decemberi határozat, amelyet a XII. kongresszus is megerősített, igen feszes követelményeket támasztott a gazdaságpolitikával szemben. A gazdaságpolitikában két dolognak adott hangsúlyozott prioritást: a külső pénzügyi egyensúlyi helyzet megteremtésének és az életszínvonal védelmének, az életkörülmények szerény javításának. Szükségesnek, természetesnek tartotta a teljes foglalkoztatottság fenntartását, valamint a fogyasztói árak szabályozott, elviselhető mértékű növekedését. Kevés ország vállalkozott ilyen követelmények teljesítésére.

– Az öt év eredményei közül elsőnek azt kell kiemelni, hogy sikerült megőrizni az ország fizetőképességét, pedig ezekben az években több

mint 50 ország – köztük sajnos több szocialista ország is – fizetésképtelenné vált, és kérte hitelei átütemezését. Magyarország e tekintetben 1978 decemberében, az utolsó pillanatban, de még időben váltott.

– Megállítottuk az eladósodás folyamatát, és megkezdtük adósságállományunk csökkentését.

– A külkereskedelmi áruforgalomban az 1978. évi több mint egymilliárd dolláros passzívummal szemben most már második éve jelentős aktívumot értünk el. Ennek alapján 1979-től fokozatosan csökkent a konvertibilis devizaelszámolású, folyó fizetési mérleg deficitje, 1982-ben és 1983-ban pedig aktívvá vált.

– Külső egyensúlyi helyzetünk javításában ezeket az eredményeket úgy értük el, hogy közben az alapvető területeken, így például a költségvetésben, az építési és a munkaerőpiacon még javultak is a belső egyensúlyi viszonyok, lényegében sikerült fenntartanunk a vásárlóerő és az árualap egyensúlyát.

– Az országban elkezdődött egy takarékosabb gazdálkodás. Ezekben az években sikerült jelentősen csökkenteni a népgazdaság abszolút és fajlagos anyagfelhasználását: 1978–1982 között népgazdaságunk kőolajfelhasználása megközelítőleg 20%-kal, fűtőolaj-felhasználása 40%-kal, fenyőfűrészáru-felhasználása több mint 25%-kal csökkent. Jelentősen mérséklődött a népgazdaság importigényessége is. A termelés olyan fontos minőségi mutatóiban is sikerült előbbre lépni, mint a termelékenység, a hatékonyság javítása.

– A pozitívumok közé sorolnám azt is, hogy ebben az időszakban a korábbiaknál bátrabb kezdeményezések történtek a szervezeti rendszer korszerűsítésére, s ennek nyomán számos új vállalati forma, szervezet jött létre, s jó néhány feleslegeset megszüntettünk.

Ezek jelentős eredmények, olyanok, amilyeneket a miénknél jobb adottságokkal rendelkező országok sem tudnak felmutatni.

Az elmúlt öt esztendőnek azonban nemcsak erényei, hanem árnyoldalai is vannak, s ezekkel is tárgyilagosan számot kell vetnünk.

– Az első ilyen, hogy a külső egyensúlyi helyzet javításának eredményeit döntően nem a termelés, a versenyképesség növelésével, hanem a hazai kereslet visszafogásával értük el.

– A másik, hogy az egyensúlyjavítás fő terheit ezekben az években a jól gazdálkodó, jövedelmező termelést folytató vállalatok és szövetkezetek viselték, hiszen az általuk termelt jövedelmek jelentős hányadát kel-

lett és kell átcsoportosítani a veszteséges, alacsony hatékonysággal működő vállalatok számára.

– Problémája ennek az időszaknak, hogy kritikus szintre kellett visszaszorítanunk a tőkés importot. Ez itt-ott már a termelés folyamatosságát, sőt az export bővítését is nehezíti, ezért huzamosan nem is folytatható.

– Távlati fejlődésünk szempontjából nem megnyugtató a felhalmozás arányának, az ország politikai légköre miatt pedig az életszínvonal néhány összetevőjének alakulása.

– A mérsékelt növekedési ütem éveit egy lendületesebb fejlődés megalapozására is szerettük volna felhasználni. Úgy látszik azonban, hogy 5 év kevés a termékszerkezet és versenyképesség lényeges javításához. Ez akkor is igaz, ha olyan ország, mint a miénk az „évszázad válsága" időszakában nem tud „külön nemzeti konjunktúrát" teremteni.

A létrejött egyensúly – mivel az a kereslet visszafogásával, a hatékony vállalatok jövedelmeinek elvonásával, a felhalmozás és lakossági fogyasztás mérséklésével alakult ki – nem lehet tartós, csak átmeneti s törékeny. Ezzel együtt is nyugodtan állíthatjuk azonban, hogy nincs mit szégyenkeznünk, nekünk 1978-ban nem volt más alternatívánk, mint a vásárlóerő visszafogását, az elosztási arányok módosítását, a mérsékelt növekedési ütemet előtérbe állító gazdaságpolitika. Ahhoz, hogy a jövőben felgyorsuljunk, le kellett fékeznünk, le kellett lassulnunk.

Elvileg lett volna olyan lehetőség, hogy egy magasabb dinamika mellett teremtsünk egyensúlyt, de ehhez olyan export- és termelési struktúra, teljesítőképesség tartozott volna, amelynek jellemzője, hogy a gyorsabb fejlődéshez szükséges importot gazdaságos export ellentételezi. Sajnos, erre az ismert okoknál fogva nem tudtunk vállalkozni. De el kell jutni oda, hogy a korszerű termékstruktúra és nemzetközi versenyképesség, a hatékony vállalatok mozgásterének növelése, a kínálat bővítése és erőteljes exportdinamika alapján teremtsünk tartós egyensúlyi helyzetet.

Ahogy az 1979-ig folytatott, a növekedési ütemet bizonyos értelemben túlhangsúlyozó gazdaságpolitikának, úgy az 1979-től követett, az egyensúlyjavítást döntően az elosztás kiigazításával megvalósító gazdaságpolitikának is vannak korlátai, határai. Az e helyzetből való kitörést kell szolgálnia hosszú távon gazdaságirányítási rendszerünk fejlesztésének.

*

Az 1983. évi népgazdasági terv irányelveinek elfogadásakor nem voltak illúzióink a nemzetközi gazdasági feltételek alakulását illetően. Tisztában voltunk azzal, hogy céljainkat csak akkor érhetjük el, ha képesek leszünk a gazdasági építőmunka hatékonyságát a követelményeknek megfelelően javítani.

Gazdasági építőmunkánk külső feltételei – s nemcsak a gazdaságiak, hanem a politikaiak is – a tervben feltételezettnél is kedvezőtlenebbül alakultak. Ugyancsak kedvezőtlenül hatott a mezőgazdaságot tartósan sújtó, hosszan tartó szárazság.

E körülmények tükrében jelentős eredménynek tekinthető, hogy 1983-ban a nemzeti jövedelem a tervezetthez közelállóan nő, s előrelépünk a gazdálkodás néhány olyan fontos minőségi területén, mint a termelékenység javítása, az anyag- és energiatakarékosság.

Fő gazdaságpolitikai céljainkat lényegében elérjük. Nemzetközi fizetési kötelezettségeinknek maradéktalanul eleget teszünk. Konvertibilis elszámolású áruforgalmunk és fizetési mérlegünk aktív, a költségvetés hiánya kisebb a számítottnál. A lakosság életkörülményei a tervezett szerint javulnak.

Az 1983. év tapasztalatai azonban azt is tanúsítják, hogy a gazdaságban változatlanul jelen vannak és hatnak a tényleges lehetőségekkel, a valóságos teljesítményekkel arányban nem álló, a belső felhasználást gerjesztő erők és törekvések; hogy a gazdálkodás hatékonysága nem javul a szükséges és lehetséges mértékben; hogy sok helyütt hiányzik a gondosság, a fegyelem és figyelmesség; hogy úgy ahogy megtanultunk termelni, de gazdálkodni még nem. Mindezeknek együttesen szerepe volt abban, hogy 1983-ban elkerülhetetlenné váltak az évközi intézkedések, amelyek ugyan mérsékelték a belföldi túlelosztást és -felhasználást, azt azonban nem érték el, hogy a beruházásokat és a fogyasztást a tervezett kereteken belül lehessen tartani. A beruházásokra várható kifizetés – a szocialista szektorban – a tervben előirányzott 170–172 milliárd forint helyett megközelítően 188 milliárd forint lesz. A túlteljesítés létrejöttében közrejátszott, hogy néhány állami nagyberuházásnál – a költségek alátervezésén túl – a korábbi elmaradásokat pótolták: a Paksi Atomerőmű, a gabonatárolók építésére, a vasút- és távbeszélőhálózat fejlesztésére, valamint lakásépítésre az 1983-as évre tervezettnél nagyobb összeget fordítottak. De növelte a ráfordításokat a nagyobb kamatteher, a határidő előtti befejezésre való sikeres ösztönzés, valamint az alaphiányos vállalatok hiteltörlesztési kötelezettségeinek prolongációja. Túlszaladás várható a

vállalati beruházásoknál is, ami a vállalati felhalmozási vásárlóerő tervezésének és szabályozásának megoldatlan problémáira hívja fel a figyelmet.

A beruházások terén ismét megmutatkoztak az irányítási és szabályozási rendszerünk gyengéi: a többletforrások elvonására ismét év közben kellett intézkedni, de a túlteljesítést így sem sikerül megakadályozni. Legalább ekkora problémát jelent, hogy a folyamatban levő beruházások teljes költségvetési előirányzata továbbra is magas, jelenleg mintegy 720 milliárd forint. Ez csökkenti a tervezés és döntés szabadságfokát, s korlátozza a beruházási vásárlóerő szabályozásának lehetőségeit is.

További gond, hogy a fejlesztéseken belül alacsony a gyorsan megtérülő, a kisebb és rövid idő alatt megvalósítható, a műszaki fejlődést, a technológia korszerűsítését szolgáló gépi beruházások aránya. Mindehhez járul, hogy tetemesek a többletköltségek, a megvalósítási késedelmek miatt pedig jelentős az elmaradt haszon. Ez azt jelzi, hogy jobb, takarékosabb beruházási tevékenységgel mind a lakossági fogyasztásra, mind külső egyensúlyi helyzetünk javítására jelentős forrás lenne felszabadítható.

Nemcsak a beruházásokra költöttünk többet a tervezettnél, hanem a fogyasztásra is, s ez együttesen azt jelenti, hogy 1983-ban sem sikerült megvalósítani a termelés és a felhasználás tervezett arányait. Mindez nehezíti a folyamatos átmenetet az 1984. évre.

A külgazdasági egyensúlyi helyzetet sem tudjuk az előirányzott mértékben javítani. A külkereskedelmi áruforgalom egyenlege a rubelelszámolású viszonylatban előreláthatóan kedvezőtlenebb a tervezettnél, a konvertibilis elszámolású aktívum is kisebb az előirányzottnál.

*

A termelőágazatok 1983. évi fejlődését illetően összességében megállapítható, hogy termelésük az előirányzotthoz közelállóan alakul.

Az ipari termelés 1,4 százalékos emelkedéssel megközelíti a tervezettet. A termelés differenciáltsága fokozódik, az értékesítés relációs arányai kedvezően változnak. Az ipar nem rubelelszámolású kivitelének volumene a tervezettet meghaladóan nő, bár az árak esése miatt devizabevétele nem éri el az 1982. évi szintet. Jelentős eredmény, hogy az ipar tőkés áruforgalmának passzívuma számottevően mérséklődik. A feldolgozó iparban azonban az erőfeszítések ellenére a gyártmányfejlesztés, a termé-

kek versenyképessége, a vállalatok piaci munkája még elmarad a külgazdasági körülmények és az egyensúlyi helyzet javítása által diktált követelményektől.

Kedvezőtlen az a tendencia is, hogy az ipar a lakossági keresletet egyes területeken csak részben elégíti ki, s a rubelelszámolású exportja sem alakul kielégítően.

Az ipar eredményeit is befolyásolják az olyan közismert nehézségek, mint a behozatallal összefüggő anyag- és alkatrészellátási gondok, a készletek színvonala és összetétele, a belső kooperációs kapcsolatok zavara, az importhelyettesítés vontatottsága, a nem kielégítő munkaszervezés, a fegyelmezetlenség és a munkaerő-gazdálkodás gyengeségei. Azon kell lennünk, hogy e tényezők közül minél kevesebb zavarja az 1984. évi gazdálkodást.

A kivitelező építőipar termelése az előirányzottnál nagyobb lesz. E sokat ostorozott területen is tanúi vagyunk bizonyos pozitív változásoknak. Így például nő a fenntartási munkák részaránya, és 1983 végére eléri a 22%-ot. Előtérbe kerültek az olyan közintézményi nagyrekonstrukciók is, mint az Operaház és a Közgazdaságtudományi Egyetem, a kórházak, s nő a lakosság számára végzett építési munkák volumene is. A sajáterős lakásépítés előtérbe kerülésével az építési nagyvállalatok is kezdenek alkalmazkodni a változó kereslethez. Nem lehetünk elégedettek azonban azzal, hogy a kivitelezési idő nem csökken a szükséges és lehetséges mértékben, hogy a minőségi munka még ma sem jellemző az ágazatra.

A közlekedés az áruszállítási igényeket összességében kielégíti. A vasútnál év közben voltak kocsiellátási gondok, amiben közrejátszott: a vagonparkkal való hiányos gazdálkodás, az alacsony vízállás miatti forgalomátterelés, a nem kielégítő hétvégi rakodás.

*

A mezőgazdaságot az 1983-as év nagy próbatétel elé állította. A tavaszi jó terméskilátásokat az aszályos időjárás meghiúsította. A mezőgazdasági termékek termelése az aszálykárok következtében csökkent. Különösen érzékenyen érinti az országot, hogy kalászos gabonából és kukoricából jelentős a terméskiesés és a termésátlagok is alacsonyabbak, mint az előző évi. A mostoha időjárás kieséseket okozott a cukorrépa-, a napraforgó-, a zöldség- és a takarmánytermesztésben is.

A növénytermesztési eredmények valamivel jobbak, mint amit a júliusi

hőség idején becsültünk; ez több, időben meghozott intézkedésnek köszönhető.

Az aszály az ország különböző területeit, sőt az egyes gazdaságokat is rendkívül differenciáltan érintette: az alföldi megyékben számottevő, a dunántúli és az északi megyékben viszont kisebb veszteségeket okozott.

A központi szervek segítsége, a gazdaságok erőfeszítései számottevően mérsékelték a veszteségeket. Az aszály által kevésbé sújtott területeken például mintegy 35 ezer hektár silókukoricát szemessé minősítettek. Csökkentették az állatok felvásárlási súlyhatárát, változtattak a takarmánytápok összetételén, ösztönözték az alaptevékenységen kívüli területek fejlesztését, csökkentették a betakarítási veszteségeket, s növelték a melléktermékek hasznosítását, s még tovább sorolhatnánk a megtett intézkedéseket.

Nagyüzemi mezőgazdaságunk erejét mutatja, hogy egy ilyen mértékű aszálynak, mint az 1983. évi, a belföldi élelmiszer-ellátásban lényegében nem volt érzékelhető a hatása. A terméskiesések azonban tetemesen csökkentik az 1983. és 1984. évi exportárualapokat.

Az 1983-as mezőgazdasági év ráfordításai egy jó termés eléréséhez voltak méretezve, a terméskiesések miatt a fajlagos költségek emelkedtek. Emiatt az ágazat nemzeti jövedelemhez való hozzájárulása nem éri el a számítottat, és a gazdaságok nyeresége is több milliárd forinttal elmarad az előző évitől. Az alföldi megyékben és az egyéb aszály sújtotta területeken a veszteséges gazdaságok száma és a veszteség mértéke mintegy két és félszerese az előző évinek. Megfelelő központi és üzemi intézkedésekkel sikerült a pénzügyi nehézségeket úgy áthidalni, hogy az 1984. évi termés előkészítésében ez ne okozzon zavart.

A termeléshez és a lakosság igényeinek kielégítéséhez szükséges energia biztosítása 1983-ban is nagy erőfeszítéseket követelt. A külhoni hírek mindenkit meggyőznek arról, hogy napjainkban a zavartalan energiaellátás milyen nagy politikai jelentőséggel bír. Határozott és következetes energiapolitikánk, javuló energiagazdálkodásunk eredményeként az előző évekhez hasonlóan az energiaellátás összességében 1983-ban is kiegyensúlyozott volt. Mindezek igazolják azt a korábbi elhatározásunkat, hogy az energiagazdálkodás irányításában szükség esetén határozottan érvényesíteni kell a központi akaratot, a tudatos operativitást.

A népgazdaság energiafelhasználása 1983-ban valamelyest alacsonyabb, mint az előző évben volt. Ennek felét az időjárásnak, másik felét az energiatakarékossági és ésszerűsítési intézkedéseknek köszönhetjük.

Kedvező, hogy az összes energiafelhasználáson belül a kőolaj részaránya az 1978. évi 41 %-ról – energiapolitikai céljainkkal összhangban – 1983-ra mintegy 33 %-ra csökkent. Ezzel párhuzamosan az olcsóbb földgázé mintegy 23 %-ról 28 %-ra nő. Megállt a szén részarányának csökkenése, belépett és a jövőben növekszik a nukleáris energia súlya.

A nemzeti jövedelem gyarapodása, a teljesítmények javulása valamivel kisebb, mint amire számítottunk, ugyanakkor a lakosság fogyasztása és reáljövedelme a tervezett csökkentéssel szemben az előző évi szintet valamelyest meghaladja. Ez azt mutatja, hogy még mindig nem tudjuk kellő következetességgel érvényesíteni a rendelkezésre álló források, valamint a teljesítményekkel arányos jövedelmek és a fogyasztás összhangját. A jövedelmek gyakran akkor is növekszenek, amikor mögöttük nincs tényleges többletteljesítmény.

A tervezett szociálpolitikai intézkedések – a családi pótlék és az alacsony összegű régi nyugdíjak emelése – megvalósultak.

Az új vállalkozási formákban – a gyors létszámnövekedéssel is összefüggésben – számottevően nőnek a jövedelmek.

A fogyasztói árszínvonal – egyes alapvető élelmiszerek árának szeptemberi emelését is figyelembe véve – az év egészében a tervezett 7,5 százalék körül alakult. Az alapvető élelmiszerekből biztosítani tudtuk a jó ellátást; egyes iparcikkekből viszont romlott a kínálat.

A tervezett lakossági infrastrukturális – kereskedelmi, hírközlési, egészségügyi, oktatási, művelődési – fejlesztéseket megvalósítottuk vagy túlteljesítettük. Felépült 74 000 lakás, ezen belül 17 000 állami. A bölcsődei, óvodai ellátottság színvonala javult. Az általános iskolai osztálytermek száma 1300-zal nőtt. Bővül a települések ivóvíz- és földgázellátása.

*

A közeljövőben nem számíthatunk külső impulzusokra egy dinamikusabb gazdasági növekedéshez. Sajnos, nem lehet kizárni azt sem, hogy a feltételek az 1984. évi terv irányelveinek kidolgozásakor alapul vettnél kedvezőtlenebbül alakulhatnak. Az elért társadalmi, politikai és gazdasági vívmányok védelme, céljaink megvalósítása érdekében 1984-ben is elsődleges feladat a nemzetközi fizetőképesség megőrzése, a külső pénzügyi egyensúlyi viszonyok javítása s az életszínvonal védelme; mindehhez jelentősen növelni kell a népgazdaság kiviteli többletét.

1984-ben fokozottabb követelményt kell támasztanunk a termelési szer-

kezet fejlesztésével, a gazdaságosabb termékösszetétel kialakításával, a behozatal helyettesítését szolgáló termelés bővítésével, a ráfordítások, főleg az energia- és anyagfelhasználás mérséklésével szemben.

A fizetőképesség fenntartásához elengedhetetlen, hogy 700–800 millió dollár kiviteli többletet érjünk el. Ez azonban csak akkor lesz megvalósítható, ha a behozatal 1984-ben nem emelkedik. Ilyen körülmények között a nemzeti jövedelemnek 1,5–2%-os növekedését lehet megalapozni. Ugyanakkor a külső egyensúlyi helyzet javítása a nemzeti jövedelemnek mintegy 3%-át veszi igénybe. Ezért 1984-ben is elkerülhetetlen a belföldi felhasználás mérséklése: a szocialista szektorban a beruházások volumenét 10%-kal csökkenteni kell; a közösségi fogyasztás mérséklődik, a lakossági fogyasztás lényegében az 1983. évi szinten marad.

*

A terv végrehajtásának kulcsát az ipari és a mezőgazdasági termelés, valamint az export alakulása jelenti.

1984-ben alapvető követelmény, hogy az export növelésében az ipar meghatározó szerepet vállaljon. A termelés növekményét meghaladó kivitelt kell teljesítenie ahhoz, hogy pótolni lehessen a mezőgazdasági termékek aszály okozta exportkiesését. Az ipar eddigi eredményei alapján bízni lehet abban, hogy meg fog felelni e feladatnak. Az ipar irányítói és a vállalatok kezdenek felnőni a nagyobb feladatokhoz, s ezt a kedvező folyamatot tovább kell erősíteni és általánossá kell tenni.

Az iparban alapvetően exportorientált, a gazdaságos kivitel növelését szolgáló szerkezetkorszerűsítő fejlesztési politikát kell folytatni. Különösen a gépipar egyes gyártási ágaiban kell törekedni a termelési kooperációk bővítésére. A nagy volumenű és jól jövedelmező termékek mellett kiemelt figyelmet kell fordítani a kisebb értékű, jobb minőségű, a piac által elismert, megfelelő árfekvésű termékek előállítására és exportjára. A számunkra kedvező összetételű rubelelszámolású kivitelt elsősorban a meglevő kapacitásokon előállítható, a keresletnek megfelelő, gazdaságosan értékesíthető gépipari termékekből kell bővíteni. Fontos követelmény az is, hogy a tartósan veszteséges, alaphiányos és alacsony hatékonyságú vállalatok kibontakozását előirányzó programok végrehajtásában, de végső soron az ilyen tevékenységek erőteljes visszaszorításában is előrehaladás történjék. Bár a rendelkezésre álló források korlátozottak, ésszerűbb felhasználásukkal törekedni kell a versenyképességet elősegítő

műszaki fejlesztés gyorsítására, s előbbre kell lépni az alkatrész- és részegységgyártás bővítésében is.

Az energiával, az anyagokkal és az importtal való takarékosabb gazdálkodással, a hulladékok újrafeldolgozásával el kell érni, hogy az ipari termelés anyag- és energiaráfordításai csökkenjenek, s ily módon az ipar nemzeti jövedelemhez való hozzájárulása növekedjék. Az anyag- és energiaráfordítások 1%-os csökkentésével 13–14 milliárd forint összegű megtakarítást lehet elérni.

Arra számítva, hogy az 1983. évi – az energiagazdálkodás szempontjából – kedvező időjárás nem ismétlődik meg, 1984-ben 1,5–2%-os energiafelhasználás-növekedésre kell felkészülni. Az energiagazdálkodási program 1984. évi feladatainak megvalósítása és a veszteségforrások csökkentése révén mintegy 400 ezer tonna olajegyenértékű energia megtakarítását tervezzük, de mindent meg kell tenni, hogy a tényleges megtakarítás ennél több legyen.

A nagyobb energiaigényeket elsősorban hazai termelésből elégítjük ki. Az atomerőművi villamosenergia-termelés korábbi számításainkat meghaladó teljesítménye lehetővé teszi, hogy a hagyományos erőművekben felszabaduló fűtőolajat és földgázt más célokra hasznosítsuk. Segít ebben az, hogy a krakküzem beruházása 1984. I. negyedévében befejeződik, ami lehetővé teszi, hogy egységnyi kő- és fűtőolajból több fehérárut, benzint, gázolajat stb. állítsunk elő.

A szocialista szektor beruházásainak volumenét az 1983. évihez képest mintegy 10%-kal – ezen belül az állami beruházásokat ennél nagyobb, a vállalatiakat kisebb mértékben – csökkentjük. Befejezzük a Szolnoki Papírgyár rekonstrukcióját, üzembe helyezzük az észak-déli metróvonal Élmunkás tér–Árpád-híd közötti szakaszát, átadjuk a kiszélesített Árpád-hidat és a Róbert Károly körút Váci út–Lehel út közötti szakaszát. Megkezdjük a Nemzeti Színház építésének előkészítését.

Az ipar vázolt feladatai igen nagyok, de jobb, fegyelmezettebb munkával teljesíthetők. Az ipari munkásoknak és vezetőknek egyaránt fokozott erőfeszítése szükséges ahhoz, hogy e feladatokat teljesíteni tudjuk.

A mezőgazdaságban az 1984. évi termelés előkészítése, mindenekelőtt az őszi munkák elvégzése a szokásos rendben folyt, illetve folyik. A tervezett gabonatermés szempontjából kedvező, hogy a gazdaságok növelték az őszi kalászosok vetésterületét. A szeptemberi csapadékos időjárás kedvezett a vetés-előkészítésnek, de az azóta tartó szárazság késleltette a kelést, a korán beköszöntött hideg károsíthatja a növényállományt.

Az őszi vetések állapota ezért – annak ellenére, hogy a szükséges vetőmag s a technikai eszközök rendelkezésre álltak – gyengébb a szokásosnál.

Fontos feladat adódik abból, hogy az 1984. évi induló állatállományunk igen nagy. A takarmány ugyan elegendő, de minden vonatkozásban takarékosabb gazdálkodásra van szükség. A kiesések pótlására a gazdaságok fokozták a melléktermékek felhasználását. Ahol a saját termés így sem elegendő, ott központi segítséggel, az üzemek közötti átcsoportosítással elégítik ki a szükségleteket.

*

A gazdasági lehetőségekkel összhangban a terv 1984-ben a lakossági fogyasztás és a reáljövedelem szinten tartásával, valamint csökkenő reálbérrel kénytelen számolni. Vannak, akik megkérdőjelezik a két fő cél együttes megvalósíthatóságát. A XII. kongresszuson megerősített gazdaságpolitikai prioritások egyikéről sem mondhatunk le: sem a külső egyensúly javításáról, fizetőképességünk megőrzéséről, sem az életszínvonal védelméről. Sajnos defenzívába kerültünk az életszínvonal védelmének kérdéseiben, pedig a lakosság életviszonyai 1983-ban sem romlottak. Igaz, hogy a keresetek reálértéke csökkent, a juttatásoké viszont nőtt, s így a társadalom teljes fogyasztása szinten maradt. A megvédés célkitűzését már csak azért sem adhatjuk fel, mert a fizetőképesség és a kiegyensúlyozott belpolitikai állapotok között dialektikus egység van. A belső elégedetlenségre épülő külső pénzügyi egyensúly éppúgy nem lehet tartós, mint az a jólét, ami eladósodáson nyugszik.

A követelmények összeegyeztetése azonban továbbra sem lesz ellentmondásmentes. Az összjövedelemből változatlanul nem tudunk a korábbinál nagyobb részt fordítani a munkajövedelmekre. A szociális szükségletek kielégítése, a pénzbeli és természetbeni juttatások biztosítása elkerülhetetlenül további forrásokat igényel. Csökkenő reálbér mellett is nagyobb teljesítményt kell produkálni a termelésben. Ez nem könnyű feladat, de a munka szervezettségének javításával megoldható. A munkajövedelmek és a társadalmi juttatások nem állíthatók mereven szembe. A juttatások egy része korábban végzett munkához kapcsolódik, más része pedig a jövő munkaerejének a felnevelését szolgálja, egyfajta beruházás-megelőlegezés, ami később térül meg.

A tervezés során az életszínvonal-politikai célok meghatározásához sokoldalúan mérlegelni kellett a lehetőségeket, valamint a gazdasági és

politikai célszerűségeket. A gazdasági lehetőségekkel, az eloszthatóforrásokkal összhangban a lakosság fogyasztása és reáljövedelme lényegében az 1983-as szinten marad, a társadalmi juttatások mérsékelten növekednek.

A lakosság pénzbevételei mintegy 8, az átlagkeresetek 4,8–5%-kal emelkednek. A bérnövelési lehetőségeket a teljesítmények fokozására, a hatékonyság, a munka minősége javítására kell felhasználni. Ennek érdekében módosul a bértarifa-rendszer, a bérpreferencia döntően a kivitel ösztönzését szolgálja, szűk körben sor kerülhet bérpolitikai intézkedésre.

A fogyasztói árszínvonal 7–8%-kal emelkedik. Ezen belül az 1983. évi áremelések 1984-re is érvényesülő hatása, valamint a szabadáras termékek várható áremelkedése együtt mintegy 4,5%-ot tesz ki. Az állami ártámogatás csökkentése, az ellátás biztonságának fenntartása és külgazdasági helyzetünk miatt az elkerülhetetlenül szükséges áremelés mintegy 3%-ot tesz ki.

A vásárlóerő és az árualap összhangjának a fenntartását változatlanul alapvető célkitűzésnek tekintjük. Az áruellátás színvonalát meg kell őrizni, egyes területeken, főleg az ipari fogyasztási cikkek körében 1983-hoz képest javítani is szükséges. Ehhez a kereskedelmi és termelő szervezeteknek jobb együttműködéssel, a kereslethez való rugalmasabb alkalmazkodással, munkájuk színvonalának emelésével növelniük kell a kínálatot, az áruválasztékot.

A lakossági infrastruktúra fejlesztésében továbbfolytatjuk a társadalmi programok megvalósítását. Felépül 70–74 000 lakás. Több mint 1100 új állami általános iskolai tanterem létesül, és megkezdődik a középiskolai intézményhálózat fejlesztésének előkészítése. Folytatódik a kórházak ellátóképességének javítása, a kórházi ágyak száma csaknem 1400-zal emelkedik. A bölcsődei férőhelyek száma 1700-zal, az óvodaiaké 5300-zal bővül.

Korábbi döntés alapján 1984-ben az iparban és az építőiparban megkezdődhet a 40 órás munkahétre való áttérés. A vállalatoknak az áttérést a teljesítmények, a termelékenység növelésével, a szervezettség javításával kell megalapozniuk.

Életszínvonal-politikánk megvalósításának, de gazdasági nehézségeink leküzdésének is fontos feltétele elosztási rendszerünk korszerűsítése. Az elosztási szféra több területe van „munkaasztalon". A továbbfejlesztés kidolgozottsága eltérő fokú: van, ahol csak a helyzet értékelésénél tartunk, másutt már javaslatokat is meg tudunk fogalmazni, de a megalapozott politikai, állami döntésekhez még sokirányú mérlegelés szükséges.

A szociálpolitikai koncepció korszerűsítése keretében elvi alapokra kell helyezni, egységes rendszerbe kell foglalni az egymástól lényegében függetlenül kialakított juttatási-ellátási rendszereket. Megoldandó a szociálpolitika egységes, összehangolt irányítási és végrehajtási rendszere is. Újra kell gondolnunk a szociálpolitika tartalmi elemeit is. A jövőben az egyetemesség helyett a rászorultság elvét kell előtérbe helyezni; egyes kisebb népességcsoportok helyzetének javítására kell törekedni.

Amit tehát el szeretnénk érni: az elosztás legyen igazságosabb, s ezt a lakosság minél nagyobb része értse meg és fogadja el.

*

A szabályozók egyes elemei módosulnak. A változások azonban viszonylag szűk körűek, a lényegesebb változtatásokat 1985-ben tervezzük végrehajtani a gazdaságirányítási rendszer továbbfejlesztése keretében. Jelenleg folyik az elgondolások társadalmi vitája, s a továbbfejlesztésre vonatkozó javaslatokat a Központi Bizottság is – időben – megvitatja.

A tervező szervek hozzáfogtak a hetedik ötéves terv gazdaságpolitikai elgondolásainak kimunkálásához is, amihez bizonyos segítséget, orientációt adnak az 1981–2000-re szóló távlati tervezőmunka most lezáruló szakaszának eredményei.

Tudjuk, hogy az 1984. évi feladataink az adott külső és belső gazdasági viszonyok, az elodázhatatlan feladatok mellett feszítettek, növekednek a nehézségek. (Fokozott törekvések várhatók a vásárlóerő növelésére, a szigorú szabályozás fellazítására.) Nem kétséges, hogy az 1984. évi terv olyan célokat és feladatokat tartalmaz, amelyek megértetése, elfogadtatása és a végrehajtásukra való mozgósítás a politikai munkával szemben is nagy követelményeket támaszt, a helytálláshoz naprakész felkészültségre és nagyobb erőfeszítésekre van szükség. Kívánatos, hogy az 1984-ben, hazánk felszabadulásának 40. évfordulója tiszteletére kibontakozó munkaverseny-mozgalom felajánlásai is a tervben kiemelt célok megvalósítását segítsék.

Mint mindig, most is számítunk arra, hogy a kommunisták járnak élen a feladatok megvalósításában, képesek lesznek mozgósítani a különböző tömegszervezeteket és a dolgozók széles tömegeit az ország gazdasági fejlődése, szocialista vívmányainak megőrzése és erősítése érdekében.

Társadalmi Szemle, 1984. január.

A gazdaságirányítás továbbfejlesztése*

A gazdaságirányítási rendszer továbbfejlesztésére az MSZMP XII. kongresszusa és a Központi Bizottság múlt év áprilisi ülése hozott határozatot. A munka irányait, elveit a XII. kongresszus határozatában foglaltak figyelembevételével alakítottuk ki, támaszkodva a tudományos kutatások eredményeire, a felhalmozódott gyakorlati tapasztalatokra.

Pártunk – mint a társadalom vezető ereje – mindig a fejlődésért folyó küzdelem élén haladt. Így van ez most is, amikor új, bonyolult körülmények között kell védelmezni vívmányainkat és formálni a fejlett szocialista társadalom építésének feltételrendszerét.

Most az a feladat és felelősség hárul reánk, hogy mérlegelve építőmunkánk eredményeit és a fejlődés követelményeit, határozzunk arról, hogy a szocialista építés erőforrásainak hatásosabb kiaknázása, új alkotó energiák felszabadítása érdekében továbbfejlesztjük gazdaságpolitikai céljaink elérésének fontos eszközét, a gazdaságirányítás rendszerét.

A gazdaságirányítás rendszere fejlesztésének nálunk hagyományai vannak. Már 1954–1955-ben történtek jobbító kísérletek, valójában azonban a korszerűsítő munka az ellenforradalom leverése után, a gazdaságpolitika új alapokra helyezésével vette kezdetét, amikor is adottságainkat, hagyományainkat s népünk teherbírását figyelembe vevő gazdaságpolitikát alakítottunk ki.

A változtatásokra való törekvések ellenére gazdasági fejlődésünket ezt követően sem kísérte kielégítő módon a termelés minőségi jellemzőinek, a termékek versenyképességének javulása, az igényekhez való alkalmazkodás sok esetben nem volt megfelelő, állandósult az áruhiány a termelő és a fogyasztási szféra több területén, az általánosan magas készletszinttel együtt ellátási és kooperációs zavarok, a beruházásoknál túlelosztás

* Előadói beszéd a Központi Bizottság 1984. április 17-i ülésén.

jelentkezett, az irányítás és a problémákra való reagálás lassú volt. A helyzetet csak súlyosbította, hogy az extenzív növekedés forrásai fokozatosan kezdtek kiapadni.

Ilyen előzmények és tapasztalatok alapján a Központi Bizottság 1966-ban a gazdasági mechanizmus átfogó reformját tűzte ki célul. Olyan irányítási rendszer bevezetését irányoztuk elő, amely megfelel a szocialista gazdaság objektív törvényszerűségeinek, figyelembe veszi népgazdaságunk sajátosságait, az ország méreteit, adottságait, a nemzetközi gazdasági kapcsolatok kiemelkedő fontosságát, a mezőgazdaság jelentős szerepét, valamint a gazdaság adott fejlettségi szintjét, a gazdasági fejlődés intenzív szakaszára való áttérés megkezdésének szükségességét.

A gazdaságirányítás reformja jelentős intézkedés volt: egy új, alapvetően közgazdasági módszerekkel történő tervszerű gazdaságirányításra tértünk át. A vállalatok önállósága, mozgásszabadsága jelentősen megnőtt, közelebb kerültek a piachoz, fokozatosan javult döntési és vállalkozói készségük. Ez javította a gazdálkodásban levő tartalékok felszínre hozását, a hatékonyságot, fejlesztette a közgazdasági gondolkodást és szemléletet.

A gyakorlat bebizonyította, hogy a szocialista tervgazdálkodásban eredményesen alkalmazhatók a közvetett szabályozás eszközei, a központi tervezés szervesen egybekapcsolható az objektíve létező áru- és pénzviszonyokkal, s mindez a gazdasági életben nem vezet spontaneitáshoz, anarchiához s a tudatban pedig a szocialista eszméktől való elforduláshoz.

Bebizonyosodott, hogy az árral, árfolyammal, adóval, hitellel és más eszközökkel szabályozott piac olyan feltételeket teremt a gazdálkodók számára, s olyan követelményeket támaszt döntéseikkel szemben, amelyek eredményesen segíthetik a népgazdasági terv céljainak megvalósítását. Ugyanakkor a szabályozott piac jelzéseinek fontos szerepük van a tervelgondolások kialakításában, ellenőrzésében.

A reformnak nemcsak gazdasági, hanem társadalmi-politikai hatásai is kedvezőek voltak. Elősegítette a tanácsok jogi önállóságának növekedését, népképviseleti funkcióik kibontakozását, a terület- és településfejlesztést; segítette a szakszervezeti munkát, a szövetkezetpolitikát, fejlesztette a társadalmi demokratizmust, javította a lakosság politikai közérzetét.

Az eltelt 16 év alatt megbízható tapasztalatokra tettünk szert a gazdaságirányítási rendszer működéséről. Ma már világosan látható, hogy az 1966-os központi bizottsági határozatban megfogalmazott koncepció ösz-

szességében helyes, reális volt. Ez akkor is igaz, ha volt néhány olyan feltételezés, amely a gyakorlatban nem igazolódott, vagy amelynek nem tudtunk érvényt szerezni. Elég, ha ezzel kapcsolatban a termelőiár- és a fogyasztóiár-rendszer és ármechanizmus, vagy a bér- és keresetszabályozás már akkor felismert továbbfejlesztésének szükségességére utalok.

A gazdaságirányítási rendszer reformja kidolgozásának és bevezetésének időszakában még azzal számoltunk, hogy a kedvező világpiaci helyzet fennmarad vagy javul. Ilyen körülmények között reálisnak tűnt a külső és a belső piac következetes összekapcsolására, s a változásokhoz való folyamatos igazodás feltételeinek megteremtésére való törekvés. A gazdaságirányítás abból indult ki, hogy viszonylag rövid idő alatt enyhe kínálati többletet létrehozó belső piaci viszonyok alakulnak ki, s az ár és a nyereség képes lesz kifejezni a vállalati munka hatékonyságát. A megvalósulásukhoz fűzött várakozásaink azonban túlzottnak bizonyultak.

A reform bevezetése idején voltak nem kellően tisztázott feltételezések is, például az importverseny szerepével, a gazdasági kényszer differenciáló hatásával, az eszközátcsoportosítás formáival kapcsolatban, amelyek a gyakorlati működés során sem tisztázódtak. Ehhez járult, hogy a központi irányítás és a vállalati szervezet rendszere a reform bevezetése után egészen az utóbbi évekig lényegében változatlan maradt. Nem fejlesztettük jó ideig a minisztériumok és a vállalatok közötti munkamegosztást, s így a kívánatos kapcsolatrendszer nem alakult ki. Ellentmondásosan és a szükségesnél lassabban fejlődött a vállalati önállóság.

Lényegesen befolyásolta a gazdasági mechanizmus működését, hogy 1973-tól fejlődésünk világgazdasági feltételei is radikálisan megváltoztak, a vártnál sokkal nehezebbé váltak. A gazdaságpolitika azonban nem reagált időben a változásokra. Pedig akkor még nagyobb lehetőség kínálkozott a cselekvésre, mint az évtized végén, hiszen külkereskedelmi forgalmunk kiegyensúlyozott volt, konvertibilis valutákban fennálló adósságunk sem volt még jelentős.

Az új világgazdasági helyzetből adódó feladatokat 1974–1975-ben csak részben ismertük fel, s így nem ragadtuk meg az akkor még kedvezőbb lehetőséget. Gazdaságpolitikánk azt a feltételezést tükrözte, hogy a cserearányromlás ugyan tartós lesz, de az árveszteség mértéke csökkenni fog. Részben ebből, másrészt abból a feltételezésből kiindulva, hogy a hatékonyságot gyors ütemben tudjuk javítani, a termelés szerkezetét pedig rövid idő alatt át tudjuk alakítani, született az a gazdaság-

politikai elhatározás, hogy a megváltozott körülményekhez a termelés továbbra is gyors növelésével kell alkalmazkodni, az életszínvonalat pedig érezhető mértékben emelni kell.

Ezeket az elgondolásokat az élet nem igazolta. A cserearányok romlásából adódó hatalmas árveszteség miatt lecsökkent nemzeti jövedelmet a belföldi felhasználás tartósan és lényegesen meghaladta, amit külföldi hitelekből finanszíroztunk.

Fontos felismeréseket és feladatokat fogalmazott meg a Központi Bizottság 1977. októberi – a külgazdaságról és a termelési szerkezetről szóló – határozata. Feltárta a nemzetközi versenyképesség gyengeségeit, kijelölte a legfontosabb teendőket, a végrehajtáshoz kialakított eszközrendszer azonban nem volt elég hatásos. Egyrészt központi kijelöléssel próbált piaci sikereket elérni, másrészt azért, mert direkt módon, merev műszaki-gazdasági kritériumokra alapozva próbálta a termékszerkezetet javítani.

A vállalatok és a területi szervek indokolatlan mértékű stabilitásra törekedtek, amit a központi gazdasági vezetés is támogatott. A döntéseket gyakran a szükségesnél magasabb szinten hozták meg, ami egyben késleltette a változásokra történő reagálást is. A gazdaság szervezeti rendszere megmerevedett.

A kialakult helyzetben mind sürgetőbbé vált a gazdaságpolitikai gyakorlat megváltoztatása, valamint az irányítási rendszer fejlesztésének kidolgozása:

– 1979 óta biztosítottuk az egyensúlyi helyzet fokozatos javítását: az 1974–1978-ban kialakult túlelosztást lényegében megszüntettük. A nemzeti jövedelem növekedése jelenleg már meghaladja a belföldi felhasználást, de a többlet nem elégséges az adósságszolgálati terhekhez, az adósságállomány fokozatos csökkentéséhez, valamint a tovább romló feltételek ellensúlyozásához, s ezzel egyidejűleg az életszínvonal védelméhez, az életkörülmények javításához.

– Az állami szervek gazdaságszervező munkája kezdeményezőbbé vált; az alapvető gazdaságpolitikai célok megvalósítása érdekében azonban – a gyorsan romló külső feltételek miatt különösen 1981–1982-ben – olyan kényszerjellegű módszereket is kellett alkalmazni, amelyek a vállalatok szempontjából, enyhén szólva, játékszabály-ellenesek voltak.

*

A gazdaságirányítási rendszer továbbfejlesztését mindig széles körű viták kísérték, ami a dolog jelentősége miatt természetes is.

A gazdaságirányítás továbbfejlesztésének jelen szakaszában is találkozhatunk egymástól igen távol álló nézetekkel. Voltak, akik a piac szerepét eltúlozva, ideákban gondolkodva próbáltak irányítási modelleket felvázolni, divatos szóval kifejezve ez a reformradikalizmus. Mások – a túlzott óvatoskodók – azt is soknak tartják, amit eddig tettünk a gazdasági mechanizmus fejlesztésében, s szerintük, mivel szinte mindenre van érvényes határozatunk, ezeket kell végrehajtani – legjobb tehát, ha semmit sem teszünk. Felvetődtek olyan jogos kérdések is: a javaslatok vajon szocialista megoldást ajánlanak-e gondjainkra, hatásosan szolgálják-e szocialista céljainkat?

E kérdésekre végső soron a gyakorlat adhatja meg a teljes választ, egy azonban bizonyos: ma a legtöbb kár a megoldás halogatásából adódna. Nem véletlen, hogy szinte valamennyi velünk azonos fejlettségű szocialista ország az általa legésszerűbbnek vélt megközelítésben foglalkozik gazdaságirányítási rendszerének tökéletesítésével.

A kedvezőtlen külső és belső gazdálkodási körülmények sürgetően vetik fel, és a hazai vitázók is egyetértenek abban, hogy követni kell gazdaságépítő munkánk fő céljait: egyensúlyi viszonyaink további javítását, elért vívmányaink védelmét, egy dinamikusabb előrehaladás gazdasági feltételeinek megteremtését. Ez azonban csak akkor lehetséges, ha gazdaságunk rá tud térni az intenzív gazdaságfejlődés útjára, ha jobban tud alkalmazkodni a változó körülményekhez, teljesítménye és versenyképessége javul.

A népgazdaság dinamikusabb növekedéséhez, az életszínvonal emeléséhez a jelenleginél több forrásra lenne szükség. Felvetődik a kérdés, hogy a magyar gazdaság honnan várhat olyan kedvező hatásokat, amelyek forrásaink bővítését lehetővé tennék. Az egyik ilyen a világgazdasági fellendülés lehetne, ami egyúttal megkönnyítené, hogy az exportot a jelenlegi struktúrában is növeljük. Erre kevés remény van: egy erőteljes konjunktúra valószínűségét a nemzetközi prognózisok nem támasztották alá.

Ösztönzést adhatna az is, ha a pénzpiacokon alacsony kamat mellett bőséggel kínálnának hiteleket. Erre azonban belátható időn belül nem lehet számítani, mert a pénzvilág fő gondja ma az, hogy a több mint 800 milliárd dollárnyi kintlevőség visszaszerzését hogyan biztosítsa.

Kedvezően befolyásolhatja helyzetünket, ha a szocialista országokkal fenntartott gazdasági kapcsolatainkat gyorsabban tudjuk bővíteni. Mi erre törekszünk, számításba kell venni azonban, hogy a szocialista országok többsége hasonló gondokkal, nehézségekkel küzd, mint mi: mérsékelték a növekedési ütemet, a hatékonysági, minőségi követelményeket állították előtérbe ők is.

Egyetlen reális lehetőség marad tehát a gyorsabb fejlődésünk megalapozásához: gazdaságunk hatékonyságát, értékképző képességét kell fokozni ahhoz, hogy meglevő gondjainkon érdemlegesen úrrá tudjunk lenni. Alapvető gazdasági céljainkat akkor érhetjük el, ha a termelés hatékonyságának javulását, a munkatermelékenység emelkedését, a gazdasági struktúra átrendeződését, a műszaki-technológiai fejlődést, az anyag- és energiatakarékosság elterjedését lényegesen gyorsítani, a termékek minőségét jelentősen javítani tudjuk. Csak így biztosítható az intenzív jellegű növekedés felgyorsulása gazdaságunkban. Ehhez lehetőségeink megvannak; de arra is szükség van, hogy minden teljesítményvisszatartó akadályt elhárítsunk a gazdaság teljesítőképességének javulása útjából. Ezt akkor is meg kellene tenni, ha nem volnánk ilyen szorongatott helyzetben.

Ily módon elérhetjük, hogy a nemzetközi gazdasági kapcsolatok romlása által előidézett terheket ellensúlyozzuk, fizetőképességünket megőrizzük, a világgazdaságban elfoglalt pozíciónkat megszilárdítsuk, s javítsuk esélyeinket a szocialista országokkal, a Szovjetunióval a kölcsönösen előnyös együttműködés további fejlesztéséhez.

A gazdaságirányítás továbbfejlesztése mindennek elengedhetetlen feltétele. A továbbfejlesztést sürgeti az is, hogy a gazdasági mechanizmus jelenlegi eszközeivel már a mai teljesítőképesség fenntartása is igen nehéz. Növekedne lemaradásunk a világ élvonalától, amely nemcsak a technikai fejlődésben, hanem előbb-utóbb az életszínvonalban is éreztetné hatását. Az emberek látják ezt, s ha nem érzékelnek kedvező változást, vagy nem látják a perspektívát, az csökkentheti féltve őrzött belpolitikai stabilitásunkat is.

*

Kiindulva gazdaságpolitikai céljainkból, a gazdasági mechanizmus működésének tapasztalataiból, a külső környezet várható alakulásából, az a következtetés adódik, hogy folytatnunk kell a gazdaságirányítási rend-

szer továbbfejlesztését. A továbbfejlesztésre vonatkozó javaslatnak három fontos súlyponti kérdése van:

– az egyik a központi irányítás, a kormányzati munka erősítése, hatékonyságának javítása,

– a másik a vállalati önállóság fokozása, a vállalkozóbb jellegű vállalati magatartás feltételeinek megteremtése,

– a harmadik olyan intézményi, szervezeti és eszközrendszer kidolgozása, amely lehetővé teszi mind a kormányzati munka, mind a vállalati gazdálkodás hatékonyságának javítását.

A gazdaságirányítási rendszer korszerűsítéséhez jó alapot nyújt, hogy ismerjük irányítási rendszerünk jó és rossz elemeit, tudjuk mi az, ami bevált, mi az, amit nem tudtunk megvalósítani, s mi az, amin változtatnunk kell.

Az irányítási rendszer továbbfejlesztése összességében komplex és fokozatos intézkedéssorozatot jelent. Komplex olyan értelemben, hogy a változások kiterjednek a gazdaságirányítás egészére: a tervezésre, a gazdasági szabályozórendszerre, az intézményi rendszerre, az emberi tényező, az alkotókészség szerepének növelésére. A fokozatosságon azt értjük, hogy nem egyidőben léptetünk életbe minden intézkedést, hanem egy középtávú terv időszaka alatt. Ugyanakkor ez a fokozatosság nem bontja meg a koncepció egységes rendszerét.

Tekintsük át tehát a legfontosabb súlyponti kérdéseket.

A népgazdasági tervezőmunkának a jövőben megbízhatóbban kell prognosztizálnia és számításba vennie a lehetséges külgazdasági változásokat, hogy tévedéseinket, illetve az ezekből fakadó veszteségeket minimalizálhassuk. Reálisan kell számolnia népgazdaságunk nyitottságával, az ebből szükségszerűen adódó következményekkel. Jobban fel kell tárnia a szocialista, a fejlődő országok és a tőkés piac eltérő sajátosságait, ezek várható hatásait gazdaságunkra.

A tervezésnek jobban meg kell felelnie az intenzív fejlődési szakasz követelményeinek. Ehhez fel kell számolni a még létező, a fejlődés extenzív korszakából megmaradt mennyiségi szemléletet és beidegzettséget, s a munka középpontjába a hatékonyságot, minőséget, az ezeket szolgáló gazdasági folyamatokat kell állítania. Ennek érdekében korszerűsíteni kell a tervezés metodikáját, mutató- és viszonyítási rendszerét, s ezt alkalmassá kell tenni a fejlődés minőségi jegyeinek kifejezésére. Ezzel összefüggésben arra is szükség van, hogy a tervezés átfogóbban, hatékonyabban foglalkozzon a gazdaság jövedelemtermelő képességét leginkább se-

gítő folyamatokkal, a szelektív fejlesztéspolitikával, a nem gazdaságos tevékenységek visszaszorításával, a beruházási tevékenység minőségi oldalaival, az egyensúlyprobléma megoldásával, kezelésével.

Vitathatatlan, hogy egy lendületesebb gazdasági növekedésnek nagyon fontos előfeltétele a gazdaság technikai fejlődésének meggyorsítása. Igaz, hogy a műszaki fejlődés alapvetően a rendelkezésre álló források kérdése, de jelentősen függ a népgazdasági tervezéstől is. Az ugyanis, hogy a népgazdasági terv helyesen határozza-e meg a műszaki fejlődés követendő irányait, a gazdaság technikai orientációját, nagyban befolyásolja a ténylegesen megvalósított fejlesztéseket, azok hatékonyságát. Nemzetközi összehasonlítások s tapasztalataink is egyértelműen mutatják, hogy ezen a területen tervezőmunkánkban lényeges tartalékok vannak. Az előrelépés szükségességét a beruházásra fordítható források szűkössége csak még jobban aláhúzza.

A tervezésnek a jövőben fokozottan kell a társadalmi folyamatok felé fordulnia. Ez egyfelől szükségessé teszi a gazdasághoz szorosan kapcsolódó társadalmi folyamatok, a szociálpolitika, az oktatás, szakemberképzés, a közművelődés jobb, szervezettebb beépítését a tervezésbe, az elosztásban a társadalmi igazságosság fokozottabb érvényesítését, másfelől pedig a társadalmi és a gazdasági folyamatok közötti kölcsönös kapcsolatok megalapozottabb számbavételét, tudatos alakítását, az előrevivő elemek fejlesztését, erősítését.

A tervezés társadalmi jellegének szélesedésével, a decentralizáció és a vállalati önállóság növekedésével megnő a terv szerepe a vállalatközi kapcsolatok és együttműködés segítésében. A vállalatok közötti kooperációs, együttműködési kapcsolatok feltételeinek megteremtése érdekében is nagyobb teret kell biztosítani a gazdasági szabályozásnak.

Ezek és hasonló változások a népgazdasági tervezést jobban alkalmassá teszik a gazdaságpolitika cselekvő, aktív szolgálatára, oldják részletekig menő elkötelezettségét, a szakaszosságból objektíve adódó merevséget. Lehetővé teszik, hogy a tervezés a termelés számbavevőjéből, az erőforrások elosztójából a jövedelmek keletkezésének, a gazdaság alkalmazkodóképességének és a társadalmi folyamatoknak formálójává, a sokrétű érdekviszonyok feltárójává, valamint legfőbb egyeztetőjévé fejlődjék.

A kormányzati gazdaságirányítás megerősítése nem áll szemben a vállalati önállóság tervezett növelésével. A népgazdasági tervek alapján a szocialista állam – például a pénz- és a költségvetési politika eszközeivel, a bankrendszeren keresztül, a piacfelügyelet keretében – a jövőben is

szilárdan kézben tartja és szabályozza a szocialista árutermelő gazdaságot.

A változások fő iránya ebben a vonatkozásban az, hogy a gazdaságirányítás egységes kormányzati jellegét erősítsük, mert jelenleg a központi akarat a funkcionális és ágazati gazdaságirányító szervek különböző csatornáin gyakran elgyengül. Különösen fontos ebből a szempontból, hogy a népgazdasági tervek keretei között tevékenykedő s alapvetően a közvetett gazdasági szabályozóeszközöket alkalmazó folyamatos kormányzati irányítás képes legyen a termelést és a forgalmi folyamatokat – mind hatékonyabban – a gazdaságpolitikai célok irányába befolyásolni. A javaslatok ennek szellemében kívánják továbbfejleszteni a központi piacfelügyeletet.

A kormányzati irányító munka fejlesztésében, hatékonyabbá tételében lényeges feladat az is, hogy az ágazati minisztériumok a jelenlegi túl operatív működés helyett a kormány gazdaságpolitikáját segítő, szakmai-ágazati politikát kialakító, a tervezésben és szabályozásban aktívabb részt vállaló, a műszaki fejlődést, a nemzetközi együttműködést megalapozó olyan szervekké váljanak, amelyek egyidejűleg tekintélyes hatósági intézmények is. Ugyanakkor fejleszteni kell a funkcionális minisztériumok munkamódszerét is. Belső struktúrájuk és irányítási szemléletük változtatásával a vállalati önállóság és a hatékony kormányzati munka megteremtését kell segíteniük.

*

A továbbfejlesztés másik fontos kérdése a vállalati önállóság, annak mértéke és az, hogy ha széles körű tulajdon feletti rendelkezési jogokat biztosítunk a vállalatnak, nem vezet-e ez a központi, állami szándék gyengüléséhez, a csoportérdek nem kívánatos felerősödéséhez?

E kérdés megválaszolásánál helyénvaló a magyar szövetkezeti mozgalom tapasztalataira utalni. E szektor gazdaságon belüli súlyát jelzi, hogy a mezőgazdasági üzemek mintegy 90%-a szövetkezet, amelyek – a hozzájuk szorosan integrálódott háztáji gazdaságokkal együtt – a mezőgazdasági termelés több mint kétharmadát adják. A szövetkezetek a szocialista iparban is a termelésnek mintegy 6%-át adják, a kereskedelmi forgalomnak pedig megközelítőleg 40%-át bonyolítják le. A szövetkezetek 1968 előtt sem voltak tervkötelezettek, s az állami vállalatoknál jóval szélesebb körű tulajdonosi jogokkal rendelkeztek. Ma már tudjuk, hogy ez a nagyobb önállóság a felelős, vállalkozó jellegű gazdálkodási maga-

tartás kibontakozását segítette. A szövetkezetek sohasem hoztak az alapvető gazdaságpolitikai célkitűzésekkel össze nem egyeztethető határozatot, s ami talán még fontosabb: munkájuk nyomán alapvetően megváltozott a mezőgazdaság, s ezzel a magyar falu képe. A termelőszövetkezetek érdemei elvitathatatlanok a falu kulturális és egészségügyi felemelkedésében, gazdasági eredményeik pedig önmagukért beszélnek. Ebben a szektorban alakult ki és vált gyakorlattá először néhány olyan követendő gazdálkodási módszer – például a termelési rendszerek kialakítása, az agrár-ipari egyesülések, a közös vállalkozások, az egymás közti eszközáramlás, a piac változásaira való érzékeny, rugalmas reagálás –, amelyeket most, az irányítási rendszer továbbfejlesztése során szélesebb körben is hasznosítani akarunk. Biztosak lehetünk abban, hogy az állami vállalatoknál dolgozók – élükön a nagyüzemi munkássággal – szintén felelősséggel fognak élni megnövekedett önállóságukkal.

Az elmúlt években a vállalati szervezeti rendszer is fejlődött. Gondoljunk csak az egyes országos nagyvállalatokhoz vagy trösztökhöz tartozó egységek, illetve vállalatok újólag megteremtett önállóságára, több középirányító szerv megszüntetésére, a külkereskedelmi jog fokozatos kiterjesztésére (jelenleg több mint 200 vállalat rendelkezik export-, illetve importjoggal). A vállalatirányítás intézményrendszerének fejlődését mutatja, hogy eddig is működtek felügyelő bizottságok, döntési jogkörű igazgató tanácsok, s a vállalati bér- és szociálpolitika kérdéseiben meghatározó szerephez jutottak a szakszervezeti bizalmi testületek.

A felelős vállalati gazdálkodói magatartás kialakulását, megerősödését szolgálja a vállalatvezetési formák és a közgazdasági szabályozórendszer továbbfejlesztése. A tervezett intézkedések alapvetően az állami tulajdon és ezen belül is az ipar működési formáit érintik. A javasolt új vállalatvezetési formák, a kollektívák vállalatvezetésbe való erőteljesebb bevonásával, hosszabb távon vagyonérdekeltségük megteremtésével megalapozhatják a dolgozók köztulajdonosi tudatának fejlesztését, gazdaszerepük erősítését. A társadalmi tulajdon továbbra is oszthatatlan marad, az állami tulajdon össznépi jellege erősödik.

Tudjuk, hogy fejlődésünk fő hajtóerejévé egyre inkább a szocialista iparnak és azon belül is nagyvállalatainknak kell válniuk. Olyan feltételeket kell kialakítani, amelyben a nagyvállalatok a mainál jobban meg tudják oldani feladataikat, s a gazdasági növekedés tényleges húzóerejévé válnak. Be kell tudni bizonyítani, hogy a szocialista nagyüzem igenis élenjáró a technikai, műszaki fejlettségben, a fegyelemtartásban és a mun-

kaszervezésben; fölötte áll az átlagnak a nyereségben, a bérekben, a szociálpolitikában; vonzza a legjobb munkaerőt; nem versenytársa sem a gazdasági munkaközösség, sem más, nála egyszerűbb szervezet. Ezt azonban nemcsak a megfelelő gazdasági környezettel, hanem a nagyvállalatok belső működési mechanizmusának továbbfejlesztésével is meg kell teremteni; sőt az emberi képességek kibontakoztatása és a dolgozók jó közérzete szempontjából ennek van nagyobb jelentősége. Ezt a feltételrendszert ki lehet alakítani, és ebben a megközelítésben a gazdaságirányítás továbbfejlesztése ipar- és nagyvállalat-centrikus.

Az állami vállalatoknál az állam tulajdonosi jogait ez ideig többségében államigazgatási szervek gyakorolták. A tapasztalatok azt mutatják, hogy e gyakorlat előnyei az évek során csökkentek, hátrányai viszont növekedtek. Az állami tulajdon feletti jogok mai gyakorlása mellett csak korlátozott lehetőség van arra, hogy a szocialista vállalatok valódi vállalkozásokként működjenek. A változtatás célja, hogy az állami tulajdon jellegének fenntartása mellett a tulajdongyakorlás formáit, a tulajdon feletti rendelkezés módját és a munkáltatói jogok gyakorlását hatékonyabbá tegyük.

A gyakorlat azt mutatja, hogy az ágazati minisztériumoknál jelenleg két olyan jogkör van – a tulajdonosi és a vállalatfelügyelet –, amelyek irányítási rendszerünkben egyre nehezebben férnek meg egymás mellett. Az a véleményünk, hogy a minisztériumoknál, amelyek a vállalatfelügyeletet jól el tudják látni, a tulajdonosi, vagyoni érdekeltség nem alakulhat ki a szükséges mértékben. Ezen az ellentmondáson kíván változtatni az állásfoglalásnak az a javaslata, hogy a tulajdonnal kapcsolatos egyes rendelkezési és a vállalati vezetők feletti munkáltatói jogok gyakorlását – a jelzett kivételektől eltekintve – engedjük át a vállalatoknak, és ennek megfelelően alakítsuk ki a törvényességi felügyeletet felettük.

Az állásfoglalás három vállalatvezetési forma alkalmazását ajánlja. Az államigazgatási irányítás alatt álló vállalatoknál a tulajdongyakorlás módja a jelenlegihez képest nem változik. Ezek többségükben a közszolgáltató, kommunális vagy a kormány által egyéb szempontok alapján idesorolt vállalatok. A trösztök belső irányítási és vezetési formáját fejleszteni kívánjuk, de a gazdaságirányító szervekkel való kapcsolatuk az elképzelések szerint nem változik. Ebben az irányítási formában a vállalatok igazgató tanácsokat, valamint a termékeik, szolgáltatásaik legfőbb fogyasztóit is magukban foglaló felügyelő bizottságokat hozhatnak létre.

A vezető posztok itt is általában meghatározott időre szólnak, és pályázat útján is betölthetők.

Az állásfoglalás két új vállalatvezetési formát tartalmaz. Az egyik a közepes és a nagyvállalatok vezetésére ajánlott vállalati tanácsnak, a másik pedig elsősorban a kisebb méretű állami vállalatoknál javasolt választott vezetőségnek az irányításával működő vállalat. Hangsúlyozni szeretném, hogy a testületi szervek e két új vállalatvezetési formánál nem korlátozzák az igazgató egyszemélyi felelősségét. A javaslat azon alapul, hogy az általános vállalatstratégiai kérdésekben a vállalati kollektíva bevonásával testületi döntés domináljon, viszont a folyamatos vállalatvezetésben a mainál határozottabb, operatívabb döntéshozatalra nyíljon lehetőség. Kétségtelen, hogy ez a rendszer a mainál differenciáltabb és bonyolultabb vállalatvezetési struktúrát hoz létre. Úgy gondolom azonban, hogy megfelelő előkészítes után az új vállalatvezetési formák eredményesen fognak működni.

A vállalati tanácsok összetételével kapcsolatban az előkészítő munkák során kétféle elképzelés alakult ki. Az egyik – az állásfoglalásban szereplő – forma, hogy a dolgozók küldöttei vegyenek benne részt, és legyen joga az igazgatónak a legfontosabb munkatársait meghatározott szabályok szerint a vállalati tanácsba delegálni. A vállalati tanácsban a társadalmi szervek vezetői meghívottként vennének részt, így is biztosítva önállóságukat, függetlenségüket.

A másik elképzelés az volt, hogy a vállalati tanács egyharmadát a dolgozók képviselői, egyharmadát az igazgató és az őt segítő szakértők, fennmaradó harmadát pedig a központi állami szervek – például minisztériumok, bankok – delegálnák. Ezzel kapcsolatban számos ellenérv hozható fel. Úgy véljük, hogy a vállalatoknak átengedett rendelkezési jogok gyakorlásában az államigazgatási szervek közvetlen részvétele nem szükséges. Nem korlátozhatjuk a bővíteni kívánt vállalati önállóságot azzal, hogy külső, a vállalati gazdálkodás folyamatáról megfelelő ismeretekkel nem rendelkező szakértőket küldünk a vállalatokhoz. Ez a javaslat egyébként sem tudta kellően tisztázni, hogy a külső szakértők milyen érdeket képviselnének, s így várható magatartásukkal kapcsolatban is elég sok lenne a bizonytalanság.

A külső szakértők részvétele mellett a legfontosabb érv az volt, hogy általuk biztosítható a központi, kormányzati szempontok érvényesítése és a vállalati gazdálkodás ellenőrzése. A központi akarat érvényesítését azonban a terv és a szabályozás eszközeivel is megfelelően biztosítani

tudjuk, az ellenőrzés pedig a törvényességi és szakhatósági felügyelet révén is ellátható. Nem látszik tehát szükségesnek független szakértők bekapcsolása a vállalati tanácsba. Ezt gyakorlati tapasztalatok is alátámasztják. Ha a mezőgazdasági termelőszövetkezetekre és az ipari szövetkezetekre rá mertük bízni a tulajdon feletti rendelkezési, valamint a vezetők feletti munkáltatói jogokat, s ez nem okoz problémát, akkor joggal bízhatunk abban is, hogy az állami vállalatok vezetői és a munkások szintén felelősen, a megnövekvő önállósággal jól élve fogják ellátni a vállalatvezetéssel kapcsolatos feladataikat.

A másik újonnan javasolt vállalatvezetési forma – az úgynevezett választott vezetőséggel működő vállalat – számos pozitív szövetkezeti tapasztalatot hasznosít. Fontos annak tisztán látása is, hogy ebben az esetben sincs szó az állami tulajdon csoporttulajdonná történő átalakításáról és az ezen felépülő, az állami irányítástól elszakított önigazgatási modellről. A vállalat kezelésébe adott állami vagyon ezeknél a szervezeteknél sem osztható szét a kollaktíva tagjai között, a vállalat megszűnése esetén az adósságok, kintlevőségek rendezésén felüli vagyonnal az állam rendelkezik.

Ezekkel az új vállalatvezetési megoldásokkal, úgy véljük, ki lehet alakítani a közvagyon megőrzésének, hosszabb távú gyarapításának érdekeltségét is. Erősíteni lehet a dolgozók tulajdonosi tudatát és magatartását, új tartalmat lehet adni a már elfelejtett jelszónak, hogy „Tiéd a gyár, magadnak építed!". Ezzel hosszabb távon azt is el lehet érni, hogy a dolgozók a nyereség, a keresetek mellett érdekeltek legyenek a vállalatok vagyonának gyarapításában, az üzemek jövőjének alakításában is.

Az új vállalatvezetési formákhoz hasonló megoldásokat több szocialista országban már jelenleg is alkalmaznak. A Szovjetunióban például 1983-ban törvényt alkottak a dolgozó kollektívák vállalatvezetésben való részvételéről. A törvény értelmében munkáskollektívákat, tanácsokat lehet létrehozni valamennyi vállalati szervezeti egységnél, s a nagyobb vállalatoknál a dolgozói kollektívák gyűlését kell működtetni. Romániában és Lengyelországban is hasonló jogokkal és testületi formákban vesznek részt a dolgozók az állami vállalatok irányításában, Bulgáriában pedig találóan úgy szólnak e megoldásról, hogy az állam a tulajdonos, a gyári kollektíva pedig a gazda.

Az új vállalatvezetési formákkal a vállalati vezetők egy része ma még nem szimpatizál, ami bizonyos mértékig érthető is, hiszen a munkáltatói jogokat a kollektíva, illetve annak képviselete veszi át, tehát a hierarchi-

kus függést a demokratikus függés váltja fel, a vállalati kollektíva ellenőrző tevékenysége is közvetlenebb lesz. Tartózkodásukat – véleményünk szerint – az motiválja, hogy bizalmatlanok a tekintetben: a nagyobb önállóság kiegészül-e a szükséges anyagi és személyi, döntési, rendelkezési hatáskörökkel. Másrészt azt is felvetik, hogy már ma is túl sok, az idejük és energiájuk jó részét lekötő szakmai-társadalompolitikai és vállalati fórum működik. A vállalati tanács azonban nem egy a sok közül, hanem a vállalati irányítás egyik legfontosabb fóruma lesz.

Fel kell tenni a kérdést: az új vállalatvezetési formák alkalmazása érinti-e a tulajdonviszonyokat? A válasz az eddig elmondottakból is világos: nem érinti. Ezzel a lépéssel nem a tulajdont osztjuk fel, hanem a tulajdon fölötti rendelkezési jogok egy részét, illetve a munkáltatói jogokat ruházzuk át ezeknek a szerveknek a hatáskörébe. Bizonyos tapasztalatok e téren is vannak, hiszen ezt sem most kezdjük először. Volt időszak, amikor – a különféle gazdálkodó szervezetek esetében eltérő módon – az állam a tulajdon feletti rendelkezési jogok egy részét átadta az iparigazgatóságoknak, a trösztöknek, a megyei tanácsoknak, az Állami Gazdaságok Országos Központjának, az Erdőgazdaságok Országos Felügyelőségének vagy a tömeg- és társadalmi szervezeteknek, például a Szakszervezetek Országos Tanácsának. Tapasztalataink bizonyítják, a tulajdon feletti rendelkezési jogok megosztása nem járt felelőtlen döntésekkel, s meggyőződésünk, ha ezen jogok gyakorlásába a nagyüzemi munkásokat is széleskörűen bevonjuk, ebből – amennyiben jól csináljuk – csak előny származik, hiszen erősödni fog a dolgozók gazdatudata és felelőssége a gazdálkodásban.

A gazdasági mechanizmus továbbfejlesztése kapcsán alapvető követelmény, hogy a társadalmi tulajdon és a magántulajdon aránya általában ne változzék. A szocializmus építésének folyamata azt igazolja, hogy a két alapvető szocialista tulajdonforma, az állami és a szövetkezeti tulajdon jól megfér egymás mellett, s az előremutató, a kölcsönösen felhasználható tapasztalatok erősítik mindkét tulajdonformát, s növelik a gazdálkodás hatékonyságát. Mindkettő fejlődésének segítése, együttműködésük és kapcsolatrendszerük ösztönzése hosszú távon történelmileg az össznépi kommunista tulajdon kifejlődéséhez vezethet.

Hazánkban az agrár-ipari egyesülésekben, a szövetkezeti kereskedelem és az ipar közös vállalkozásaiban, az ipar és a külkereskedelem közös szervezeteiben már kialakultak az állami tulajdon és a szövetkezeti tulajdon új formái, s a társadalmi tulajdon új formája jött létre a gazdasági

társulásokkal is. A gazdasági társulások szerepét a népgazdaság jövedelemtermelő képességének fokozása érdekében a jövőben is erősíteni kívánjuk.

A gyakorlati tapasztalatok alapján utalnék arra is, hogy a kisüzemi kisegítő gazdálkodás fejlesztése révén létrejött szervezetek túlnyomó többsége, így a kisvállalatok, a kisszövetkezetek, a vállalati gazdasági munkaközösségek, a különféle szövetkezeti szakcsoportok, a termelő és kereskedelmi vállalatok szerződéses alapon vagy bérleti formában működő részlegei is a társadalmi tulajdon alapján működnek.

*

A közgazdasági szabályozórendszer továbbfejlesztésénél a fő célkitűzés az, hogy a vállalati önállóság növelésével összhangban erősödjék a vállalatok és egyének érdekeltsége a nagyobb teljesítmények elérésében. Ehhez el kell hárítani a mai szabályozásnak a valóságos értékeket torzító, a teljesítményt korlátozó hatásait. Ebben, a maga helyén, fel akarjuk használni a szabályozott piaci mechanizmusokat, a gazdálkodók közötti versenyt is.

Az árrendszerrel és ármechanizmussal kapcsolatos elveink nem új keletűek. A legfontosabb változás az árrendszerben 1980-ban történt, ekkor lépett a termelőiár-rendszerben az önköltségen alapuló ármeghatározás helyébe a nemzetközi kereskedelem tárgyát képező ipari termékeknél az export- vagy importárakhoz igazodó termelői árképzés. Egyidejűleg csökkent az államilag megállapított árak köre.

A termelői és a fogyasztói árak arányosságát, és azt, hogy a fogyasztói árak összességének a színvonala 6–8%-kal haladja meg a termelői árakat, mindeddig nem sikerült következetesen megvalósítani, jóllehet a fogyasztói árak az elmúlt 15 évben átlagosan évi 4,4%-kal emelkedtek.

Változatlan törekvésünk, hogy az árak alapja a társadalmilag szükséges ráfordítás legyen. Olyan árpolitikai gyakorlatot kell kialakítani, amely kizárja a hanyag munka, a felelőtlen gazdálkodás, a veszteségek beépítését az árakba. Ezért a tevékenységek egy részénél a nemzetközi értékítéletnek megfelelő belföldi termelői árakat kell érvényesíteni. A tevékenységek egy másik részénél ilyen nemzetközi összevetés nem lehetséges. E területeken a társadalmilag szükséges ráfordításoknak megfelelő önköltségen alapuló árakat kell megállapítani, egyidejűleg biztosítva,

hogy a szabályozórendszer többi eleme a költségekkel való racionális gazdálkodásra kényszerítsen.

A mezőgazdaságban, miként a világon mindenütt, a sajátosságoknak megfelelő árrendszert kell működtetni, amely ösztönöz és preferál annak érdekében, hogy fennmaradjon, sőt növekedjék a termelési kedv. Ellenkező esetben lehet, hogy kiválóan működő árrendszerünk lesz, de a megfelelő termelési kedv nem lesz meg.

Az árrendszer egészéből – beleértve a fogyasztói árakat is – a tudatosan vállalt kivételtől eltekintve fokozatosan, az egyes lépéseket különkülön is mérlegelve, ki akarjuk iktatni az indokolatlan támogatásokat. Ugyanakkor nem mondunk le az árak szigorú központi ellenőrzéséről, nem engedhetünk teret a spontán áremelkedéseknek. Ennek érdekében is fel kell használni azokat az árszabályozó eszközöket, amelyek hozzásegítenek a valóságos értékviszonyokat kifejező árarányok kialakulásához.

A szabályozórendszernek meghatározó eleme a keresetszabályozás. E téren már rövid időn belül áttörést kell elérnünk. A változtatások célja azoknak az akadályoknak a lebontása, amelyek a vállalatokat és a dolgozókat teljesítmény-visszatartásra késztetik. Abba az irányba kell lépni, hogy a teljesítményekkel arányosan alakuljanak a bérfejlesztési lehetőségek, hogy a keresetszabályozás ösztönző szerepe növekedjék. Ehhez már az első lépésben meg kell szüntetni az átlagbérnövekedés szabályozását mindazokon a területeken, ahol a gazdasági verseny, a megfelelő ár- és költségérzékenység gátat tud vetni a teljesítményekkel nem arányos keresetkiáramlásnak. Biztosítani kell, hogy itt a béralakulás közvetlenül függjön a teljesítményektől, a nyereségalakulástól, illetve a vállalati vezetésnek az adózott nyereség felhasználására vonatkozó döntésétől. Másutt – természetszerűleg – fenn kell tartani a keresetszabályozás közvetlenebb módszereit, vásárlóerőt korlátozó funkcióját.

A keresetszabályozásban tervezett lépéseket előkészítik, megalapozzák azok a kísérletek, amelyeket 1983. január 1-től folytatunk. Ekkor került sor két, az általánosnál rugalmasabb jövedelemszabályozási forma bevezetésére 29 ipari és építőipari vállalatnál, illetve szövetkezetnél, abból a célból, hogy a fokozott anyagi ösztönzés lehetősége ezeket eredményeik számottevő javítására késztesse. Ez 100 ezer foglalkoztatottat érintett.

A kísérletben részt vevők köre az idén tovább bővült. Az említett két bérgazdálkodási formában további 25, elsősorban ipari és építőipari vál-

lalat, így a tavalyit is számítva összesen 54 vállalat 225 ezer fővel vesz részt.

Ez évtől kezdve egy újabb rugalmas keresetszabályozási forma kidolgozására és alkalmazására is sor került, amelybe 72 vállalat, összesen 128 ezer dolgozó kapcsolódott be. A kísérletek tehát már több mint 350 ezer foglalkoztatottat érintenek.

E kísérleti jövedelemszabályozási formáknak az a lényegük, hogy a vállalatokat az erőforrásokkal való racionálisabb gazdálkodásra, a költségek csökkentésére ösztönzi, és a költségekben elért megtakarításnak az eddiginél nagyobb hányadát fordíthatják bérfejlesztésre a vállalatok. A múlt évi tapasztalatok és eredmények – néhány kivételtől eltekintve – igazolják a kísérletek helyességét.

A vállalati jövedelemszabályozás keretében az elmúlt években – elsősorban az egyensúlyi követelményekre tekintettel – számos változás történt. Ezek közül jelentősebb volt: a lekötött álló- és forgóeszközök után fizetendő járulék eltörlése, a vállalatnál maradó nyereség felhasználásában a vállalati döntési lehetőségek bővítése, előbb a fejlesztési és részesedési célú felhasználás meghatározásában, utóbb a tartalékalapok képzése tekintetében.

Mivel a vállalati gazdálkodásban az élőmunkaköltségek, a bér és járulékai – a holt munka költségeihez viszonyítva – még az eszközlekötési járulék megszűnése után is alulértékeltek, indokolttá vált a bérek közterheinek ismételt emelése. Ezzel azt is el lehetett érni, hogy a társadalombiztosítási költségvetési kiadások – az élőmunkával arányos elvonások révén – fedezhetővé váltak.

A gazdálkodói érdekeltség és az ösztönzés fejlesztésének alapfeltétele, hogy növekedhessen a vállalatok mozgástere keletkezett jövedelmeik felhasználásában. Ennek érdekében az egyes jövedelemrészek erős pénzügyi megkülönböztetését a felhasználási céloktól függően, a sokat bírált „két- vagy többféle forint létezését" meg kell szüntetni. A jövedelemszabályozás keretében el kell érni, hogy a tényleges teljesítményeken alapuló nyereségarányokat a jövedelemszabályozás ne rendezze át, és a gazdálkodók többletteljesítményük eredményéből a jelenleginél nagyobb mértékben részesedhessenek.

Az erőforrásokkal való racionálisabb gazdálkodás megköveteli az élőmunkához kapcsolódó vállalati költségek, terhek további növelését. Az eszközökkel kapcsolatos terheket, költségeket pedig úgy kell alakítani, hogy az a vállalati önálló gazdálkodás mellett is biztosítsa a fejlesztési

célokat szolgáló vásárlóerő és a terv szerint rendelkezésre álló árualap megfelelő összhangját. Kívánatos, hogy e követelmények érvényesítése a nyereségnek és ezzel a nyereségadónak a csökkentésével párosuljon, ne pedig az árszínvonal emelkedésével.

A termelés azon területein, ahol a szabályozott piaci feltételek közötti gazdasági verseny nem alakítható ki, valamint a nem termelőszféra nagy részében a sajátosságoknak megfelelő jövedelemszabályozást kell alkalmazni. A mezőgazdaságban és a kisegítő, kiegészítő gazdálkodásban, a háztáji gazdaságban továbbra is az általánostól eltérő, a sajátosságokat figyelembe vevő jövedelemszabályozást célszerű működtetni.

*

Az eszközáramlás gyorsítása érdekében tett javaslatok sem merőben új módszerek bevezetését jelentik. Ezeknek a módszereknek a jogszabályi hátterét fokozatosan már megteremtettük. Első lépésként lehetővé vált a vállalati eszközök egymás közötti, könyvjóváírással történő ingyenes átadása, majd később az eszközök áramlásában is fokozatosan erősítettük az értékfolyamatokat. Ennek során először a vállalati fejlesztési alap szervezeti kapcsolódásokkal is együtt járó mozgását segítette elő a gazdasági társulások 1978. évi átfogó jogi szabályozása. A társulások keretében a vállalatoknak lehetőségük van közös vállalat, betéti társulás, egyesülés, kutatási-fejlesztési-termelési egyesülés alapítására. Nem jogi személyiségű társulások keretében pedig gazdasági, külkereskedelmi, kutatás-fejlesztési társaságot lehet létrehozni.

1981-ben a lehetőségek tovább bővültek a leányvállalat-alapítás jogával. Megszűnt az állóeszközök könyvjóváírással történő ingyenes átadása, oldódtak az eszközértékesítés kötöttségei, valamint szabaddá vált a gépek és berendezések bérbeadása. Mindez a vállalati eszközök jobb hasznosítását kívánta elősegíteni.

Nemcsak a termelőeszközök, hanem a pénzeszközök mozgása is szabadabbá vált. 1979-től a fejlesztési alapból más vállalat részére történő időleges átadásra, azaz a vállalatok egymás közti, fejlesztési forrásokból történő hitelezésére van lehetőség. A pozitív példák közül utalhatok a termelési rendszereknél, az agráripari egyesülésekben vagy a Skála-Coop keretében megvalósuló eszközátcsoportosításra.

A Minisztertanács 1982-től tette lehetővé és szabályozta a kötvénykibocsátást és -jegyzést. A kötvénykibocsátás eddigi tapasztalatai, a nagy-

fokú érdeklődés is mutatja ezeknek az intézkedéseknek a helyességét, és azt is, hogy a kötvényforma serkenti a vállalati megtakarítások fokozását, a megfontolt pénzbefektetések gyakorlatának kialakulását a pénz mindenáron való elköltése helyett, és lehetőséget ad a lakossági megtakarításoknak egyes, jól megválasztott közösségi célokra történő felhasználására is.

Az eszközáramlás szabadabbá tételéhez elengedhetetlen volt a vállalati profilkötöttségek feloldása is. Például a társulási szerződés hatósági jóváhagyása csak akkor tagadható meg, ha a szerződés jogszabályba ütközik, vagy sérti a népgazdaság érdekeit. 1981-től a vállalatok már általában jogosultak az alapító határozatukban megállapított tevékenységi körükbe nem tartozó, de a gazdaságos működésüket elősegítő kiegészítő tevékenység folytatására is. Ugyanekkortól a leányvállalatok tevékenységi körét az alapító vállalat tevékenységi körétől függetlenül lehet megállapítani.

A szövetkezeti szektorban is segítette a rugalmas vállalati gazdálkodást a szövetkezeti törvény 1982-ben történt módosítása, amely kimondja, hogy a szövetkezetek minden olyan gazdasági tevékenységet folytathatnak, amelyet törvény, törvényerejű rendelet vagy minisztertanácsi rendelet nem tilt vagy nem tart fenn az állami gazdálkodó szervezetek részére.

Megvannak tehát a vállalatoknak megfelelő mozgásteret biztosító jogszabályaink, és mégsem értünk el gyors előrehaladást. Az eszközáramlás jelenlegi mechanizmusát, formáit ma is elsősorban az jellemzi, hogy az eredményesen gazdálkodó vállalatoktól a jövedelem egy részét a költségvetés elvonja és újraelosztja. Tekintve, hogy ennek nagy hányada a nem gazdaságos, veszteséges vállalatok fennmaradását szolgálja, rontja a népgazdasági hatékonyságot, gátolja a gazdasági struktúra kívánatos átalakítását, a gazdaság alkalmazkodóképességének javulását. Igaz, hogy a már említett kormányzati intézkedések lehetőséget teremtettek az eszközök jövedelmezőbb felhasználására, fokozottabb áramoltatására, de az e téren elért eredmények még mindig elenyészőek. Mutatja ezt az is, hogy az utóbbi évek mérsékeltebb beruházási lehetőségein belül a fejlesztési alapok átadása-átvétele nem több, mint évi 6–7 milliárd forint, s ezen belül is igen alacsony a termelő célú, nyereségorientált forrásátcsoportosítás. E tények annál inkább felhívják a továbbfejlesztés szükségességére a figyelmet, mert az eszközátcsoportosítás jogi feltételei – mint láttuk – ma már megvannak.

Fő feladatunk e téren az, hogy ezeknek a jogi lehetőségeknek egyre

inkább gazdasági tartalmat adjunk, elsősorban a kölcsönös érdekeltség megteremtésével. Többletforrások hiányában alapvetően azt kell elérni, hogy a meglevő eszközök a kevésbé hatékony területekről a perspektivikus területekre áramoljanak. Ennek eszközeit, újabb mozgásformák kialakítását segíteni kell.

*

Az elmúlt években a bankszervezet fejlődésének új vonása volt, hogy különböző, úgynevezett fejlesztési intézetek, alapok, társulások jöttek létre, amelyek egyes, elsősorban gyorsan megtérülő beruházásokat és műszaki fejlesztési akciókat finanszíroznak, főleg hitel formájában. Ezen intézetek forrásait az alapításkor állapítják meg, de a szokásos banktevékenységet, például betétek gyűjtését, folyószámla vezetését nem végezhetik.

A bankrendszer korszerűsítésének keretében a Magyar Nemzeti Bank szervezetében a közeljövőben a jegybanki funkciókat ellátó szervezetet el kell választani a hitelezési feladatokat végző szervezettől, és a Magyar Nemzeti Bank különböző hitelező részlegeit a jelenleginél nagyobb, önálló hitelezési jogkörrel kell felruházni. Emellett bővülhet a Magyar Nemzeti Bankon kívüli hitelezői szervezetek, így a kisebb pénzügyi intézetek, különféle pénzügyi alapok száma és tevékenysége, annak érdekében, hogy a gazdálkodó szervezetek és a finanszírozó intézetek között legalább részben üzleti alapon, ágazati megkötöttségektől mentes kapcsolat alakuljon ki.

*

Gazdasági helyzetünket jól ismerjük. Ha hittük is egy ideig, hogy a gondok majd elmúlnak, s gazdaságunk visszazökken a régi kerékvágásba, ma már tudjuk, hogy illúzió lenne erre számítani. Az elmúlt évek tapasztalatai birtokában látnunk kell, ha nem találjuk meg a gazdaság értéktermelő képességének növelését segítő új eszközöket és módszereket, akkor nemcsak a „helyben járás", hanem egy alacsony fejlettségi szintre való visszacsúszás is reális veszély. Olyan helyzetbe kerülhetünk, hogy fő gazdaságpolitikai céljainkat a jelenleginél is szerényebben kell megfogalmazni, s egyre inkább kényszer, mint szabad választás határozza majd meg gazdaságunk további pályáját. Ez rohamosan rontaná a belföldi áruellátást, korlátozná az életszínvonalat, veszélybe sodorná belpolitikai stabilitásunkat, s kikezdené nemzetközi presztízsünket is.

A gazdaságirányítási rendszer továbbfejlesztésével ezt a veszélyt kíván-

juk elhárítani. Mostanában szokás feltenni a kérdést: mi a garancia arra, hogy céljainkat a választott módszerekkel és eszközökkel el fogjuk érni? Garanciák nincsenek, de hozzáértő, következetes munkával lehet garanciákat teremteni.

Az irányítási rendszer fejlesztését a társadalom támogatni fogja, ha abban felismeri érdekeinek érvényesülését s azt, amit eddig is helyeselt, hogy aki dolgozik, az boldogul.

A Központi Bizottság 1966-os mechanizmus-határozata óta eltelt időszak bizonyítja, hogy a kereslet-kínálat egyensúlyának megteremtése – még a gazdaság egy-egy részterületén is – hosszabb időt vesz igénybe. Abban a fejlődési szakaszban, amikor a gazdasági egyensúly általános megvalósítását tűzzük ki célul, még inkább szükséges, hogy a megvalósulását segítő eszközrendszer fejlesztésének ne csak az irányát, hanem életbe léptetésének időrendjét is megtervezzük.

A várható és remélt pozitív hatások mellett természetesen számolni kell negatív következményekkel is. Ez bizonyos határig természetszerű, hiszen nincs terápia, nincs gyógyszer mellékhatások nélkül. A társadalmi hatásokat vizsgálva azonban látnunk kell, hogy a továbbfejlesztéstől remélt kedvező hatások kibontakoztatásához hosszabb időre van szükség, rövid távon az esetek többségénél inkább a kedvezőtlen kísérőjelenségek jelentkezhetnek. Gondoljunk csak a háztáji termelés kialakulásának és fejlődésének példájára.

Várható, hogy a közvélemény eleinte néhány olyan jelenséget is negatív érzelmekkel fogad, amelyeknek hasznos volta csak hosszabb távon bizonyosodik be. Az emberek egy része – különösen akiket ez érint – az indokolatlan védettségek, privilégiumok felszámolását is a társadalmi vívmányok feladásának tekinti.

A társadalmi egyenlőség sokat hangoztatott eszméje mélyen beépült a köztudatba. Az emberek elvben elismerik annak helyességét, hogy a munkateljesítmények tükröződjenek a bérekben, keresetekben, a jelentősebb különbségeket azonban nehezen tűrik. A ma meglevő jövedelmi és vagyoni különbségeket többnyire igazságtalannak tartják sokszor még akkor is, ha az tényleges teljesítménykülönbségen alapul.

Ebből következik, hogy a gazdaságirányítási rendszer továbbfejlesztésével járó differenciáló hatásokat is feltehetően nehezen fogadja be a társadalom. A vállalatok közötti hatékonyságban, a személyi jövedelmek színvonalában, s ennek alapján a mindenkori helyzetükben kifejeződő

nagyobb differenciálódás számos konfliktussal járhat. Ezek kezelésére tudatosan, megfelelő eszközöket biztosítva előre fel kell készülnünk.

Ezzel kapcsolatban érdemes szót ejteni a teljes foglalkoztatottságról. Vitathatatlan, hogy az egyik legvonzóbb szocialista értékünk, mégis forr körülötte a vita. Vannak, akik aggódnak, hogy addig fejlesztjük a gazdaságirányítást, míg végül veszélybe sodorjuk a teljes foglalkoztatottságot, mások pedig azt fontolgatják, nem segítené-e a hatékonyság növelését egy kis munkanélküliség. Ezekkel a nézetekkel nem lehet egyetérteni. Ugyanakkor fontos és jelentős feladat, hogy feloldjuk a teljes és hatékony foglalkoztatás között mutatkozó ellentmondást. Ideológiai ellenfeleink szerint a szocializmus jelentős vívmányának, a teljes foglalkoztatottságnak a hatékonyság feladása az ára. Igaz, hogy eddig e feladatot nem sikerült teljesen megoldani, de ez nem jelenti azt, hogy lemondunk erről.

A jövőben is garantálni kell a teljes foglalkoztatottságot, s ez a szocialista állam feladata, míg a hatékony foglalkoztatás a vállalatoké. Ezen elvek gyakorlati megvalósítása esetenként azt is eredményezheti, hogy földrajzilag nem ott lesz garantált a munkahely, ahol a dolgozók szeretnék, s esetleg nem is a képzettségnek megfelelő lesz a kínálkozó munkakör.

*

Az utóbbi évek fogyasztóiár-emelkedései eléggé próbára tették társadalmunk megértését és türelmét. Elméletileg világos, hogy a következő évek fogyasztóiár-növekedései nem a gazdaságirányítás továbbfejlesztésének következményei. Az emberek nagy részénél azonban ez feltehetően mégis ehhez fog kötődni, e kettő együtt jelenik meg a gondolkodásban. Ezért lépéseinknek antiinflációs indíttatásúaknak, vívmányainkat védelmezőnek és a jövő fejlődésünket megalapozónak kell lenniük. Erre annál inkább súlyt kell helyezni, mert jelenlegi gazdasági helyzetünkben lényeges árfelhajtó erők hatnak. Elég utalnom a továbbra is rendszeresen növekvő külkereskedelmi árveszteségekre, a hatékonyság nem kielégítő alakulására, a nominálbéreken keresztüli ösztönzés szükségességére. A társadalom tűrőképessége és a gazdasági raconalitás között e kérdésben is kompromisszumot kell találni.

Ehhez kapcsolódóan is szólni kívánok arról, hogy a társadalmi-gazdasági élet majd minden területén előforduló, helyenként terjedő szabálytalanságok, bűncselekmények, a közerkölcsöt romboló negatív jelensé-

gek érthető okokból a társadalmat ma még inkább irritálják, mint korábban. Ezek elsősorban a lazaságokkal, a szabályozás és ellenőrzés hiányosságaival, a vezetés gyengeségeivel és nem utolsósorban a kielégítetlen kereslettel függnek össze.

A kedvezőtlen tendenciákat egyesek a korábbi direkt irányítási módszerek visszaszorulása, az új szervezeti formák megjelenése következményeinek tekintik. A hazai és külföldi tapasztalatok azonban egyértelműen igazolják, hogy az ilyen és hasonló torzulások, szabálytalanságok nem ebből, hanem gazdálkodásunk, a közéleti morál gyengeségeiből, a társadalmi magatartást meghatározó szabályok figyelmen kívül hagyásából, hézagaiból következnek. El kell kerülni, hogy a gazdasági élet negatív jelenségeinek visszaszorítására irányuló intézkedések korlátozzák a vállalkozói magatartást, a hatékony és racionális gazdálkodást, a társadalmilag hasznos, a teljesítményekkel arányban álló jövedelmeket. Éppen a terv és a piac szabályozott kapcsolatát erősítő gazdaságirányítási rendszer működtetése az egyik alapvető feltétele a káros jelenségek leküzdésének, amelynek el kell vezetnie az indokolatlan privilégiumok, monopolhelyzetek megszüntetéséhez, a társadalom erkölcsi normáinak erősítéséhez. Meggyőződésünk, hogy e küzdelmet a gazdaságirányítás továbbfejlesztése még eredményesebbé teszi, mert a hatékonyabb irányítás csökkenti a hiányt, s ezáltal az ebben gyökerező visszaélési lehetőségeket.

A gazdaságirányítási rendszer javasolt továbbfejlesztésével – mint az az elmúlt több mint másfél évtizedben is tapasztalható volt – a szocialista társadalom politikai mechanizmusa is továbbfejlődhet. Jobb feladatelhatárolás jön létre a párt, az állam, a szakszervezetek és más érdekképviseleti szervezetek között, illetőleg a gazdaságirányítás és a vállalatok között.

A gazdaságpolitika alakításában, elfogadtatásában és a végrehajtás ellenőrzésében erősödik a párt szerepe. Fejlődik az állam és a kormány gazdaságszervező tevékenysége is. Mód nyílik a párt munkastílusának korszerűsítésére. Úgy vélem, az elmondottakból és az állásfoglalásból kiderül: a párt nem „vonul ki" a gazdaságból, ellenkezőleg, növekszik felelőssége abban, hogy a gazdaságpolitikai irányvonal és a gyakorlat egyre jobban megfeleljen a társadalom szocialista normáinak, a változó követelményeknek. A vállalati önállóság erősödése mellett a kormányzati irányítás megőrzi akcióképességét, érdemleges irányítási eszközökkel tudja elősegíteni a gazdaságpolitika megvalósulását. Alapvetően

közvetett eszközökkel, a gazdasági környezet alakításával, de szükség esetén más eszközökkel is érvényesíti akaratát.

Kedvező feltételek alakulnak ki a szocialista demokratizmus továbbfejlesztéséhez is. Csökken a vállalatok függése az irányító szervektől, bővülnek a vállalatvezetés demokratikus fórumai. E testületek érdemi hatásköröket kapnak, és a hozzáértő választott képviselők útján erősödik a vállalati kollektíva tulajdonosi érzése, érdekeltsége és befolyása a gazdálkodás menetére. Kibővül a tanácsok önállósága is. A helyi és területi tanácsok nagyobb anyagi lehetőséget kapnak önkormányzati jellegük erősítéséhez. A lakosság anyagi érdekeltsége megnő abban, hogy a helyi közügyekben nagyobb aktivitást fejtsen ki.

Az érdekegyeztetés kialakítására kerülő mechanizmus olyan érdekek kifejezésére és érvényesítésére is lehetőséget teremt, amelyeknek eddig nem volt képviselője, fóruma. Ily módon az érdekegyeztetés fórumai a demokratizmus újabb műhelyeivé is válhatnak, és újabb területekkel bővíthetik a szakszervezetek, a szövetkezeti érdekképviseleti szervek és a Kereskedelmi Kamara feladatait is.

A vállalkozó típusú vezetők nagyobb önállóságot kapnak. Bővül a pályázat, illetve választás útján betölthető posztok köre. Ezáltal személyi kérdésekben mérséklődik a szubjektivizmus, az elvtelen összefonódások lehetősége.

Az alkotó munka, a felelősségvállalás, a kiemelkedő teljesítmény nagyobb társadalmi elismerést, anyagi és erkölcsi megbecsülést kap. A képességek jobb kibontakozási lehetősége jelentős emberi energiákat mozgat meg. Mindez javítja a társadalmi közérzetet, a tartalmasabb élet alapjait teremti meg széles rétegek számára, többek között azzal is, hogy segíti a közéleti tisztaság, a rend, a fegyelem, végső soron a társadalom szocialista vonásainak erősítését.

A pártnak irányító, vezető, szervező tevékenységében nemcsak követnie, hanem irányítania is kell a gazdaságirányítási rendszer továbbfejlesztéséből adódó változásokat, segítenie kell mindazon kezdeményezéseket, amelyek e szükséges változásokhoz elvezethetnek.

A pártszerveknek, -szervezeteknek, a párttagságnak fontos feladata, hogy a dolgozók minél szélesebb köre ismerje meg és támogassa a gazdaságirányítási rendszer továbbfejlesztésére irányuló javaslatokat, a megvalósítással összefüggő teendőket, és annak megfelelően folytassa munkáját. Tudatosítani kell, hogy a változások a nemzet egészének érdekeit

szolgálják, és csak így válik lehetővé a kisebb kollektívák és az egyének boldogulása is.

A pártirányítás minden szintjén el kell érni, hogy a politikai döntések, az ellenőrzés ne az operatív gazdaságirányításba való beavatkozást, az állami szervek és a gazdálkodó szervezetek döntéseinek helyettesítését jelentse. Ezt a helyenként és időnként még fellelhető gyakorlatot meg kell szüntetni, azért, hogy a döntések és a gazdasági felelősség összhangját megerősíthessük. A gazdaság területén végzett pártmunka eredményességének növelése érdekében a gazdaságirányítási rendszer korszerűsítésével összhangban indokolt továbbfejleszteni a pártnak a gazdaság területén végzett ellenőrző, valamint káder- és személyzeti munkáját, valamint a tömegszervezetekkel és -mozgalmakkal kapcsolatos tevékenységét.

Az ellenőrzési munka területén elsősorban a politikai szempontból fontos gazdasági kérdésekre kell irányítani a fő figyelmet, törekedve az összefüggések feltárására, a levont következtetések jobb megalapozására, a menet közbeni intézkedések kezdeményezésére. A káder- és személyzeti munkát a vállalatok növekvő gazdasági önállóságával összhangban kell továbbfejleszteni. Ennek érdekében általában decentralizálni kell a káderhatásköröket és csökkenteni a hatáskörbe vont funkciókat.

A tömegszervezeteknek és a tömegmozgalmaknak a gazdaság területén végzett munkájában, annak koordinálásában arra kell törekedni, hogy feladataik jobban elhatárolódjanak, csökkenjen a működésükben meglevő párhuzamosság és formalizmus. Segítsék elő, hogy a termelési mozgalmak elsősorban a gazdálkodás minőségének javítását, a tartalékok feltárását és hasznosítását szolgálják.

*

A javasolt változtatások a hetedik ötéves tervidőszak végéig megvalósíthatók. Lehetőség van arra, hogy 1985-ben koncentrált lépést tegyünk az irányítási rendszer továbbfejlesztésében. Az a célunk, hogy a lényeges változások nagyobb részét már a hetedik ötéves terv indulása előtti évben megtegyük, hogy a vállalatok középtávú terveik kidolgozásakor a szükséges mértékben számolhassanak azok hatásaival.

Az 1985-re tervezett lépések egyik körét a szabályozórendszer, a másikat a vállalatvezetési és intézményi rendszer változtatására irányuló javaslatok megvalósításának a megkezdése jelenti. A szabályozórendszer

változása mind az egyes elemeket, mind pedig a mértékrendszert tekintve különös összehangoltságot kíván. Bevezetésre kerülne az új keresetszabályozás, változna a vállalati adózás rendje, további lépést tennénk az árrendszer tökéletesítése felé, korszerűsödne a kamatmechanizmus, lépést tennénk az egységesebb forgalmi adózás megteremtése érdekében.

Megkezdődne a bankrendszer átalakítása, az új vállalatvezetési formák kialakítása, ezzel összhangban változna a minisztériumok által gyakorolt vállalatok feletti felügyeleti tevékenység, és folytatódna a vállalati szervezetkorszerűsítés. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy a szervezeti struktúra szükséges módosítása nem végezhető el egy év alatt. Ezért a megkezdett programot a hetedik ötéves tervidőszak idején is folytatni kell, ami szerves részét képezi a szabályozott piaci viszonyok erősítésének.

A javaslatok olyan elemeket is magukban foglalnak, amelyekben szükségképpen csak évről évre lehet előrehaladni. Ilyen például a piaci viszonyokat jobban tükröző árrendszer megvalósítása, amiben a mindenkori keresleti-kínálati viszonyokkal összehangoltan tudunk csak előrelépni. Más javaslatok megvalósítására pedig – például a személyi jövedelmek általános adóztatásának bevezetésére, a bérrendszer ennek megfelelő átalakítására, a szociálpolitikai eszközrendszer fejlesztésére – csak az 1985 utáni években kerülhet sor.

Az ilyen típusú munkában természetszerűleg elkerülhetetlen a kockázatvállalás. Vállalni kell a még újszerűnek számító módszereket, mert ha jól alkalmazzuk azokat, akkor előrelendítik a fejlődést, találkoznak népünk és társadalmunk helyeslésével.

A gazdaságirányítás rendszerének soron levő továbbfejlesztése eleget tesz ezeknek a követelményeknek, egyben nagy lendületet ígér az alkotó, az új, igényes feladatoktól vissza nem riadó, vállalkozó szellemű dolgozóknak, és tágabb teret ad a hasznos tevékenységek kifejtésének. A jelzett feladatok végrehajtásával oldódnak azok a kögazdasági, intézményi korlátok, amelyek a gazdaságirányítás már elavult, megmerevedett elemeiként fékezik fejlődésünket, az intenzív fejlődés teljesebb kibontakozását. Pártunk felhívja a szocializmus minden hívét, hazánk valamennyi dolgozóját, a kommunistákat és a velük szövetségben élő, dolgozó pártonkívülieket, hogy segítsék elő közös céljaink megvalósítását.

Pártélet, 1984. 5. sz.

A követelményekhez igazodva

A szocializmus építése során a társadalmi-gazdasági fejlődés feltételei változnak. Ezért is szükséges, hogy a párt politikáját, ezen belül gazdaságpolitikáját is a módosuló követelményekhez igazítsuk.

A hetvenes évek elejétől a szocialista építőmunka világgazdasági feltételei számunkra rendkívüli mértékben megnehezültek, s ez a folyamat napjainkban is folytatódik. A hetvenes évek végétől romlott a nemzetközi politikai légkör is: az enyhülést a feszültségek növekedése, a fegyverkezési verseny fokozódása váltotta fel. Az elmúlt évtizedben a társadalmi-gazdasági fejlődés belső feltételeiben is lényeges változás következett be: a növekedés extenzív forrásai lényegében kimerültek.

A romló külső s a módosult belső feltételek rendkívüli erőpróbának tették ki gazdaságunkat. Elég ezzel kapcsolatban a cserearányok romlására, az ebből adódó veszteségekre, a beszerzési, értékesítési feltételek és a hitelfelvételi lehetőségek kedvezőtlen alakulására, a kialakult nagy adósságállományra, annak növekvő terheire utalni.

Magyarország a hetvenes évek elejétől a megváltozott világpiaci körülményekre több vonatkozásban késve és nem elég erőteljesen reagált. Ennek nem kis szerepe volt abban, hogy az ország gyors ütemben eladósodott. Ilyen helyzetben az ország fizetőképességét megőrizni – meglevő termékszerkezetünk és versenyképességünk mellett – csak a gazdasági növekedés és a belső felhasználás határozott visszafogásával volt lehetséges. Ezt a felismerést tükrözte az az 1979-től végrehajtott változás, ami mindenekelőtt a külső egyensúlyi helyzet javítását állította a gazdaságpolitika középpontjába. A XII. kongresszus ezt az irányvonalat megerősítette, és követelményként támasztotta, hogy védjük meg szocialista vívmányainkat, az elért életszínvonalat, gyorsítsuk meg az intenzív jellegű fejlődés kibontakoztatását, s teremtsük meg egy későbbi, lendületesebb fejlődés feltételeit.

Az elmúlt évek egyik legfontosabb eredménye, hogy a romló világgazdasági körülmények ellenére sikerült megállítani az eladósodást, mérsékelni adósságállományunkat, megőrizni fizetőképességünket, úgy hogy megóvtuk legféltettebb értékünket, belpolitikai szilárdságunkat, a párt és a nép közötti kölcsönös bizalmat.

Társadalmunk erőfeszítései nyomán a hatodik ötéves terv végrehajtása összességében a gazdaságpolitikai irányvonalnak megfelelően halad. Azzal számolhatunk, hogy a terv fontosabb előirányzatai közül a külső egyensúlyi helyzet javulása, az adósságállomány csökkenése, a mezőgazdasági termékek termelésének növekedése, a fajlagos anyag- és energiafelhasználás csökkenése, a termelékenység növekedése, a lakosság reáljövedelmének és fogyasztásának szerény emelkedése teljesül, illetőleg túlteljesül. A nemzeti jövedelem növekedése várhatóan megközelíti a tervezettet, az ipari és építőipari termelés, a beruházások, a reálbér és némely pénzbeli társadalmi juttatás reálértékének alakulása viszont a számítottól elmarad, illetőleg csökken. Ugyanakkor jelentős kulturális, oktatási, egészségügyi, infrastrukturális és egyéb fejlesztések révén a lakosság életkörülményei tovább javulnak.

Jelentős eredmény, hogy az elmúlt években a külső egyensúlyi helyzet javításával egyidejűleg fenntartottuk, illetve néhány területen szilárdítottuk a belső egyensúlyi viszonyokat. Javult például a költségvetés, a munkaerő- és a beruházási piac egyensúlya, megőriztük a fogyasztói árualap és a fizetőképes kereslet közötti összhangot, noha a szándékoltnál nagyobb mértékben kényszerültünk a fogyasztói árak emelésére.

Eredményeink értékelésekor tudatában kell lennünk annak, hogy pénzügyi-egyensúlyi helyzetünk még mindig törékeny, s további stabilizálása a jövő évek egyik legfontosabb gazdaságpolitikai feladata. A gazdaság jövedelemtermelő és értékképző képességét, a termelési szerkezet piaci követelményekhez igazodó átalakítását, az ésszerűbb és takarékosabb gazdálkodást nem tudtuk terveinknek megfelelően fokozni. Emiatt a külső egyensúlyi helyzet javítását elsősorban a belföldi kereslet korlátozásával, az elosztási és felhasználási arányok módosításával értük el, de az évek során a keresletkorlátozás egyensúlyjavító lehetőségeit lényegében kimerítettük. Külön problémát jelent, hogy az egyensúlyjavítás fő terheit a gazdaságban mindenekelőtt a jövedelmező termelést folytató jól gazdálkodó vállalatok, szövetkezetek viselték, így nemcsak a gazdaságtalan tevékenységek létfeltételeit termeltük újjá, hanem a fejlődés, a kibontakozás lehetőségeit is korlátoztuk.

Gazdasági helyzetünk megítélése, feladataink meghatározása érthetően került az érdeklődés középpontjába, és szükségszerűen hozott felszínre különböző nézeteket, vitatható elképzeléseket. Egyre gyakrabban lehet hallani – nemcsak idehaza – a kérdést: vajon a beruházások csökkentésével nem éljük-e fel a jövőnket?

Kétségtelen, hogy az elmúlt években a beruházások csökkenése jelentős volt, de még így is csaknem 25%-nyi állóeszköz-gyarapodás várható a hatodik ötéves tervidőszakban. A felhalmozás mérséklődése csak a korábbi, a nemzetközi átlaghoz képest is kirívóan nagy rátához képest ítélhető számottevőnek. (Emlékeztetőül: 6 évvel ezelőtt a bruttó felhalmozási rátánk mintegy 35%-os volt.) Nemzetközi összehasonlításban, a fejlett tőkés országok átlagosan 20–22%-os felhalmozási arányával szemben a hasonló tartalmú jelenlegi hazai mutató mintegy 24%. Ez is igazolja, hogy a felhalmozás aránya ma sem marad el az országok többségének átlagától. A kérdés megfordítható: vajon nem a korábbi sok, de nem kellő hatékonysággal és szelektivitással megvalósított beruházás-e az egyik tényezője a nem kielégítő nemzetközi versenyképességünknek, a gazdaság kívánatosnál lassúbb alkalmazkodásának?

A beruházási terület az, amely valóban rávilágít az eddigi gondolkodásmód és az intenzív gazdaságfejlesztés követelményrendszerének ellentmondására. Aggodalomra ad okot, ha a beruházási folyamat minősége és célrendszere nem tud a jelen követelményeihez igazodni. Tény, hogy a beruházások átlagos megvalósítási ideje és költsége az utóbbi években sem csökkent, s a kivitelezés tervszerűsége és szervezettsége sem javult eléggé. A beruházási koncentráció még mindig rendkívül magas, és kedvezőtlen az anyagi-műszaki összetétel: míg Magyarországon a beruházások csak egyharmada gép, kétharmada építés, addig a fejlett tőkés országokban ez az arány körülbelül a fele-fele.

Nagy a befejezetlen beruházások állománya, és alacsony az üzembe helyezett beruházások kihasználtsága, a gépek naptáridő-alapjának 53 százalékát használjuk ki. Elgondolkodtató, hogy az ipari kapacitások piaci okok miatti kihasználatlansága azokban az üzemekben a leggyengébb, amelyeket az utóbbi 10–15 év alatt létesítettünk. A beruházások és a műszaki fejlesztés kapcsolata is laza, az iparban például a termékcserélődés évente csak két százalék, a licenc alapján gyártott termékek aránya pedig alig 5%. Mindebből le kell vonni azt a következtetést, hogy minőségi változások nélkül hiába állítanánk vissza a nagy beruházási

hányadot a régi struktúrában. Ezzel felgyorsítanánk ugyan az ütemet, de számolnunk kellene a korábbi feszültségek visszatérésével. Tehát nem törvényszerű – mint ahogy az ellenkezője sem –, hogy ha kicsi a felhalmozási hányad, akkor lassú a fejlődés. Ha jó struktúrában, az intenzív követelmények érvényesítésével jelöljük ki és hajtjuk végre beruházásainkat, akkor viszonylag kisebb felhalmozási ráta is képes gyorsabb előrehaladást biztosítani.

Szólni kell arról is, hogy az egyensúly megszilárdításáért kifejtett erőfeszítéseink sem oldották fel maradéktalanul a gazdaság belső felhasználás iránti túlzott hajlandóságát, a túlelosztás veszélyét. Ugyanígy nem sikerült áttörést elérni a termelési szerkezet változásában sem. Ennek átalakítása és a gazdaság működési költségeinek csökkentése közül egyik sem könnyű feladat, de a szerkezet átalakítása különösen nehéz. Mégis, ennek hiányában, a közepes nemzetközi színvonalat képviselő termékeink – s ma ilyen az ipar produktumainak túlnyomó része – kiszorulnak mind a tőkés, mind a szocialista piacokról.

Szocialista elveinket és a társadalmi igazságosság követelményét sem mindig tudtuk összehangolni a gazdaság érdekeivel a gyakorlatban. Korábban például a teljes foglalkoztatottság fenntartása végett tudatosan törekedtünk munkahelyteremtő beruházások megvalósítására, s ez a gyakorlat akkor jól szolgálta társadalompolitikai törekvéseinket, megfelelt a követelményeknek. Következetlenek abban voltunk, hogy a teljes foglalkoztatottság elérése után sem tudtunk fejlesztéseink jellegén alapvetően változtatni, és a munkaerőforrások kimerülése sem váltotta ki az élőmunkával való jobb gazdálkodást. A teljes foglalkoztatottságot ma joggal szocialista rendszerünk nagy vívmányának tekinthetjük, melyről népgazdasági szinten a továbbiakban sem mondunk le. Ma azonban úgy értékelhetjük: a jövőt illetően hiba lenne, ha a teljes foglalkoztatottságot nem kapcsoljuk jobban össze a hatékonyság követelményeivel. Ezért – egyidejűleg a gazdaságtalan termelés és foglalkoztatás megszüntetésével – el kell érni, hogy a munkaerő a hatékonyság szempontjából kedvező, perspektivikus területek felé áramoljon.

Az elmúlt évek tapasztalatai és vitái kapcsán érzékelhető az is, hogy az ország közvéleményét élénken foglalkoztatja a jövedelmek között kialakult, észrevehetően megnyilvánuló különbség. Az érdeklődést csak fokozza, hogy egyes újságokban megjelennek olyan írások is, amelyek a vagyoni és életmódbeli különbségeket „bombasztikus" formában tálalják, szélsőséges példákból általánosító következtetésekhez jutnak el.

Már régóta felismertük, hogy szocialista társadalmunk sikeresen csak úgy építhető, ha az egész társadalom fejlődése összekapcsolódik tagjainak egyéni boldogulásával és gyarapodásával. Úgy tapasztaltuk, hogy ezzel az elvvel senki sem vitatkozik, társadalmi méretű az egyetértés; akárcsak azzal, hogy a legszélesebb területeken teret nyissunk az egyéni és kollektív vállalkozó kedv kibontakozásának. Sajátos ellentmondás, hogy ezen helyes elveket elfogadják – ám a nagy jövedelmi és bizonyos vagyoni különbségek megjelenését már eleve fenntartásokkal fogadják. Mindez arra utal, hogy a valóságban összetartozó jelenségeket mesterségesen szétválasztják, és önkényesen csupán az egyik oldalát hangsúlyozzák.

Másrészt léteznek ügyeskedők, nyerészkedők, akikkel szemben csak a törvény szigorával lehet fellépni. Ezért kellett határozatot hozni az ellenőrzés szigorításáról, a parlamentben törvényt alkotni a tisztességes gazdasági tevékenység védelméről, a tisztességtelen tevékenységek elleni fellépésről.

A túlzó, felnagyított vélemények között gyakori a magánkereskedők, kisiparosok, kisvállalkozási formák s más tevékenységi körökben dolgozók bírálata. Annak a 140–150 000 embernek a többsége, aki ma Magyarországon főállásban kisiparos, kiskereskedő vagy magánfuvarozó, törvényeinket tisztelő módon dolgozik. Visszaélő, ügyeskedő, nyerészkedő ember nemcsak közöttük, hanem másutt is található. Ez nem indok arra, hogy egyesek ezektől nem látják a tisztességesen dolgozó 5 milliót. A nepperek, az ügyeskedők ellen fel kell lépni, a nagy jövedelmeket meg kell adóztatni, és semmiképpen sem engedhető meg, hogy értékzavarok keletkezzenek. Az értékideál változatlanul a tisztességes munka, és nem az egoizmus, az ügyeskedés.

Nem fogadható el az sem, hogy „amíg hiány van, addig visszaélés is van". A két dolog között van ugyan kapcsolat, de hiány mindig van valamiből még a gazdaságilag fejlett társadalmakban is. A hiányra hivatkozás nem adhat felmentést a becsületes munka, a szakmai etika, a hivatástudat kötelezettsége alól.

Egyesek vitatják külgazdasági törekvéseink irányát s elkötelezettségét is. Ezek szerint az utóbbi időben mintha erősödött volna gazdasági kapcsolatainkban a nyugati orientáció. Ezek megfeledkeznek arról, hogy nem mostanában, hanem a hetvenes években adósodtunk el, hogy a gazdaság pénzügyi egyensúlya nem most bomlott meg, azt éppen az utóbbi

években igyekszünk megteremteni, hogy a tőkés importot nem ezekben az években bővítettük, hanem most mérsékeltük, csökkentve egész gazdálkodásunk külgazdasági sebezhetőségét. 1979-től sok mindent megváltoztattunk. Jelentős erőfeszítéseket tettünk a konvertibilis behozatal gazdaságos helyettesítésére. Ennek révén nemcsak a gazdaság fajlagos importigénye mérséklődött, hanem a tőkés behozatalt abszolút mértékben is sikerült – általában a gazdaság folyamatos működési feltételeinek veszélyesztetése nélkül – csökkenteni. Míg 1974–1978 között a népgazdaság importigényessége jelentősen nőtt – a nemzeti jövedelem 1 százalékos növekedéséhez átlagosan 1,8 százalékos importnövekedés tartozott –, addig 1979-től a nemzeti jövedelem évi átlagban 0,5–1 %-nyi növekedése évi 0,2 %-kal (nem rubelelszámolásokban csaknem másfél százalékkal) csökkenő importtal valósult meg. Hasonló eredményeket értünk el a népgazdaság energiaigényének mérséklésében is: az országos energiafelhasználás 1979-től gyakorlatilag szinten maradt.

Az export fokozására és az importtal való takarékosságra tett folyamatos erőfeszítések eredményeként 1979 után előbb fokozatosan mérsékeltük, majd megállítottuk az eladósodás növekedését, s a hatodik ötéves tervidőszakban valamivel több mint 1 milliárd dollárral csökkentjük is az adósságállományt. Ebben az időszakban tovább erősödtek a szocialista társadalomra jellemző olyan vonások, mint a létbiztonság, a közösségi szellem, a szocialista törvényesség és demokratizmus.

A fizetőképesség megőrzéséért folyó harc a munkáshatalom védelméért, a szó szoros értelmében vett osztályérdekekért folytatott harc volt, és az ma is! Állíthatjuk, hogy ha 1981 decembere után, 1982-ben Magyarország is adósságainak átütemezésére kényszerül, ez ártott volna a szocializmusról kialakított társadalomképnek is, a többi szocialista ország helyzetét pedig lényegesen megnehezítette volna nemzetközi pénzpiacokon. Végül e kérdés tárgyilagos megítéléséhez tartozik az, hogy Magyarország ezekben az években is minden fórumon, nemzetközi tárgyaláson aktív kezdeményezője a KGST-integráció fejlesztésének, a kölcsönös gazdasági kapcsolatok kiszélesítésének, az együttműködési rendszer tökéletesítésének. Javaslatokat tettünk és teszünk az áruforgalom kölcsönös bővítésére, a tudományos-műszaki kapcsolatok fejlesztésére, a kooperáció elmélyítésére.

Sokakban megfogalmazódott, hogy a problémák rövidebb távú megoldásában kétségtelenül sikeres eddigi gazdaságpolitikát most már egy

újabbal kellene felváltani, amelynek fő vonása, hogy a mainál „liberálisabb", középpontjában pedig a gazdasági dinamizmus kibontakoztatása álljon.

A jelenlegi gazdaságpolitika követelményrendszerét a Központi Bizottság úgy határozta meg, hogy annak alapja a világgazdasági feltételekhez való rugalmas alkalmazkodás, a szigorú külső és belső egyensúlyi politika, közvetlen célja pedig az eladósodás folyamatának megállítása, majd az adósságállomány csökkentése. Ennek a követelményrendszernek megvalósításával is – sőt ma leginkább ezzel – hosszú távú céljaink elérését segítjük elő. A XII. kongresszuson kialakított gazdaságpolitikai irányvonal ezért időálló, fő céljai ma és a jövőben is érvényesek.

Mivel a mai gazdaságpolitikai gyakorlat tartalékai kimerülőben vannak, szükségessé válik, hogy az elosztás módosítása helyett nagyobb figyelmet és erőket fordítsunk a hatékonyság javítására, a gazdaság szerkezetének korszerűsítésére, jövedelemtermelő képességének fokozására. A gazdaságpolitika legfőbb céljainak érvényessége mellett is ez bizonyos hangsúlyváltást jelent. Az egyensúlyi helyzet megszilárdítását egyre inkább a gazdálkodás minőségi mutatóinak javításával kell elérni. Ez azt is jelenti: a reálbér és a felhalmozás csökkenését megállíthatjuk, majd lehetőségeinkkel összhangban ezek szerény növelését tűzhetjük napirendre.

A korábbi évekénél valamelyest lendületesebb gazdasági fejlődés megalapozása annál is inkább szükséges, mivel az alacsony növekedés vagy éppen a stagnálás egy bizonyos ponton túl ugyanolyan korlátjává válhat a szükséges szerkezeti változásoknak, mint az objektív feltételekkel nem számoló fellendülés.

Tudatában kell lennünk annak, hogy e reális igény teljesítése nem csupán elhatározásunktól függ, ugyanis a gazdaság élénkítésének jelentős belső és külső korlátai vannak. Nem számíthatunk a külpiaci feltételek javulására, miközben a szocialista országokkal folytatott külkereskedelmünkben is növekvő követelményekkel kell szembenéznünk. Gazdaságunk működésének létalapja a KGST-országokkal, különösen a Szovjetunióval folytatott együttműködés. A tőkés országokba irányuló exportunk gyors ütemű élénkülésére, az export feltételeinek jelentősebb javulására még akkor sem számíthatunk, ha a konjunktúra esetleg tartósan élénkülne, mivel annak szerkezete nem adottságainknak kedvez. Mindez korlátozza a lehetséges importot, ami a gazdasági növekedés gyorsításának egyik alapvető feltétele.

A belföldi piac élénkítése révén történő gyorsabb növekedéssel azért kell óvatosnak lennünk, mert ez a gazdaság jelenlegi szerkezetében, hatékonysági színvonalán túlzottan növelné az energia-, az import- és anyagszükségletet, ami a szándékainktól eltérő következményekhez vezetne. Egy olyan gazdaságpolitikai elképzelés tehát, amely egyoldalúan – az önmagukban jogos társadalompolitikai és gazdaságfejlesztési igényekből kiindulva – csak a növekedés mindenáron való gyorsítását tartaná szem előtt, saját jobbító törekvésével kerülne szembe.

Fejlődésünk külső-belső lehetőségeit tekintve a gazdasági növekedés élénkítése több követelmény egyidejű érvényesítésével valósítható meg. Először is csak egyensúlyorientált növekedésről lehet szó, másodszor a növekedésnek szerkezeti változásokkal kell együtt járnia, és harmadszor csak olyan növekedés kívánatos, amely intenzív forrásokból táplálkozik.

Az egyensúly-orientált növekedés azt jelenti, hogy szocialista viszonylatú kereskedelmünkben kiegyenlített áruforgalom mellett eleget teszünk államközi kötelezettségeinknek, tőkés viszonylatban pedig folyamatosan és hosszabb távon az importot meghaladó exportot kell teljesítenünk. Belső viszonyainkat illetően a nemzeti jövedelem belső felhasználásának növekedését s az egyensúlyt egyéb területeken – például a költségvetés, a vásárlóerő és árualap, a beruházási és munkaerőpiac – is szilárdítani kell.

De hozzá tartozik az egyensúlyorientált gazdaságpolitika követelményrendszeréhez az is, hogy az elosztás területén – így például a szociálpolitikában – is bizonyos hangsúlyváltozásokra, módosításokra kerüljön sor. Az elmúlt évek alatt – egyes társadalmi, pénzbeli juttatásaink reálértékének csökkenése miatt is – olyan valós társadalmi feszültségek keletkeztek, amelyek megoldását a hetedik ötéves tervidőszakban el kell kezdeni. Számos, kielégítésre váró igény vetődik fel a szociálpolitikával szemben, de főként az, hogy az elosztás legyen igazságosabb, fokozottan segítse az erre rászorulókat. Ismeretesek az alacsony nyugdíjjal rendelkezők, a pályakezdő, családalapító fiatalok, a hátrányos helyzetűek problémái. A gazdasági racionalitás, de a társadalmi igazságosság is azt kívánja, hogy elsősorban a szociálisan rászorulók, a társadalmi segítségnyújtást nélkülözni nem tudók részére juttassunk több anyagi és emberi támogatást. Az ehhez szükséges források előteremtése, s egyúttal az elosztás igazságosabbá tétele érdekében korszerűsítésre szorulnak szociálpolitikánk egyes elemei. A feszültségeket azonban csak akkor tudjuk oldani,

ha nemcsak a nemzeti jövedelem növekményére építünk, hanem a szociálpolitikára jelenleg fordított forrásokon belül is átcsoportosításokat kezdeményezünk.

A struktúraátalakítás sürgető követelményének akkor tudunk eleget tenni, ha dinamikusan fejlődhet mindaz, ami a műszaki-technikai haladás hordozója, s így a versenyképes, jövedelmező termelés megalapozója és képviselője, de nem kap fejlődési lehetőséget, és arányában visszaszorul, ami gazdaságtalan, korszerűtlen és versenyképtelen. Meg kell találni a kitörési pontokat ágazatoknak és termékcsoportoknak egyaránt. Ezért olyan termelési programokat kell végrehajtani, mint az elektronikai eszközök gyártása, a biotechnológia kifejlesztése, a robottechnika, a gyógyszerkémia, a járműipar, a mezőgazdaságban a gabona- és a húsprogram megvalósítása, az energiatakarékosság, a másodlagos anyagok hasznosítása és egy sor más, olyan terület, amely nem a tegnapi, hanem a mai és holnapi követelményeknek felel meg.

E feltételeknek és követelményeknek úgy kell megfelelni, hogy mindehhez csak intenzív jellegű forrásokra támaszkodhatunk. Magyarország sem munkaerőben, sem nyersanyagokban, sem pénzeszközökben nem rendelkezik ma extenzív bevonható forrásokkal, tehát a meglevőkre támaszkodva kell a korábbinál többet produkálni. S ennek a többnek elsősorban a minőségben kell megjelennie, mert teljesítményünket a világpiacon kell mérlegre tennünk, és népünk, nemzetünk további sorsa, jövője függ attól, hogy ez a mérleg teljesítményünket elég súlyosnak találja-e. Ha helyt tudunk állni, akkor a munka eredménye majd életszínvonalunk alakulásában is kifejeződik. Dinamizálni tehát előbb a gazdaság értékteremtő képességét kell, s csak erre alapozva lehet majd a fogyasztást. E célokat szolgálja gazdaságirányítási rendünk továbbfejlesztése. A gazdaságirányítás mindhárom elemében – a tervezésben, a szabályozásban, az intézményi, szervezeti rendszerben – a következő években végrehajtandó változásoktól azt várjuk, hogy a korábbinál érezhetőbben sarkallják a gazdálkodókat a körülményekhez való rugalmas alkalmazkodásra, a tartalékok mozgósítására, s mindezzel szocialista céljaink valóra váltására.

Népszabadság, 1984. november 7.

Előtérben a gazdaság jövedelemtermelésének fokozása*

Az 1984-es év az 1978 óta követett gazdaságpolitika megvalósításában jelentős állomásként jellemezhető. Gazdaságunk egésze megközelítette a terv követelményeit. A termelés, a nemzeti jövedelem az előirányzottnál valamivel gyorsabban növekedett, és javult külgazdasági egyensúlyi helyzetünk. Sikerült fenntartani az egyensúlyt olyan fontos területeken is, mint a termelés anyag- és energiaellátása, az árualap és a vásárlóerő összhangja, valamint az állami költségvetés kiadásai és bevételei.

A termelés növekedési üteme a korábbi évek átlagához és a tervezetthez képest kismértékben nőtt. A folyamatos termelést – néhány kivételtől eltekintve – nem akadályozta az anyag- és alkatrészhiány, a piaci zavarok nem erősödtek tovább.

Örvendetes, hogy az ipari termelés a tervezett 1,5–2 százalékkal szemben 2,5–3 százalékkal emelkedett. Hangsúlyozni kell, hogy a termelés növekedését úgy sikerült elérni, hogy az év során az iparban és az építőiparban gyakorlatilag megtörtént a 40 órás munkahétre való áttérés. Az iparban a létszámcsökkenés lelassult, amit elősegítettek egyes központi intézkedések (mint például a melegüzemi, a folytonos üzemelésű és a három műszakos pótlék emelése), és a vállalati gazdasági munkaközösségeknek is volt létszámmegtartó hatásuk.

Az ipari termelés növekedési üteme azonban nem volt egyenletes, az év második felében az ütem lelassult. A növekedés másfelől differenciáltan ment végbe. Átlag feletti növekedés volt tapasztalható a villamosenergia- és a könnyűiparban, a többi ágazattól is elmaradó a bányászatban és a gépiparban. A tervezettnél nagyobb ipari termelés lehetővé tette ugyan a kivitel részarányának növekedését, a terven felüli többlet-

* A Központi Bizottság 1984. december 4-i ülésén elhangzott előadói beszéd rövidített szövege.

termelés döntő részét azonban belföldön használtuk fel. Főleg a gépipar exportjának – most már több éve tartó – csökkenése miatt az ipar konvertibilis devizabevétele elmaradt a tervezettől.

Az ipari termelés eredményei a volument tekintve kedvezőbbek ugyan, mint a megelőző években, de gondot okoz, hogy a termelés minőségi-hatékonysági jellemzői tekintetében 1984-ben sem sikerült lényegesen előbbre lépni.

Az építőipar termelése a tervnek megfelelően 3–4 százalékkal mérséklődött. A lakásépítés a tervezettnek megfelelően alakult, a lakások átadásának ütemessége azonban – különösen a fővárosban – továbbra sem javul.

1984 elején a mezőgazdaság kilátásai nem voltak biztatóak, de az erőfeszítések és a jobbra fordult időjárás hatására végül is kedvezőek az eredmények. Gabonából minden eddiginél nagyobb (több mint 15 millió tonna) termést lehetett betakarítani. A zöldség- és gyümölcstermeléstől eltekintve, a mezőgazdaság többi ágazatában is jók az eredmények, s mindez megfelelő alapot jelentett az élelmiszeripar gyorsabb növekedéséhez is. Említésre méltó, hogy az elmúlt esztendők egyikében sem exportáltunk olyan tömegű mezőgazdasági és élelmiszeripari terméket, mint 1984-ben. Exportálható termékeink világpiaci ára azonban számottevően csökkent. Egy tonna marhahús exportára például az 1983. évi 1610 dollárról 1100 dollárra, a vágott félsertésé 1300 dollárról 900 dollárra süllyedt, de a sertéshúsnál is mintegy 10 százalék, a búzánál 5 százalék az árcsökkenés.

A mezőgazdaság eredményei mégis azt bizonyítják, hogy a növekvő műszaki ellátottság, a korszerű szervezési és ösztönzési módszerek, a mind korszerűbbé váló szervezeti rendszer, a szocialista termelési viszonyok megerősödése és a nagyüzemi módszerek elterjedése olyan tényezők, amelyek kedvezőtlen természeti, időjárási viszonyok esetén is termelési biztonságot eredményeznek.

Az előirányzottnál kevésbé mérséklődött a nemzeti jövedelem belföldi felhasználása. A nemzeti jövedelemnek a tervezettnél nagyobb növekedése ezt részben indokolja ugyan, de egyben arról is tanúskodik, hogy nem szűnt meg a lehetőségeket meghaladó fogyasztásra és felhalmozásra való hajlam. Ezzel az állapottal számolni kell a népgazdaság egyensúlyi helyzetének további javításakor is.

Fejlődött az infrastruktúra teljesítménye is. Így például az áruszállítás az igényekkel összhangban nőtt. A szállítás szervezettsége javult, de az év

végén a torlódások így sem voltak elkerülhetők. A népgazdaság energiafelhasználása – a hidegebb időjárás és a termelés tervezettet meghaladó növekedése miatt – az előirányzottnál gyorsabban nőtt, bár összességében így is alig több az 1978. évinél. Az anyagtakarékossági és hulladékhasznosítási programok 1984. évi fejlesztési feladatai teljesültek.

Az energiagazdálkodás összességében biztonságos volt, de az évutón egyes nagyfogyasztók földgáz-ellátásában mutatkoztak gondok. Ennek fő oka az egyenetlen szállítás és a földgáz iránti igények dinamikus növekedése. Zavarok mutatkoztak a lakosság szénellátásában is. Az illetékes kormánybizottság a helyzet javítására különböző intézkedéseket hozott. Ennek következtében fokozódott a hazai széntermelés, intézkedés történt soron kívüli behozatalra brikettből, a központi tartalékból 40 ezer tonna borsószenet felszabadítottak stb.

A gazdaság összességében mérsékelten javuló teljesítménye és az elosztási folyamatok a korábbi évekhez képest jobb összhangban valósultak meg.

A lakosság nomináljövedelme az előirányzott 7 százalékkal szemben megközelítőleg 9 százalékkal nőtt, ezzel egyidejűleg a fogyasztói árszínvonal emelkedése – főként a szabadárak gyorsabb növekedése miatt – túllépte a tervelőirányzatot. A lakosság fogyasztása és az egy főre jutó reáljövedelme – a korábbinál nagyobb szóródás mellett – a tervezettnél valamelyest gyorsabban, mintegy 1 százalékkal növekedett. Az egy keresőre jutó reálbér 3–3,5 százalékkal csökkent, összességében a munkajövedelmek reálértéke nem, vagy alig mérséklődött.

A lakosság áruellátása a korábbi évhez képest nem romlott. Kiegyensúlyozott volt az élelmiszerek kínálata, az alapvető élelmiszerekből zavartalan az áruellátás. Nőtt az olcsóbb húskészítmények választéka. A zöldség- és gyümölcsfélék piacán viszont – döntően a szabadpiaci árak növekedése miatt – feszültségek keletkeztek. A helyzet rendezésére különböző lépések történtek, további átfogó intézkedésre is sor kerül.

Az életminőség javítását segíti, hogy a tervezett lakossági infrastrukturális fejlesztések megvalósultak. Felépült 74 ezer – ezen belül 11 ezer állami – lakás. Elkészült a metró új szakasza, határidőre átadták a kiszélesített Árpád-hidat, a felújított Állami Operaházat, a Traumatológiai Intézetet. A bölcsődei, óvodai ellátottság színvonala javult, az általános iskolai osztálytermek száma gyarapodott. A kórházi ágyak száma a tervezettnek megfelelően, a szociális otthoni helyeké azt meghaladóan nőtt.

A szocialista szektor beruházásai a tervezettnek megfelelően csökken-

tek, de az állami beruházások némileg meghaladták az előirányzottat. Befejeződött a Szolnoki Papírgyár rekonstrukciója, megindult a termelés a Paksi Atomerőmű második egységében, s határidő előtt üzembe helyezték a Dunai Kőolajipari Vállalat új krakküzemét. A vállalatok és szövetkezetek beruházásainak mérséklődése a számítotthoz közel álló. A lakosság beruházásai – elsősorban a lakásépítés – dinamikusan nőnek.

Az elmúlt három évben külkereskedelmünkben sikerült egyre növekvő aktívumot elérni. Erőfeszítéseink ellenére sem tudtuk azonban az 1984-es külkereskedelmi céljainkat hiánytalanul teljesíteni. A rubelelszámolású külkereskedelemben az áruforgalmi passzívum valamelyest meghaladta a tervezettet, a nem rubelelszámolású külkereskedelmi mérleg aktívuma pedig elmaradt a tervezettől. A kisebb aktívumban a gépipari kivitel elmaradása mellett a prognosztizáltnál nagyobb árveszteségnek volt szerepe.

Az exportnál tapasztalt árcsökkenéseken kívül az is nehezítette külkereskedelmi helyzetünket, hogy az általunk nagy tömegben importált termékek árai viszont jelentősen emelkedtek (így például a gyapoté 6, a pamutfonalé 10, a nyers marhabőré pedig csaknem 30 százalékkal). A szükségesnél alacsonyabb áruforgalmi egyenleg és a számítottat meghaladó kamatkiadás következtében a folyó fizetési mérleg többlete nem érte el a tervezettet, de adósságállományunk így is csökkent.

Eredményeinkben a korábbi években elkezdődött és kibontakozó kedvező folyamatok, valamint a változatlanul tovább élő gondok egyaránt tükröződnek. Egyensúlyi helyzetünk továbbra is törékeny. Az új forrásokat, a versenyképes termelést, a hatékonyságot még nem tudtuk az egyensúly tartós stabilizáló elemévé tenni, nem tartunk megfelelően lépést a világgazdasági követelményekkel. Kedvezőtlen hatékonyságú exportra is rákényszerülünk, alacsony a munkaszervezés színvonala, és lassú a termelés szerkezetének átalakulása.

Ez utóbbit jelzi többek között az is, hogy az 1984-es gyorsabb gazdasági növekedés következtében visszaesett a termelés energiaigényességének korábbi látványos javulása. Az egyensúlyi helyzet javításának fő terheit továbbra is a jövedelmező termelést folytató, a jól gazdálkodó vállalatok, szövetkezetek viselik, ezzel pedig kényszerűen korlátozzuk a fejlődés, a kibontakozás lehetőségeit népgazdasági mértékben is. Mindezt szem előtt tartva, eredményeinket nem szabad túlértékelnünk.

Közismert, hogy az elmúlt négy évben a rendszeresen romló külső

s a megváltozott belső feltételek rendkívüli erőpróbának vetették alá gazdaságunkat. A cserearányok mindkét viszonylatban jelentős mértékben romlottak. Tőkés exportunk növekedését ebben az időszakban korlátozta, hogy a kivitelben nagy súlyt képviselő termékek iránt a kereslet gyenge volt. A fejlett tőkés országokba irányuló exportunk 38 százalékát érinti valamilyen protekcionista intézkedés vagy egyéb – például mennyiségi – korlátozás. De nemcsak az árupiacok kedvezőtlen feltételei sújtottak bennünket, hanem az is, hogy hitelfelvételi lehetőségeink is beszűkültek éppen akkor, amikor az adósságszolgálati terheink rendkívül súlyosakká váltak.

Ennek az időszaknak természetszerű kísérőjelensége, hogy viták folytak a gazdaságpolitikáról, az alacsony növekedési ütemről, a belföldi felhasználás visszafogásának hatásairól, a kibontakozás lehetőségeiről és még számos kérdésről. A viták hasznossága mellett meg kell említenünk, hogy akadnak meglehetősen egyoldalú vélemények. Eléggé általános például az a nézet, mintha gazdaságunk az elmúlt években nem fejlődött, hanem visszaesett, vagy legjobb esetben stagnált volna.

Mit mutatnak azonban a tények? A magyar gazdaság várható fejlődése a hatodik ötéves terv időszakában nem maradt el a hozzánk hasonló adottságú és azonos terheket viselő nemzeti gazdaságok fejlődésétől: a nettó nemzeti termelés 10–11 százalékkal, a bruttó hazai termék 12–13 százalékkal haladja meg az 1980. évi színvonalat. Az ipari termelés 12–13 százalékkal, a nemzeti jövedelem mintegy 11 százalékkal nagyobb az 1980. évinél, a mezőgazdaságé öt év átlagában 14–15 százalékkal haladja meg az előző időszakét.

Jelentős eredmény, hogy a külkereskedelemben elért javulás lehetővé tette az eladósodás mérséklését, majd megállítását, 1983-tól a tőkés adósságállomány csökkentését. Ami pedig fizetőképességünket illeti, fizetési kötelezettségeink teljesítése ma már nem napi gond. Erőfeszítéseink középpontjában közvetlenül már nem ez, hanem az adósságállomány csökkentése, illetve kedvezőbb szerkezetének kialakítása áll.

Azt is elmondhatjuk, hogy az elmúlt években a külső egyensúlyi helyzet jelentős javításával egyidejűleg fenntartottuk, illetve néhány fontos területen szilárdabbá tettük a belső egyensúlyi viszonyokat. Javult például a költségvetési, a munkaerő- és összességében a beruházási egyensúly, megőriztük a fogyasztói árualap és a fizetőképes kereslet közötti összhangot. Igaz, ez utóbbi érdekében a szándékoltnál nagyobb mértékben kényszerültünk a vállalati jövedelmek csökkentésére, a fogyasztói

árak emelésére. De abból indultunk ki, hogy a piaci viszonyok stabilitásának megőrzése még magasabb árak mellett is a kisebbik rossz, mint az áruhiány s az ebből fakadó nemkívánatos jelenségek.

Ha számításba vesszük, hogy a tárgyalt időszakban mintegy 50 ország kérte adósságállományának átütemezését, akkor nyugodt lélekkel megállapíthatjuk: a nehéz helyzetbe került országok közül kevésnek sikerült az, ami nekünk, nevezetesen a fizetőképesség megőrzése anélkül, hogy drasztikusan csökkenteni kellett volna a belső felhasználást.

Mindezt látni kell helyzetünk értékelésekor és további feladataink kijelölésekor. Gazdaságunk az elmúlt években tehát nem stagnált, a növekedés mértéke is csak a korábbi évek megszokott átlagához képest volt alacsony. Növekedési ütemünk – a világ néhány országát kivéve – állja a nemzetközi összehasonlítást. Mindez azonban nem vezethet elkényelmesedéshez, nem kelthet hamis illúziókat. Változatlanul elsődleges feladat a fizetési mérleg egyensúlyának javítása, a népgazdaság jövedelemteremtő képességének növelése. Ezt annál is inkább hangsúlyozni kell, mert a külgazdasági feltételek érdemleges javulásával nem számolhatunk, sőt a követelmények – mind a KGST, mind tőkés partnereink részéről – egyaránt szigorodnak.

Az 1985. évi népgazdasági terv és az állami költségvetés irányelveinek kidolgozásakor szem előtt tartottuk, hogy ez az év fejlődésünk szempontjából megkülönböztetett figyelmet érdemel. 1985 – a XIII. kongresszus, a választások és felszabadulásunk 40. évfordulójának éve. Az 1985. évi terv feladatainak helyes kijelölésétől és megvalósításától nagymértékben függ a további fejlődés, a hetedik ötéves terv megalapozása, gazdaságirányítási rendszerünk továbbfejlesztése.

Az 1985. évi népgazdasági terv és állami költségvetés irányelvei olyan gazdaságpolitika és gazdaságirányítás megvalósítását tekintik fő célkitűzésnek, amelynek középpontjában a népgazdaság külső pénzügyi egyensúlyi helyzetének további javítása, a gazdaság belső egyensúlyi viszonyainak konszolidálása, a gazdasági növekedés szerény élénkítése áll, továbbá az a törekvés, hogy ne csökkenjen tovább a nemzeti jövedelem belső felhasználása. Az említett szerénynek tűnő, de így is jelentős erőfeszítéseket követelő célokat az indokolja, hogy továbbra sem enyhülnek a külgazdasági feltételek, a nemzetközi tartozásokat mindkét viszonylatban csökkentenünk kell. Ehhez, valamint dinamikusabb fejlő-

désünk megalapozásához belső erőforrásaink még hatékonyabb kihasználására van szükség.

Az 1985. évi tervjavaslat fontos vonása, hogy igyekszik megállítani a népgazdaságban több éve érvényesülő néhány kedvezőtlen folyamatot, illetve elősegíteni bizonyos kedvező gazdaságpolitikai elmozdulást. Ez a reálbérek csökkenésének és a beruházások további mérséklésének megállítását, illetve az évek óta csökkenő nem rubelelszámolású technikai import szerény növelését jelenti. Olyan gazdasági növekedést kell elérni, amely a külgazdasági követelmények teljesítésén kívül lehetőséget teremt a belső felhasználás 1–1,5 százalékos bővüléséhez. A korábbi évek belső felhasználási folyamataihoz képest ez érzékelhető és kedvező irányú minőségi változás, amelyet elért eredményeink lehetővé, társadalompolitikai követelményeink pedig szükségessé tesznek.

Ezek a feladatok a jövedelemképződésnek és a felhasználási folyamatoknak a korábbiaknál is szigorúbb összehangolását igénylik. Előbb a termelést, nem pedig a fogyasztást kell élénkíteni. Nem járható az az út, hogy az elosztásban megelőzzük a jövőbeli teljesítményeket: az elosztást a tényleges és már realizált teljesítményekhez kell kötni. Ez már csak azért is szükséges, mert a tervet bonyolult körülmények között kell megvalósítani, sokféle feszültség közepette, amelyek mindegyike önmagában is veszélyeztetheti az egyensúlyi követelmények megvalósítását.

Az elmúlt évek próbára tették a gazdaság és a társadalom tűrőképességét. Ezért is nagy az igény a belső felhasználási folyamatok élénkítésére. Reálisan mérlegelve lehetőségeinket, csak szerény célokat tűzhetünk magunk elé. Minden többletfelhasználás és teljesítményhiány ugyanis egyensúlyt rontó tényező. Az egyensúly biztosítása megköveteli, hogy a gazdaságirányítás és az évközi közgazdasági szabályozás az eddiginél következetesebb és hatásosabb legyen. Mindenekelőtt a vásárlóerő kiáramlását kell a tervezett keretek között tartani, hogy elősegítse a kiemelt fő célok megvalósulását: a gazdaságos export növelését, a hatékonyság javítását.

A tervezett gazdasági fejlődés megvalósításának külgazdasági feltételei kedvezőtlenek. A fejlett tőkés országokban mérsékelt ütemű gazdasági növekedés, éles verseny és a protekcionizmus fennmaradása várható. A velünk jelentősebb gazdasági kapcsolatokkal rendelkező fejlődő országok fizetési gondjai valószínűleg nem enyhülnek. Mindez nem rubelelszámolású külkereskedelmünk számára bonyolult körülményeket teremt. Bár egyes ágazatokban a külkereskedelmi értékesítési

lehetőségek, egyes termékeknél pedig az elérhető árak javulhatnak (például a vegyipar és a könnyűipar egyes területein), azonban más, számunkra alapvető fontosságú termékeknél (például: élelmiszerek, gépipari termékek) továbbra is dekonjunktúrával kell számolni. Exportcélkitűzéseinket ezért csak javuló hatékonysággal, jobb piaci munkával, az év elejétől ütemes teljesítménnyel lehet megvalósítani. Csak ekkor válik lehetővé a tervben előirányzott behozatal.

Továbbra is magas az adósságszolgálat. Ennek teljesítéséhez szükséges hosszú lejáratú hitel felvétele csak az egyensúlyi helyzet javítását célzó gazdaságpolitika következetes folytatásával, aktív nemzetközi pénzpiaci munkával és diplomáciai erőfeszítésekkel lehetséges. Nemzetközi pénzügyi helyzetünk, hitelképességünk tartós javítása érdekében 1985-ben feltétlenül tovább kell csökkenteni a nem rubelelszámolású adósságállományt, ami 600–700 millió dollár közötti áruforgalmi aktívumot igényel. Emellett rubelelszámolásban is meg kell kezdeni az adósság mérséklését, amihez kiegyenlített áruforgalom, vagy – az áruforgalmi egyenleg 1984. évi alakulásától függően – kismértékű kiviteli többlet szükséges.

Népgazdaságunk számára meghatározó fontosságú a KGST-tagországokkal – különösen a Szovjetunióval – folytatott kereskedelmünk és együttműködésünk fejlesztése. Az innen származó behozatal elégíti ki a népgazdaság anyag- és energiaszükségletének jelentős hányadát, amelynek emelésében messzemenően érdekeltek vagyunk. Alkalmazkodásunkat ezekhez a követelményekhez is gyorsítanunk kell. Ez teremti meg az áruforgalom és ezen belül behozatalunk növelésének lehetőségét.

A gazdaság lehetséges növekedési ütemének meghatározása sokoldalú megközelítést kívánt. A belföldi igények azt diktálnák, hogy a gazdaság minél nagyobb lendületet vegyen, minél több jövedelem áramoljon ki, párosulva az itthon felhasználható áruk és szolgáltatások nagymérvű bővülésével. De a pusztán belföldi igényekre alapozott növekedés – a csekély strukturális és hatékonysági változások miatt – kedvezőtlen tendenciákat erősítene vagy váltana ki, többek között gyors ütemben fokozná az olyan importigényeket, amelyeket nem tudnánk ellentételezni. Ez tehát a külső egyensúlyi helyzet ismételt romlásához vezetne. Ez a magyarázata annak, hogy jövőre – de azután is – csak olyan mértékű gazdasági növekedés irányozható elő és valósítható meg, amely nem gátolja, ellenkezőleg, előmozdítja külső egyensúlyi helyzetünk javulását.

Jelentőségénél fogva hangsúlyosan kell foglalkoznunk az ipar és a mezőgazdaság jövő évi feladataival. Az ipar esetében az a legfontosabb,

hogy fokozottabban járuljon hozzá a népgazdaság külső és belső egyensúlyának javításához, a nemzeti jövedelem gyarapításához. Ennek érdekében elsősorban a külpiaci lehetőségeket kell jobban kihasználnia, s általában jobban kell alkalmazkodnia a kereslethez.

1984-hez képest rubel- és nem rubelviszonylatban egyaránt jelentősen több exportot kell elérni. Ezt az exportbővülést döntően a feldolgozó iparnak kell teljesítenie.

Számottevő előrelépésre van szükség a termelési szerkezet korszerűsítésében, a struktúrapolitikai követelmények megvalósításában is. Az ipar termelésében fokozódnia kell nemcsak a külső piacon gazdaságosan értékesíthető, hanem a behozatalt ésszerűen helyettesítő, fajlagosan alacsony anyag- és energiaigényes termékek arányának is. Széleskörűen ki kell bontakoztatni az energiával, az anyagokkal, a hulladékokkal való jobb gazdálkodást, s ennek minél nagyobb mértékben hozzá kell járulnia a források gyarapításához. A termelési szerkezet korszerűsítését a tudományos kutatás, a műszaki fejlesztés eredményeinek gyorsabb alkalmazásával, új, korszerű termékek gyártásának növelésével, a minőség javításával kell megalapozni, bővíteni kell az energiatakarékos berendezések előállítását is.

A struktúrapolitika legfontosabb követelménye, hogy növelni kell a feldolgozóipari termelés részarányát, az átlagosnál nagyobb ütemben kell fejleszteni a versenyképes tevékenységeket s a perspektivikus termelési ágakat, a járműipart, a műszeripart, az elektronikát, a gyógyszeripart, a műanyagfeldolgozást és a könnyűipar exportképes ágazatait. Számolni kell azzal, hogy a forgalom bővítését a KGST-piacon is csak korszerűbb, az igényekhez jobban alkalmazkodó termelési szerkezettel tudjuk elérni.

A fejlődés ilyen irányban csak úgy gyorsítható, ha a gazdálkodószervezetekre megfelelő érdekeltség, ahol kell, elégséges kényszerítő erő hat. Érvényesülnie kell a követelménynek, hogy a vállalatok, a szövetkezetek teljesítményeiktől és exportképességüktől függően differenciáltabban fejlődjenek. Jelentős előrehaladást kell elérni az alacsony hatékonyságú vállalatok gazdálkodásának javításában, a nem gazdaságos tevékenységek visszaszorításában, szükség esetén megszüntetésében. Folytatni kell az ipar szervezeti korszerűsítését, hogy ez is segítse a munkatermelékenység és eszközhatékonyság jelentős javítását, a vállalatok sikeresebb piaci alkalmazkodását.

A mezőgazdaság és az élelmiszeripar legfontosabb feladata továbbra is a lakosság kiegyensúlyozott élelmiszer-ellátásának biztosítása és az

export növelése, gazdaságosságának javítása. Ehhez arra van szükség, hogy gabonából megközelítsük az 1984-es rekordtermést, és növeljük a zöldség-, gyümölcs- és szőlőtermelést. Az állattenyésztésben és az állati termékek termelésében a tervfeladatok nem mennyiségi, hanem minőségi növekedést irányoznak elő.

Az élelmiszer-gazdaságban is a minőségi követelményeknek való megfelelés, a gazdálkodás intenzív jellegének erősítése a legfontosabb, jövőt is megalapozó feladat. Ezért folytatni kell a hozamok növelését, a ráfordítások mérséklését, az ésszerűbb takarmánygazdálkodást, az anyagmegtakarítást, a hulladék- és melléktermékek hasznosítását.

Az ipar, a mezőgazdaság és a többi ágazat adottságait és lehetőségeit vizsgálva, 1985-ben a nemzeti jövedelem 2,3–2,8 százalékos növekedését lehet előirányozni.

Ilyen növekedési ütem feltétele a jövő évi fő gazdaságpolitikai célkitűzések, ezen belül a belföldi felhasználási előirányzatok megvalósításának. Ezen az alapon lesz elérhető, hogy a szocialista szektor beruházásai ne csökkenjenek. Ez a lehetőség azonban nemcsak könnyebbséget jelent a beruházási területen, hanem új feladatot is. Fokozódó mértékben aktív feladatot kell vállalni a szerkezeti változások felgyorsításában, ennek érdekében a beruházások minél nagyobb hányadának kell szolgálnia a feldolgozó ipar, valamint a termelő infrastruktúra egyes kiemelt területeinek a fejlesztését.

A beruházási forrásokon belül a hitelek és támogatások jövőre nem növelhetők, de lényeges szűkítésüket is el lehet kerülni. A fő feladat az, hogy a hitelek és támogatások elsősorban az exportképesség javítását, az anyag- és energiatakarékosságot szolgálják. Alapvető érdekünk az is, hogy egy esetleges, a népgazdasági jövedelmekkel meg nem alapozott beruházási túlteljesítés – amire ma is jelentős a gazdaságban a hajlam – egyensúlyi helyzetünket, annak javítását ne veszélyeztesse. Ezért változatlanul aktív gazdaságirányításra van szükség, amely a fő gazdasági folyamatokat kellően összehangolja, alakulásukat a gazdasági igények és lehetőségek által behatárolt mederben tartja. Ugyanakkor mindent meg kell tenni annak érdekében is, hogy a vállalatok gazdálkodását utólagos forráselvonás ne zavarja meg. Ezt segítendő a jövő évi terv beruházási előirányzataiban megfelelő tartalékok vannak.

Az elmúlt években társadalmi méretekben megőriztük a korábbi évek sikeres munkájával elért életszínvonalat. A gazdasági fejlődés legnehezebb éveiben is nőtt az egy főre jutó reáljövedelem és a lakosság fogyasztása. Csökkent viszont a reálbér, a pénzbeli juttatások reálértéke és a lakásépítésben az állami lakások aránya. Egyes rétegek és a családok egy részének jövedelemhelyzete romlott. Gyorsult a fogyasztói árak emelkedése, főként a városokban jelentősen megnövekedett a lakáshoz jutás költsége, fokozódott a jövedelemdifferenciálódás.

Az átlagszámok kielégítő alakulása tehát nem nyugtathat meg bennünket. Az e mögött meghúzódó kedvezőtlen folyamatok megállításához, megváltoztatásához fontos társadalmi, politikai érdekek fűződnek. Ha a nemzeti jövedelem 1985-re tervezett növekedése megvalósul, akkor az életszínvonal alakításában valamelyest kedvezőbb lesz a gazdaságpolitika mozgástere, mint amilyen az utóbbi években volt. Ilyen feltételek között a reálbér 1984-es szintje összességében megőrizhető.

A lakosság összes jövedelme, ezen belül a munkából származó jövedelem egyaránt 8 százalékkal nő. A munkások és alkalmazottak egy főre jutó keresete 7–7,5 százalékkal emelkedhet.

Szélesebb körben, a gazdálkodószervezetek mintegy 40 százalékánál kerül sor olyan keresetszabályozásra, amely az eddiginél nagyobb mértékben kapcsolódik a teljesítményhez, illetve a jövedelmezőség színvonalához. Az új, rugalmasabb keresetszabályozáshoz megfelelő gyakorlati tapasztalatokat szereztünk az 1983-ban bevezetett s azóta már több mint 120 gazdálkodószervezetre kiterjedő kísérleti keresetszabályozással. A jobb anyagi ösztönzési lehetőségek hatására a vállalatok többsége mozgósította tartalékait, csökkentette költségeit, továbbfejlesztette érdekeltségi rendszerét, s növelte a vállalati eredményt.

A tapasztalatok azt támasztják alá, hogy az önállóbb vállalati bérgazdálkodás népgazdasági szinten is hasznos és növekvő teljesítményekre ösztönöz. Kiterjesztését 1985 elejétől minden olyan vállalatnál lehetővé kell tenni, ahol ennek a feltételei megvannak. Ahol viszont ez nem biztosítható, ott fennmarad a növekményszabályozás, a többi vállalat pedig a központi bérszabályozás keretei között fog működni. A keresetek várhatóan nagyobb mértékben differenciálódnak, ami minden bizonnyal feszültségeket is okozhat. Az ebből adódó nehézségeket, vitákat azonban vállalni kell.

A SZOT és a kormány vezetőinek legutóbbi találkozóján megállapodás történt arról, hogy 1985. január 1-től központi bérpolitikai intézkedé-

sekkel emelik a város- és a községgazdálkodás egyes fizikai munkaköreiben dolgozó, továbbá a könyvkiadás területén és az MTA kutatóintézeteiben dolgozók bérét. Az intézkedés éves kihatása 90 millió forint, s mintegy 25 ezer embert érint.

Egyes területeken szükség van az exportnak és a gazdaságos importkiváltó tevékenységnek a külön ösztönzésére is; erre kisebb mértékű bérpreferenciakeret szolgál. A népgazdasági terv szűk körben központi bérpolitikai intézkedésekkel is számol. Ezek együttes összege 600–700 millió forint. Egyetértés van abban is, hogy a vállalati szférán belül a kialakult bérlemaradások mérséklésére a központi keresetszabályozásban általánosan biztosított 5,5 százalékkal szemben a szén- és uránbányászatban, valamint a MÁV-nál 7 százalékkal, a postánál 7,5 százalékkal, a városi tömegközlekedésben, a sütőiparban 6,5 százalékkal, a villamosenergia-iparban 6 százalékkal lehet adómentesen növelni a kereseteket.

Az új vállalkozási formák működésének tapasztalataival vezető politikai és állami szervek többször foglalkoztak. Tevékenységüket alapvetően kedvezőnek minősítették, ugyanakkor szorgalmazták a kedvezőtlen vonások visszaszorítását. A vállalatok egy része a munkaszervezési fogyatékosságok leplezésére, olykor egyes előírások megkerülésére működtet gazdasági munkaközösségeket, szakcsoportokat.

Az új vállalkozások kedvező vonásait erősíteni kell, a nemkívánatos jelenségeket visszaszorítani. Olyan irányban kell haladnunk, hogy a kiegészítő és kisegítő tevékenységet végző szervezetek csak a népgazdaság érdekével összhangban működhessenek, a teljesítmények és a személyi jövedelmek összhangban legyenek, a társadalmi közkiadásokhoz arányosabb mértékben járuljanak hozzá. Ennek érdekében különböző intézkedésekre van szükség. 1985-től azok a kisvállalkozásban dolgozók, akik eddig fix összegű és alacsony baleseti járulékot fizettek, jövedelmük után 10 százalék társadalombiztosítási járulékot fognak fizetni. Emelkedik a társasági adó is.

Indokolt továbbá megfontoltabb döntésekre késztetni a vállalatokat is a munkaközösségek, szakcsoportok szervezésénél. Ennek érdekében fokozni kell a vállalatokhoz kapcsolódó kisüzemi tevékenységek nyilvánosságát, a kollektíva ellenőrző szerepét. A kollektív szerződésben, illetve a munkaügyi szabályzatban is célszerű körvonalazni a munkaközösségek, illetve a szakcsoportok működésének körét és feltételeit. A mérlegbeszámolókban külön is elemezni kell tevékenységüket. Ezenkívül cél-

szerűnek látszik olyan adó bevezetése is, amelyet a vállalatok fizetnének a munkaközösségek után. E kérdésekkel a kormányzati szervek foglalkoznak.

A kisvállalkozások működési tapasztalatai ma már hosszabb időszakot ölelnek át, ezért a következő fél évben tevékenységüket átfogóan kell értékelni és ennek alapján meghatározni a tennivalókat.

Az életszínvonal alakításával kapcsolatban döntő tényező, hogy a fogyasztói árszínvonal emelkedése 1985-ben ne haladja meg a 7 százalékot, tehát kisebb legyen, mint 1984-ben. Ezen belül termelési és külgazdasági érdekeink, valamint az árarányok javításának igénye 1985-ben is indokolttá tesznek központi fogyasztói árintézkedéseket; ezeknek összkihatása mintegy 3 százalék. Ezek az árintézkedések alapvető fogyasztási javakat, szolgáltatásokat is érintenek majd. A közvéleménnyel való megértetésük és elfogadtatásuk átgondolt politikai munkát igényel. Abból kell kiindulnunk, hogy belátható időn belül el kell érnünk, hogy a fogyasztói árak a tényleges ráfordításokat tükrözzék, és attól csak a társadalmilag indokolt esetekben és mértékben térjenek el. Jelenleg a fogyasztói árak még sok olyan támogatást tartalmaznak, amelyek ellentmondásosan befolyásolják a termelői és a fogyasztói magatartást, s a társadalmi igazságosságnak sem felelnek meg. A magas jövedelműek a támogatott termékekből többet fogyasztanak, ezáltal magasabb ártámogatáshoz jutnak, így indokolatlan előnyben részesülnek az alacsony jövedelműekhez képest. Az alacsonyabb fogyasztói árak egyes területeken a termelés fejlesztését is visszafogják.

A fogyasztói áremelések együttesen 36 milliárd forinttal, ezen belül a központi árintézkedések 15 milliárd forinttal növelik a lakosság éves kiadásait. Látni kell azonban azt is, hogy a lakosság összes jövedelme megközelítőleg 50 milliárd forinttal nő.

A fogyasztói árszínvonal emelkedése egy lakosra számítva átlagosan havi 280 forint többletkiadást jelent; ebből az alapvető termékek és szolgáltatások ártöbblete 160 forintot, ezen belül a központi árintézkedések hatása 80–120 forintot tesz ki. Az alapvető javak drágulása miatt az egy főre jutó havi kiadási többlet a különböző társadalmi rétegekhez tartozó családokban 80–220 forint között szóródik: legnagyobb a szellemi foglalkozásúaknál, legkisebb a kettős jövedelmű családoknál lesz. A nyugdíjas-háztartásokban az egy főre jutó átlagos havi kiadás 150 forinttal nő.

A lakosság pénzbeli jövedelme egy főre számítva átlagosan havi 350 forinttal nő. Ez az egyéni és vállalati teljesítménytől, a szociális juttatásoktól függően differenciáltan alakul.

A 3000 Ft-nál kisebb nyugdíjakat, a szociális segélyeket és a gyermekgondozási segélyben részesülők jövedelempótlékát havi 80 Ft-tal emeljük. A családi pótlék gyermekenként 40 Ft-tal egészül ki.

A népesedéspolitikai célok megvalósítása érdekében különböző konkrét intézkedések történnek. A három és több gyermekes családoknál a családi pótlék egy gyermekre jutó havi összege jelenleg 680–730 forint között szóródik úgy, hogy az összeg az ötödik gyermek után csökken. Célszerű, hogy e körben a családi pótlék emelése úgy valósuljon meg, hogy (az árellentételezést nem számítva) a gyermekenkénti összeg havi 800 forint legyen egységesen. Növelni kell az állami támogatást, és kedvezőbbé kell tenni a hitelfeltételeket a három és több gyermekes családok lakásépítéséhez és vásárlásához. Indokolt az általános iskolai napközis étkeztetés nyersanyagnormáinak emelése, a szakmunkástanulók ösztöndíjának 50 százalékos növelése, valamint a gyermekgondozási segélyre való jogosultság kiterjesztése az egyetemi hallgatókra.

Bevezetésre kerül a gyermekgondozási díj, amelyet a gyermek egyéves koráig fizetnek. A gyermekgondozási segély tehát fokozatosan az anya keresetével arányos gyermekgondozási díjjá alakul át. Az első lépést 1985-ben tesszük meg, majd a hetedik ötéves terv első felében a gyermekgondozási díjra jogosultság fokozatosan kibővülne a gyermek 3 éves koráig, összege a gyermek korának növekedésével csökkenne. A későbbiek során pedig a gyermekgondozási díj állampolgári joggá válik, és ezzel teljesen kiépülne e támogatási típus.

Az év során – a gazdasági lehetőségekkel összhangban – az egyszeri anyasági segély összegét 2500 forintról 4000 forintra emeljük, a terhességi gyermekágyi segély időtartamát négy héttel meghosszabbítjuk; a gyermekápolási táppénzt kiterjesztjük a jelenlegi 6 éves korhatárról a gyermek 10 éves koráig.

Január 1-től módosul a táppénzrendszer. A betegállományba vétel lazaságai, a táppénz-aránytalanságok egyébként is indokolják a rendszer módosítását és szigorítását. Közismert, hogy a táppénzt jelenleg a bruttó kereset alapján fizetjük, s mértéke általában a kereset 75 százaléka; kórházi ápolás esetén a dolgozók csökkentett táppénzt kapnak. Mivel a táppénz valójában a dolgozó által kézhez kapott (tehát a levonások utáni) kereset pótlását szolgálja, jogosnak látszik, hogy a táppénzt a nettó

kereset után fizessük. Ugyanakkor a 75 százalékos táppénzmérték általánossá tételével indokolt megszüntetni az egy évnél rövidebb munkaidővel rendelkezők (lényegében a pályakezdők), valamint a kórházi ápolásra szorulók jelenlegi hátrányos helyzetét.

A nettó kereset utáni számításra való áttérés átlagosan 7–8 százalékkal, a magasabb keresetűeknél ennél nagyobb mértékben csökkentené a kifizetett táppénzt. Annak érdekében, hogy a hosszabb betegállományban levők terhei ne növekedjenek, e körben a táppénzkulcsot a betegállomány időtartamától függően indokolt megemelni.

Az 1985. évi terv céljainak megvalósítása, hosszabb távú, dinamikusabb fejlődésünk megalapozása érdekében továbbfejlesztjük a gazdaságirányítási rendszert. A Központi Bizottság áprilisi állásfoglalása iránymutatást adott a változtatásokhoz.

A jövő évi lépések arra irányulnak, hogy fokozzák a központi gazdaságirányító szervek munkájának hatásosságát, csökkentsék az egyedi utasításokkal való irányítás körét, növeljék a vállalati gazdálkodás önállóságát, és teremtsenek nagyobb lehetőséget a dolgozókollektívák számára a vállalatvezetésben való részvételre. Mindezek eredményeképpen egyértelműbb – a döntési lehetőséget és a döntésért vállalt felelősséget összekapcsoló – munkamegosztás jöjjön létre a gazdaságirányítási és a gazdálkodási szféra között.

Az intézkedéseket tartalmazó jogszabályok megjelentek, széles körű tájékoztatás folyt már eddig is, a gazdálkodószervezetek az új szabályok ismeretében a véglegesítés előtt áttekintették 1985-ös terveiket. Ezzel kapcsolatban két dolgot említenék: az egyik az új vállalatvezetési formákra való áttérés, a másik a gazdasági szabályozásban tervezett intézkedések és ezeknek a hatása.

A közeljövőben a vállalatoknak arról kell dönteniük, hogy milyen szervezetben, milyen vállalatvezetési formában működjenek, és ahol változás lesz, ott mikor történjék meg az átalakulás. Mindhárom kérdésben ez év végéig az illetékes miniszterek a területi párt- és állami szervek, a szakszervezetek véleményét is meghallgatva döntenek. A javaslatot észrevételezi a vállalati kollektíva is. Az előkészítésben kiemelt szerep jut a szakszervezeteknek.

Az átalakulással kapcsolatos teendőkről, politikai feladatokról, a megoldások módjáról – a megjelent jogszabályok mellett – különféle útmutatók is eligazítást adnak.

A gazdasági szabályozás lényeges eleme a vállalati jövedelemszabályozás. Ebben most nemcsak a mértékek változnak, hanem maga a rendszer is. Az a cél, hogy a szabályozórendszer az eddiginél jobban ösztönözzön és kényszerítsen az ésszerű, takarékos és jövedelmező gazdálkodásra. Ennek természetesen egész sor feltétele van: erősödnie kell a nyereségérdekeltségnek, a vállalatoknak nagyobb lehetőséget kell biztosítani jövedelmeik szabadabb felhasználására, a termelési tényezők ésszerű kombinációjának meghatározására. Arra is törekszünk, hogy a szabályozás kiszámíthatóbb és következetesebb legyen. E céloknak megfelelően változik az árszabályozás, a vállalati adózás és a keresetszabályozás rendszere.

Az 1985-ös év nagy jelentőségű a tekintetben, hogy továbbfejlődésünket mennyire tudjuk tartósan megalapozni, az egyensúlyt és növekedést egyaránt eredményező tényezők hatásait felerősíteni. Olyan gazdaságpolitikai gyakorlatot kell folytatni, amely biztosítja a tervcélok megvalósulását, azt, hogy a fő célokban ne legyenek lemaradások. Politikai jelentőségű az is, hogy már ebben az esztendőben érzékeltetni tudjuk, hogy egy kedvezőbb fejlődési szakasz kibontakoztatásán munkálkodunk.

E célokat szem előtt tartva, hasznosnak tartjuk, támogatjuk a párt XIII. kongresszusa és felszabadulásunk 40. évfordulója tiszteletére kibontakozott munkaversenyt, a dolgozók alkotó kezdeményezéseit, a munkahelyi kollektívák felelősségteljes munkáját.

Pártélet, 1985. 1. sz.

Tartalom

Tíz esztendő	5
Gazdasági építőmunkánk soron levő feladatai	14
Az árrendszer fejlesztésének szükségessége	33
Az ötödik ötéves terv teljesítésének tapasztalatai és a gazdasági építőmunka feladatai a hatodik ötéves terv időszakában	41
Folytatjuk bevált agrárpolitikánkat. A magyar mezőgazdaság szocialista fejlődése, eredményei és feladatai	86
Külgazdasági kapcsolataink alakulásáról, fejlesztésének feladatairól	113
Gazdaságunk az új növekedési pályán	133
Mit tettünk az egyensúlyért?	143
Jobb, szervezettebb munkával védjük meg eredményeinket!	150
Külgazdasági stratégiánk megvalósításának feladatai	160
Az 1982. évi gazdasági fejlődés fő vonásai és az 1983. évi feladatok	185
Nemzeti egyetértéssel elérhetjük kitűzött céljainkat	202
Műszaki fejlesztés – gazdaságpolitika	209
A szövetkezetek szerepe a népgazdaságban	219
Gazdasági helyzet, irányítás	223
Számvetés és feladatok	232
A gazdaságirányítás továbbfejlesztése	246
A követelményekhez igazodva	272
Előtérben a gazdaság jövedelemtermelésének fokozása	281

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója
Athenaeum Nyomda (84.3128), Budapest, 1985
Felelős vezető Szlávik András vezérigazgató
A kötetet Markó Lajos szerkesztette
A borító és a kötésterv Szántó Tibor munkája
Műszaki vezető Bereczki Gábor
Műszaki szerkesztő Gyuska Györgyi
Terjedelme 18,75 (A/5) ív

Ára: 50,– Ft

gósítható tartalékok napjainkban már kimerülőben vannak, a népgazdaság újabb fordulóponthoz érkezett. Az előttünk álló korszakos jelentőségű gazdasági feladatok az eddiginél is nagyobb követelményeket támasztanak munkánkkal szemben. Mindezek a gazdaságpolitikában az intenzív jellegű fejlődés kibontakozásának meggyorsítását és az ezt szolgáló irányítási rendszer átfogó továbbfejlesztését követelik meg. A kötet a jelenlegi gazdasági helyzetet elemző, a gazdaságirányítási rendszer továbbfejlesztésének fő irányait bemutató számos beszédet, cikket közöl a gazdasági kérdések iránt érdeklődő olvasók számára.

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ